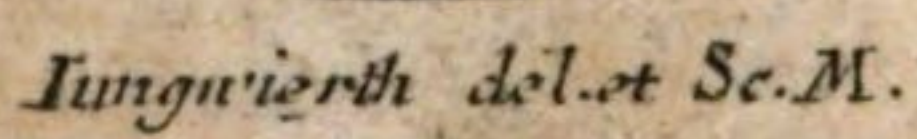

1250
0374

105
581

14491

<36632012740010

S

<36632012740010

Bayer. Staatsbibliothek

La Doletus

Epist. 776

JACOBI SADOLETI

S. R. E. CARDINALIS

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ.

JACOBI SADOLETI

S. R. E. CARDINALIS

EPISTOLAE PONTIFICIAE.

JACOBI SADOLETI

S. R. E. CARDINALIS

EPISTOLÆ

LEONIS X. CLEMENTIS VII. PAULI III.

NOMINE SCRIPTÆ.

ACCESSIT

ANTONII FLOREBELLI

DE VITA EJUSDEM SADOLETI

COMMENTARIUS

ET EPISTOLARUM LIBER.

ROMÆ , CIOCCCLIX.

EXCUDEBAT GENEROSUS SALOMONIUS
SUPERIORUM FACULTATE.

JACOBI SADOLETI

S. R. E. CARDINALIS

EPISTOLAE

ROMAE X. CLEMENTIS VII. PAPIAE III.

ROMAE SCHEFFER.

ACCESIT

ANTONIUS FLORENTINUS

DE VITA ET MORIBUS

BIBLIOTHECA

REGIA

MONACENSIS.

ET ALIIS CLARISSIMIS LIBRIS

ROMAE, CINCISCOLIX.

EXCUDERAT GENEROSUS SALOMONIS
JULIUS RICHARDUS P. ACUTUS V. M.

PETRO HIERONYMO
GULIELMIO
S. R. E. CARDINALI

JO: GENEROSUS SALOMONIUS F.

Ommodum JACOBI
SADOLETI Cardina-
lis has Epistolas typis meis ede-
bam, cum repente, amplissimo
Senatu novis Patribus per CLE-
MENTEM XIII. Pont. Max.

* 3

aucto,

aucto, Teque in primis in eum
Ordinem cooptato, cœpit urbs
Roma tamquam sedibus convul-
sa suis, tota gestire, & inusi-
tata quadam lætitiæ voluptate
commota exultare. Videbat
enim & Tuorum plane singu-
larium meritorum habitam esse
rationem, & superiorum Pon-
tificum Clementis XII. ac Be-
nedicti XIV. qui Te summis Rei-
publicæ muneribus præfecerant,
præclara de Tua præstanti vir-
tute judicia sapientissimi SUCCE-
SORIS sententia atque auctoritate
esse confirmata, & maximum
Catholicæ Ecclesiæ cum stabili-
tatis præsidium in Te, tum di-
gnitatis ornamentum esse com-
paratum. Testor meam erga Te
mirificam veteremque observan-
tiam,

tiam, me non aliter atque cæ-
teros fensisse, mihi que non mi-
nus, quam universis, jucundum
atque exoptatum optimi ac sa-
pientissimi Principis id factum,
Tuumque istum, Tibi jamdiu
debitum, & in publica comino-
da redundaturum honorem acci-
disse. Illud vero præter cæteros
lætatus sum, quod paratam at-
que adeo in manibus haberem
occasionem ac facultatem læti-
tiæ hujus ipsius meæ, ejusdem-
que observantiæ non obscuro
aliquo ac brevi; sed publico ac
perenni monumento testifican-
dæ. Itaque properavi illas ip-
sas, quas dixi, SADOLETI Epi-
stolas prælo expedire atque sub-
ducere, quas Tibi continuo in
addictissimi gestientisque animi

mei argumentum libens merito
dedicarem. Quod quidem ita
me nunc facere profiteor, ut
ea, quae ad meam erga Te fi-
dem ac clientelam declarandam
reliquit mihi in omni vita esse
intelliger, non modo non sim
persecutus, sed summa cum
voluntate sollicitissime persequ-
utus. Ut circa Deum immorta-
lem persequar. Ut ac sospitem at-
que incrementum, opibus ac glo-
ria incrementum, hominum
carum ac predicatione com-
mentum. Christianae Reipu-
blicae incrementum, quod mihi
mihi, ut intelligas, meum est Pa-
trium velle.

Typographio Is-
tae Universitatis

APPROBATIO.

M Andante Reverendissimo Patre Josepho Augustino Orsi perlegimus librum ita inscriptum : *Jacobi Sadoleti S. R. E. Cardinalis Epistolæ &c.* nihilque in eo reperimus aut Catholicæ Fidei , aut bonis moribus absonum : quinimo Opus ipsum multarum rerum gestarum notitia , & latina inprimis locutione per sese nitidum atque illustre , ab eruditissimo & clarissimo viro Vincentio Alex. Constantio , qui epistolas illas nuper collegit ediditque , splendidius ac ornatus redditum , dignum censemus quod litteratorum commodo typis excudatur & evulgetur .

Romæ xiv. Kal. Octobr. MDCCLIX.

*Philippus Laurentius Dionisi.
Raymundus Alberici Presbyter.
Secularis Oratorii Romani.*

mei argumentum libens merito
dedicarem . Quod quidem ita
me nunc facere profiteor , ut
ea , quæ ad meam erga Te fi-
dem ac clientelam declarandam
reliqua mihi in omni vita esse
intelligo , non modo non sim
prætermissurus , sed summa cum
voluntate studiosissime persequ-
uturus . Interea Deum immorta-
lem precor , Te ut sospitem at-
que incolumem ; opibus ac glo-
ria circumfluentem , hominum
caritate & prædicatione com-
mendatum , Christianæ Reipu-
blicæ salutarem , quamdiutissime
mihi , liberisque meis esse Pa-
tronum velit .

Romæ ex meo Typographio Idi-
bus Novembris CIOCCCLIX.

AP.

APPROBATIO.

M Andante Reverendissimo Patre Josepho Augustino Orsi perlegimus librum ita inscriptum : *Jacobi Sadoleti S. R. E. Cardinalis Epistolæ &c.* nihilque in eo reperimus aut Catholicæ Fidei , aut bonis moribus absonum : quinimo Opus ipsum multarum rerum gestarum notitia , & latina inprimis locutione per sese nitidum atque illustre , ab eruditissimo & clarissimo viro Vincentio Alex. Constantio , qui epistolas illas nuper collegit ediditque , splendidius ac ornatius redditum , dignum censemus quod litteratorum commodo typis excudatur & evulgetur .

Romæ XIV. Kal. Octobr. MDCCLIX.

*Philippus Laurentius Dionisi.
Raymundus Alberici Presbyter.
Secularis Oratorii Romani.*

IMPRIMATUR.

Si videbitur Reverendis. P. Sac. Pal.
Apost. Mag.

*F. M. De Rubeis Patriarcha Constan-
tinop. Vicesgerens.*

IMPRIMATUR.

Fr. Vincentius Elena Ord. Præd. Reve-
rendiss. Pat. Sac. Pal. Apost. Mag.
Socius.

VINCENTIUS ALEXANDER
CONSTANTIUS

ERUDITO LECTORI S.

Aucis accipe , Lector Benevole , nostræ hujus editionis consilium atque occasionem . Nec enim quidquam de JACOBI SADOLETI S. R. E. Cardinalis laudibus præfabimur , quum tanta sit ejus apud emunctæ naris viros nominis celebritas , tanta eruditionis opinio , ut inter cultissima illa probatissimæque eloquentiæ lumina , quibus auctoribus seculo a reparata humani generis salute decimo sexto pene pristinus latinis litteris honor est redditus , principem ferme locum obtinuerit . Quapropter cum ab omnibus eruditis hominibus ejus opera eximiis sunt semper laudibus cumulata , tum præsertim illius ætatis doctissimi eloquentissimique scriptores , tot de præ-
* 6 *stan-*

P R Æ F A T I O

stantissimo viro tamque præclara iudicia ac testimonia posteris reliquerunt, ut vix alius aureis illis temporibus extiterit, quem aut tanto studio vivum ornaverint, aut mortuum tam honorificis verbis fuerint prosequuti. Porro inter cetera JACOBI Cardinalis SADOLETI opera, quibus immortalitatis sibi gloriam comparavit, magno præcipue habentur in pretio ejus Epistolæ. Et jure quidem merito. Nam præterquamquod multa ex severioribus disciplinis deprompta, multa rem civilem ac literariam illustrantia, multa etiam in illis invenias, quibus ad veræ pietatis studium excitentur legentium animi; ea in iisdem est latini sermonis suavitas atque elegantia, ut natus quidam non adscititius lepos in Cardinale eloquentissimo fuisse videatur.

Quum igitur permultas tanti viri Epistolas, & argumentorum pondere, & dictionis elegantia præstantes, quæ in editis vel seorsum

EDITORIS.

sum (a), vel una cum aliis ejusdem operibus (b) desiderantur; partim ex manuscriptis codicibus nunc primum erutas, partim ex editis quidem, sed rarioribus libris exscriptas, studiose collegissem; operæ pretium me facturum esse existimaui, si earum evulgandarum consilium laboremque susciperem. Quis enim, non dicam eloquens, sed qui vix primis, ut ajunt, labiis degustaverit rerum scientiam pulcherrimarum, dum tot æternis digna tenebris scripta efferri in lucem videmus, quibus nulla litterarum jactura celatis, hominum illorum, quorum nomine proferuntur famæ melius consuleretur; quis, inquam, ferre posset, disertissimi Cardinalis SADOLETI Epistolas bene multas, quæ Veronensium diligen-
tiam

(a) Lugduni apud Sebastianum Gryphium anno 1550. & 1554. in octavo. Item eadem forma apud Petrum Horst 1575. ibidemque apud Petrum Coliniuum anno 1608.

(b) Moguntia typis Balthas. Lippii an. 1608. in octavo, & Veronæ apud Tumermanum an. 1737. tomis quatuor in quarto.

P R Æ F A T I O

tiam effugerunt (a), vel abditas in tenebris latere, vel dispersas pluribus in libris, quorum aliquem comparare sibi quisvis haud facile posset, circumferri, neque in maiorem aliquam hominum lucem celebritatemque venire?

Quamobrem properanti mihi banc novarum SADOLETI Epistolarum collectionem typographo tradere, postea gravissimi sapientissimique viri consilio e re magis visum est, veteres etiam sive jam antea editas, præcipue quod rariores essent, haud omittere, sed eas ita novis adnectere, ut omnibus præstantissimi Cardinalis litteris simul collectis editisque,
inte-

(a) Laudata Veronensis SADOLETI operum editio præter xvi. Epistolarum libros sæpe jam antea, ut vidimus, impressos, novas continet Epistolas Latinas xxiv. (nam vigesima quinta quæ est ad Senatum P. Q. Genevensem, etiam in Moguntina citata editione habetur) ex quibus Veronenses librum decimum septimum sexdecim reliquis additum confecere. Omnes hæ xxiv. epistolæ, si decimam octavam excipias, editæ jam antea erant, partim inter Erasmi ac Longolii, partim inter Epistolas clarorum virorum. Italicas autem Jacobi & Pauli Sadoletorum eidem Veronensi editioni insertas, inter litteras xii. virorum illustrium iterum iterumque typis evulgatas haberi, nemo est qui ignoret.

EDITORIS.

integrum ac numeris omnibus absolutum ejusdem Epistolarum, ut ita dicam corpus, conficerem. Id ut melius assequeremur, non modo quotquot reperiri potuerunt, SADOLETI ipsius litteras, verum etiam quamplures clarorum virorum ad eum datas colligere, atque addere ceteris placuit: quæ quoniam a Bembris, Longoliis, Cortesiis, Polis, Bonamicis, Nigris, Paleariis, aliisque disertis probatisque auctoribus conscriptæ sunt elegantissime, magnum sane ab iis nostræ huic collectioni lumen atque ornamentum allatum iri confidimus.

Quum autem in duplicem veluti classem omnes SADOLETI Epistolæ distribuantur: aliæ enim sunt Publicæ seu Pontificiæ, aliæ Privatæ sive Familiæres; optimum existimavimus ab illis edendis initium ducere, quas SADOLETUS Leonis X. Clementis VII. & Pauli III. nomine exaravit, ut eæ unico hoc tomo comprehensæ, & nunc primum
seor-

P R Æ F A T I O

seorsum editæ auctæque, tamquam ceterarum deinceps evulgandarum specimen in manus hominum pervenirent. Harum pleræque licet quinque abhinc annis, partim ex Codice manuscripto Bibliothecæ Collegii Romani, partim ex Tabulario Vaticano sint in lucem prolatae a viro clarissimo, deque litteraria republica optime merito, Petro Lazero Soc. Jesu (a), reliquæ tamen a nobis nunc primum vel publici juris sunt factæ vel collectæ. Hisce complures aliæ addi facile potuissent SADOLETI nomine insignitæ, quæ in Bullariis præsertim Cassinensi (b), ac Dominicano (c) occurrunt. Verum quum eæ nullam præseferant venustatem atque elegantiam, quippe quæ non ad perfectæ latinitatis normam exactæ, iisdem ferme verbis sive formulis

(a) Tomo primo Miscellaneorum ex manuscriptis libris Biblioth. Collegii Romani Soc. Jesu, Romæ apud Palearinos 1754. in octavo pag. 297. & seqq.

(b) Tom. I. pag. 113. 121. Tom. II. pag. 446.

(c) Tom. IV. pag. 296. 301. 317. 318. 323. 329. 332. 341. 345. 360. 381. 387. 433. 437. Tom. VII. pag. 127.

EDITORIS.

mulis expressæ sunt, quibus ejusce-
modi Diplomata ac Brevia describi
consueverunt; libenti a nobis ani-
mo sunt prætermissæ; quod quidem
consilium nostrum & a sapientissi-
mis viris probatum novimus, & a
nemine improbatum iri confidimus.
Nonnullas tamen hujus generis Epi-
stolas addere, & ad calcem rejicere
voluimus, quod & elegantius scri-
ptæ essent, & illius temporis hi-
storiæ cum civili, tum litterariæ
quidquam lucis afferre posse vide-
rentur.

Ceterum quanta a Pontificiis
hisce Epistolis utilitas ac jucunditas
percipi possit, quid attinet dicere,
quum rudiores etiam facile intelli-
gant? Nam & gestarum ab illis Pon-
tificibus, quorum nomine scriptæ
sunt rerum memoriam continent, &
ad eorum temporum historiam digno-
scendam plurimum conferunt, &
latinum illum sermonem non fuca-
tum non corruptum, sed nativum
& ingenuum sapiunt ac redolent.

At-

P R E F A T I O

Atque utinam SADOLETUS noster , quemadmodum Petrum Bembum ejus in Epistolarum scribendarum munere apud Leonem X. Collegam præstitisse videmus , has aliasque lucubrationes suas colligere , collectasque antequam diem suum obiret , emendare ac expolire potuisset : profecto nihil in hoc scribendi genere præstantius , nihil absolutius haberemus . Et sicuti SADOLETUS ipse in iisdem Pontificiis Epistolis , ob Ecclesiastici sermonis sanctitatem majestatemque , omnium eruditorum judicio Bembum longo post se intervallo reliquit , ita propter quemdam latine dictionis veluti florem , quo a Collega superatus fuisse videtur , eundem SADOLETUM aut Bembo anteferre , aut saltem cum illo comparare possemus .

Porro quas laudatus P. Lazari Pontificiis SADOLETI Epistolis abs se editis subjecit eruditas adnotationes , ad calcem volumini adponere , argumenta vero Epistolarum , ipsis Epistolis præfigere maluimus .

Quæ

EDITORIS.

Quæ autem idem editor præclarissimus in insignioribus SADOLETI vitæ annis breviter designandis, enumerandisque ejusdem operibus, diligenter eleganterque est persequutus (a); ea fere omnia in adnotationibus reperies, quibus ipsius Cardinalis Vitam ab Ant. Florebello elegantissime scriptam (b), atque huic volumini præpositam, illustravimus; quasque ita ex SADOLETI Epistolis instituimus, ut temporis potissimum rationem habendam, annosque quibus insigniora saltem facta consignanda erant, designandos esse duxerimus. Nā præterquamquod ad historiam confert maxime hominis nosse gesta in magnis Reipublicæ muneribus diu multumque versati, est etiam doctis

vi-

(a) Miscellan. tom. 1. pag. 236. & seqq.

(b) Hinc cl. Philippus Bonamicus vir his in rebus acerrimi exquisitique judicii in Dialogo de claris Epistolarum Pontificiarum Scriptoribus pag. 117. „ Et Florebello (inquit) cujus liber est de Vita Cardinalis Sadoleti accurate fane scriptus, Cornelium ille quidem Nepotem sequitur, & assequutus videretur, si nitidissimi auctoris lenitatem quamdam orationis exprimere omnino potuisset, quam mirari licet omnibus, imitari ne paucis quidem „.

P R Æ F A T I O

*viris iucunditati, quorum ingenium
admirentur, eorum eventus mores-
que cognoscere. Quare, ne quid-
quam ad perfectam rerum a summo
viro gestarum cognitionem deesset,
Fragmentum quoque sive Proemium
operis, quod ipse SADOLETUS medi-
tabatur, adjecimus; propterea quod
multa in eo de inita a se vitæ stu-
diorumque ratione ab authore præ-
clarissimo tradantur. Gravissimos
etiam laudatores excitavimus, qui
SADOLETI singularem eloquentiam,
eruditionem, doctrinam posteris te-
statam reliquerunt, ut scilicet au-
thoritatem, qua ipsi caremus, ex
aliorum sententiis mutuaremur. In-
dicem quoque rerum memorabilium
adjunximus, iis qui totum volumen
perlegere noluerint propemodum ne-
cessarium. Denique nonnullis An-
tonii Florebelli superius laudati,
iisque elegantissimis Epistolis nunc
primum a nobis collectis, volumen
hocce claudendum curavimus; præ-
eunte de ejusdem Florebelli studiis,
ami-*

EDITORIS.

amicitiis, fortuna, rebusque gestis Cōmentario ex iisdem potissimum Epistolis a nobis breviter descripto. Quid in ceteris præstiterimus, eruditorum iudicium esto. Illud certe omni ope perficere conati sumus, ut nihil eloquentiæ studiosis hominibus desiderandum in hac publicarum SADOLETI Epistolarum editione relinqueretur; quam si illis acceptam fuisse cognoverimus, statim ad omnes Familiares tanti viri Epistolas duplo fere editis auctiores & in tria volumina distributas, eadem ratione evulgas, studium nostrum operamque conferemus.

S E R I E S
S I V E
CONSPECTUS RERUM OMNIUM
Quæ in hoc volumine continentur .

- I. Antonii Florebelli de Vita JACOBI SADO-
LETI Cardinalis Commentarius . Notis au-
xit & illustravit Vinc. Alexander Constan-
tius . pag. 1.
- II. Fragmentum operis JACOBI SADOLETI ,
quo ejus vita potissimum illustratur . p. CIX.
- III. Selecta doctorum virorum de JACOBO SA-
DOLETO , ejusque scriptis Testimonia .
pag. CXXI.
- IV. Anonymi Epistola Nuncupatoria ad Præ-
fulem Florentinum nunc primum edita .
pag. CXLIII.
- V. Index eorum ad quos datæ Epistolæ Pon-
tificiæ . pag. CXLV.
- VI. Series & argumenta Epistolarum Pontifi-
ciarum . pag. CXLIX.
- VII. JACOBI SADOLETI Epistolæ Leonis X.
Clementis VII. & Pauli III. nomine scri-
ptæ . pag. 1.
- VIII. Novarum Epistolarum Appendix. p. 194
- IX. Notæ in Epistolas Pontificias . pag. 205.
- X. Index Rerum in Epistolis Pontificiis obvia-
rum . pag. 233.
- XI. Antonii Florebelli Vita a Vincentio Ale-
xandro Constantio descripta . pag. 3.
- XII. Antonii Florebelli Epistolæ nunc primum
collectæ . pag. 15.

JACOBI SADOLETI

V I T A.

NOTIS AUXIT ET ÎLLUSTR·AVIT

VINCENTIUS ALEXANDER

CONSTANTIUS.

JACOBI SADOLETTI

VITAE

VINCENTII ALEXANDER

CONSTANTINUS

IACOBVS SADOLETVS CARDINALIS
*Ut Plato facundâ decoravit dogmata linguâ,
De priscae Sophiæ dogmata sumpta sinu:
Eloquij sic tu decorasti flumine blando,
De sacro CHRISTI dogmata sumpta sinu.*
Bened. Arias Montanus

ANTONII FLOREBELLI
DE VITA
JACOBI SADOLETI
S. R. E. PRESBYTERI CARDINALIS
COMMENTARIUS.

JACOBUS SADOLETUS
Mutinæ * natus est lo-
co honesto, & urbe Cifal-
pinæ Galliæ inprimis no-
bili. Parens ei Joannes Sadoletus fuit:
homo ea vitæ ac morum integritate,
eaque juris civilis ac Pontificii scientia,
a ut

* *Natus est.*] Etsi omnes fere auctores, qui de Sadoleta
aliquid literis mandarunt in natalitio ejus anno assignan-
do rem non usquequaque acu tetigerint, facile tamen
est non modo annum quo ipse natus est, verum etiam
men-

ii JACOBI SADOLETI
ut judicari haud facile posset , utrum
melior esset , an prudentior . Is cūm
Fer-

mensē ac diē extra omnem dubitationis aleam statuere . Quum enim in ejusdem Sadoleti Epitaphio (quod inferius proferemus) legatur : VIXIT ANNOS LXX. M. III. D. VI. & decessisse eum constet xv. Kal. Novembr. an. 1547. calculo inito clarissime patet , eundem natum fuisse iv. Idus Julii anno 1477. Colligitur id etiam ex ipso SADOLETO qui in Epist. 18. lib. v. data ad Angelum Collotium Carpent. an. 1539. testatur *annum se attigisse quinquagesimum* quum Romana direptio accidit , atque ipse Roma discessit . Jam vero quum ex epitaphio allato , dies fuerit ejus natalis iv. Idus Julii , & Romana clades acciderit prid. non. Maii , quando jam viginti diebus ante Romæ Sadoletus salutem dixerat , necesse est , si quinquagesimum annum non quidem expleverat , sed attigerat , ortum duxisse anno 1477. Verum , ne quis obiiciat , nos uti in re non dubia testibus non necessariis , animadvertendum est , annum ejus mortis ita tradi a multis atque in primis a Florebello , ut nondum ille ætatis annus decursus ab eo fuisse videatur . *Obiit annum agens septuagesimum* , ait Florebellus ; *septuagesimum annum agens obiit* , scribit J. C. Capacius in Elog. p. 265. atque ita etiam Spondanus ad annum M. D. XLVII. num. XXVII. & Ghilinus Theatr. vol. 1. p. 76. *Morì in Roma ornatissimo di tutte le virtù del mese d'Ottobre dell'an. 1547. nel 70. anno dell'età sua* . Disertius etiam Boissardus Icon. tom. 1. num. XLIV. Quin imo Sammarthani in Gallia Christiana Tomo 2. pag. 497. (quod pariter in novissima Gallie Christianæ descriptione factum est a Dionysio Sammarthano) Jacobum Sadoletum ortum narrant anno 1478. idemque habet Bailletus Judic. erudit. tom. 4. p. 3. num. 1280. Dupinius &c. A Ciacconio vero t. 3. col. 610. anno 1476. natus ponitur . Hos ideo omnes , & qui eum anno LXX. nondum completo diē suū obisse affirmant , superius erroris manifesti convincendos duximus , tum ex Epitaphio , tum ex ipsius Sadoleti Epistola .

Ferrariæ , ubi apud Herculem ejus civitatis Ducem, authoritate & gratia multum valuit , jus civile magnis præmiis , majore nominis sui celebritate & laude publice * doceret , filium suum iis disciplinis ac literis , quibus puerilis imbui ætas solet, diligenter instituendum curavit . Erant tum in ea urbe omnium liberalium artium magistri ac doctores egregii . In his Nicolaus Leonicens , qui non scientia solum medicæ artis excelluit , sed philosophiam etiam magna cum laude * * professus est . Eum Jacobus pene etiam puer Aristotelis libros de moribus publice interpretantem audiit . Tantum enim jam pro-

a 2

pter

* *Doceret.*] De majoribus suis ipse Sadoletus hæc Hippolito Cardinali Estensi narrat in Epist. 19. lib. XII. data Carp. an. 1539. „ Maximum porro (inquit) illud „ meæ in te observantiæ & voluntatis vinculum , quod „ sub ditione familiæ vestræ omnes mei fere & nati & „ educati , neque solum hi qui nunc sunt , verum etiam „ antea qui fuerunt , & suam ipsi fidem constanter at- „ que integre vobis præstiterunt , & a vobis civilibus „ sæpe honoribus & præmiis , virtutis causa sunt ho- „ nestati „ .

* * *Professus est.*] Condiscipulum habuit Bembum sub eodem Leonicens , ut Bembus eidem Sadoletto scribens narrat Epistolar. fam. lib. III. Epist. 19.

pter admirabilem ingenii vim profecerat , ut qua ætate ceteri laborare in linguis discendis solent , ea Græcas ipse & Latinas literas egregie callens , nobilissimi omnium philosophi præcepta cognosceret . Hunc tali ingenio præditum , atque ita institutum , pater amplecti juris civilis studium voluisset (plerunque enim hoc fit , ut parentes quibus ipsi artibus & studiis dediti fuerint , eisdem liberos suos operam dare cupiant) sed tamen naturæ eum , & studiis suis obsequi passus est . Etenim egregius adolescens majorum , jam & graviorum artium studio tenebatur : eloquentiæ enim & philosophiæ amore exarserat . Itaque Ciceronem sibi , & Aristotelem penitus cognoscendos proposuerat : quorum ex altero philosophorum omnium principe , rerum cognitionem , ex altero Latinæ eloquentiæ parente , orationis elegantiam & copiam hauriret . Nec vero non poetices etiam studiosus fuit : in qua quidem quan-

quantum excellere potuerit , si ei se studio penitus dedere voluisset , complura quæ ab eo adolescente facta sunt poemata declarant : atque illud inprimis , quod *Curtius* inscribitur : ex quo intelligi licet , gravem eum , & grandiloquum (ut ita dicam) poetam * evasurum fuisse . Is cum ætate jam aliquantum pro-

a 3

ces-

* *Evasurum fuisse* .] Veram fuisse Florebelli vocem , ostendunt virorum doctorum de Sadoleti poematibus judicia , quorum nonnulla inferius post vitam in medium proferemus . Scripsit autem Sadoletus poema quod heic laudat Florebellus , antequam Romam se conferret , hoc est ante an. 1503 . Hoc aliaque præterea ejus carmina *de Laocoontis statua* , & *ad Octavium* & *Fredericum Fregosos* edita sunt tom. 2. Carmin. Illustr. Poetar. quæ Joan. Matthæus Toscanus recensuit pag. 113. edit. Parisien. Item in *Delit. Italor. Poetarum collectore Ranutio Ghero* part. 2. pag. 582. & *Carmin. Illustrior. Poetar. Italor.* edit. Florentiæ 1721. tom. 8. pag. 228. Eadem reliquis Sadoleti operibus editis Moguntia anno 1607. Tom. uno in octavo , & Veronæ an. 1738. tomo 4. in quarto : atque in hac recentiori editione Veronensi , additur etiam Epigramma ex libro *Coryciana* . Verum non est prætereundum , *Curtium* poema illud a Sadoleta missum Angelo Ubaldo , adjecta Epistola , quæ in Moguntina ac Veronensi editione desideratur ; quamque nos in hacce nostra SADOLETI Epistolarum editione proferemus , quemadmodum præfixa reperitur eidem Poemati edito a Veneta Accademia in libro , qui inscribitur : *Duo tum gravissima tum lepidissima poemata heroica Illustrissimi Jacobi Sadoleti , & Francisci Sfondrati , quorum alterum inscribitur Curtius , alterum vero de raptu Helene . In Academia Veneta M. D. LIX.*

vi JACOBI SADOLETI

cessisset, & ipsam ætatem virtute ac doctrina longe anteiret, patris voluntate Romam se contulit, * Alexandro Sexto Pontifice Maximo. Amplissimi tum Romanæ Ecclesiæ ordinis virtute atque existimatione princeps, & erat, & omnium judicio habebatur, ** Oliverius Carafa Neapolitanus: ab eo cupidissime statim

* *Alexandro VI. P. M.*] Pontificatum tenuit Alexander ab anno 1472. ad ann. 1503. Non multo ante hunc postremum Alexandri annum eum Romam venisse, liquet ex Bembi Epistola 21. lib. III. Romæ ergo quum esset, Scipioni Carteromacho, qui latino nomine sive potius Italico *Fortiguerram* se voluit appellare, vel eum alii ita nominarunt, Græcarum literarum doctori, operam dedit. Id ipse scribit in Epist. 18. lib. v. ad Angelum Colloium, quocum una cum ceteris doctissimis viris amicitiam ea tempestate conjunxisse liquet.

** *Oliverius Carafa Neapolitanus.*] Reddebant quidem ea tempestate Romæ inter ceteros clarum Cardinalem Carafam Francisci Diomedis Carafæ Magdaloni Comititis filium, non modo illustres majorum imagines, sed propria omnium ornamenta virtutum. Hic postquam litterarum studiis, ac juris præsertim utriusque facultati egregiam operam navasset, Canonicus primum fuit Neapolitanæ Ecclesiæ; cujus postea Archiepiscopus a Pio II. die 18. Novembris anno 1458. est renunciatus. Inde precibus Ferdinandi Regis Neapolitani, in amplissimum Cardinalium Collegium cooptatus a Paulo II. Pont. Max. die 18. aut 20. Septembris anno 1467. deinde a Sixto IV. ad Ferdinandum Regem Neapolitanum legatus de latere semel atque iterum missus, mox ab eodem Pontifice Legatus itidem ac Dux mari-

timæ

tim in fidem & contubernium receptus est : atque hoc primum prudentiæ specimen ea in urbe dedit , quod ad eum se potissimum contulit , non qui opibus & divitiis maxime præstaret , (multi enim Romæ tum ditiores opulentioresque ejus ordinis viri erant , quorum illi omnium domus patuissent) sed qui integritate , qui prudentia , qui religione

a 4

timæ adversus Turcas classi præfectus ; in tantis reipublicæ muneribus egregie obeundis , magnum strenui prudentisque viri nomen sibi comparavit . Præterea idem Pontifex Sixtus IV. eum Episcopum Theatinum nominavit . Cajacensi quoque aliquando præfuit Ecclesiæ , quam postea in manibus Julii II. Romani Pontificis resignavit . Ariminensis ac Terracinenfis Episcopatum quoque ascitus est administrator an. 1496. & 1507. At post tres annos Terracinenfi nuncium remisit ; & Ariminensem usque ad obitum retinuit . Quamvis enim an. 1497. hac sese exsolvisset Ecclesia in favorem Vincentii nepotis ; illo tamen ad Archiepiscopatum Neapolitanum translato , Ariminensis Ecclesiæ administratio rediit ad Oliverium , eamque usque ad obitum retinuit . Obiit autem anno 1511. sive ut Ughellio placeat 1512. quum fuisset Episcopus Albanensis , Sabinensis , Ostiensis , ac Velitranus , & Sacri Collegii Decanus ; ejusque ossa condita sunt Romæ in Ecclesia S. Mariæ supra Minervam in sacello S. Thomæ a se ornato . Qui plura de hoc Cardinali scire desiderat , præter Ciacconium ejusque continuatores tom. 2. col. 1097. adeat Ughellium in Italia sacr. Chioccarellum de Archiep. Neapolitan. Bernard. Coirum in Hist. Mediolanen. & Antonium Summont in Hist. Neap.

viii JACOBI SADOLETI
gione ceteris antecelleret . In ejus
castissima domo multos annos ita vi-
xit , ut & ad optimarum artium stu-
dia assidue incumberet , & cum re-
liquis omnibus , tum illi gravissimo
viro probatissimus esset : a quo etiam
honesto in urbe Roma * sacerdotio
ornatus est . Erat autem in eo ju-
vene præter excellens ingenium , in-
credibilis quidam pudor , ac singula-
ris modestia : quæ non modo in ejus
sermone extabat , sed in vultu etiam
ipso , & oculis eminebat . Commen-
dabat eum præterea omnibus iis , qui
illum nossent , gravitas quædam ,
major quam quæ ab illa ætate po-
stulanda esset , eximia humanitate
temperata . Referta tum ea urbs
erat

* *Sacerdotio ornatus est .*] Sacerdotium hoc quod
Oliverii Card. Carasæ precibus a Julio II. Pont. Max.
obtinuit SADOLETUS , est *Canonicatus* , ut vocant in-
signis vetustissimique Templi SS. Laurentii & Damasi .
Id colligi videtur ex Pet. Bembo , qui in libro de Gui-
do Ubaldo Feretrio , & Elisabetha Gonzaga Urbini du-
cibus hæc habet . „ Et SADOLETO quantum tribueret
„ (*Julius II.*) quanti ejus incredibilem probitatem ,
„ præstantissimamque doctrinam faceret , quamque sibi
„ culta ejus splendentiaque poemata probarentur ,
„ ostendit Sacerdotio illi tradito Romæ templi hone-
„ stissimi Laurentiani „ .

erat eruditissimis , & in omni doctrinæ ac literarum genere præstantissimis hominibus . Eos ille omnes celeriter amicitia & consuetudine comprehenderat , ex quo celebre jam ejus nomen , & principibus quoque viris , iis præsertim , qui eisdem studiis delectabantur , notum erat : quorum brevi tempore omnium gratiam sibi & benevolentiam conciliavit : in primis autem * Federico Fregosio Salernitano Pontifici familia

a 5

lia-

* *Federico Fregosio Salernitano Pontifici .*] Fuit hic natione Italus , patria Genuensis , Augustini Fregosii ex Gentili Montefeltria Guidubaldi Urbini Ducis Sorore filius , frater Octaviani Genuæ Principis ; qui quum divinarum humanarumque literarum scientia unus omnium maxime floreret , ac pietate , religione , profusa in pauperes liberalitate magnopere excelleret , dignus a Paulo III. Pont. vere maximo habitus est , ut in amplissimum Cardinalium Collegium cooptaretur : idque factum est die 12. Decembris anno 1539. quum jam Salernitanam primum , ac deinde Eugubinam Ecclesiam in administrationem accepisset a Julio II. Pont. Max. anno 1508. die 28. mensis Julii . Scripsit Fregosius Cardinalis librum de modo orandi , meditationes in Psalmum trigesimum & quadragesimum quintum , super centesimum , orationem ad Januenses , & Epistolas aliquot ad Sadoletum , Cortesium , aliosque . Extremum diem clausit Eugubi die 12. Julii an. 1541. eamque mortuum laudavit SADOLETUS noster funebri Homelia , quæ extat inter ejusdem SADOLETI opera ; extatque

x JACOBI SADOLETI

liaris fuit, viro cum genere ac nobilitate, tum virtute doctrinaque præstanti: cujus etiam contubernio aliquandiu post Oliverii Carafæ obitum, una cum * Petro Bembo optimo & doctissimo viro usus est.

Ho-

ejusdem SADOLETI carmen ad Federicum & Octavianum Fregosios fratres. Ejus vitam habes apud Ludovicum Donium d^r Attichy in Flor. hist. Card. tom. 3. pag. 255. & Ciacconii continuatores tom. 3. col. 660. Ejus cum laude meminerunt Ubertus Folietæ in Elogiis clar. Ligur. Ferdinand. Ughellius in Italia sacra, Guicciard. in Hist. Italiæ, Felix Contelorius in Elencho, aliique.

* *Petro Bembo optimo & doctissimo viro usus est.*]

Tanta est apud omnes de Petri Bembi doctrina, eruditione, eloquentia nominis celebritas, ut de eo aliquid hoc loco dicere, supervacaneum esse omnino videatur. Illud sufficiat animadvertere inter doctissimos viros, quibus tunc temporis abundabant Athenæ Venetæ, principem ei locum assignari ab Erasmo in Epistola MCCXIII. data anno 1532. ad Vigilium Zuichemum. Is adita Italia eruditionis causa, Patavio Erasmo scribens, mirifice extulerat Egnatium. Hujus quidem commemorationem sibi admodum jucundam accidisse Erasmus respondet, quod eum virum *ad unguem factum* admodum amaret: at subdit se mirari, in literis illis Bembi non meminisse, *quem audio* (inquit) *isthic omnium feliciū ingeniorum agere patronum*. Quoniam vero ex iisdem Zuichemi literis Erasmus didicerat, istum cum Ciceronianorum turba velitari; & iusto sese parare consiliū, satis sapienter quid ea de re sentiret, Erasmus explicavit, maxime scilicet sibi cum Ciceronianis convenire, si nil aliud velint, quam ut juvenes ad imitationem sese componant; ab iisdem vero se

Horum inter se amicitia Romæ postea maxime illustris fuit . Etenim jam inde ab eorum adolescentia instituta , per omnes ætatis atque honorum gradus , usque ad summam senectutem sanctissime conservata est : erat enim virtute , & studiorum similitudine , firmissimis animorum vinculis , juncta & constituta . Jam quantopere Sadoletus eo tempore virtutis & eloquentiæ gloria floreret , ex eo facile judicari potest , quod * Leo Decimus , acerrimo ingenio ,
 a 6 & gra-

se discrepare , si ne hunc quidem a Cicerone recedendum , neque quidquam ab aliis , licet probatis auctoribus sumendum arbitrentur . Passim Erasmus tum in Epistolis , tum præsertim in Ciceroniano suo , & in aliis quoque libris adversus sectam ab ipsis institutam invehitur , & præcipue Christophorum Longolium , ceu ejusdem sectæ principem redarguit . Bembo tamen parcat æque ac SADOLETO , eos haud dignos reputans , qui turbæ misceantur . Verum , ut ad Bembum revertamur , quum nuncius de ejus obitu Sadoletus recepisset (obiit autem Bembo eodem anno 1547. quo Sadoletus , paucis ante mensibus) scripsit Gabrieli Paleoto v. non. Febr. ejusdem anni Epist. 14. lib. XVI. „ Nihil mihi potuit „ evenisse acerbius , quam divelli ab eo , cujus ego „ amicitiam fraternamque conjunctionem quatuor & „ quadraginta annos inviolatam tenueram „ . Nimirum ab anno 1503.

* Leo X.] Hic anno 1513. v. Id. Martii Pontifex

xii JACOBI SADOLETI
 & gravissimo judicio princeps, simul
 ac creatus est Pontifex Maximus,
 eum statim, & Petrum Bembum
 ex omni doctorum hominum copia
 delegit, quorum in conscribendis
 epistolis opera & ingenio uteretur:
 quod apud Romanos Pontifices mu-
 nus longe * honestissimum est. Is
 autem eo ita munere functus est,
 ut

renunciatus, quum ad fovenda optimarum artium stu-
 dia animum convertisset, Cosmi proavi, & patris Lau-
 rentii exemplo: „ Ante omnia (inquit Jovius in ejus
 „ vita lib. 3.) ab Epistolis singulari judicio sibi de-
 „ sumpsit Petrum Bembum & JACOBUM SADOLETUM,
 „ qui ceteros omnes litteratos Romanæ eloquentiæ lau-
 „ dibus anteibant. „ Hoc illis munus Leonem deman-
 dasse antequam e *Conclavi* exiret, testatur ipsemet
 Bembus in fine Venetæ historiæ hisce verbis: „ Joan-
 „ nem Medicem annos natum triginta septem Ponti-
 „ ficem Maximum creaverunt, isque, priusquam e
 „ Conclavi exiret, me & JACOBUM SADOLETUM, qui
 „ Romæ tunc eramus sibi ab Epistolis adscivit „

* *Honestissimum est.*] Est hic honestissimus ille lo-
 cus, quem tenuisse se apud Leonem, Georgio Saxoniz
 Duci narrat in Epist. 1. lib. II. data Romæ XIV. Cal.
 Julii an. M. D. XXXVII. & in proemio lib. *de Republica
 Christiana* ad calcem hujus Commentarii adjecto; (cu-
 jus quidem fragmentum primum edidit *Epistola* nomine
 Philippus Bonamicus in lib. de claris Pontificiarum Epi-
 stolarum Scriptoribus pag. 225. deindeque absolutius
 Petrus Lazeri Soc. Jes. tom. I. Miscellan. ex manuscri-
 ptis Biblioth. Colleg. Romani pag. 608.) in hoc, in
 quam, proemio SADOLETUS: „ Sequuta sunt (ait)
 „ tempe

ut non ingenio modo , & scribendi facultate , qua nemo ætate nostra ad illam antiquorum scriptorum laudem propius accedere * existimatus est :
sed

tempora cum a Leone X. primum , deinde a Clemente VII. Pontificibus maximis ad negotia publica vocatus , factusque Epistolarum principalium , h. e. earum , quæ vel ad reges a Pontifice summis de rebus mitterentur , vel a regibus eisdem ad Pontificem afferrentur , & lucubrador & custos . Quod munus magni sane in urbe & honoris & nominis , superioribus temporibus Magisterium Scrinii , nunc a populo Romano Secretarium domesticum appellari video . Inter Petri Bembi Epistolas Leonis X. Pont. Max. nomine scriptas , una extat lib. ix. num. 28. ejusdem Pontificis ad Alphonsam Ferrariensem Ducem , in qua JACOBUM SADOLETUM sibi ab Epistolis laudans , Tadeum Gilinum SADOLETI sororis virum , eidem Duci commendat . Hoc est autem hujus Epistolæ exemplar :
JACOBUM SADOLETUM civem tuum , cujus egregia & fideli opera scribendis epistolis quotidie utor , ob ejus excellens atque præclarum ingenium , optimarumque artium singularem doctrinam , & præstantem omni virtutum genere animum , magnopere amo , facioque sane plurimi . Ejus sororis vir , Tadeus Gilinus , cupit impetrare abs te magistratum aliquem tuis in locis , quem triennium aut biennium exerceat : ut & honestius eos dies traducere , & familiam suam alere facilius atque commodius possit . Itaque te non solum hortor , sed etiam rogo , velis præclari hominis mihi que charissimi propinquo , prudenti , ut intelligo , viro , & virtute prædito satisfacere : qui tamen rem omnem desideriumque suum tibi coram ipsemet diligentius explicabit . Dat. quinto Id. Sept. Anno secundo . Roma .

* *Existimatus est.*] Testantur id Sadoleti Epistolæ scriptæ

xiv JACOBI SADOLETI

sed industria etiam & fide Principi illi maxime satisfaceret. Itaque apud eum autoritate & gratia multum valuit : & ea re facillime augere honestatem & facultates suas potuit : verum usque eo ab hac cupiditate remotus atque abhorrens fuit , ut (quod vix credibile visum iri puto , his præsertim temporibus & moribus) nullum sibi unquam sacerdotium a liberalissimo , & sui amantissimo Pontifice petierit : cum tamen amicis suis probis idoneisque hominibus , & alienioribus etiam , permulta & peteret & impetraret . Tanta idem abstinentia fuit , ut cum pro loci ejus quem apud Principem tenebat autoritate , munera ei multa & ampla mitti solerent , ea semper repudiarit . Hac ille continentia
ita

ptæ nomine Summorum Pontificum Leonis X. Clementis VII. & Pauli III. quæ primum hoc volumen nonnullis aliis adjectis conficiunt . Eas in Miscellaneor. ex manuscriptis libris Bibliothecæ Collegii Romani Societatis Jesu Tomo 1. an. 1754. publici juris fecit vir cl. Petrus Lazeri ejusdem Bibliothecæ præfectus : quo quidem nomine doctissimo illi viro , & publice cum universa literatorum republica , & private plurimum sane debemus .

ita delectabatur , ut plerique pecunia , aut elegantiore veste ac supellectile delectari solent . Sua porro commoda negligentem , aliorum utilitati inservire , eum authoritatis & gratiæ fructum esse putabat maximum . Cum profectus esset , voti & religionis causa ad Lauretanæ Virginis templum , Carpentoraënsis Ecclesiæ Pontificatus in Gallia vacavit : eum delatum ultro sibi absenti a Pontifice Maximo * aliquandiu recusavit : cum interea eundem Leo flagitantibus aliis denegasset . Ut rediit , diutius illi eum recusare non licuit . Itaque ut illud magni animi fue-

* *Aliquandiu recusavit .*] Affirmat id ipsemet SA-
DOLETUS tum in Epistola 12. lib. XII. ad Paulum III.
data Carpent. XII. Cal. Febr. 1545. tum in ea lib. XV.
num. 12. quam paucis ante diebus , hoc est XIV. Cal.
Februar. scripsit Joanni Toletano Cardinali & Episcopo
Burgensi : in hac inquit „ Postea voti causa ad Laure-
„ tanum divinæ Virginis templum profectus , cum ab-
„ sens a Leone Episcopus pronuntiatus essem , ut pri-
„ mum in urbem redii , onus illud a me , quoad po-
„ tui , excutere conatus sum „ . In illa vero ad Pau-
lum III. „ Pronuntiatus sum (ait) a Leone Episco-
„ pus cum essem absens . Hoc quoque meminit profe-
„ cto Sanctitas tua , recusasse me illud onus , quoad
„ potuerim , & quietam ac privatam vitam honoribus
„ semper præferre cupisse „ .

xvi JACOBI SADOLETI
fuerat , tam honestum sacerdotium
ultro a Pontifice Maximo delatum ,
a se reijcere : ita hoc moderati &
Christiani , vocanti ad ejusmodi mu-
nus Deo , * obtemperare . Hoc ille
sacerdotium adeptus , primo quanta
maxima potuit absens diligentia ,
commissam sibi Ecclesiam per ido-
neos homines rexit . Post cum ex
hac vita * * Leo excessisset , statim
rebus Romanis relictis , *** Carpentoracte migravit eo consilio , ut po-
pulis

* *Obtemperare* .] Carpentoractensis Ecclesiæ Pon-
tificatum illi fuisse delatum anno M. D. XVII. tradit Dio-
nysius Sammarthanus Tom. I. Gall. Christ. col. 910.

** *Leo excessisset* .] Obiit autem Kalend. Decem-
bris an. 1521. & sequente anno v. Idus Januarii crea-
tus est Pontifex Maximus Hadrianus VI.

*** *Carpentoracte migravit* .] Magnum sane mihi
negocium facessit , quod heic ait Florebellus , SADOLE-
TUM scilicet post Leonis Pontificis obitum , quod an.
1521. contigisse vidimus , *statim rebus Romanis reli-*
ctis, Carpentoracte migrasse . In epistola enim data Car-
pent. Idib. Junii an. 1523. narrat Card. Ægidio se
Carpentoracte venisse post quartum & trigesimum diem
quam Roma discesserat . Quum autem hæ literæ , ut
legenti constabit , scriptæ sint , quum recens Carpen-
toracte venisset , facile colligitur discessum SADOLETI
ex urbe a Florebello statim post obitum Leonis sta-
tum , rejiciendum esse ad annum 1523. Id etiam con-
firmare videtur Hieronymus Niger , qui in Epistola da-
ta VII. Idus Aprilis an. 1523. ad M. A. Michaellem ,
quæ

pulis fidei suæ creditis boni & diligents Episcopi officium præstaret : neque principibus amplius , sed Deo uni , & rectissimis suis studiis inviret . Exceptus est adventus ejus maxima lætitia & gratulatione illorum hominum : tantam illis jam absens de se opinionem , expectationemque commoverat : cui tamen expectationi postea egregie satisfecit . Nam & rebus divinis procurandis , & vitæ innocentia , & admirabili in primis quadam in eos homines charitate , optimi & religiosissimi Episcopi munus obiit . Vixit in ea vitæ quiete ac tranquillitate quoad Hadrianus Pontifex Maximus , qui Leoni successerat , vixit . Creato enim post

quæ extat Tom. I. Epistolar. ad Princip. SADOLETI Româ migrationem veluti instantem describere videtur , cum præclaro ejusdem urbis erga eum benevolentiae testimonio hisce verbis . „ Pur il nostro amantissimo Mon-
„ signor SADOLETO se ne vâ con sommo dispiscere di
„ questa corte . E credo che se in questi tempi si fer-
„ vasse l'usanza antica di mutar le vesti per mestitia ,
„ egli non trovaria forse manco di ventimila huomini ,
„ che lo facciano , si come trovò M. Tullio . Pare ad
„ ogni huomo da bene , che la bontà e la virtù di Roma
„ se ne vada insieme con sua Signoria , ed in vero
„ così è .

xviii JACOBI SADOLETI
post Hadriani mortem * Clemente
Septimo Pontifice Maximo, ab ipso
statim evocatus, accersitusque est;
quem cum eximie diligeret, mul-
tisque & magnis ejus officiis obstri-
ctus esset: quin ei pareret, tam
amanter & tam acriter evocanti,
facere non potuit: neque adeo re-
ctum, neque fas esse existimavit, tam
benemerito de se Pontifici, præser-
tim optimum animum in Christianam
Rempublicam præferenti, operam
suam denegare. Itaque etsi invitus
fecit, ut ab Ecclesia sua discederet:
tamen ad eum se contulit: verum
ea lege, ut ne plus triennium abes-
set: utque eo exacto tempore, re-
migrare sibi Carpentoraacte voluntate
ipsius ** liceret. Roma igitur cum
ve-

* *Clemente VII. Pontifice Maximo.*] Accidit id
xiiii. Kalend. Decembris, anno M. D. xxiii.

** *Liceret.*] Narrat id ipse SADOLETUS in Episto-
la ad Joan. Toletanum hisce verbis. „ Facto (inquit)
„ Pontifice Clemente, statim ab illo evocatus sum,
„ cui optime antea de me merito fidem operamque
„ meam denegare non potuit. Hoc cum eo tamen pa-
„ ctus, ut operam illi meam triennium navarem;
„ quod reliquum vitæ meæ tempus, non jam homini-
„ bus,

venisset , versatus est in intima ejus Pontificis amicitia & familiaritate . Nec vero ingenio hominis solum Clemens , sed consilio etiam in administranda republica usus est . Ad deliberationes eas , quas habebat de maximis & gravissimis rebus , eum una cum aliquot aliis amicis adhibebat : curas illi omnes & cogitationes suas impertiebat : tantum denique ejus fidei , tantum prudentiæ tribuebat , ut multa quæ ad Christiani nominis quietem , & ad morum ac disciplinæ publicæ correctionem pertinebant , ejus potissimum admonitu & consilio sibi agenda constitueret . Atque utinam is Pontifex ea quæ interdum præclaro quodam animi impetu agere meditabatur ,
ad

„ bus , sed uni Deo in Ecclesiæ meæ custodia tribuere
„ statuissem . Quod ille , ut erat natura bonus , &
„ mihi pollicitus est , & præstitit „ . Idem ferme in
Epistola Paulo III. quam superius laudavimus , nisi
quod conditionem illam , sive pactionem omittit . „ Fa-
„ ctus est (ait) Clemens Pontifex . Is statim vehementer
„ ter a me contendit , ut me ad eum conferrem . Ita-
„ que Romam reversus sum . Non potui enim Pontifi-
„ fici optime de me merito operam & obsequium meum
„ denegare „ .

XX JACOBI SADOLETI
ad exitum perduxisset : profecto cum
universa Christiana Respublica me-
liore loco esset ; tum ipsa Italia ,
atque urbs Roma , eas quibus po-
stea afflicta oppressaque est , calamita-
tes effugisset . Non enim in eo Pon-
tifice rectum in Republica sensum
requisivisses : constantiam potius ,
& perseverantiam majorem in bonis
consiliis desiderasses . Itaque cum sa-
lutaribus Sadoleti consiliis sæpe usu-
rus esse videretur , flectebatur postea
aliorum quorundam , qui longe plu-
rimum apud eum poterant , oratio-
ne . Intimus erat Pontifici illi Ma-
ximo Sadoletus : amplificandæ for-
tunæ ac dignitatis suæ facillimam ra-
tionem in manibus habebat : cole-
batur præterea , & magno honore
afficiebatur ab omnibus : pro sua ta-
men in Rempublicam voluntate ,
nullam commodorum suorum ratio-
nem ducens , ex ea temporum ac
rerum perturbatione , maximo ani-
mi dolore assidue tangebatur : qui
quidem ad extremum , cum rem in
eum

cum locum adductam intelligeret ,
ut nihil bene monendo & suadendo
proficere amplius posset : statuit ,
quando Reipublicæ prodesse jam ni-
hil posset , suæ saltem Ecclesiæ pro-
spicere atque consulere . Itaque cum
operam suam triennium jam Cle-
menti summa cum fide & integrita-
te * navasset : etsi nonnulla con-
cordiæ & compositionis spes inter
eum Pontificem , & Carolum Impe-
ratorem allata erat , jamque inter
eos induciæ pactæ fuerant : tamen
in sententia permansit . Nec vero
non movebatur animo , cum ab eo
Pontifice esset discessurus , quem cum
ob eximiam quandam ejus huma-
nitatem , tum ob perpetuam erga
se

* *Navasset .*] In hoc triennii tempore assignando ,
quod necesse quidem fuisset aliquanto liberalius supputa-
re , Florebellum omnino decipi ; ipse SADOLETUS me
inducit ut credere valeam . Quum enim Leo X. in Pon-
tificatu confecerit annos octo , & menses insuper octo ,
diesque viginti , & SADOLETUS ipse in proemio operis
de Rep. Christiana ; affirmet , annos XIII. *Epistola-
rum Principalium lucubratorum custodemque fuisse* , Pon-
tificibus Leone , & Clemente ; sequitur necessario qua-
tuor saltem annorum spatium , non autem *triennio* , ut
ait Florebellus , eo munere apud Clementem VII. fuisse
functum .

se benevolentiam mirifice amabat .
 Sed cum cogitaret quanto Ecclesiæ
 suæ officii ac necessitudinis vinculo
 obstrictus esset , cumque Carpentorac-
 tensis populi desiderium ferre diu-
 tius non posset , longiorisque in ur-
 be Roma commorationis causam, am-
 bitionem jam potius , quam officium
 visum iri suspicaretur , omnino sibi
 abeundum esse statuebat : cujus ju-
 stæ voluntati ac precibus , ad ex-
 tremum Clemens * cedere coactus
 est . Comprobavit ejus consilium
 is profecto qui intimos hominum
 sensus perspicit , neque unquam non
 re-

* *Cedere coactus est .*] Anno Clementis quarto in
 Ecclesiam suam rediisse , ipse SADOLETUS Paulo III.
 scribit . Anno ergo 1527. & quidem xv. Kal. Maj. (ut
 paullo inferius constabit) urbem reliquit . Iter autem
 suum ita describit in Epist. 1. lib. 1. ad Matthæum Gi-
 bertum data xvi. Cal. Junius an. 1527. „ Nos a por-
 „ tu Centumcellis Nicæam usque navibus pervecti fui-
 „ mus , nihil ipsa illa , quod appareret , maris agi-
 „ tatione offensi ; cum ceteri omnes fere , qui erant
 „ mecum , gravi nausea conflictati essent . Nicææ duos
 „ dies mansimus . Inde digressi a Valdemontio , cujus
 „ mihi humanitas magnæ voluptati fuit , jumentis pre-
 „ tio coactis iter terra fecimus : septimo die Nicæa
 „ pervenimus Carpentoracæ ad diem v. non. Maii ,
 „ Magna populi lætitia & gratulatione exceptum , sequen-
 „ tibus in Epistolis narrat .

rectis bonorum voluntatibus favet ,
Deus . Etenim tam opportuno tem-
pore discessit , ut vix dies viginti
ab ejus discessu intercesserint , cum
urbs Roma , decepto a Caroli du-
cibus per inducias Clemente , ab-
sente ipso ignaroque (ut opinio fuit)
Carolo , capta atque * direpta est :
ut is singulari Dei erga se beneficio
horribili illi cladi subtractus fuisse
videatur . Tum vero , quanquam fe-
ro intellectum est , quam & pru-
den-

* *Direpta est .*] „ Roma igitur profectus (scri-
„ bit ipse Sadoletus Julio Toletano) viginti diebus ipsis
„ antequam urbs caperetur , eo animo Carpenſtoracte
„ redii , ut hic domicilium non solum corporis & for-
„ tunarum , sed omnium rationum consiliorumque meo-
„ rum , totius denique meæ vitæ perpetuum colloca-
„ rem „ . Et in literis Duci Saxonie , datis Romæ
xiv. Cal. Julii an. 1537. lib. xi. epist. i. „ Hic ego
„ (inquit) spe erepta , posse amplius per me Reipu-
„ blicæ consuli ; privatum autem meum commodum ,
e, neque in honore , neque in fortuna admodum quæ-
„ rens , potiusque eligens & Deo & mihi , & peculia-
„ ribus populis meis satisfacere , trans Alpes me meam
„ ad Ecclesiam Carpenſtoracte contuli , adjutus tum
„ etiam singulari Dei beneficio , quod viginti diebus
„ ipsis ante Roma sum egressus , quam cladis horribi-
„ lis ac direptio huic urbi incideret „ . Incidit ea cla-
des pridie Nonas Maii anno 1527. irrumpentibus in
urbem hostibus per Sixti pontem sub occasum solis .
Hujus autem cladis historiam latinis literis mandavit
Ca-

xxiv JACOBI SADOLETI
denter sentire Sadoletus, & fideliter
monere solitus fuisset. Ille enim &
initio dissuasor belli adversus Caro-
lum, & postea deponendorum ar-
morum assiduus hortator, pacisque
quibuscunque conditionibus accipiendæ
author semper extiterat: qui quidem
cum sæpe alias, tum eo tempore,
quo Christianis Principibus intestino
bello implicatis, bellum a Turca-
rum Rege Pannoniæ illatum est,
cum regnum illud, quod Christianæ
Reipublicæ firmissimum ad eam diem
propugnaculum fuerat, maximo in
discrimine versaretur: honestissime
ab ipso Pontifice Maximo pacis men-
tionem fieri, & de deponendis ac
potius abiiciendis armis agi posse
censuit: idque eum admonere non
destitit. Sed nimirum Deus nobis
ob

Cæsar Glorierius Gallus. Sed ut ad SADOLETUM re-
vertamur, colligitur ex his, eum xv. Kalend. Maii
Roma excessisse. Venit autem Carpentoraestæ ad diem
v. Non. Maii, ut ipsemet scribit Matthæo Giberto Ve-
ronensem Antistiti, xvi. Cal. Junias an. 1527. lib. 1.
epist. 1. eademque die Lazaro Bonamico, lib. 1. ep. 2.
& 111. Non. Novembris ejusdem anni Petro Bembo lib. 1.
epist. 3. aliisque.

xxvi JACOBI SADOLETI
sefe dedidit: sed cum Pontifici Ma-
ximo, ac multis præterea amicis tali
eorum tempore literas amicissime &
prudentissime scriptas misisset: tum
ipse

in Epistola Italica, aliisque: addit etiam de privatis
calamitatibus suis atque amicorum; „ Nam me, etsi
„ eadem quæ tam multos pessumdedit, fortuna affla-
„ vit, quod meis & meorum familiarium non tam for-
„ tunis, quam reliquiis veterum fortunarum amissis,
„ omnes ad me nudi, atque egentes convolaverunt,
„ &c. „ Idem ferme Thomæ Cardinali Cajetano in
Epist. 13. lib. 2. data Carpent. Nonis Novembris an.
1529. Atque Erasmus quidem ad eum scribens in Ep. data
anno 1528. (quæ est xxv. in ejus Epistolar. collectione
lib. xxii.) dolet *periisse magnam partem Sadoleti ipsius,*
ut ipse scribit, videlicet Bibliothecam utriusque lingue
monumentis exquisitissimis opulentam. Imo id Erasmo
narrat SADOLETUS in Epist. 11. lib. 1. data Carpent. xii.
Calend. Decembris an. 1528. „ Meas, (inquiens)
„ fortunas omnes acerba mihi urbis fortuna eripuit.
„ In his ipsam Bibliothecam, quam ego Græcis & La-
„ tinis libris magna diligentia undique comparatis re-
„ ferferam, quæ omnium fuit, ut & tu existimas, &
„ & ipse sentio jactura gravissima „. Atqui falsum
hunc direptorum librorum rumorem ad eum pervenisse
dici posset, quod contrarium scribat Hieronymo Nigro
in literis datis Carp. v. Id. Septembris anno 1527. lib.
1. ep. 5. nisi Epistola Erasmi post hanc ad Nigrum scri-
pta fuisset. Utcumque se res habuerit, hæc SADOLE-
TUS Nigro in literis laudatis: „ Cum direptis rebus
„ ceteris, libri soli superstites ab hostium injuria in-
„ tacti, in navim conjecti, ad Galliæ litus jam per-
„ vecti essent, incidit in rectores & in ipsos familiares
„ meos pestilentia: quo metu ii permoti, quorum
„ ad litora navis appulsa fuerat, onera in terram ex-
„ poni non permisere. Ita asportati sunt in alias
„ & igno-

ipse doloris sui levamentum a Deo,
& ab iis studiis, iisque actionibus,
quæ cum Deo imprimis gratis, tum
etiam animis salutare sunt, petivit:
ad sacrarum enim literarum studia
toto tum (ut ajunt) pectore incu-
buit: quæ post aliarum literarum &
artium cognitionem a se vehemen-
ter culta * temporibus quibusdam,
propter occupationes remiserat. Nec

b 2

vero

„ & ignotas terras; exceptisque voluminibus paucis
„ quæ deportavi mecum huc proficiscens, mei reliqui
„ illi tot labores, quos impenderamus, Græcis præ-
„ fertim codicibus conquirendis, & undique colligen-
„ dis, mei tanti sumptus, meæ curæ omnes, iterum
„ jam ad nihilum reciderunt „. Idem ferme in lite-
„ ris ad Bembum datis III. nonas Novembris an. 1527.
„ lib. 1. epist. 3. Ceterum utcumque se res habuerit
illud constat, SADOLETUM ita litterarum amore in
omni vitæ tempore flagrasse, ut in libris tum Græcis
tum Latinis omnigenæ eruditionis perquirendis, nullo
neque sumptui, neque labori parcendum sibi existima-
ret. Hinc in litteris ad Franciscum Attar Ciprianum
Italice scriptis *ad* xxv. *di Febraro* 1508. sive potius
1505. hæc habet. „ Io vi priego se mai alcun libro
„ greco, massimamente in Filosofia vi capita nelle ma-
„ ni, quando senza vostro incomodo far si possa, vi
„ vogliate ricordar di me „.

* *Temporibus quibusdam*] Coluit quidem antea Sadoletus
sacrarum literarum studia. Quo enim tempore Clemen-
tis VII. nomine literis conscribendis operam navabat, scri-
psit interpretationem sive enarrationem Psalmi L. Laudat
P. Lazeri libram in quarto, qui extat in Bibliotheca
Baro

xxviii JACOBI SADOLETI
vero legendo solum, sed commen-
tando etiam & scribendo, tum sibi,
tum aliis prodesse conatus est. Nam
cum religionem videret seditiosorum
quorundam hominum impietate ma-
gnopere ubique perturbatam: tuen-
dæ

Barberina, hoc titulo: *Jacobi Sadoleti Episcopi Carpen-
toractis Interpretatio in Psalmum Miserere mei D. S.
m. m. 1.* Ad calcem vero: *Romæ in ædibus Francisci
Salvi anno 1525.* Hujus libri aliæ sunt posteriores edi-
tiones, qualis ea, quæ ex Biblioth. Colleg. Romani
idem P. Lazari citat *Apud Sebast. Gryph. Lugduni
1533.* Item ibidem alia Gryphii ejusdem, quæ annum
præfert 1537. Cogitasse Erasmus hanc Psal. 1. interpre-
tationem in Germania excudere, ipsemet narrat scribens
SADOLETO postrid. Kal. Julias 1525. & mirifice eam
laudans. Ubi enim illam nondum se perlegisse dixit, sed
degustasse; subdit: „Primo statim gustu mire me cœ-
„pit candor ille ac facilitas simplicitasque dictionis,
„cum summa pietate conjuncta. Nihil abs te præter-
„missum, quod ad eruendos explanandosque Prophetæ
„sensus pertinet; qui Græcos etiam nonnumquam con-
„sulis, interim & Hebræos. Si tales libellos nobis su-
„binde mittat Roma, confido futurum, ut plerique
„mortales aliquanto melius sentiant de vestra urbe,
„in qua perspiciant esse viros, qui libros arcanos non
„eloquenter solum, verum etiam sancte pieque tra-
„ctare norint.... Gestio libellum hic typographis
„excudendum committere, quo latius per orbem spar-
„sus, plures accendat ad studium pietatis. Sed scru-
„pulum injecit libello annexa excommunicatio, quam
„arbitror tamen nihil aliud sentire, quam ut Salvus
„isthic a damno vindicetur”. Hanc Psalmi 1. inter-
pretationem, sequuta est alia interpretatio Psalmi xciii.
missa Friderico Fregosio Archiepiscopo Salerni, quem
qui

dæ ejus studio incensus , Divi Pauli
ad Romanos epistolam maxima re-
ligionis nostræ mysteria continentem,
& obscurissimis quæstionibus refer-
tam ,

b 3

quidem post illud tempus se aggressum esse profitetur ,
quo exsolutus Reipublicæ curis & eis occupationibus ,
quibus se nimium diu in Romana urbe apud Summos
Pontifices districtum tenuerat , aliquando licuit in
ocio esse , & sacrarum literarum , omniumque artium
optimarum studio , ac vera delectatione perfundi . Ni-
mirum esse ab eo scriptam hanc interpretationem quum
primum an. 1527. Roma digressus , Carpentoraetensem
Ecclesiam suam adivit , in Epistola 5. lib. viii. ad Ja-
cobum Simonetam indicare videtur , data xvi. Cal.
Jun. 1529. ubi etiam narrat fustulisse *se vetus proe-*
mium , atque omne argumentum alia quadam ratione
explicavisse . Quodnam autem esset hoc *vetus proemium*
suspicare non possumus . Illud vero , quod nunc legi-
tur post sermonem ad Fregosum , est de Episcoporum
oneribus eorumque moribus & vita ; ubi nonnulla de
Clemente VII. habens , ærumnas annorum 1526. &
1527. innuere videtur . Scripta ergo est hæc in Psal-
mum xciii. interpretatio post eos annos , atque ante annum
1529. ut diximus . Et anno quidem 1530. xv. Cal. Aug.
Alberto Pio Carporum Principi scribens , hæc habet :
Confeci his mensibus Commentarium quemdam in Psal-
mum xciii. sane quam laboriose , &c. Eodem anno
1530. eandem interpretationem Erasmo se misisse signi-
ficat , lib. iv. Epist. i. ac de ea , ut puto etiam narrat
sequenti Epistola eodem an. 1530. scripta , cum de Erasmi
adnotationibus in Psalmum suum loquitur . Item alibi ,
quum Psalmum suum in Germania de integro impres-
sum ait lib. iii. epist. 4. atque ab Erasmo ceterisque mi-
rifice probatum . Quod verum fuisse , Erasmi literæ datæ
anno 1529. testantur , quæ extant in edit. Londinen.
lib. xxv. n. xi. In his Erasmus SADOLERUM vocat *insigne*
Pre-

xxx JACOBI SADOLETI
tam, tribus libris non minus pie,
quam ornate * & dilucide expli-
cavit. Commissis vero sibi populis
ita

*Præfulum hujus ævi decus; atque inter cetera: Equi-
dem (inquit) sic existimo, unicum hoc tuum Commenta-
rium si quis attente legat ediscatque, ad omnem vitam
recte pieque instituendam sufficere.* Eadem innuit Erasmus
Epist. lib. xxii. numero xxv. Narrat præterea SADO-
LETUS ipse in literis datis Hieronymo Nigro xvi. Cal.
Junii 1529. lib. viii. epist. 6. Psalmum illum misisse se
Friderico Fregosio, qui in Italiam proficiscens librum
imprimendum Venetiis ab Asulano curaturus sit. Cete-
rum extat etiam hujus Commentarii editio separatim
anni 1534. in octavo hoc titulo: *Jacobi Sadoleti Epi-
scopi Carpentoractis in Psalmum xciii. interpretatio.*
Lugd. apud Seb. Gryphium M. D. xxxiv. P. le Long in
Biblioth. S. memorat edit. Lugdunen. an. 1530. Ex
Erasmio, cui editum Psalmum misisse Sadoletus videtur,
elici potest antiquissimam esse edit. an. 1529.

* *Et dilucide explicavit.*] Anteaquam ad ea quæ
ad Commentariorum libros in Pauli Epistolam pertinent
adnotanda animum adjungamus; de duobus Sadoleti
operibus, purissime inter cetera & latine scriptis, ab
eo hoc tempore vel susceptis, vel absolutis, tum de
Reginaldi Poli apud eundem hospitio, aliquid est dicen-
dum. Primum opus inscribitur: *Jacobi Sadoleti de li-
beris recte instituendis liber. M. D. xxxiii.* Hoc in fronte
libri antiquissimæ hujus editionis in octavo; ad calcem:
*Venetiis per Joan. Antonium & Fratres de Sabio sumptu
& requisitione D. Melchioris Sessa Anno domini 1533.*
mensis Julio. Alia item Venetiis per Joannem Antonium
& fratres de Sabio an. 1534. in octavo. Item Parisiis
apud Simeonem Colineum anno 1534. in octavo. Item
Lugduni apud Sebast. Gryphium an. 1535. in octavo, &c.
Porro alterum opus inscribitur: *Jacobi Sadoleti de laudi-
bus Philosophiæ libri duo Lugd. apud Seb. Gryph. 1538. in*
quar.

ita præsuit , ut nullum in eos fortis
& diligentis Episcopi munus præ-
termiserit : quos quidem quanti fa-
ceret , nulla re potuit apertius de-
clarare , quam quod eorum causa ,

b 4

am-

*quarto . Iterum apud eundem Gryphium anno 1543 .
in octavo : & Venetiis per Bernardinum de Bindonibus
Mediolanensem , sumptibus vero D. Melchioris Sesse
anno Domini M. D. xxxix. in octavo .* Decreverat SA-
DOLETUS primum horum operum , h. e. librum de li-
beris recte instituendis Bembo transmittere , ut ejus ju-
dicio antequam in manus hominum prodiret , pendere-
tur : „ Cum mihi (inquit ipse Bembo scribens III. No-
„ nas Septembris 1532. lib. II. Epist. 6.) nec opinan-
„ ti nunciari jussit homo laude virtutis & nobilitate
„ præstans Reginaldus Polus , cras statim se Patavium
„ proficisci , & si quid ad te vellem me admonuit .
„ Eum ego in crastinum diem expectabam . Sed talem
„ hominem qui perferret , nactus , quo meliorem &
„ certiore ne optare quidem potui , præcipitavi libri
„ descriptionem „ . Statim ac Polus Patavium primum ,
mox Venetias appulit , v. Calend. Novembris ejusdem
an. 1532. SADOLETO Epistolam dedit , in qua opus il-
lud mirifice extollens : „ Quis enim (inquit) te ipsum
„ melius exprimere potuit , quam tu , quam scripta
„ tua , quam liber ille tuus , quem per me Bembo red-
„ di voluisti ? In quo prudentia tua , gravitas , do-
„ ctrina , quibus maxime delectabar , elucent , &c. „
Conqueritur tamen aliquantulum , quod quum reliquas
omnes artes & disciplinas dignis præconiis ornasset in
suo libro , quem ipse iter agens perlegerat , & de quo
quid sentiret , ut illi scriberet , jussus fuerat , sacras
tamen musas illaudatas tacitus præteriisset . Huic Poli ex-
postulationi ita satisfacit SADOLETUS in Epist. 2. lib.
VIII. dat. III. Nonas Decembris 1532. ut dicat , ideo

xxxii JACOBI SADOLETI
amplissimi & potentissimi viri simu-
tatem (qui eo tempore legatus ,
Avenionem , & finitima illi urbi op-
pida , quæ in fide Ecclesiæ Romanæ
sunt , regebat) homo in injuriis per-
ferendis quæ ipsi fierent , incredibili
le-

nominatim de Theologia nihil scripsisse , quod ea in
Philosophiæ nomine contineatur ; quodque in eo libro
tantum tradidisset quæ ad adolescentiam pertinent , in
Hortensio de Philosophia acturus , eamque in suas partes
omnes distributurus , veluti de qua proprius ibi sermo
est instituendus , & quidem præcipuus in Theologiæ lau-
datione , quam propterea in libro illo delibari minime
decebat , ut jucundior foret , si postea in *Hortensio* de
divinarum rerum studiis integra ac numeris omnibus
absoluta tractatio , nova prorsus adpareret . At Polus
his SADOLETI rationibus minime quiescens , instare &
urgere perrexit , arbitratus illum iisdem non satis se
purgasse de ea injuria , qua ab eo Theologiam affectam
fuisse querebatur . Quare SADOLETUS in aliis ad ipsum
datis literis prid. Idus Julii an. 1533. lib. viii. ep. 3.
pollicetur se operam daturum , ut eidem in eo argu-
mento magis satisfaciat . Id tamen non præstitit nisi
an. 1534. desinente , quum novis ad eum literis datis
xv. Cal. Octobr. an. 1534. ipsum Polus provocasset , in
quibus postquam earum scribendarum occasionem de-
disse , quam legerat ad Lazarum Bonamicum ab eo da-
tam Epistolam , Polus significasset , addidissetque causas ,
ob quas tamdiu scriptionis officium prætermisisset , ro-
gat eundem SADOLETUM , ut Lazarum communem ami-
cum ad Theologiæ studia capeffenda suadere hortarique
velit . SADOLETUS statim Polo respondit , atque ita
causam suam egit , ut verbis tantum , non re , a Poli
sententia discrepare videatur . Siquidem sacrarum rerum
studium & disciplinam rebus ceteris anteponendam fate-
tur ;

lenitate , ac nimia prope patientia ,
 suscipere veritus non est . Multas
 enim Ecclesiæ suæ injurias inferri ,
 multa tum a legato , tum ab ejus
 magistratibus ac ministris inique de-
 cerni atque agi , pro munere ac pro
 persona quam sustinebat , minime
 b 5 sibi

tur ; & solum negat liberalia studia esse contemnenda ;
 ex quibus scilicet eam disciplinam haud exigua accipere
 suæ utilitatis dignitatisque adjumenta , vel ipsi divina-
 rum literarum Antistites , Basilus , Chrysostomus , Au-
 gustinus , Hieronymus, suis scriptis comprobarunt . Adeo
 autem SADOLETUS ipse censuit sententiam suam cum
 Poli sententia minime pugnare , ut eo ipso die , quo
 illam epistolam Polo transmisit , Lazaro pariter scribens
 eo munere functus sit , quod sibi Polus demandaverat :
 „ Polus ad me scribit uberrimis elegantissimisque lite-
 „ tis : multa ille quidem digna illo ingenio , & fan-
 „ tissimis ipsius moribus : sed plurimum tamen & præ-
 „ cipue de te , quem ipse admodum superet ad Theo-
 „ logiæ studia jam aliquando animum adjicere . Quam
 „ ego cupiditatem ejus vehementer probo , tibi que sua-
 „ deo , ut hanc divinam in primis facultatem , & ad
 „ salutem nostram necessariam diutius a tui ingenii
 „ thesauris ne habeas segregatam , &c. „ Mutuis hisce
 Poli & SADOLETI Epistolis finem habuisse censenda est
 amica eorundem concertatio , quum non aliæ de eo
 argumento reperiantur . Extat quidem Petri Bunelli
 una , quæ illius quæstionis breviarium quoddam con-
 ficit , data Odeto Ambrosio Selvæ , *Venetis* xiv. *Ca-*
lend. Febr. M. D. xxxiv. at certe more Veneto , ut no-
 tat Eminentissimus Quirinus , in diatr. ad Epistolar.
 Card. Poli collect. Tom. i. cap. iv. p. 287. „ Nam
 „ mutux (inquit idem eruditissimus Cardinalis) Poli
 „ & Sa-

XXXIV JACOBI SADOLETI
sibi ferendum existimavit. Ac primo quidem illum ab eis institutis, hortando & amice sæpius monendo, deterrere conatus est: sed cum nihil hac ratione proficeret, cumque
ejus,

„ & Sadoleti, quarum illa Synopsim exhibet, scriptæ
„ fuerunt, prior mense Septembris anni 1534. posterior
„ ejusdem anni mense Novembri „. Ex mutuis hisce
SADOLETI & Poli literis colligitur librum *de liberis*
recte instituendis jam editum fuisse an. 1534. *Hortensium* vero sive de *Philosophia* nondum elucubratum. De
utroque etiam anno 1530. sermonem habet Lazarus
Bonamicus lib. v. epist. 11. „ De Hortensio cave, ne
„ longius tam præclarum opus ducas, quam in dialogo
„ de educatione puerorum promissisti „. SADOLETUS
vero Bonamico scribens Nonis Julii 1534. hæc habet.
„ Hortensium de quo instas, absolvere adhuc non po-
„ tui: fui enim maximis occupationibus impeditus, &
„ id ipsum diu. Retuleram me autem ad eam cogita-
„ tionem atque curam, ut conficerem: sed jam calores
„ me obturbant. Enitar tamen, ut & fidei in eo meæ
„ & vestræ expectationi satisfiat „. Tandem an. 1535.
perfectum id opus, & ad amicos eorum judicia explo-
randi gratia missum, narrat Bembus lib. v. Paulo Sadoleta
scribens prid. Calend. Januar. an. 1535. Ex quibus li-
teris egregium de eo opere præconium continentibus,
colligitur illud extremis hujus anni mensibus, nondum
fuisse editum. Nec quemquam moveat, quod opus hoc
ipsum, quod nunc ex primo libro sive ex actoris in eo
persona *Phædrus* inscribitur, *Hortensium* alias compellatum
reperiat. Quum enim ad *Hortensii*, qui de eodem
argumento Ciceroniani operis titulus fuerat, imitationem
scripserit; modo ejus, cujus æmulatione fecit
nomine compellat, modo proprio & suo. Ceterum
quod pertinet ad judicia eruditorum hominum de alte-

ejus , quanquam absentis , Romæ
magna apud Clementem Pontificem
Maximum esset authoritas, brevi tem-

b 6

pore

ro libro , eum laudat Jo. Petrus Crassus Episcopus Vi-
terbiensis in Epist. 6. lib. ix. ad Sadoletum data Romæ
prid. Idus Decembris 1535. multo vero copiosius Bem-
bus lib. iiii. ep. 27. Decreverat SADOLETUS statim ac
Carpentoraacte ad suam Ecclesiam regendam accesserat ,
totum se sacrarum literarum studiis dedere , cuius ipse
rei fidem facit quam plurimis in Epistolis , & inter ce-
teras , scribens ad Lazarum Bonamicum : „ Ego
„ (inquit) opus habeo nunc in manibus ex eo gene-
„ re , quod est in sacris literis positum . Studeo enim
„ pro mea parte ferre opem Christianæ religioni ,
„ quum ea fere ubique periclitetur , quemadmodum in-
„ primis quidem & debeo , & opto . Illud utique do-
„ operam , uti totum argumentum ita tractem , ut
„ vobis quoque doctissimis hominibus, qui nimium erudi-
„ tas aures ad audiendum affertis, illa possit commentatio
„ non displicere; sed hoc res ipsa postea aut redarguet, aut
„ probabit „ . Quodnam autem esset opus illud ad Sa-
cras literas pertinens , quod SADOLETUS tunc tempo-
ris in manibus habebat , discimus ex Bembi ad eum-
dem Epistola lib. viii. ep. 6. scripta vii. Cal. Novem-
bris 1532. qua respondet sibi a Polo redditæ : „ Quod
„ reliquum est (inquit Bembus) multa mecum Polus
„ de te , de tuis scriptis , quæ habes nunc quidem in
„ manibus ; de Hortensio etiam tuo : de quo deque
„ Pauli Epistolis interpretandis , cum sermo esset in-
„ ter vos , ut aiebat , institutus , quod tibi ille quæ-
„ renti in utro potissimum scriptionis genere tuam tibi
„ operam esse ponendam existimaret , in Paulo re-
„ sponderit , sane non probo . Confici enim illum abs-
„ te Dialogum quam primum , tua interesse valde pu-
„ to „ . Similiter Matthæo Giberto Epif. Veronæ in
Epist. 9. lib. iiii. data vi. Cal. Novembris an. 1532.
„ Nos

xxxvi JACOBI SADOLETI

pore perfecit , ut legatus sese colligeret , & eos quibus præerat populos , magna in posterum æquitate & diligentia regeret . Qua in re Sadoleti officium , ac pietatem potius , adeo is aliquanto post amavit , ut non modo cum eo in gratiam redierit , sed ex eo tempore illum & vereri maxime , & patrem etiam appel-

„ Nos hic (ait) Commentarios in Epistolam ad Ro-
 „ manos scribimus , opusque difficile & arduum ita tra-
 „ ctamus , ut in eo præcipue laboremus , quod extare
 „ possit tibi , quod jampridem sumus polliciti , obscu-
 „ ras ancipitesque sententias in ea epistola permultas
 „ nostra cura & diligentia dilucidiores fore „ . Eodem-
 „ que anno scribens Antonio Prato Card. prid. Calend.
 „ Octobris lib. vi. ep. 7. „ Ego (inquit) hoc tempore
 „ versor in opere omnium difficillimo , ut D. Pauli
 „ Epistolam interpreter ad Romanos „ . Addit postea
 „ tres in libros totam esse divisam commentationem ,
 „ quumque illac iter haberet Franciscus Card. Turnonius
 „ petiisse , ut primum librum ubi consecisset , ad eum mit-
 „ teret ; id se fecisse , & misisse ipsum volumen omnium
 „ doctorum judicio examinandum : „ Nam quod ad me
 „ attinet (inquit) paratus ad utrumque sum , & pro-
 „ bari & reprehendi : quæ etiam reprehensio si fuerit
 „ justa , mihi futura est utilior , quando per illam me-
 „ lior & consideratior fiam „ . Quam vere hoc atque ex
 „ ex animo dixerit , fidem ipse facit in Epistola 9. lib. ix.
 „ ad Card. Contarenum , significans se ejus humanitate ita
 „ esse conclusum , ut neque unde incipiat , neque ubi de-
 „ sinat statuere satis possit : atque hanc in eo maxime cla-
 „ rissimeque extitisse , quod ingenue , aperte , ac fami-
 „ liariter , quæ in scriptis suis desideraret , exposuerit .

appellare solitus fuerit . Recreatis
hac ejus actione Carpentoraënsibus
& reliquis illis populis , altera ab eo
actio non minus pia , nec minus illis
grata ac salutaris suscepta est . Ma-
xima jamdiu Hebræorum multitudo
apud eos confederat : ii Christianos
homines imperitos & incallidos cir-
cumvenire , & quibus pecunias cre-
didissent , eos fœnoris gravitate , &
renovandis multiplicandisque usuris ,
ad extremum fortunis omnibus ever-
tere solebant . Eorum quoque ava-
ritiam & fraudes , suscepta misero-
rum populorum causa , eaque dili-
genter apud Pontificem Max. & magi-
stratus urbanos per literas & procu-
ratores acta , magna ex parte repres-
sit tandem ac coercuit . Quin etiam
orationem in eos pro Christianis com-
posuit , & eam quidem omnium ,
quæ ab eo scriptæ sunt , * disertissi-
mam . Alia præterea multa variis
tem-

* *Disertissimam* . J Scribendæ hujus contra Judæos
orationis (quæ tamen numquam edita est) causam ha-
bes in Epistola 13. lib. xiii. ad Paulum III. data Car-
pen-

xxxviii JACOBI SADOLETI
temporibus in Carpentoraſtenſes &
rem eorum publicam officia contu-
lit : quibus plane declaravit , nun-
quam unum cuiquam cariorum fuiſ-
ſe , quam ipſi fuerit univerſa ejus
Eccleſia . Uſu ſæpiſſime venit , ut
illi aut Pontifici Maximo , aut Gal-
lorum

pentoraſti Idibus Februarii 1540. in qua etiam gratias
Pontifici agit pro reſpreſſa & coercita Judæorum avari-
tia ac fraudibus . Hac de re repetitum ſæpius ſermo-
nem videbis in aliquibus epistoſis ſcriptis anno 1539.
De eadem oratione ipſe Bembo ſcribens xi. Calend. Ju-
lii 1531. lib. ii. Ep. 3. „ Credo te (inquit) memo-
ria tenere conſectam a me olim , cum Romæ etiam
eſſem , orationem quamdam in Judæos , quam ego
cauſam in duas actiones partiri inſtitueram ; ſed
prior fuit pars tantummodo abſoluta , ſi tamen ab-
ſolvere eſt , quod parum polite efficias : eam ego nun-
quam duxi edendam , neque hercule nunc in alia
ſum voluntate „ . Eandem Herculi Gonzagæ Cardinali
miſſam fuiſſe , patet ex data ad eum Epistoſa 8. lib. ii.
vi. Calend. Februar. 1531. quum id in eadem ad
Bembum Epistoſa ſe feciſſe teſtetur . Verum in literis ad
eundem Bembum ſcriptis vi. Idus Maii 1532. lib. ii.
ep. 5. ubi : „ Me vero (inquit) in illis cum valde
delectavit judiciſ tui teſtimonium , quod mihi de
mea oratiuncula das , plenum , ut ego perſpicio &
fidei & amoris , tum vero gravis illa & ſapiens ad-
monitio , &c. „ Non hanc de qua loquimur in Ju-
dæos , ſed aliam prorfus orationem intelligere arbitra-
mur . Admonuerat enim Sadoletum Bembus , aſperius
aliquanto eum inveſtum in quemdam , quem neuter
nominat : Sadoletus vero argumentum orationis ſatis
explicat , dum ſubdit : „ Sordes porro & amentia , vel
fe-

lorum Regi , aut iis qui plurimum
apud eos poterant , commendandi
fuerint : non dici potest quo ani-
mi studio , ac potius qua sollicitudi-
ne id egerit , prorsus ut multo ve-
hemen-

„ feritas potius quædam hominis illius , in quem in-
„ vehebamur , sustinere illiusmodi orationem videba-
„ tur ; præsertim cum tractarem eum locum , nihil
„ magis esse perniciosum Reipublicæ , quam Princi-
„ pum avaritiam , & nimiam pecuniæ coacervandæ
„ cupiditatem . Is autem , in quem scribebamus infi-
„ nitis in eo genere sordibus non solum commaculas-
„ set famam Sacerdotii , verum omnia omnino non
„ æquitatis modo , verum etiam humanitatis jura con-
„ turbasset „ . Deinde opus quoddam suum nuncupan-
„ dum Joanni Salviato significat lib. ix. ep. 12. „ Quod
„ autem scribis gratum tibi a me fieri , quod nomen
„ tuum meis scriptis concelebrare sim aggressus ; non
„ est de eo cur mihi gratiam debeas Nec me ta-
„ men oblitum existimes velim ejus orationis , quam
„ habui tecum , cum tu apud nos Carpentoracti esses .
„ Non enim si in alio argumento nunc verfor , illud
„ propterea abjeci , quod tibi ostenderam me susceptu-
„ rum esse . Sed cum & difficilior illud opus , & lon-
„ gioris multo temporis existeret , nostra autem festi-
„ natio amoris mei erga te aliquo indicio tibi decla-
„ randi moram tantam non ferret , ad id elucubran-
„ dum me converti , quod videbatur mature confici
„ posse . A quo tamen ipso & hyemis asperitate , &
„ tenuitate meæ valetudinis aliquandiu sum retardatus .
„ Sed repetam cursum ut opinor ; hocque acrius insta-
„ bo & connitar , quæ major mea cupiditas perficiendi
„ facta est . „ His autem indicari a Sadoletto librum de
„ Gloria videtur , de quo eidem Salviato Epist. 4. lib.
xiv. data v. Idus Decembris anni 1539. „ Ne me for-
„ te (ait) putes tui oblitum esse : & quoniam DE GLORIA

XL JACOBI SADOLETI

hementius , quam si ipsius ageretur
res , laborare eorum causa videretur.
Eorum liberi parum idoneis antea
doctoribus usi fuerant : hoc quoque
ad officium suum pertinere existi-
mans , ut illi optimis & moribus &
disciplinis imbuerentur ; curavit , ut
doctores semper egregii ad eos in-
stituendos conducerentur , quibus ipse
quo

„ LIBRUM , quem tuo nomine scribendum susceperam
„ non sum persecutus accipe argumentum multo
„ gravius , ut ego arbitror , & utriusque nostrum perso-
„ næ accommodatius , quod ego DE EXTRUCTIONE
„ CATHOLICÆ ECCLESIAE exorsus sum , tuoque id no-
„ mini dicavi , ut quoquo modo possem , tuis erga
„ me meritis gratiam aliquam referrem , &c. De hoc
„ alio opere quod heic appellat de *extruptione Catholicae*
„ *Ecclesiae* , inferius redibit sermo in his adnotationibus .
„ Sunt & alia ejusdem SADOLETI opera , quæ uti hæc in-
„ terciderunt , nimirum de *peccato originis* & de *Purga-*
„ *torio* . De utroque hæc scribit Cardinali Gregorio Cor-
„ tesio v. Idus Junii 1544. lib. xv. ep. 4. „ Cum enim ,
„ ut tute scis , commentarium quemdam de peccato ori-
„ ginis jam pridem confecissem , hacque maxime re &
„ ratione , facultatem in has regiones revertendi a Ro-
„ mano Pontifice essem consecutus : quod me , quoad
„ possem , otium & tranquillitatem nactum , litteris
„ & scriptis sanctam fidem Catholicam , decusque &
„ auctoritatem Apostolicæ Ecclesiæ defensorum pollici-
„ tus essem ; statui mihi , ut primum huc me retuli ,
„ eundem esse librum accuratius retractandum . Quod
„ cum diligentissime fecissem , addidissemque non pau-
„ ca , quæ mihi ad rem uberius explicandam idonea

quo diligentius officio fungerentur ,
præter eam mercedem quæ eis pu-
blice dabatur , non exiguam pecu-
niam

„ visa sunt : illum tamquam meæ diligentiae testem
„ Pontifici ipsi Maximo auctori mei otii mitten-
„ dum putavi , scripsique ad amplissimum Car-
„ dinalem Farnesium , ut eum quibusdam ex Collegio
„ nostro , tibi inprimis legendum & considerandum
„ traderet . Quod factum fuisse , etsi certi nihil dum
„ scio , ut confidam tamen adducor . Nunc alterum
„ ὑπόμνημα jam elucubratum in manibus habeo , non-
„ dum illud quidem expolitum , quemadmodum & res
„ ipsa , & mea diligentia postulat , sed tamen ejusmodi ,
„ ut ex eo quamquam imperfecto , intelligi possit , quid
„ ego habeam de purgatorio persuasi atque certi . Quæ
„ res una omnium maxime , hoc perturbatissimo tem-
„ pore , ab Ecclesiæ , ut scis , hostibus oppugnatur .
„ In quo ego Catholicæ suffragor Ecclesiæ ; quod sane
„ mihi in omnibus meis & curis & actionibus semper
„ est propositum . Eum ego librum statui mittendum
„ ad te esse , &c. „ . Hisce SADOLETI literis respondet
Cortesius , *elegantem se de purgatorio loco libellum ac-*
cepisse , in cujus commendationem : „ Ex eo tamen
„ (inquit) quod primis , ut ajunt , labris gustare li-
„ cuit , intellexi maxime obscurum locum , & a nullo
„ antea satis diligenter tractatum , & nescio an om-
„ nium , qui nunc præcipue in controversiam venere ,
„ longe difficillimum , a te & tractari commode , & lu-
„ culentissime explicari „ . De libro autem , in quo ageba-
tur *de peccato originis* , scribit & Isidoro Clario Sado-
letus XIII. Calend. Februar. an. 1546 . lib. XVI. ep. II .
narrans se ad eum mittere correctum aliquot in locis ,
simulque ejusdem de illo judicium exquiri , atque alio-
rum quorundam , inprimisque Ambrosii Catharini .
Nihil hoc loco dicemus de *Commentario* illo , in quo *de*
sacris agitur rebus , Venetiis imprimendo , quodque
Lugdu-

XLII JACOBI SADOLETI
niam contulit . In eo vero longe
maximam curam ac diligentiam ad-
hi-

Lugduni edendum curavit ; cuius mentionem habet in
duabus Epistolis ad Bembum , lib. II. Epist. 1. & 2.
quum facile conjectari liceat , hunc *commentarium* esse
illum in Psalmum xciii. quem alibi quoque , ut su-
perius ostendimus , se Fregoso inscriptum eidem dedisse
imprimendum Venetiis significat , ac postea sublato ve-
teri proemio aliud effinxisse . Occurrunt potius inter ea
SADOLETI opera quæ interciderunt , recensendæ duæ
interpretationes locorum Evangelii , quas tamen an
scripserit , dubium est ; scribere cogitasse constat ex
Epistola 6. lib. III. Fregoso data Id. Novembris 1533. In
hac : „ Scito (inquit) datum mihi negotium a Pon-
„ tifice Maximo , quem nos visum & salutatum Mas-
„ filiam accessimus , ut totum illum sermonem inter-
„ preter , qui est a Christo habitus cum Nicomedeo cap. 3.
„ Joan. si rite recordor , in quo de Spiritu spirante ubi
„ velit , & quamquam vox ejus audiatur , ignoratur
„ tamen unde veniat ; item & alter locus in extremo
„ Evangelio exponendus est , quo Christus Magdale-
„ nam ipsum agnoscentem prohibet ab amplexu „ .
Præter huc usque recensitos de Theologicis rebus libros ,
alia SADOLETUS conscripsit , præsertim quum in consi-
lium adhiberetur . Testatur hoc ipse Ambrosio Cathari-
no ; ubi de ejusdem Ambrosii libro *de perfecta justifica-*
tione , & scriptis suis pagellis quibusdam „ Cum le-
„ gissem (inquit) iterum tuum de perfecta justifica-
„ tione librum , atque eodem ferme tempore binæ ad
„ me ab urbe essent allatæ schedæ , in quibus erant
„ præscripta capita , de quibus in conventu Ratispo-
„ nensi inter Theologos nostros & adversarios conve-
„ nisse videbatur ; facile intellexi tuam sententiam ab
„ ejusmodi concordia discrepare Et scripseram
„ quidem ipse quoque ad urbem quod mihi sentien-
„ dum in hac causa esse videbatur : cuius meæ pagel-
„ læ misissem ad te exemplum , ni omnia in tuo libro
„ multo diligentius enodata , declarataque reperissem . „

hibuit : ut tam turbulentis temporibus , Ecclesiam suam in fide , & recta erga Deum * religione contineret . Itaque si quos in errorem impulsos , a recto itinere declinasse cognoverat , paternis eos admonitionibus

* *Religione contineret .*] Neque solum SADOLETI in Deum & Ecclesiam studium intra Diocesis suæ limites continebatur , sed per universum orbem diffusum , ubique summa illius religio elucebat . Testes sunt Epistolæ permultæ , quibus quid ab eo ad Ecclesiæ gloriam utilitatemque promovendam , præstitum fuerit , qua voce , qua scriptis , præclare demonstrat . Enim vero ubi Joanni Cochleæ lib. xi. epist. 7. de suis adversus Lutheri blasphemias scriptis , impense gratulatus est ; de se quoque ita subjungit . „ Ego quodam alio in „ opere , quod nunc cudo , habeoque in manibus , non „ nulla infector Lutherana dogmata , eorum maxime , „ quæ ad revellendam Christi religionem intenta sunt „ Et alio loco . „ Mitto oratiunculam quamdam meam , „ quæ continet modestam S. R. Ecclesiæ , & totius Sacerdotii defensionem adversus probrosas , & pene „ quotidianas Lutheranorum vituperationes , &c. „ Similiter quantum de Germania hæresibus bellisque vexata angeretur , satis superque ostendit ad Gulielmum Bavariæ ducem lib. xi. ep. 10. Romæ vi. Idus Maii 1542. „ Ego (inquit) qui ob propinqua pericula , „ quæ instant nomini Christiano , atque imminent , „ dies noctesque assidue sollicitor , nec ullam partem „ capio quietis , vehementissime quidem optarim habere „ quempiam tuorum , quocum ea quæ angunt & sollicitant , communicare tuto possem „ . Et infra . „ Etenim scito me graviter angi , quod video nos „ omnes in extremum jam ruere diferimen , quando „ ista auxilia apparatusque Germaniæ qui feruntur , „ me quidem non consolentur , sed perterreant .

XLIV JACOBI SADOLETI
nibus in viam reducere studebat .
Si cujuspiam concionatoris fides &
disciplina illi suspecta erat , is ne
quem aut publicis concionibus , aut
privatis disputationibus corrumpere
posset , providebat : denique ejusmo-
di concionandi munus illis manda-
bat , quorum pietas explorata ipsi
esset & cognita : quos ipsos etiam
attente audiebat . Non continebat
tamen illos homines in officio tan-
topere hæc ejus diligentia , quam
ipsius innocentia , liberalitas , con-
tinentia . Non modo enim neminem
ulla unquam affecit injuria : sed mul-
torum ipse injurias ita pertulit , ut
eos patientia & lenitate sua ad ex-
tremum sibi * amicissimos reddide-
rit . Durior annona magnum ho-
mi-

* *Amicissimos reddiderit .*] Tanta equidem emicuit
in SADOLETO clementia ac comitas , mansuetudo tan-
ta , ut adversariis ipsis , aut qui ejus famam læsissent ;
vix succenseret , imo eos lenius compellare , & illorum
dicta factaque excusare solebat , juxta illud Apostoli : *Cari-
tas patiens est , benigna est : non irritatur , non cogitat
malum . Omnia suffert , omnia credit .* Quum enim se
injuste calumniis appetitur Epist. 15.
lib. 1x. ad Antonium Surianum Patritium Venetum
data

minum egentium numerum alebat . Patebat ejus domus semper honestis
 ilius præfecturæ ac vicinitatis homi-
 nibus . In alios præterea honestos ac
 pios sumptus , vectigalia sua sic so-
 lebat impendere , ut vertente anno
 par ratio esset accepti & impensi :
 neque enim quicquam tantopere de-
 testari solitus erat , quam in sacer-
 dotibus studium cogendæ & coacer-
 vandæ pecuniæ . Erant ei omnino
 modica vel exigua potius vectigalia :
 sed frugalitate & temperantia in vi-
 ctu cultuque domestico , assequeba-
 tur , ut ejus * liberalitati sufficerent .

Hoc

data Romæ iv. Non. Novembris 1536. mox subjun-
 git : „ Sive ille fuit quorundam error , sive religio-
 „ nis, ut videtur defendendæ studium : non enim addu-
 „ cor , ut malevolentiam fuisse credam „ . Ita enim
 vir lenissimus erat a natura comparatus , ut de aliis id
 minime judicaret , quod in se ipso non agnosceret .

* *Liberalitati sufficerent .*] Hinc ad Card. Quigno-
 rium pridie Nonas Octobr. 1539. ita scribit lib. XIII.
 Ep. 12. „ Vectigalia Ecclesiæ meæ , quæ per se ma-
 „ gna non sunt , dabunt tamen hic mihi aliquid ad
 „ aliis subveniendum facultatis , quæ , si in urbe do-
 „ micilium haberem , ne meæ quidem ipsius familiæ
 „ necessitati sufficerent , præsertim cum alienis opi-
 „ bus vivere prorsus indignum ducam , &c. „ Eadem
 confirmat Thomæ Campegio lib. xv. epist. 2. eundem-
 que

XLVI JACOBI SADOLETI

Hoc ejus vitæ genere , hisque officiis fiebat , ut illi eum populi incredibili * pietate & cultu prosequerentur , ac summam , uti parenti , fidem rerum

que abhorrentem a divitiis animum ostendit , scribens Lazaro Bonamico lib. 1. epist. 2. & Joanni Salviato Cardinali lib. v. epist. 2. Profecto quantum ab omni opum & commodorum desiderio abesset , cum in aliis multis epistolis ostendit , tum præsertim in iis quas in hoc argumenti genere exaravit lib. 13. ep. 6. & 12. Item lib. vii. ep. 6. & lib. xv. ep. 2. Nec solum verbis , sed etiam exemplo , quid de pecuniis sentiret , ostendit annuam a Pontifice mercedem recusans . Etenim lib. xii. ep. 8. ad Paulum III. Pontificem , apud quem postquam rationes attulit , quibus Romam se conferre non posset , ejusque hac in re mandatis obtemperare . „ Nec vero (inquit) hæc proferens fortunam „ meam accuso , quæ mihi si locuples fieri vellem , maximas sæpe temporum opportunitates obtulit : in „ quibus ego magis officium & abstinentiam , & in „ omnes homines comitatem ac liberalitatem , quam „ studium lucri aut pecuniæ sum secutus . Et Sanctitati tuæ maximas gratias habeo atque ago , quæ toties jam mihi ferre subsidium ex pecunia sua large „ ac liberaliter , annua etiam constituta mihi mercede „ voluit . Quod ego beneficium tuum erga me ita „ amplum atque magnum , ut ei nunquam a me referri „ possit gratia , cum animo gratissime accepissem , re „ ipsa tamen accipere recusavi „ . Hæc & plura Sadoletus tum in eadem Epistola , tum in alia ad eum Pontificem lib. xii. ep. 12.

* *Pietate & cultu prosequerentur .*] Incredibilis equidem Carpentoraënsium in Sadoletum Episcopum pietas ac cultus , summo ejus in illos amoris respondebat : cujus sane amoris , præclara nobis reliquit indicia in plurimis epistolis , in quibus eisdem sæpenumero summis

rum suarum omnium haberent . Delecti quidem (hoc communis eorum consilii nomen est) ad eum de rebus omnibus publicis referre , ejus sententiam inprimis sciscitari , & exquirere solebant : ejus denique unius monitis & consiliis nitebantur . Nec vero illis modo populis tantopere carus & probatus erat , sed omni fere Gallia magnum ejus erat nomen , magna virtutis & integritatis opinio . Itaque Franciscus Rex cum

mis Pontificibus , Cardinalibus , aliisque potentibus viris commendat ; unde pridie Nonas Octobris an. 1539. Francisco Card. Quignonio scribens lib. XIII. ep. 12.
 „ Vivo (inquit) inter hos populos , & diligens eos
 „ patria caritate : & (ut videre mihi videor) ab
 „ eisdem etiam dilectus . Quæ amoris mutui consensio vitam beatam facit : præsertim cum est ad Deum
 „ & ad summum bonum relata . Quos ego nunc populos , tuæ commendem fidei , justitiæ , integritati , est necesse Eos igitur tuæ æquitati & sapientiæ ita trado atque commendo , ut majore animi studio commendare non possim . Quicquid enim in illos beneficii , patrocinii , auxilii contuleris : id mihi sic futurum est gratum , ut ex tuis erga me meritis , hoc vel maximum semper omnium sim judicaturus , . At quo amore , qua cura , quare caritate Sadoletus gregem suum complecteretur , ostendit ipsemet in litteris permultis , ac præsertim in iis , quæ habentur lib. 1. ep. 8. & 11. lib. 11. ep. 1. lib. x. ep. 16. lib. XII. ep. 16. lib. XIII. ep. 3. & 5. lib. XIV. ep. 4. & 5. lib. XVI. ep. 5. & 6.

XLVIII JACOBI SADOLETI

cum Lugdunum quodam tempore
venisset, atque ibi officii causa a Sa-
doletto conventus fuisset: eum & co-
miter admodum atque honorifice ex-
cepit, & ex colloctionibus aliquot,
gravitate hominis prudentiaque per-
specta, si manere apud se vellet,
honestissimum illi in amicitia sua
locum, & amplissima præmia detu-
lit. At is cum Regi gratias egisset
de tam propensa erga se voluntate,
expofuit quo consilio res Romanas
reliquisset, petiitque ab eo, ut se
ad officium & munus suum * redi-
re pateretur: cujus consilio animo-
que

* *Redire pateretur.*] Magnum profecto Sadoletus
in oblatis sibi a potentissimo rege præmiis declinandis
respuendisque, magnum, inquam, Præsulibus ipsisque
Cardinalibus exemplum præbuit continentiae, ne scili-
cet principum mancipia fiant, seque vili pecuniae mer-
cede illis conducant atque oppignorent. Id etiam cum
alias, tum etiam mirifice ostendit, quum ad Paulum
Sadoletum fratris filium, (quem ipse velut alter Apo-
stolus Paulus sibi successorem destinatum, in quodam
scholæ suæ tyrocinio ad Episcopatus magisterium for-
mabat), hæc scripsit: „ De pensione illa tua, pe-
„ tere a rege, ut eam auctoritate sua comprobet,
„ indignum est. Nostra erga illum officia ejusmodi
„ sunt, ut si fortunam sequeremur, majora ab illo
„ expectare deberemus, nunc cum e fortuna non pen-
dea-

que collaudato , Rex eum amantissime dimisit . Discessit autem illinc cum Regis iudicio probatissimus , tum collecta multorum ex amicis & purpuratis Regis gratia , quorum studia & benevolentiam erga se , variis postea Ecclesiæ suæ temporibus expertus est : velut eo tempore , quo Franciscus Allobrogum regulo bellum intulit . Ea autem res ita se habuit . Per Carpentoraetense agrum Regis exercitus iter faciebat : in eo exercitu Gulliellmus quidam erat , qui magnam Germanorum manum ad regem adduxerat , homo iracundus & præceps . Accidit , ut cum aliquot ejus milites Carpentoraete ingressi petulantius sese gererent , eorum contumeliis & insolentia accensi commoverentur primo nonnulli opifices , deinde tota fere (ut fit) civitas

C

vitas

„ deamus , infringere in re parva magnitudinem ani-
„ mi nostri , ne cadere quidem in cogitationem no-
„ stram debet . Si pensio per Pontificem potest roborari ,
„ honesta est actio , & petere non indecorum : si
„ ad regem confugiendum est , non est tanti pensio ,
„ cur hanc demissionem animi , alienam a moribus &
„ & natura nostra subeamus „ .

L JACOBI SADOLETI

uitas concitaretur : quo in tumultu
uno alterove ex Gulliemi militibus
occiso , reliqui ex oppido expulsi ,
se ad ducem suum receperunt . Eam
ille suorum cædem & injuriam ul-
turus , cum ira exarsisset , copias
suas continuo una cum aliquot tor-
mentis bellicis Carpentoraete addu-
cere parabat . Hac re cognita Sado-
letus , cum forte tum extra oppi-
dum esset , suorum periculo exani-
matus , paratusque eandem quam
illi fortunam subire , propere accur-
rit . Ad eum statim concursus factus
est , illum omnes intuebantur , quid
agerent , quo se verterent nesciebant .
Germanorum enim cohortes jamjam
affuturas esse nuntiabatur . Is nun-
tios statim & literas ad præfectum
regium pro ea quæ inter eos erat
notitia mittit , civitatis periculum
exponit , auxilium implorat . Præ-
fectus autoritate hominis & preci-
bus adductus , Gullielmum accersit ,
eum ægre ac vix placatum , incœ-
pto cogit desistere . Ita Carpentora-
eten-

Etenses cum jam prope de salute & fortunis suis desperarent, Episcopi sui beneficio ex ingenti periculo erepti sunt. Gesta autem ea res est mortuo jam Clemente Pontifice Maximo, cum * Paulus ei Tertius successisset. Hujus quoque Pontificis accersitu Romam Sadoletus * * redire coactus est. Etenim is sui Pontifica-

* *Paulus ei tertius successisset.*] Obiit autem Clemens VII. die 2. Octobris anni 1534. & die 13. ejusdem mensis, quum pridie, seu verius biduo ante conclave Cardinales ingressi essent, renunciatus est Pontifex concordibus suffragiis Alexander Farnesius sacri Collegii Decanus, Episcopus Ostiensis, Pauli III. nomine sibi sumpto.

* * *Redire coactus est.*] Decennium Sadoletum Carpentoraſte vixiſſe, hoc eſt ab initio anni 1527. ad exitum anni 1536. ſcribit ipſemet Joanni Toletano : „ In „ hac mihi jucundiffima & vere beatiffima conditione „ vitæ cum decem annos fere exegiſſem &c. „ . Et Ducî Saxonix : „ Jam quemadmodum in Eccleſia mea per „ decem annos manſerim, &c. „ . Autumno igitur annî 1536. Summi Pontificis accerſitu Romam venit Sadoletus, poſtquam Pontifex creatus fuerat Paulus III. *anno ſecundo*, ut ipſe ſcribens narrat : eumque Maſſiliæ con- venerat, ſalutandi gratia ; acceperatque ab eo diploma, quo Paulus nepos adjutor illi in regenda Carpentoraſtenſi Eccleſia dabatur, ut idem Sadoletus Federico Fregoſio ſignificavit in Epiſt. 7. lib. III. Data VI. Calend. Junii 1536. ubi tamen in ejus operum editionibus Muguntina an. 1607. & Veronenſi anni 1738. quas præ manibus in præſentiarum habemus, legitur Paulum ſibi ſucceſſorem datum, a Clemente VII., quod

tus initio spem atque expectationem
omnium mirabiliter erexit : ostendit
enim sibi in animo esse , novis le-
gibus solutam sacerdotum discipli-
nam astringere : & sublatiis eis , quæ
a superioribus Pontificibus Romanis
instituta , minus probarentur , fan-
ctio-

quod etiam innuit ipse Floreb. ad calcem hujus Com. Cete-
rum de itinere suo scribit eodem an. 1536. lib. ix. ep. 13.
ex urbe Laurentio Granæ Signiæ , & Mario Aligero vi.
Nonas Novembris , nec non v. Nonas Novembris Mario
Maffæo Volaterrano , atque etiam Antonio Suriano Patri-
cio Veneto iv. Nonas ejusdem mensis : in litteris vero Geor-
gio Saxonæ Duci scriptis , superius a nobis laudatis :
„ Illud , inquit , commemorabo , me , cum animo ob-
„ firmato constitutum haberem , nunquam amplius abi-
„ re ex eis locis , in quibus essem Deo quasi consecra-
„ tus , nec stationem illam relinquere , in qua me vo-
„ lens ipse libensque collocassem , coactum tamen Con-
„ cilio nomine , & binis hujus sapientissimi & optimi
„ Pontificis litteris ad Urbem me evocantibus , per
„ causam , quæ erat adscripta , ut tractarentur ante &
„ deliberarentur ea quæ mox in Concilio agi expedi-
„ ret , & ut morum Ecclesiasticorum honestati ac de-
„ cori consuleretur ; Romam revertisse mœrentem qui-
„ dem & invitum si spectentur cetera , hoc uno me
„ consolantem , quod tantæ causæ Dei Omnipotentis
„ pro mea parte non adesse , alienum mihi ab officio
„ & pietate Christiana esse videbatur „ . Et in præ-
mio superius etiam laudato : „ Vocatus enim , ait ,
„ ad urbem , a Paulo III. Pont. Max. qui Clementi
„ successerat , ac eo nomine vocatus , ut una cum aliis
„ nonnullis electissimis viris , corrigendis moribus Sa-
„ cerdotum , qui negligentia superiorum temporum a
„ veteris curriculo innocentia deflexerant , operam &
„ partes meas impenderem , &c.

ctiorem gerendi summi Pontificatus *
 rationem instituere . Ejus rei per-
 ficiendæ causa è longinquis locis ac-
 cessivit , quos doctrinæ , integrita-
 tis , & prudentiæ maximam opinio-
 nem habere intelligebat ; ut cum
 eis , cumque aliis præterea quibus-
 dam , quos ex amplissimo ordine ad-
 hibiturus erat , tantarum rerum con-
 silia communicaret ; eorumque ad-
 monitu ea , quæ aut abroganda ef-
 sent , aut sancienda , ** cognosceret .

C 3

Hi

* *Rationem instituere .*] Hinc cl. Antonius Pagi in
 Brev. gestor. Pontif. Romanorum tom. vi. pag. 5. edit.
 Venet. „ Paulus , inquit , statim ac Pontifex renun-
 „ ciatus , non expectatis solemnibus coronationis in-
 „ prima generali congregatione , non die 13. Novem-
 „ bris , ut scribit Card. Pallavicinus in Hist. Concil.
 „ Trident. & post ipsum Joannes Palatius , sed die Sab-
 „ bathi 17. Octobris , nihil habuit antiquius , quam
 „ ut ea , quæ ad morum disciplinam promovendam ,
 „ ad hæreses extirpandas & coercendos hæreticos spe-
 „ ctabant , alacri studio prosequeretur ; ideo quia inter
 „ articulos , quos Cardinales jurejurando observandos
 „ decreverant a Pontifice futuro is erat : *ut electus*
 „ *Concilium Oecumenicum intra annum convocaret* „ .

** *Cognosceret .*] Ut igitur Paulus Pontifex medi-
 cam lapsæ disciplinæ manum admoveret , & convician-
 di occasionem hæreticis præcideret , legere ex omni
 eruditorum hominum censu , ut heic Florebellus testatur ,
 viros doctrina , longoque rerum usu longe consultissi-
 mos statuit , qui ad reformatandæ Ecclesiæ provinciam

ner-

LIV JACOBI SADOLETI

Hi autem qui accersiti sunt omnino sex fuerunt, in quibus Jacobus Sadoletus fuit, qui tam gravem ob causam Pontificis Maximi literis evocatus, paruit ei, * ut debuit. Agitata

nervos omnes ac studia intenderent, decernerentque ipsi mature, quod ad revocandos Romanos mores opportunissimum judicarent. Ad perducenda autem in opus ea pia proposita, praefecti primo quidem fuere quinque Cardinales: Senensis, S. Severini, de Caësis, Guinuccius, & Simonetta: item Christophorus Jacobatius, tunc Datarius & Episcopus Cossanensis, mox purpuratus; Episcopi insuper Nicosiensis & in Liguria Aquensis, doctrina, & morum pietate insignes.

* *Ut debuit.*] Quo tempore Sadoletus Romam venerit, paullo superius diximus. Quinque autem spectatissimi viri, quos, praeter illum, a Paulo III. Romam ex longinquis locis accersitos fuisse, heic narrat Florebellus, hi omnino fuere. Verona accersitus est Joannes Matthæus Gibertus ejus civitatis Episcopus, Eugubio Federicus Fregosius Archiepiscopus Salernitanus, Venetiis Gregorius Cortesius e Congregatione Casinensi S. Georgii in Alga Abbas, Reginaldus item Paulus Anglus, & Joannes Petrus Caraffa Archiepiscopus Theatinus, qui postea Summus Pontifex renunciatus est, Pauli IV. nomine assumpto. Hi deinceps cum tribus aliis, Gasparo scilicet Card. Contareno, Hieronymo Aleandro Archiepiscopo Brundusino, & Thoma Badia Ord. Præd. Magistro Sac. Pal. Apostolici celebre illud trixvirale Consilium de emendanda Ecclesia confecere, de quo paullo inferius redibit sermo. Eos autem omnes diversis temporibus, si Joannem Matthæum Gibertum excipias, idem Pontifex Paulus III. in amplissimum Cardinalium Collegium cooptavit, tantisque eos excelluisse virtutum omnium ornamentis scribunt astantis ejus scriptores, ut nescias plane an alii in ea sanctissimi-

tata ea res fuit complures dies , Sado-
 leto & reliquis gravissimis viris
 nihil earum rerum obticentibus , quæ
 ad sedandam sacerdotum , inpri-
 misque summi illius Sacerdotii invi-
 diam , * pertinere videbantur . Quo

C 4

qui-

tiſſimorum doctiſſimorumque hominum feraciſſima tem-
 peſtate , in omni laudum genere præſtantes extite-
 rint . Eoſdem recenſet Ludovicus Beccatellus in Vita
 Reginaldi Poli Cardinalis , ejuſque interpres latinus
 Dudithius , cujus quidem interpretatio edita eſt a cl.
 Card. Quirino tom. 1. Epistoſar. Reginaldi Poli ; Italica
 autem vita a Beccatello conſcripta , extat ad calcem
 tomi v. earumdem Epist. editi poſt obitum ejuſdem
 Card. Quirini a præclaris Bibliothecæ Quirinianæ præ-
 fectis anno 1757. Ceterum animadvertendum eſt , ex
 iis ſex ampliffimis viris , quos per litteras a Paulo III.
 Romam accerſitos fuiſſe modo diximus , aliquos tan-
 tum , non omnes recenſeri a Petro Bembo in Epistoſa ad
 Franciſcum Moſam , ſeu huic amiciores , ſeu ſibi ca-
 riores , gratulatus eidem quod ab Apennini radicibus ,
 Romam uſque una cum SADOLETO iter confeſſet ,
 quodque ibi in ea luce hominum verſaretur , quæ cla-
 rior aliquanto , quam antea foret , propter eorum ſplen-
 dorem „ Quos (inquit) ad Urbem Paulus Pontifex
 „ Maximus evocavit , quibus cum te frequenter eſſe
 „ non dubito , SADOLETO ipſo meo , Federico Epi-
 „ ſcopo Salernitanorum , Reginaldo Polo , quo eſt uno
 „ longe Britannia illuſtrior , Gregorio Cortefio opti-
 „ mo doctiſſimoque viro , cive tuo , Priolo etiam no-
 „ ſtro , cujus te conſuetudine , literis , moribus dele-
 „ ctari majorem in modum , cognovi „ .

* *Pertinere videbantur .*] Idem affirmant Becca-
 tellus , & Dudithius in Poli vita , adduntque eos om-
 nes præclaros viros communicato inter ſe conſilio ,

rem

LVI JACOBI SADOLETI

quidem tempore Sadoletus etiam eis de rebus aliquot orationes scripsit, quo Pontificis Maximi animum ad rem tam præclaram, tamque Reipublicæ salutarem, perficiendam acrius accenderet. Verum cum tota
ea

rem aggressos; & quæ de communi sententia probarentur, literis mandasse, extareque ea de re illorum scriptum in libris Conciliorum. Quibus equidem verbis celebre illud Consilium indicari patet, quod anno 1538. Romæ evulgatum typ. Ant. Bladi Impressoris Cameralis, eodemque anno Cæsennæ apud Constantinum, & deinde Conciliorum corpori insitum fuit a Petro Grabbio, omissumque dolet in sequiori collectione Surii Antonius Possevinus, quum tamen, (ut notat Card. Quirinus in diatr. ad Poli Epist. tom. 1. cap. ult. pag. 366.) animadvertere potuisset locum eidem in Conciliorum collectionibus non deberi, quod hujuscemodi consultationes ea auctoritate, quæ inest Conciliis, destituantur. Num autem hic de reformatione conventus fuerit congregatus anno 1536. an vero 1537. an etiam 1538. haud facile statuere licet. Quamvis enim ex autographis quibusdam Cortesii ad Polum litterulis, datis Romæ e Monte Quirinali, cœtus illius negotio jam digesto, in quibus Cortesius significat, egisse secum *heri* diligentissime Contarenum, ut *qui in eo conventu affueret*, omnes de eodem argumento scriberent, ipsumque rogat, ut eundem a consilio illo remove conetur quibusdam de causis, quas inferius subiicit; quamvis, inquam, ex hisce Cortesii litterulis, aliquid lucis ad hanc epocham statuendam allatum iri arbitretur Eminentissimus Quirinus loc. cit. quod ad Polum nondum Cardinalem scriptas esse putat; idque ex nuda, quam præseferunt inscriptione, nimirum, *All'Illustrissimo Signor Reginaldo*; nihilominus ex hoc ipso rem in dubium
ma-

ea res postea ob multas & magnas
difficultates , & impedimenta quæ
obiici videbantur , vel refrixisset ,
c 5 vel

magis magisque verti , facile omnes intelligent , qui
animadvertent ea tempestate *Illustrissimi* titulum pro-
prie ad Cardinales pertinuisse , in cuius locum Urba-
ni VIII. tempore ille *Eminentissimi* substitutus est : ne-
que id circo ex omitta *Cardinalis* voce eundem illa di-
gnitate insignitum non fuisse dici posset , præsertim
quum in aliis litteris ad eum nondum Cardinalem da-
tis hic simplex titulus reperiatur : *Al Signor Reginaldo* .
Ceterum plerique omnes , hunc de quo loquimur con-
ventum , figunt anno saltem 1537. aut etiam 1538.
postquam scilicet Cardinalis renunciatus esset SADOLE-
TUS , & cum eo Caraffa , ac Polus , quippe qui illa
dignitate ornati eidem subscripsisse comperiantur . Nam
præter quam quod titulus huiusmodi est : *Consilium
delectorum Cardinalium , & aliorum Prælatorum de
emendanda Ecclesia S. D. N. D. Paulo III. ipso iubente
conscriptum & exhibitum* : (solus autem contarenus ex
IXviris , qui cætui illi adfuerunt , rubro pileo decora-
batur , antequam eodem tres illi donati fuissent) : acce-
dit etiam quod IXvirorum nomina in Cæsenensi huius
consilii edit. anni 1538. (de qua tamen miror nullam
fieri mentionem a laudato Card. Quirino l. c.) hac ra-
tione atque ordine subscripta reperiantur :

Gaspar Cardinalis Contarenus .

Joannes Petrus Cardinalis Theatinus .

Jacobus Cardinalis Sadoletus .

Reginaldus Cardinalis Anglicus .

Fidricus Archiepiscopus Salernitanus :

Hieronymus Archiep. Brundusinus .

Jo: Matthæus Episc. Veronensis .

Gregorius Abbas S. Georgii Venet. .

Fr. Thomas Magister Sac. Palatii .

LVIII JACOBI SADOLETI
vel dilata * in aliud tempus fuisset ;
Sadoletus non amplius Romæ sibi
terendum tempus existimans , ** de
reditu cogitabat : cùm repente una
cum quibusdam optimis & præstan-
tissi-

* *In aliud tempus fuisset .*] Constat ex Card. Pallav-
vicino Histor. Conc. Trident. lib. iv. cap. v. Nicolaum
Schombergium Cardinalem Capuanum dictum , in causa
fuisse , ne emendatio in eo delectorum Cardinalium &
aliorum Prælatorum Consilio statuta , unius Pontificis
decreto statim ad executionem perveniret ; quod ipse
Schombergius fatius putaverit eam ad Generale Conci-
lium brevi cogendum , esse dimittendam . Animadver-
tendum hoc loco , a Sleidano in Commentariis memoriæ
proditum , eundem libellum ab ipso Cardinale Schom-
bergio missum fuisse in Germaniam , idque : „ Non ne-
„ scio Pontifice , ut sic ipsius aliquod studium appare-
„ ret emendationis , & ut homines intelligerent aliun-
„ de , tanquam ipse fuerit daturus graviora , siquidem
„ aliquid ejusmodi parasset evulgandum „ : quod ta-
men inter ceteras Sleidani fabellas merito amandat Car-
dinalis Pallavicinus loc. cit. Tantum autem a vero abest,
quod de Schombergio traditur ab Jacobo Echard in Bi-
bliot. Script. Ord. Præd. scilicet ab eo elucubratum fuisse
*Consilium delectorum Cardinalium , & aliorum Prælato-
rum de emendanda Ecclesia* ; ut potius ille hujus emen-
dationis remorandæ , ut diximus , auctor fuerit ; nec
certe federit cum xviris ei fanciendæ delectis . Qui
vero agente Schombergio opusculum illud editum di-
cunt , nil aliud forte intelligunt , quam fuisse ab eo in
Germaniam transmissum .

** *De reditu cogitabat .*] De hoc quem cogitabat re-
ditu scribit ipsemet Cardinali Benedicto Accolto xix.
Cal. Decembris anno 1536. lib. ix. ep. 17. & Cosmo Ge-
rio Fani Episcopo iii. Calend. Decembris ejusdem anni
lib. ix. ep. 18.

tissimis viris in Senatum Romanæ
Ecclesiæ a Pontifice Maximo cun-
ctis illius ordinis suffragiis , magna
bonorum omnium lætitia & gratula-
tione * delectus est . Tum is Carpen-
c 6 tora-

* *Delectus est .*] Ignarus quidem & incogitans , ut
idem narrat Mario Maffæo Episcopo Cavallicensi Ep.
5. lib. x. data v. Nonas Januarii an. 1537. in amplis-
sum Cardinalium ordinem cooptatus est xi. Calend. Ja-
nuarii an. 1536. Nam x. Calend. hoc est die sequenti ,
scribens Herculi Duci Saxonæ : „ Heri (inquit lib. x.
„ ep. 1.) nihil cogitans ac ne cupiens quidem , sed
„ præter omnem opinionem meam , creatus sum Car-
„ dinalis „ . Rem totam fusius narrat Germano Bri-
xio lib. x. epist. xvii. hisce verbis : „ Cum ignarus
„ omnium & nihil minus cogitans nocte ea primum ,
„ quæ antecessit comitia , certior Pontificis voluntatis
„ ipsius nuntio factus essem , nec temporis haberem ad
„ deliberandum satis ; animo autem incredibiliter æstua-
„ rem , quod neque res tota admodum mihi placebat ,
„ & tamen tantam voluntatem Pontificis erga me , il-
„ lumque quod de me faciebat iudicium repudiare at-
„ que aspernari , superbum existimabam ; detuli rem
„ ad amicos , non tam quidem de re , ut sententias
„ illorum exquirerem (eram enim prorsus ad recusan-
„ dum paratus) quam ut recusandi modum honestio-
„ rem quærerem , quem ego animo perturbato videre
„ satis non poteram „ . Addit , cum illi qui consulti
ab eo erant , graviter eum increpuissent , quod divinæ
quodammodo voluntati resistere conaretur , oblato ho-
nori ac dignitati tandem consensisse . *Optimi autem*
& præstantissimi viri quibuscum SADOLETUS ea die in
Senatum Romanæ Ecclesiæ delectus est , hi omnino
fuere . *Joannes Maria de Monte* , Aretinus , ex Aposto-
licæ Cameræ Auditore , Sypontinus Archiepiscopus , qui
postea Summus Pontifex fuit , indito sibi *Julii III. no-*
mine :

LX JACOBI SADOLETI
toracte spectans , & ad Ecclesiam
suam redire cupiens , cum pristinam
vitæ

mine : *Joannes Petrus Cavassa* Neapolitanus , Episcopus
Theatinus , Clericorum Regularium qui *Theatinorum*
nomen ab ipso sortiti sunt , cum S. Cajetano Thiæneo
institutor , Summus postea Pontifex Paulus IV. vir lin-
guarum Hebraicæ , Græcæ , Latinæ cognitione , bona-
rum disciplinarum , Theologiæ sacrorumque dogmatum
scientia , præstans , omniumque virtutum splendore il-
lustris : *Ennius Philonardus* Italus , Verulanus Episco-
pus , Arcis S. Angeli præfectus : *Carolus Hemard* Gal-
lus , Matisconensis Episcopus , Francisci I. Regis Chri-
stianissimi ad ipsum Paulum III. orator , deinde Am-
bianensis Episcopus : *Christophorus Jacobatius* Romanus
Episcopus Cassanensis Sanctitatis suæ *Datarius* : ipse
SADOLETUS : *Rodolphus Pius* Carpenfis , Faventinus
Episcopus , a Clemente VII. Nuntius Apostolicus , ut
dicitur , in Gallias designatus : *Reginaldus Polus* An-
glorum regum sanguine procreatus , unitatis Ecclesia-
sticæ scriptis actisque defensor invictissimus , heroicæ
magnanimitatis princeps , qui Pontificias legationes
obiit in Galliis , in Belgio , in Anglia , ubi Catholi-
cam religionem restituit , Maria regnante : *Rodericus*
seu *Ludovicus Borgia* Hispanus , Joannis Gandiæ Du-
cis filius . Hos novem ea die Cardinales publicatos
fuisse colligitur ex Actis Consistorialibus Petri Pauli
Gualterii Aretini . Duo autem in pectore reservati ,
quorum amplissima dignitas evulgata fuit anno 1538.
die XIII. Martii , fuere hi quidem *Nicolaus Cajeta-
nus Sermoneta* , Bonifacii VIII. Gentilis , Prothono-
tarius Apostolicus , & *Hieronymus Aleander de Motta* , e
Comitibus Landri in Carnia , non longe a Foro Julio
oriundus , Archiepiscopus Brundusinus , Parisiensis Ac-
cademiæ quondam ornamentum , Rectorisque dignitate
in ea insignitus , Ludovico XII. & Francisco I. Regi-
bus Christianissimis gratissimus , vir omni litteraturæ
genere clarissimus , variis Sedis Apostolicæ Legationi-
bus ,

vitæ suæ rationem ea dignitatis amplificatione obturbatum iri intelligeret, eum honorem reculare in animo habuit: jamque hac de re epistolam composuerat, quam ad Pontifi-

bus, præsertim in Germania, pro Fidei Catholicæ negotiis præclare functus. Quum enim Paulus III. cum Cardinalem renunciaturus esset xi. Calend. Januarii una cum SADOLETO, ceterisque paullo superius laudatis; objectum a nonnullis Pontifici est, Ferdinandum Regem Romanorum, aliosque in Germania principes Catholicos hoc ægre laturos, quod in Lutheranos nimis acris fuisset; idque concordiam, quæ tunc agitabatur impedire posse, hinc factum est, ut Paulus III. ea declaratione superfederit. Quamobrem quum tantum virum de Catholica religione deque Sancta Apostolica Sede optime meritum, ab ea excidisse dignitate, perquam molestum Cardinali SADOLETO nostro contigisset, neque ipsi Pontificem conveniendi, ut ea de re conquereretur, commodum aut facultas tunc esset, statim ad Paulum litteras dedit, in quibus Aleandri scientiam, virtutes, ac merita commendans: „ Angit me (inquit) & sollicitum vehementer habet, quod unum opportunissimum, & imprimis utile membrum nostri corporis video languescere: non utar circuitionibus, neque obscure aut oblique tecum agam, sed aperte, atque ut veritas ipsa & fides mea fert. Incredibile est, Pater Sancte, quantum dolorem acceperim, quod Summus & doctissimus vir HIERONYMUS ALEANDER Brundusinus ab honore illo exciderit, ad quem ego vocatus sum, &c. „ Hæc obiter animadvertendum, SADOLETUM toto anno 1537. Romæ substitisse, quo incidit in gravem morbum, eoque quatuor mensibus oppressus, periculum vitæ non semel adiit, ut ipsemet scribit Georgio Duci Saxonæ xv. Kalend. Januarii anno 1537. lib. xi. ep. 2. Atque de hoc quidem morbo, paullo inferius occurret sermo pag. LXXVII.

LXii JACOBI SADOLETI
tificem Maximum* mittere cogitabat.
Sed cum in eo accipiendo honore
amicorum consilio authoritatieque ces-
sisset, ita in Republica versatus est,
ut nihil præter ipsius Reipublicæ
commodum, & Sedis Apostolicæ di-
gnitatem, propositum unquam ha-
buerit: ac sententiam suam ea qua
decurt libertate & constantia** sem-
per dixerit. Hujus adeo animi ac
liber-

* *Mittere cogitabat.*] Recusandi omnino SADOLE-
TUM Cardinalatus dignitatem (ad quam plerique velis,
ut ita dicam, remisque contendunt) in animo habui-
se, ex eo colligi potest, quod invitatus, reluctans, ve-
hementerque dolens eam acceperit, acceptamque illam
gravem servitutem appellare semper consueverit. Ex quo
enim tanto honore auctus est verus Christianæ philoso-
phiæ professor, nunquam sese querendi, doloremque
suum explicandi finem fecit: quod præcipue, passim
in omnibus fere litteris post eam acceptam dignitatem
exaratis fecisse videmus, ac præsertim in iis quas scripsit
ad Hieronymum Vidam Albæ Episcopum lib. x. ep. 16.
ad Card. Contarenum lib. ix. ep. 10. ad Petrum Bem-
bum lib. x. ep. ix. & ad Germanum Brixium lib. x.
epist. 17.

** *Semper dixerit.*] Hinc mirandum non est si
SADOLETUS vel hoc nomine ab Hieronymo Plato cete-
ris Cardinalibus in exemplum proponatur his verbis:
„ De JACOBO SADOLETO hoc traditum est, cum a
„ Paulo III. factus est Cardinalis, nihil propius fuisse,
„ quam ut Cardinalatum recusaret, sed amicorum con-
„ silio & hortationibus victum admisisse tandem. Ve-
„ rum hoc illi fixum ac statutum fuisse, ut nihil aliud
„ un-

libertatis suæ magnum Reipublicæ
pignus dedit , quo primum die sen-
ten-

„ unquam propositum haberet , quam reipublicæ Chri-
„ stianæ commodum & Dei unius honorem . Quare ita
„ accepimus , ejus semper sententias LIBERRIMAS fuisse
„ se , plenæque dignitatis . Nec tamen id eum minus
„ gratum Pontifici reddidit , sed potius gratiorem , qui
„ eum novis auxerit honoribus , & nominatim Gallica
„ Legatione „. Verum SADOLETI in dicenda sententia li-
bertatis atque constantiæ judicium , non alia ex re me-
lius ferri potest , quam ex ejus epistolis . Nam & ad
Joannem Cardinalem Bellajum : „ Quod me libere
„ (scribit) atque integre dicturum in Senatu senten-
„ tiam putas , in eo minime falleris . „ Et alia Epi-
stola : „ Est , (inquit) id nostri ordinis hominibus a
„ Deo omnipotente præcipue propositum , ut senten-
„ tiis in Senatu dicendis recte & fortiter publicæ sa-
„ luti consulamus ; qua in ratione gerendi honoris ,
„ promitto me tibi assiduum comitem futurum , præeun-
„ te semper prudentia & virtute tua „ . Et aliquibus
interjectis , adjungit continuo : „ Quod vero aut mea
„ eloquentia , (sic enim scribis) aut apud Summum
„ Pontificem auctoritas multum sit profutura reipu-
„ blicæ , in neutra re video quid assentiri possim . Nam
„ neque consilio & oratione tantum valeo , quantum
„ fortasse esset opus : & si maxime valerem , tamen
„ Pontifex optimus & sapientissimus non aliorum con-
„ silio in rebus agendis utitur , sed suo . Sed tamen
„ utcumque est ; ego certe quod partium est mearum ,
„ neque studio unquam , neque fide , neque opera , ne-
„ que perpetua mea , ut recte omnia agantur , volun-
„ tate Christianæ reipublicæ deero „ . Et fane con-
suetum semper ac perfamiliale SADOLETO fuisse , Ponti-
fices , Reges , ac quoscunque Principes & Cardinales ,
cujusque auctoritatis essent , intrepide libereque , aut vi-
va voce , aut per litteras alloqui atque admonere ,
abunde quidem testantur scriptæ ab illo ad diversos
epi-

LXIV JACOBI SADOLETI
tentiam in senatu dixit . Plane enim
declaravit , nihil sibi unquam sancta
illa

epistolæ , ac præsertim quas dedit ad Alexandrum Far-
nesium Cardinalem Pauli PP. III. fratris filium , pe-
nes quem tunc temporis erat summa rerum ; maxime
vero in negotio Judæorum , quum urgeret Cardinalis
SADOLETUS , vel ipsos a ditionis Pontificiæ finibus eli-
minandos , vel certe ipsorum usuras moderandas ac
restringendas , imminuendaque vel penitus abolenda , si
fieri posset , eorundem privilegia . Quid enim dici po-
test liberius , aut fortius , quam quod ad eundem Car-
dinalem de proprio avo , summo videlicet Pontifice ,
quem alias magnopere venerabatur , scripsit ? „ Agam
„ (inquit) fortiter , utarque libertate , quam tri-
„ buit mihi Deus , neque eum principem , cui omnia
„ debeo , & cujus eximiam laudem virtutis , probita-
„ tis , sapientiæ , ullis hominum sermonibus infringi ,
„ aut imminui iniquissimo animo patior , falsis assen-
„ tationibus in errorem inducam ; sed dicam aperte ,
„ ut se res habet . Qui potest videri amore religionis
„ in suis provinciis Lutheranos persequi , qui in iis-
„ dem provinciis tantopere sustinet Judæos ? Sustinet
„ autem ? Imo vero auget , condecorat , honestat .
„ Nulli enim unquam ullo a Pontifice Christiani tot
„ gratiis , privilegiis , concessionibusque donati sunt ,
„ quam per hosce annos Paulo III. Pontifice , hono-
„ ribus , prærogativis , beneficiis , non aucti solum ,
„ sed armati sunt Judæi , &c. „ . Deinde postquam
alia multa in eandem sententiam infracto plane Sacer-
dotali vigore protulisset ; quodammodo impropere ,
hæc demum subjungit : „ Et hæc vos tandem quomodo
„ ab his trans Alpes nationibus (*scribebat enim hæc*
„ *Carpentoracte*) accipi existimatis , quarum in ocu-
„ lis , & in conspectu posita sunt ? quæ nationes ca-
„ rent omnes hac Judæorum peste , nec abominantur
„ pejus quicquam , quam Judæorum nomen , quos tan-
„ topere vident istis in deliciis esse . In tanta ne defe-
„ ctione

illa majorum nostrorum disciplina ,
nihil fide sua & officio futurum an-
ti-

„ Etione animorum omnium jam a nobis gentium
„ (plane enim dico omnium , quod ego ita esse in-
„ telligo ; vos haud ita sentitis , propterea quod au-
„ ribus vestris vulgo homines blandiuntur) in tanta
„ ne , inquam , defectione omnium , & prope execra-
„ tione auctoritatis Ecclesiasticæ , magno reipublicæ
„ præsidio futurum putatis , si sic alueritis , sic extu-
„ leritis Judæos ? Fideles autem & pauperes populos
„ vestros sic lacerari ab illis & deripi neglexeritis ? Por-
„ ro in hæc loca , quod tu transiens nosse potuisti ,
„ provinciæ maximæ concurrunt , Italia , Hispania ,
„ Gallia , atque Anglia , e quibus qui hac iter faciunt
„ homines , conscios eos esse hujusmodi querelarum ,
„ easque domum ad suos referre , sane existimationi
„ vestræ , & communi saluti non expedit . Sed ego
„ hæc ad te vere quidem & libere , forsitan autem do-
„ lentius quam necesse erat scripsi . In quo ignosce mi-
„ hi , optime Farnesi . Pastor sum populorum horum ,
„ non mercenarius . Moveor , si quisquam alius , in
„ improbos stomacho , erga pauperes misericordia .
„ Fungor officio meo , & fungar ; si potero opem fer-
„ re & consulere meis , habebo Deo omnipotenti , &
„ optimo , maximoque Pontifici gratiam : sin minus ,
„ totum hoc onus rejiciam in vos , qui Principes pa-
„ storum estis , vos & meam vicem , & vestram eidem
„ summo Deo rationem reddetis , quando vestra , non
„ mea omnium rerum est potestas , . Ad Cardinalem
vero conversus sic ait : „ Unum quod ad te ipsum
„ proprie pertinet (dat enim mihi ætas mea , non
„ auctoritas quidem , neque prudentia , apud te lo-
„ quendi veniam) unum inquam te admonebo . Cum
„ tu istis initiis nobilitatis , fortunæ , honoris , in-
„ genii , ad summam omnium hominum commendatio-
„ nem , & spem præstantissimæ virtutis productus sis ,
„ si tales causas , & hujusmodi patrocinia susceperis ,
„ „ osten-

LXVI JACOBI SADOLETI
tiquius . Forte eo die agebatur de
amplissimi & nobilissimi cujusdam
ho-

„ ostenderisque tibi curæ esse , æquitatem , justitiam ,
„ pacem populorum , & erga Deum religionem ; quæ
„ quidem res sanctissimæ ac præclarissimæ nulla re alia
„ magis , quam cupiditate lucri , avaritiæque foedan-
„ tur , quam isti palam præseferunt , qui Judæis tan-
„ topere studere se non dissimulant : stabile (mihi
„ crede) & firmum fundamentum in omnem posterita-
„ tem tibi subjeceris ad dignitatem & gloriam nomi-
„ nis tui quotidie magis augendam , altiusque extruen-
„ dam „ . Quod ipsum eodem tenore ac spiritu plane
vehementi persequitur in aliis Epistolis , tum ad eum-
dem Cardinalem Farnesium , tum etiam ad Cardinales
Guidonem Ascanium Sfortiam , Alexandrum Cæsari-
num , & Jacobum Simonetam , qui hisce fortasse SADOLE-
TI querelis excitati , vel ipsius rei æquitate , modum dein-
ceps Judeorum avaritiæ poni atque remedium a sequen-
tibus Pontificibus curarunt , potissimum vero a Paulo IV.
& Pio V. ut in utriusque actis habetur . Qua vero libertate ,
divinæ dumtaxat gloriæ zelo abreptus , idem SADOLETUS
cum Paulo III. sese doluerit ; eumque fere , si ita dia-
cere fas est , reprehendere visus sit , quod Hieronymum
Aleandrum Archiepiscopum Brundusinum nondum inter
Cardinales retulisset ; vidimus paullo superius pag. LXXI.
Quare nil mirum si idem Paulus Pontifex vere Maxi-
mus ac sapientissimus , integerrimi hominis zelo per-
specto optimaque voluntate , non modo ejus loquendi li-
bertatem æqui bonique fecerit , sed ejus consilia sem-
per executioni mandaverit . Hieronymo enim Alean-
dro in Sacro Purpuratorum Patrum Senatu cooptato ;
quum paucis post mensibus idem Pontifex pluribus Car-
dinalibus renunciatis , unum adhuc Venetum legendum
sibi reservasset , eum aliis literis lib. xv. ep. 9. obtesta-
tus est SADOLETUS , ut eo in loco sufficeret Petrum
Bembum clarissimum virum , & omni virtute , doctri-
na , eloquentiaque ornatissimum : qua re præstita , non
tanz

hominis honore & commodo : erat autem Sadoletus non collega ejus recens solum , sed vetus etiam amicus . Itaque non poterat non invitatus homini , quem multis de causis plurimi faciebat , refragari : tamen cum causa esset ejusmodi , ut illum honeste , salvis sanctissimis legibus , sen-

tam quidem (inquit) tibi novam comparare gloriam præclari sui in hominibus deligendis judicii , quam veterem & jam partam confirmare , eorum omnium judicio Sanctitas sua censeretur , qui in toto orbe terrarum conjectos in hanc ipsam oculos haberent . Dedit has literas SADOLETUS Nonis Januarii 1539. binisque dumtaxat mensibus cum dimidio elapsis , humanissime Paulus III. suis illis precibus annuit . Tertiis igitur literis vir de Ecclesiæ utilitate atque ornamenti sollicitus , eundem Pontificem paribus votis precari sibi fas esse putavit , dum scilicet fama nunciaret , quam primum suppletum iri ordinem , in quem adlegere foret Sanctitas sua optimos ac doctissimos viros , de quibus ita loquitur : „ Atque hi soli omnino sunt , qui „ fidem præstant suam honoris sui authoribus , quique „ eos & in ipsis & in posteritate eorum semper salvos , „ honestos , florentesque esse cupiunt : ceteris (ut Sanctitas tua animadvertere sæpe potuit) qui non ex „ virtute , sed ex ambitione lecti sunt , studia & „ actiones suas , non officio aut honestatis decore , sed „ emolumentum compendio fere diriguntibus „ . Quem autem iis literis Pontifici nominavit , is fuit Gregorius Cortesius Abbas Benedictinus , quem in hunc modum commendat : „ Nemo est profecto qui nesciat , quæ „ cunque in magno & bono Sacerdote postulanda sunt , „ omnia in eo excellenter , inesse , ingenium , consilium , elo-

LXVIII JACOBI SADOLETI

sententia sua adjuvare non posset :
illud quod boni & constantis sena-
toris fuit , fecit , ut legibus ipsis po-
tius , & religioni suæ consulere-
t . Nec vero non eadem libertate & con-
stantia usus est , quotiescunque acci-
dit , ut de ipsius Pontificis Maximi
commodis , aut etiam * honore age-
re-

„ eloquentiam , doctrinam , & quæ his quoque lauda-
„ biliora sunt , quoniam Christianis moribus sunt pro-
„ pria , pietatem præterea , continentiam , religio-
„ nem „ . Atque huic quoque SADOLETI voluntati
Pontifex benigne annuens , Cortesio in ea quæ postea
subsequuta est Cardinalium cooptatione , honorem illum
volens libensque mandavit . Porro quam ipse in senten-
tiis dicendis præsetulit animi libertatem atque constan-
tiam , eam etiam in aliis defendit ac laudavit . Hinc
ad Franc. Fregepanem Episcopum Agriensem scribens
x. Augusti an. 1540. lib. xi. ep. 16. „ Quod libertatem
„ (inquit) tuam homines perperam interpretentur ,
„ eamque magis velint superbiam existimare , noli mi-
„ rari , Francisce optime , tam corrupto seculo , tam-
„ que servilibus moribus . Utinam vero semper apud
„ nostros Principes libera vox valeret , cujus inopia
„ & egestate est factum , ut aut nulla , aut rara con-
„ silia ineantur , per quæ decus atque splendor , salus
„ etiam & incolumitas Reipublicæ Christianæ restitui
„ possit „ . De se ipso autem iterum : „ Scribo ad
„ Pontificem Maximum non tam sapienter , quam in-
„ genue , ac libere . Quod Pontifex ipse pro sua per-
„ petua præstantique humanitate in bonam partem
„ accipiet „ .

* *Honore ageretur .*] Quoniam autem Pontificis di-
gnitatem , commodum , honorem , in iis positum arbi-
tra-

retur . Libertate autem uti sic solebat , ut neminem ea jure posset offendere . Leniebat enim illam ejusmodi orationis modestia , quæ coge-
bat eos ipsos , quibus adversaretur , in optimam partem ea quæ is dixisset , accipere . Sed ut amicitia & gratia nihil dabat , cum id fieri ejus fides minime patiebatur ; ita cum e Reipublica esse censebat , quempiam in amplissimum ordinem ascisci , aut
alio

trabatur , quæ ad Catholicæ Ecclesiæ bonum utilitatem-
que conducunt ; quoties de his ageretur , tunc præcipue eadem SADOLETI libertas , atque constantia magnopere enituit : quod cum alias , tum nominatim in negotio de colloquio Pauli III. Pontificis cum Carolo Cæsare habendo , perspectum est . Quum enim de Sacri Collegii sententia decretum fuisset , si Cæsar Bononiam ad colloquium de pace habendum venire recusaret , ne ulterius procederet ipse Pontifex : ratio autem ita decernendi inter alias hæc esset , quod id Sedis Apostolicæ dignitati minus convenire videretur , & Cæsar Parmam usque se ostenderet Pontificem libenter conventurum , non autem ultra : (properare enim dicebatur , nec spatium habere tam longe ab itinere declinandi) re in disceptationem rursus adducta in sacro senatu , placeret ne ulterius obviam procedi , an non ? quinque Patribus ante SADOLETUM rogatis , in sententia pristina manentibus , ipse in contraria fuit : & de incolumitate corporis judicium ad eundem Pontificem reiiciens ; ejus & Apostolicæ sedis dignitatem in eo dixit positam , si quæ ad Europæ pacem spectarent , quæque commoda & utilia Chri-

LXX JACOBI SADOLETI

alio quopiam ornamento atque honore affici, cupidissime ei ac studiosissime favebat. Itaque complures egregios & virtute ingenioque præstantes viros, quo in Senatum legerentur, aut aliis sacerdotiis ornarentur, Pontifici Maximo partim coram, partim absens * per literas commendavit; idque illis sæpe inscientibus:

Christianæ Reipublicæ essent, agerentur. Hanc unam se agnoscere, neque aliam præterea ullam in Ecclesiasticis hominibus dignitatem, ut ipse refert in Epistola ad Paulum Sadoletum. Quamvis enim Ecclesiastici ordinis splendorem majestatemque tueri ac sustinere quam maxime studeret, ubi tamen de Dei ac religionis rebus ageretur, tunc id omnibus anteponebat. Quo in genere reprehensus aliquando, quod hæretico cuidam homini non humanius modo, sed etiam humiliter, quam par erat, scripsisset; ipse, qui id volens sciensque fecerat, ut illum ad recte credendi normam reduceret, pulchre omnino respondit: „ Ego apud homines gravitatem „ conservo, in causa Dei depono, siquidem & David „ ante arcam Dei pietatis memor fuit, non dignitas „ . Huic simile quid refert, scribens Georgio Saxoniae Duci xvii. Cal. Februar. anno 1538. lib. xi. ep. 3.

* *Per literas commendavit.*] Egregii vero ac virtute ingenioque præstantes viri, quos Paulus III. auctore atque hortatore Sadoleta in amplissimum Cardinalium ordinem retulit, fuerunt Hieronymus Aleander Archiepiscopus Brundusinus, Petrus Bembo Patritius Venetus, & Gregorius Cortesius Abbas Benedictinus, de quibus vide quæ diximus paullo superius pag. Lxvi. & seq.

Hos

tibus : non enim hoc ambitione adductus faciebat , sed studio Reipublicæ . Nec vero filendum est de illis officiis , quæ in quosdam Germaniæ Principes , ipsorum quidem etiam , sed multo magis Reipublicæ & communis religionis causa contulit : semper enim de illa tot Germaniæ po-

Hos præter , eundem etiam honorem Paulum III. mandasse constat Hieronymo Capoferreo Niciensium Episcopo , & Thomæ Campegio Episcopo Feltrensi , quos ambos amplo testimonio idem SADOLETUS exornaverat in literis ad eundem Pontificem , in quibus ita scribit :
„ Cum ergo proximis Cardinalium comitiis , quæ in-
„ stare jam jamque , & prope adesse sermonibus homi-
„ num circumfertur , sit Sanctitati tuæ locus , suam
„ quemadmodum consuevit , liberalitatem & beneficen-
„ tiam in benemeritos exercendi , putavi ad meam
„ fidem atque officium pertinere , duos tibi commen-
„ dare , quos tibi ipsi non dubito esse probatissimos .
„ Quod equidem facio , non illorum precibus efflagi-
„ tatus , (absunt enim ambo a me longe gentium ,
„ meæque hujus cogitationis penitus ignari sunt) sed
„ hoc officium atque operam virtuti , & veritati , & ami-
„ citiæ sponte tribuens , . Haud facile quidem dictu
est , quantum SADOLETUS hominibus virtute ingenioque præstantibus faveret , quantum eos optaret auctoritate tueri , pecunia sublevare , amicis commendare , omni denique officiorum genere complecti . Hinc ad amplissimos Cardinales Joannem Lotharingum , Benedictum Accoltum , Dionysium Laurerium aliosque scribens :
„ Quoties , inquit , mihi datur occasio , favere soleo
„ doctis viris , idque mea sponte , nulla intercedente nec
„ re , nec familiaritate , quod uno tantum doctrinæ no-

LXXII JACOBI SADOLETI

populorum & principum defectione ,
Ecclesiæ luctuosa , ipsis pestifera , * gra-
vissime doluit : semper ut ii , qui &
poterant & debebant , tanto illi vul-
neri mederentur , optavit . Sed cum
sedulitate sua , iis qui tum ab Ec-
clesia & Pontifice Romano penitus
alienati erant , prodesse nihil posset ,
enixe id operam dedit , ut eos sal-
tem qui sua sponte in recta reli-
gione permanferant , & Sedi Aposto-
licæ amici erant , officiis suis ali-
quan-

„ nomine ad eos amandum & complectendum addu-
„ cor „ . Et alibi : „ Nihil est , quod agam liben-
„ tius , quam ut opituler quoad possum doctis viris , &
„ eorum animos ita sustentem , ut ne eos studium suum
„ in optimis artibus posuisse unquam pœniteat . Quod
„ si meæ huic voluntati fortuna benignius esset suffra-
„ gata , nemo me (opinor) istam vel laudem , vel vo-
„ luptatem bene de bonis promerendi , studiosius appe-
„ tiisset . Nunc in hoc meæ vitæ statu , qui etsi multis
„ externis rebus deficitur , eas tamen habet insitas ani-
„ mi jucunditates , ut mea maxime fortuna contentus
„ vivam ; interdum tamen illud me angit , quod non
„ possum , quemadmodum quidem cuperem , bonis &
„ doctis omnibus prodesse „ .

* *Gravissime doluit .*] Id satis superque ostendit
Epist. 10. lib. XI. data ad Gulielmum Bavariæ Ducem
VI. Idus Maii 1542. in qua : „ Ego (inquit) qui ob
„ propinqua pericula , quæ instant nomini Christiano
„ atque imminent dies noctesque assidue sollicitor , nec
„ ullam partem capio quietis , vehementissime quidem
„ opta-

quanto etiam amiciores & firmiores redderet . Itaque Georgium in primis , & Gulielmum , hunc Bavariae , illum Saxoniae ducem , omni suo studio officioque complexus est : quaecunque ab eo proficisci potuerunt ad illos ornandos , & cohonestandos , profecta sunt : in eorum negotiis de quibus cum Pontifice Maximo agendum esset ipsorum Procuratores , & Legatos , opera , consilio , autoritate
d sua

„ optarim habere quempiam tuorum , quo cum ea , quae
„ me angunt & sollicitant,communicare tuto possem : „
Et infra : „ Etenim scito me graviter angere , quod vi-
„ deo nos omnes in extremum jam ruere discrimen ,
„ quando ista auxilia apparatusque Germaniae qui ferun-
„ tur , me quidem non consolentur , sed perterreant „ .
Plures autem Epistolas in extremis praesertim suae vitae annis , ad Georgium Saxoniae , & Gulielmum Bavariae Ducem scripsit , in quibus eos piis consiliis & hortationibus in suscepta semel fidei Catholicae defensione confirmat . Et sane eosdem Duces SADOLETUM omni suo studio officioque complexum fuisse , narrat Forebellus . Quum sciret autem Des. Erasmus Roterodamum ea tempestate inter illustres doctrinae ac ingenii laude viros magnopere eminere , atque adeo cum eo amicitiam coleret , & commercium haberet Epistolarum SADOLETUS noster ; haud omisit , tum illum , ut scriptis suis pro Ecclesia Catholica pugnaret , excitare , tum amice admonere , ne malevolis suis aliquam praeberet occasionem de illius doctrinae puritate dubitandi , innuens se Pontifici Maximo , Clementi nimirum VII. vel Paulo III.

LXXIV JACOBI SADOLETI
sua semper adjuvit. Ejus porro of-
ficia adeo grata illis fuerunt, ut &
ami-

lo III. suasse, ut insigne quoddam Sacerdotium in
Germania ipsi traderet; quod præstitisset Pontifex, nisi
nonnulli ei suggessissent, Erasmus haud recte de fide
sentire; ac multa in ejus operibus a Catholicæ Religio-
nis norma abhorrentia irrepsisse. Quare SADOLETUS
ne Christianæ caritatis officio ulla in re deesse videre-
tur; ut eum in Sanctæ Romanæ Ecclesiæ fide contineret,
Epistolam ad illum scripsit prid. Idus Februarii an. 1530.
lib. xv. ep. i. in qua verbis suavissimis hominem hor-
tatus, ut ab his scopulis præcaveret: „ Nos (inquit)
„ mi Erasme, quantum possumus, uterque pro virili
„ parte, feramus opem labenti fidei Christianæ, quæ
„ ut vides ipse, non solum vitiorum in hoc tempore
„ dominatu, & multitudine facinorosorum hominum,
„ quibus omnia redundant, sed externis domesticisque
„ hostibus, omnibusque & bellorum & impietatis ma-
„ chinis oppugnatur: estque ad cadendum proclivis,
„ nisi eam, qui unus omnia potest, fulserit & susti-
„ nuerit Deus „. Et in eadem Epistola paullo supe-
rius: „ Unum est, quod optarim, (quid enim me
„ prohibet idem officium amici præstare tibi, quod ego
„ abs te requiro?) unum est, inquam, quod velim,
„ idque tibi vehementer suadeam, ut a contentione
„ omnibus te avoces: & aliqua in scribendo præter-
„ mittas, quæ ut non sint a vera pietate abhorrentia,
„ contra tamen inveteratas populi opiniones, & quo-
„ rundam hominum, sive etiam ordinum studia ten-
„ dunt: quibus se non opponere, majoris arbitror fore
„ gravitatis cum præsertim sacrarum scriptura-
„ rum paratus campus sit, late in omnem partem pa-
„ tens; ubi te ad tuum arbitrium exercere, & omnes
„ in eo ingenii tui divitias explicare possis; quas ad-
„ mirentur homines, non de quibus litem tibi inten-
„ dant „. Et in aliis ad eundem Erasmus litteris
eodem lib. xv. „ Psalmum tuum mihi redditum, cum
„ in

amicissime ei scribere soliti fuerint,
& gratias agere , & Procuratoribus
d 2 suis ,

„ in prandio essem , avide perlegi , cursim videlicet :
„ Quantum tamen ex illo primo aspectu percipere po-
„ tui , duæ me res in eo eximie delectarunt . Una ,
„ quod ubique fere , & omnibus in locis , stimulis
„ quibusdam pietatis ac religionis ex verbis tuis ani-
„ mum meum pertentari sentiebam : ita dulcis & pia ,
„ ac omnes delinens sensus fluebat oratio . Altera
„ quod tu in hoc genere factus es constantior adversus
„ ineptorum hominum garrulitates non tam refutan-
„ das quam contemnendas . Quod ego te prioribus li-
„ teris cum hortabar , idcirco mi Erasme faciebam ,
„ quod tuæ me dignitatis studium & cura stimulabat .
„ Quanquam enim (ut tu scribis) altius vitiis indor-
„ mientes clamare asperius aliquando sit necesse , tamen
„ id ita agere , ut non a stomacho neque ab iracundia
„ illiusmodi reprehensio profecta esse videatur , si cui-
„ quam , tibi profecto convenit . Illud autem censue-
„ rim , cum jam accepta vulgo quædam sint , quæ suapte
„ natura ita redolent pietatem , ut solum in eis , quod
„ nimium est , subaccusari posse videatur (cuiusmodi
„ est sanctorum quædam veneratio & picturarum cre-
„ britas) non esse popularibus studiis obstandum . Non
„ quin rectius sit figere in Christo cogitationum sum-
„ mam , sed neque ista a fide nostra aliena sunt , &
„ non queunt omnes ad sublimiora illa facile ascen-
„ dere , . Quod si quis regerat , leniter nimis a SA-
DOLETO hoc loco illum Erasmus reprehendi , imo pro-
fuse laudari , quem de Sanctorum veneratione , de sc-
crarum imaginum cultu , de purgatorio , deque hujusce-
modi Ecclesiæ Catholicæ dogmatibus , perperam sensisse
constat ; animadvertat una cum Lud. Donio d' Atti-
chy , SADOLETUM ibi aperte dicere , in iis solum quod
nimium est *subaccusari* posse : „ Quod idem est ac si
„ diceret , (inquit auctor laudatus) nequaquam sancto-
„ rum , earumque imaginum religiosum cultum repre-
hendi ,

LXXVI JACOBI SADOLETI
suis , ut ejus potissimum opera &
consilio uterentur , præscribere . In
gra-

hendi , quem Ecclesia commendat , sed supersticio-
sum abusum , quem omnes mente , ac fide sani re-
probant , quanquam ille diminutione verbi facta ,
non *accusari* , sed *subaccusari* posse dixit : ne modum
rei carpens , ipsi rei sacrae injuriam facere videretur Quod autem Erasmo adblandiri , illumque potius palpare , imo laudare visus est , quam increpare , id in causa fuit , quod cum eo durius agere nollet , quem benevolentiae philtro in suas , hoc est Ecclesiae partes trahere cogitabat , cavebatque diligenter , ne is ad adversarios transfret , quod id causae fidei plurimum nociturum arbitraretur . Quod enim amicus Erasmo *περὶ βομῶν* fuerit SADOLETUS , vel ex eo satis liquet , quod aperte illi suadet exemplo proprio , & magnorum virorum , quorum princeps est D. Augustinus , ut si quæ sunt audacius ab eo scripta , illa continuo vel excusare , vel retractare non gravetur . Et sane scribens ad eundem Erasmum VIII. idus Maii 1532. lib. IV. ep. 3. hac illum ratione ad sese retractandum suadere conatur :
Sed ego si isto loco essem , una semel defensione , in universum omnibus responderem : partim juventæ facta consiliaque excusans , si quid forte esset a me in illa ætate liberius scriptum : partim etiam modeste prudenterque retractans quæ hujusmodi essent ; ut etiam si non vere , at saltem verosimiliter ansam aliquam possent præbere obtrectantibus : quod summos doctores sanctissimos homines cernimus fecisse . Postremo vero omnem sensum meum de fide Catholica ita exponens , ut non posset cuiquam esse dubium quid sentirem : hoc opere edito , perenne mihi silentium susciperem adversus malevolos , quorum insolentiam iniquasque calumnias , cum res ipsa & veritas , tum tua excellens fama virtusque refutaret .
Sed ego hæc non tam monendi tui causa loquor (non enim

gravissimum postea * morbum incidit , ex quo nondum plane sese confirmaverat , cum proficiscentem Paulum Pontificem Maximum ad reconciliandos Carolum Romanorum Imperatorem , & Franciscum Gallorum

d 3

Re-

„ enim tu eges monitore) quam testificandi sensus &
„ animi mei : Oecolampadium extinctum , utinam
„ possem dolere jure . Sic enim literæ & doctrina ho-
„ minis postulabat , nisi extitisset ille in alio genere
„ perniciosus „ . Ergo multo magis Erasmi in fide du-
bii , quam Oecolampadii hæresiarchæ notissimi , potuit
ingenium ac personam amare , doctrinam damnare &
detestari . Quare a Friderico Nausea reprehensus , quod
cum hæretico (quem Melanctonem fuisse conjectare li-
cet , eo quod ad illum in Conventu Schmalcaldiæ litte-
ras humanitatis & benevolentiae plenas referat Bzovius
in Annalib. ad an. 1537. num. ix.) consuetudinem
per litteras habuisset ; quum de talibus a D. Johanne
scriptum esset : „ Ne quidem ave dixeritis ei ; qui enim
„ dixerit ei ave , communicat operibus ejus malignis „ .
SADOLETUS eidem Nauseæ scribens x. Cal. Decembr.
1537. lib. xi. ep. 17. ita respondit : „ Ad hominem
„ illum scripsi , bono ut mihi visus sum consilio : san-
„ cto quidem & pio certe . Neque enim aliud quæsi ,
„ nisi conciliare mihi ejus voluntatem . Quod si mihi
„ ex sententia successisset , crede mihi aliquo præclaro
„ munere Christianam rempublicam affecissem „ .

* *Morbum incidit .*] Febribus nimirum vexatus &
adductus est SADOLETUS anno 1537. (toto enim hoc
anno Romæ substitit) & quatuor pene mensium inter-
vallo periculossimo illo morbo oppressus , periculum
vitæ non semel adiit , ut ipsemet scribit Georgio Saxo-
niæ Duci lv. Calend. Januarii anno 1537. lib. x. ep. 2.
atque etiam Friderico Nauseæ x. Calend. Decembris
ejusdem anni , lib. xi. ep. 17.

LXXVIII JACOBI SADOLETI

Regem , grave inter se & diuturnum bellum gerentes , * secutus est : quo in itinere cum Placentiam venisset , ** de integro ægrotavit . Ibi cum aliquot dies curandi sui causa substitisset , ut primum convalescere coepit , festinans properansque optatissimæ illi de pace actioni interesse , itineri se commisit , neque destitit , quin Nicæam quo conventuri illi erant Principes , *** perveniret . Tum
vero

* *Secutus est .*] Sequutus quidem est SADOLETUS Pontificem , qui jam antecesserat ut ipse scribit ad Georgium Saxoniae Ducem xi. Calend. Octobris an. 1538. lib. xi. ep. 4. quum esset Pontifex ex urbe profectus mense Majo ejusdem anni 1538. Veritus enim Paulus III. ne bellum quod inter Carolum V. Cæsarem , & Franciscum I. Galliae Regem exarserat , foedus turbaret contra Solimanum Turcarum tyrannum superiori anno decretum , ut Nicæam ad colloquium accederent , curavit , quo idem Pontifex , quamvis gravi ætate , conferre se voluit .

** *De integro ægrotavit .*] Narrat id Julio Peflugo scribens xi. Calend. Octobris anno 1538. lib. xi. ep. 5. excusansque tarditatem literarum suarum . „ Cum enim „ (inquit) in illo ipso nostro ex urbe Roma discessu , „ quo Nicæam omnes contendebamus , eas accepissem , „ neque tum spatium habui rescribendi , & toto illo „ itinere incertis febribus doloribusque intestinorum „ gravissime vexatus , vix vitam potui retinere ; quæ „ certe fuisset amissa , nisi Dei summa bonitas & clementia opem mihi tulisset „ .

*** *Perveniret .*] Hinc in laudata Epist. ad Georgium

vero tempus illud ratus esse , quo bonos omnes pacem urgere oporteret , uti ea fieret pro sua parte vehementer enixus est . Deinde cum ea minime convenire potuisset , patris Pontificis Maximi opera * decem annorum induciis , cum is Pontifex * * Romam reverteretur , ipse concessu ejus Carpentoracte , reficiendi & confirmandi sui , ac revivendæ Ecclesiæ causa *** se recepit .

d 4

Com-

gium Saxoniae Ducem , hæc scribit . „ Nicæam veni ,
 „ quomodo quidem potui , delatus lætica , omni ra-
 „ tione adnitens , ut interesset consiliis , in quibus de
 „ summa Reipublicæ agebatur ; cum tamen quotidie
 „ aliquot horas levi febricula laborarem , essemque in-
 „ validus , qua invaliditudine adductus non sum , ut de-
 „ fisterem a muneribus publicis „ .

* *Decem annorum induciis .*] Quamvis Jovius & Panvinus novennales tantum inducias solemni tabularum adstipulatione firmatas fuisse dicant ; constat tamen eas decennales , ut heic Florebellus ait , extitisse , quum ipsemet Pontifex diserte id asserat in prorogatione Concilii Vicentini , & in indictione Concilii Tridentini ; idemque etiam affirmet Diarii auctor his verbis : „ Die
 „ decima octava Junii factæ sunt induciæ decennales
 „ inter Cæsarem & Gallum „ .

* * *Romam reverteretur .*] Pontificem die vigesima Junii Nicæa discessisse , (eum Cæsar comitatus est usque ad Genuam) ac die decima quarta Julii Romam feliciter appulisse , refert Paulus Gualterius Aretinus in suis diariis .

*** *Se recepit .*] Eadem subjungit ipse SADOLETUS
 lib.

LXXX JACOBI SADOLETI

Commoratus ibi est , ut rem familiarem plane constitueret , aliquanto diutius , quam * se facturum ostenderat :

lib.xi.ep.5. ad Pessugum : atque in literis scriptis Alberto Pighio iii. Calend. Martii 1539. lib. xvi. ep. i. narrat se Carpentoraſte eſſe , quo Nicæa venerat , ut ex longo & difficili morbo perditam prope valetudinem recrearet , quibus in locis hyems eum oppreſſerat : remque ſuſius aliquanto proſequitur in Epist. ad Joan. Cochlæum data prid. Calend. Decembris 1538. lib. xi. ep. 6. his verbis . „ Summum Pontificem ad conciliandos principes Nicæam profiſcentem , ego ex urbe proſecutus , toto illo itinere , Placentiæ præſertim , graviter ægrotavi . Nec tamen deſtiti , quin pervenirem Nicæam , illiſque ſanctis & ſalutaribus negotiis intereſſem . Poſt , conventu ſoluto , locorum vicinitatem , & cœli ſalubritatem ſecutus , Carpentoraſte meam ad Eccleſiam me recepi , ubi etiam nunc commoror , nec ante proximum ver in Italiam rediturus ſum „ .

* *Se facturum ostenderat .*] Veniam enim ei dederat Pontifex , quo Roma abeſſe ad ſtatutum tempus poſſet . Itaque Pontifici ſcribens idibus Octobr. an. 1538. lib. xii. ep. 2. narrat ſe literas accepiſſe iii. Idus Octobris Cardinalis Farnesii : „ Quibus ille me (inquit) hortatur & admonet ac Sanctitatis tuæ verbis etiam mandat , ut jam exacto fere eo tempore , quod meæ abſentix a te præſtitum fuerat , ad urbem quamprimum me recipiam „ . Petit tamen a Pontifice facultatem longius Carpentoraſti , hoc eſt in Eccleſia ſua commorandi : de qua etiam re extant ejuſdem ad Cardinalem Farnesium literæ datæ Id. Octobr. an. 1538. lib. xii. ep. 8. & pridie Cal. Decembr. ejuſdem anni lib. xi. ep. 6. Ac impetraſſe quidem videtur ; & triennium atque aliquanto amplius Carpentoraſte fuiſſe . Quum enim illa ſcriberet Idib. Octobris & prid. Calend. Decembris

derat : ne tamen operam suam in-
 terea Reipublicæ navare desineret ,
 d 5 opus

an. 1538. lib. xii. ep. 3. identidem scribit eidem Cardi-
 nali Farnesio iv. Calend. Augusti anni sequentis 1539.
 lib. xii. ep. 5. orans eum roganſque , ut in memoria ha-
 beat , excusetque se apud Summum Pontificem , totum-
 que se denique & tuendum sibi , & defendendum su-
 ſcipiat . Præterea eodem anno 1539. dedit literas Jo-
 anni Cochlæo vii. Idus Julii lib. xi. ep. 8. & pridie Idus
 Novembris lib. xi. ep. 9. quarum primis : „ Cum hæc
 „ (inquit) ad te scriberem , aberam ab urbe , deque
 „ meo illuc reditu nondum quippiam certi constitue-
 „ ram : „ in alteris vero literis , ubi doluit , suas
 ad illum non fuisse redditas ; subidit : Eum tamen ab-
 „ sens adhuc & in Ecclesia mea manens Carpentoraſti ,
 „ meis qui in urbe sunt præcepissem , ut omnes meas
 „ ad te literas per Ambrosium Theutonem , quem tu
 „ mihi nominas in literis , ad te mittendas curarent . . .
 „ Si Romæ essem , plura polliceri tibi possem ; nunc
 „ cum ſim in his locis , neque illuc (ut nunc est) me
 „ conferre cogitem , cauſis & multis , & necessariis
 „ adductus &c. „ In eandem fere ſententiam ſcribit
 Francisco Fregepani , item vii. Idus Julii ejusdem anni
 1539. lib. xi. ep. 14. „ Qui ſi Romæ essem , laceſſe-
 „ rem te crebro meis ſcriptis . Nunc longe gentium
 „ abſum , neque ſane mihi conſtat , quod ad tempus
 „ ſim in urbem reverſurus : nam neque quicquam ad-
 „ huc video , quod me illuc attrahat , & multa ſunt
 „ hic , quæ me detineant . Proinde ſcito labare meum
 „ illud primum conſilium Romam redeundi „ . Eidem
 ſcribit Carpentoraſti x. Calend. Augusti anno 1540.
 lib. xi. ep. 16. Continuum ibi fuiſſe uſque ad hoc tempus
 ſignificat Joanni Archiepiſcopo Upſalienſi [ep. 18. „ Ad
 „ xv. Cal. Januarii cum eſſem in mea Ecclesia Carpen-
 „ toraſti , quo poſt diſceſſum a Nicæa Summi Pontifi-
 „ cis me contuleram , accepi tuas literas xiii. Calend.
 „ Novembris Venetiis datas „ . Scriptæ ſunt autem
 hæ

LXXXII JACOBI SADOLETI
opus præclarum sane , & Reipublicæ
temporibus aptum aggressus est , de
extruptione Catholicæ (ita enim in-
scribebat) * Ecclesiæ : quod opus
Joanni Salviato collegæ suo despon-
derat , cum propter veterem eorum
inter se necessitudinem , tum ob ex-
cellentem ejus viri in sacris literis
& ce-

hæ literæ Carpentoraeti ix. Calendas Januarii an. 1540.
lib. xi. ep. 18. Hoc tempore munus ei collatum est Pon-
tificio diplomate , ut in Lutheranos inquireret atque
animadverteret . De eo gratias agit Cardinali Farnesio ,
in epistola paullo superius laudata , scripta scilicet iv.
Calend. Augusti an. 1539. lib. xii. ep. 5. Porro an. 1541.
die xvi. Calend. Septembris scribit Antonio Florebello
ex Feliciano nostræ Diœceseos lib. xvi. ep. 19. ; atque eodem
anno, vii. Calend. Decembris , literas dedit Paulus III.
Pontifici Max. pariter ex urbe Carpentoraetensi lib. xii.
ep. 10. ubi usque ad totum fere mensem Februarii anni
1542. mansit , ut infra videbimus . Atque hoc quidem
loco , minime prætereundum est , Cardinalis nostri SA-
DOLETI insigne officii sive pietatis exemplum in Aesi-
num Episcopum ; cujus testamento hæres relictus , etsi
jacturæ potius aliquid quam compendii fecerat ; sepul-
chrum tamen eidem in Templo D. Mariæ supra Miner-
vam propriis ut extrueretur sumptibus desiderans , quum
ipse Roma abesset , hujus rei curam in amicos suos Bi-
num & Molzam contulit , ut patet ex Epistola Italico
idiomate ad utrosque data a xxiii. di Decembre 1540.

* *Ecclesiæ* .] Non in omnibus locis in quibus ejus-
dem operis mentionem facit SADOLETUS , illud eodem
titulo inscribit . Etenim scribens Cardinali Dionysio &
Marcello Cervino idem opus vocat *de edificatione Ca-*
tholicæ Ecclesiæ ; in literis vero Ambrosio Catharino *de*
ordinibus & constructione Catholicæ Ecclesiæ .

& ceteris disciplinis , quæ magno
viro dignæ sunt , * scientiam . Ve-
d 6 rum

* *Scientiam* .] Patet id ex ejusdem SADOLETI Epi-
stola ad Joannem Cardinalem Salviatum data iv. Ca-
lend. Aprilis anno 1536. lib.v.ep.3.cujus fragmentum
superius protulimus in his nostris adnotationibus . Scri-
bens præterea eidem Cardinali Salviato v. Idus Decem-
bris anno 1539. lib. xiv. ep. 4. ,, Ne me forte , (in-
,, quit) putes tui oblitum esse , & quoniam de gloria
,, librum , quem tuo nomine scribendum susceperam
,, non sum persecutus accipe argumentum multo
,, gravius , ut ego arbitror , & utriusque nostrum per-
,, sonæ accommodatius , quod ego de extructione Ca-
,, tholicæ Ecclesiæ exorsus sum , tuoque id nomini di-
,, cavi , ut quoquo modo possem , tuis erga me meritis
,, gratiam aliquam referrem . Hujus ego operis duos
,, jam libros confeci : sed cum prior liber aliquanto vi-
,, deretur esse limatior , non duxi procrastinandum ,
,, quin mitterem eum ad te , ut perspicere primo quo-
,, que tempore posses , Salviare amplissime , quam in
,, intimis meis sensibus fortiter inhæreres . Videban-
,, tur duo adhuc restare libri , quos ut absolvam at-
,, que perficiam , maximæ quidem mihi curæ est . Sed
,, omnino magnitudine rerum impediabatur vis ingenii
,, nostra , etsi animo quidem sumus alacres , sed copiis
,, haud ita firmis ,, . Porro inter Epistolas Cardinalis
Reginaldi Poli , ab Eminentissimo Quirino primum edi-
tas , una extat tom. 2. pag. 146. ejusdem Card. Poli ad
Gasparem Contarenum Cardinalem , data Carpentoracti
xxv. Martii 1539. cujus partem inter clarorum virorum
deSADOLETO testimonia protulimus pag.cxxiv.;propterea
quod in ea agitur de ipso SADOLETI opere , de quo judi-
cium suum aperuerat Contarenus per literas datas ipsi SA-
DOLETO, qui easdem Polo legendas tradiderat. Hic autem
Contarenus certiore facit , quæcumque ipse in eo libro
(scilicet de *extructione* sive *ædificatione Ecclesiæ*) aman-
ter prudenterque notaverat , amantius forte & majori
cum

LXXXIV JACOBI SADOLETI

rum propter itinera & occupationes, quæ illum aliæ ex aliis postea impeditum tenuerunt, nec tres, quos jam confecerat ejus operis libros, perpolire, nec quartum, quem illi tanquam fastigium addere in animo habebat, * instituere potuit. Re-

Voca-

cum judicio atque animi æquitate a SADOLETO accepta fuisse, gratulatumque eundem sibi præterea de eo maxime, quod loca quædam ejusdem libri, quæ nonnulli perperam fuerant interpretati, accurate expendens Contarenus, oculo suo columbino, in ipsam rei veritatem, & authoris ipsius sententiam penetrasset,,. Interim vero (ita postea subdit) hoc eum merito dolet (quod certe nobis omnibus non minus molestum esse debet, pro tanti viri fama, & Collegii conjunctione) quosdam esse inventos, qui ex eodem libro, de quo ipse nondum firmum judicium fecerat, quem paucis communicandum, & his solis, quorum judicium exquirebat, esse voluit, nescio quæ excerpserit, & in vulgus protulere, quæ nec cum illius sententia, cum scriberet, conveniunt, & huic infamiam apud ignaros rei veritatis inurere posset, tantumquam novi, & alieni a consueta Ecclesiæ doctrina dogmatis author esse vellet,,. Tandem Contarenus rogat, ut pro tanto viro, & collega, imo pro honore ipsius collegii, defensoris partes ubique, & apud omnes, atque ipsum etiam Pontificem, si opus foret, suscipiat.

* *Instituere potuit.*] Duos jam hujus operis libros confecerat anno 1539. in tertio vero lucubrando occupabatur anno 1541. *nec laboribus, nec vigiliis parens*, ut Cardinali Dionysio scribit, & Bened. Accolto Cardinali Ravennæ cal. Augusti eodem anno 1541. Porro ex his oritur dubitandi locus, tuam opus hoc de extra.

vocatus enim * Romam , vix dum
ibi constiterat , cum renovato qui-
busdam de causis inter Carolum &
Franciscum bello , & ob eorum di-
scordias Republica Christiana iterum
in

structione Catholica Ecclesiae , idem sit an illud *de Repu-
blica Christiana* , quod aggressus ille erat , sive medita-
batur, & cujus proemium primum editum a P. Lazari S. I.
ad calcem tom. 1. Miscellan. ex manuscript. Biblioth.
Colleg. Romani p. 608. habes inferius p. cviii. Quum enim
in hoc proemio affirmet opus se aggredi *senectute jam gra-
vem; quippe qui ad lxx. annum accesserit* : (erat autem ei
annus lxx. Rep. Sal. 1547. qui fuit etiam vitae postremus)
ex Epistola autem ad Cardinalem Accoltum paullo superius
laudata constet , eum an. 1541. in tertio libro operis
de exstructione Catholica Ecclesiae elucubrando detentum
fuisse ; ut hanc temporis repugnantiam conciliemus ,
vel dicendum est , duo hæc fuisse opera diversa , vel
ipsum libris jam confectis proemium scripsisse , in quo
illa dixerit .

* *Romam* .] Anno 1542. Romam se venisse accersitum
a Paulo III. testatur idem SADOLETUS in literis Guliel-
mo Duci Bavariæ scriptis vi. Idus Maii eodem anno lib.
xi. ep. 10. : „ Cum ab Carpentoraënsi Ecclesia mea
„ Romam rediissem Pontificis Maximi jussu , non mo-
„ do evocatus , verum etiam compulsus „ . Erat ta-
men adhuc Carpentoraëti xiiii. Calendas Martii . Nam
ea die indidem scribit Gulielmo Pojeto lib. xiii. ep. 9. , si-
gnificans tamen , se cum aliis Cardinalibus evocatum :
„ Puto te audisse nos omnes , qui de Cardinalium Collegio
„ sumus , Summi Pontificis litteris ad urbem esse accitos .
„ Itaque etsi ægre ab Ecclesia mea divellor , mihi que
„ cum hoc iter , tum vero in urbe mansio in omnem
„ partem incommoda futura est , tamen quando ex-
„ cusatio , qua usus fueram accepta non est , ea quæ
huic

LXXXVI JACOBI SADOLETI
in maximum discrimen adducta ,
quippe cum Turcicum bellum im-
pendere videretur : Paulus Pontifex
Maximus per legatos cum utroque
eorum de pace agendum esse existi-
mavit . Itaque delectus ipse est ,
qui legatus ad Galliæ * regem iret :
qui

„ huic itineri necessaria sunt comparo , meque his vi-
„ ginti circiter diebus profecturum hinc arbitror „ .
Porro extant litteræ apud Raynaldum in Annalibus ad
hunc annum num. XLVII. quibus Cardinales ad urbem
accerfuntur , causaque profertur præcipue illa , quod
Concilii instaret celebratio : „ Superiore anno confi-
„ derantes , quod S. R. E. Cardinales ad id creantur ,
„ ut Romano Pontifici in participatione curarum præ-
„ sentes assistant , eaque esse tempora , ut si quando
„ antea illorum opera & consilium cuiquam prædeces-
„ sorum nostrorum opportuna fuissent , nobis maxime
„ necessaria tunc essent , cum universalis Concilii in-
„ staret celebratio , ac de summa rerum totius Chri-
„ stianitatis , maximoque illius periculo ageretur , vo-
„ cavimus ad suum officium Circumspectionem tuam ,
„ &c. „

* *Regem iret .*] Hanc Gallicam Legationem com-
memorat ipse SADOLETUS Joanni Morono Card. scri-
bens ix. Calend. Julii 1544. præcipue vero in quadam
ad Paulum fratris filium Epistola data xv. Calendas Ju-
lii 1543. ubi : „ Anceps igitur (inquit) animi , &
„ dubius , quid casurum esset , Bononiam perrexi No-
„ nis ipsis Juniis ; diverti ad Paleotos , quorum vetus
„ hospitium nobiscum , hac nova familiaritate reno-
„ vatum est . Postridie mane Pontificem Summum con-
„ veni . Acceptus sum ab eo perbenigne ; laudavit ope-
„ ras nostras legationis Gallicæ , adventum nostrum
„ ad

qui quanquam affecta jam ætate esset , tamen nullum pro Republica laborem aut periculum recusans , legationem eam suscepit : adhibitæque diligentia , quantam maximam ferre sen-

„ ad sese sibi imprimis gratum esse affirmavit „ . Porro in alia ad eundem Epistola paucis diebus ante conscripta accersitum se fuisse a Pontifice Bononiam , iterque suum narrat : „ Decimo octavo (inquit) die „ postquam a te discesseram Mutinam veni Idibus ipsis „ Maiis : ibi Alfonsum fratrem offendi valentem . . . „ Sed illi pene inopinatus fuit adventus meus . Etsi „ enim imperium noverat , quo ego accersebar , de mea „ tamen voluntate fuerat dubius Ego illo triduo „ Florebllum Bononiam misi , & ad Farnesium litteras , „ nihil dissimulans de mœstitia mea , & simul exponens „ quam mihi grave extitisset venire in Italiam , & „ alienissimo meo tempore , iter illud suscipere . Petebam autem , ut transacto cum Cæsare colloquio , „ liceret mihi Carpentoracte reverti , quod jam unum „ atque solum a Summo Pontifice expeterem beneficium . Erat & illa excusatio in litteris me non „ continuo Bononiam profectum esse , quod de via fessus , aliquot dierum quiete , reficiendi mei causa indigerem ; me tamen quod ipsi impetrassent esse facturum . Responderunt posse me Mutinæ ipsorum voluntate residere , donec vocandi adesset opportunitas . Quo ego nuntio accepto in Cornelianum nostrum „ me contuli , ubi sextum diem jam ago &c. „ Ceterum ex Italica Epistola Floreblli ad Cardinalem Bembum data *di Pernes alli xi. di Gennaro 1543.* colligitur SADOLETUM sub initium mensis Decembris an. 1542. ex Gallica Legatione ad Ecclesiam suam revertisse . Ibi enim hæc habet . „ Egli (Card. Sadoletus) Dio gratia stà sano : giunse quà alla fine del mese passato , „ partitosi dalla corte con buona gratia del Rè , & di „ quelli Signori &c.

LXXXVIII JACOBI SADOLETI

senile corpus poterat , mature in Galliam pervenit . Talis viri auctoritate regem permotum esse , res postea declaravit . Nam cum ei Sadoletus Pontificis Maximi mandata ac monita exposuisset , post aliquot congressus , animum ejus , quanquam armati & viribus suis fidentis , ad pacem flexit . Itaque ex magna desperatione concordiae , subito in spem compositionis ventum erat , si modo alterius legati qui in Hispaniam ad Carolum * missus fuerat , felicius fuisset .

* *Missus fuerat .*] Legatus ad Cæsarem hac de re primum missus est Gaspar Cardinalis Contarenus , quo interim vita functo , Michael Silvius Cardinalis Visensis Lusitanus , eodem munere functus est . Postulat autem locus iste quoniam de SADOLETI & Contareni legationibus est sermo , ut una cum Card. Quirino adnotemus , tanti ea ætate fieri consuevisse hujusmodi legationes , in quibus Cardinales doctrina & moribus præstantes exercebantur , ut præ strenua illa Reipublicæ administratione , quotquot negotia a reliquis , qui Romæ interea subsisterent , gererentur , non alio passim , quam otii nomine nuncupari consueverint . „ Urbanas occupationes (inquit idem eruditus . Cardinalis de gest. Paul. III. cap. v. p. 87.) nemini forte ex provectioribus Cardinalibus Paulus Pontifex copiosius defererebat , quam Contareno : eas tamen laboris vacuas reputasse visus est Polus , dum cupiens ad restituendam in Germania rem religionis admodum

fuiſſet legatio . Non eſt autem omit-
tenda illa in legatione ſingularis ejus
abſtinentia : nam cum legatorum qui
a Romanis Pontificibus mitti ſolent,
quandiu extra urbem Romam ſunt,
varia & multiplex ſit poteſtas , &
eam ob cauſam facultatem habeant
magnæ conficiendæ pecuniæ , neque
id propter inveteratam aliorum con-
ſuetudinem turpe habeatur ; ea ta-
men poteſtate ipſe ad quæſtum abu-
ti minime ſuſtinuit , neque niſi gra-
vi ex cauſa uſus eſt : ac ne comi-
tes quidem ſuos quicquam , præter
mercedes pro ſcriptura , aut hujus-
modi quapiam opera debitas , quas
ipſas etiam imminuit , accipere paſ-
ſus eſt . Ut a rege autem diſceſſit ,
Carpentoraſte venit , quo reliquam
ibi hyemem maneret , ſequæ ex af-
fiduis laboribus reficeret : id enim
ei Pont. Maximus , ætati hominis &
va-

„ dum proclinatam eundem ablegari , ita ipſi ſcribit :
*In hac vero Germaniæ cauſa nunquam amor meus erga
te , quem ſcio ſuum otium libenter amplecti , tantum
apud me poterit , ut non modo multo magis pro meæ
erga Eccleſiam pietate optem , ut tu ad illud negotium
te dignum , & idoneum maxime extrudaris .*

XC JACOBI SADOLETI

valetudini parcens , permiserat . Hoc quoque Sadoleti integritatis exemplum sit , quod cum extremo legationis tempore integri mensis sumptum accepisset , atque ante exactum mensem Carpentoraëte pervenisset ; decem dierum sumptum (tot enim dies reliqui fuerant) * referri utique ad quæstorem Pontificis Maximi , quanquam dissuadentibus amicis , & nimiam ejus religionem accusantibus , jussit . Eodem tempore clientes domesticos , quorum opera strenua & fideli in legatione usus fuerat , alium alio præmio , & quidem supra facultates suas remuneratus est . Insequenti æstate in Italiam

* *Referri ad quæstorem jussit .*] Id etiam innuere videtur SADOLETUS ipse in citata modo ad Paulum Epistola his verbis . „ Viaticum hujus itineris pro „ ratione dierum , qui in itinere consumpti sunt , misi „ ad Carolum nostrum Gualteruccium uti peteret : res „ æqua- & legitima nihil habuit difficultatis : trecenti „ statim numerati sunt , in quo opera Ardinghelli eximia , & amor erga me singularis . Illud ex hac mea „ postulatione mihi accidisse gaudeo , quod desierunt „ mirari ac reprehendere , quod ducentos illos reddidisssem , postquam viderunt me trecentos reposcere : „ non enim jam illa morositas mea , sed religio judicatur „ .

liam non sine magno Carpentora-
 etensium * dolore discessit . Eo cum
 ve-

* *Dolore discessit .*] Bononiam ergo ad Pontificem venit , ut paullo superius vidimus , eique causis commemoratis quibus ad veniendum effectus fuerat , difficilior , institit eadem petere , quæ petiverat antea per litteras , nimirum ut redire ad Ecclesiam suam sibi liceret , quod significat in eadem ad Paulum Sadoletum epistola scripta xv. Cal. Julii an. 1543. Pontifex rei constitutionem in aliud tempus distulit . „ Postridie „ (sic enim ipse cetera refert loco citato) qui fuit dies „ vr. Idus Junii Senatus iterum vocatus est . Causa „ conveniendi fuit , quod cum superioribus diebus fuisset de Consilii sententia decretum , si Cæsar Bononiam venire recusaret (properare enim dicebatur , nec spatium habere ab itinere declinandi) ut ne ulterius procederet Pontifex , sed vel illum Bononiæ exciperet , vel si id non contingeret , inappellatum abire pateretur ; cum tamen , si quod in congressu agendum esset , id mittendis nuntiis facile posset sarciri . Ratio autem ita decernendi fuerat , quod videbatur hoc dignitati & gravitati Sedis Apostolicæ maxime convenire ; simulque ætatem Pontificis per grandem tot itinerum laboribus obijci non placebat . Ergo hæc eadem res iterum adducta erat in disputationem ; placeretne ulterius obviam procedi , nec ne . Nam Cæsar quidem Parmæ , se ostenderat Pontificem libenter conventurum . Hic quiique ante me rogati in sententia pristina permanserunt ; cum exceptione tamen , nisi certa spes aliqua de pace esset oblata , quæ iter suaderet ; tum enim ire oportere censuerunt . Ego rogatus , contrariam sententiam dixi ; de valetudine & incolumitate corporis ad Pontificis iudicium rejeci „ . Postquam sententiam hanc suam , qua eundem esse decernebat , latius explicavit , subiicit : „ Hac a me sententia dicta ab omnibus deinceps in eandem est discessum . Itaque Parmam ve-

„ ni-

xcii JACOBI SADOLETI
venisset , interfuit colloquio Pauli
Pontificis Maximi & Caroli Roma-
ni Imperatoris , qui in agro Par-
mensi congressi sunt . Iter tum ex
Hispania Carolus in Germaniam ha-
bebat : oblata ea occasione , Sadole-
tus magnum laborum quos in lega-
tione pertulerat fructum captum iri
a se existimavit , si illum quoque
ad pacem hortatus esset . Redierat
enim ex legatione Gallica , animum-
que ejus regis ad concordiam pro-
pensum cognoverat , vel ipse potius
effecerat . Verum adeo Carolus do-
lore iraque exarferat , quod a Rege
Galliæ bellum renovatum fuisset , ut
neque accurata Sadoleti oratio , ne-
que ipsius Pontificis Maximi autho-
ritas quicquam profecerit . Is tamen
postea , lenita videlicet ira , post vi-
ctum & in deditionem acceptum Si-
cambrorum ducem , qui regis par-
tes ,

„ nimus , herique Pontifex ingressus urbem est ; cras
„ vero aut perindie Cæsarem expectamus „ . Parma hæc
scripsit SADOLETUS xv. Cal. Julii , quum incertum ad-
huc esset , utrum Parmam Cæsar esset venturus ; quod
tamen præstitit .

tes secutus fuerat , & expugnata nonnulla Galliæ oppida , pacem * cum eo rege fecit : qua ex re Sadoletus tantum lætitiæ ac voluptatis cœpit , ut Deo bonorum omnium auctori , ab Ecclesia sua meritum continuo honorem haberi jusserit , & scriptam ipse orationem paulo post ** ad Carolum miserit , per quam illius sapientia & moderatione laudata , gratias ei egit suo & Christianorum om-

* *Cum eo rege fecit .*] Sancita fuit pax inter Cæsaream & Christianissimam majestates die xviii. Septembris anno 1544. Eleonora Sorore Caroli V. & Francisci I. conjuge interprete , quam Pontifex anno superiori rogaverat , ut suum studium interpone-
ret apud virum & fratrem , quo hæc sanctissima pax conficeretur .

** *Ad Carolum miserit .*] Extat hæc Oratio inter ipsius SADOLETI opera editionis Veronensis tom. II. pag. 264. deque ea verba habet in Epistola quadam ad Antonium Perronotum Episcopum Atrebatensem , data Carpent. v. Idus Novembris 1545. lib. xv. ep. 7. ubi : „ Ego „ (inquit) post pacem factam , qua nullum majus , „ neque præstantius hoc tempore beneficium a summo „ Imperatore Carolo in Christianam Rempublicam po- „ tuit proficisci , secutus majorum exempla , qui te- „ stimonium laudis & judicii sui , optime meritis prin- „ cipibus libenter dabant ; exaravi oratiunculam , qua „ gratias Cæsari communi Christianorum Populorum „ nomine agens , illum præterea ad eas res gerendas „ suscipiendasque adhortor , quas maxime illius am- „ plitudo & dignitas , rei que publicæ salus videtur ab „ eo postulare , &c. „

xciv JACOBI SADOLETI
omnium nomine : & ad ea quæ pro
religione , & concordia , ac libertate
Christiani nominis agenda restabant ,
eum accendere atque incitare cona-
tus est : cujus optatis magna jam
ex parte , optimi & fortissimi Im-
peratoris virtus pietasque * respon-
dit . Fuit enim hic vir incredibili
quodam in Rempublicam Christia-
nam

* *Respondit.*] Hoc loco Florebellus nihil præterea
de SADOLETI rebus gestis ante obitum ipsius narrat .
Constat tamen ad Ecclesiam suam redeundi obtinuisse
facultatem , quam enixe adeo a Pontifice flagitavisse ,
vidimus . Scribit enim Cardinali Morono Carpentora-
cte ix. Cal. Julii anno 1544. ejusdemque anni v. Idus
Junii Cortesio , & Jacobo Sabello Cardinalibus . Car-
pentoracti erat quoque anno insequenti 1545. v. Idus
Novembris lib. xv. ep. 7. ut patet ex Epist. ad Ant. Per-
ronotum paullo superius laudata . Porro ante exitum
hujus anni Romam iterum a Paulo III. evocatus est ,
atque ita eidem Pontifici se excusat in litteris datis xii.
Calend. Febr. an. 1545. lib. xii. ep. 12. „ Accepì Sancti-
„ tatis tuæ litteras , per quas illa dignum me duxit ,
„ quamquam nullius admodum pretii hominem , pe-
„ rinde tamen ac si momenti alicujus futura sit præ-
„ sentia istic mea ob hæc Reipublicæ tempora , ad ur-
„ bem Romanam accersere &c. „ Biduo ante quam
hanc ad Pontificem Epistolam scriberet , eandem per lit-
teras excusationem attulerat Joanni Toletano , affir-
mans , tot itineribus , tam multis & crebris ultro ci-
troque prætervectionibus ex Urbe in Galliam , & ex
Gallia rursus ad Urbem , consumptis plane rebus om-
nibus atque detritis , non solum equis , mulis , veste ,
instru-

nam studio ; ut ego quidem , qui
pro diuturno contubernio sensus ejus
sa-

instrumento ad illud iter idoneo nullo munitum esse ,
sed ne spem quidem videre , aut rationem ullam reli-
quam instrendi sui . Romam tamen advenit , ubi ei-
dem Paulo III. scribens vii. Cal. Junias , idest paullo
post quam Urbem esset ingressus , illum consolatur de
clarissimæ cujusdam feminæ obitu . Donato enim Rul-
lo narrat ix. Calend. Octobr. ejusdem an. 1545. lib. xvi.
ep. 9. quintum mensem agi ex quo tempore retulerat
se Romam , Gulielmo vero Bavariæ Duci xvi. Ca-
lendas Augusti lib. xi. ep. 12. excusans tot itus reditus-
que suos & domicilii commutationes , non sua sed alio-
rum & maxime Romani Pontificis voluntate factas , po-
stremi hujus adventus ad urbem causam exponit fuisse
Concilii habendi necessitatem & cogitationem . Præte-
rea ex litteris ad Joannem Baptistam Specianum scri-
ptis viii. Idus Junii 1545. lib. xvii. ep. 9. constat illum
Romam pervenisse ineunte Maio . Atque in iis quidem
litteris , fusius etiam agit de causa itineris sui , ac ubi
se Pontificis Maximi accersitu Romam venisse narra-
vit , omnino & tempore & itinere sibi perincommo-
do : „ Sed non potui (inquit) vel auctoritate illius
„ bis terve me magnopere vocantis , vel ei causæ pro-
„ pter quam vocabar non parere . Prætendebatur enim
„ huic vocationi comparatio propinqui Concilii , quod
„ diu ante indictum posteaque intermissum , nunc pace
„ inter Principes facta concordiaque constituta , om-
„ nium consensione expeti , imprimisque necessarium
„ Christianæ Reipublicæ esse videbatur . Quo ego pu-
„ blicis consiliis interesssem , ageremque & sentirem
„ pro mea parte ea , quæ judicarem esse Reipublicæ
„ utilia , idcirco huc accitus , iter meum & adventum ,
„ ut ante dixi , nec Deo , nec Reipublicæ negare po-
„ tui „ . Romam ubi venit , ibi ad obitum suum per-
mansit , ut litteræ testantur hoc anno 1545. scriptæ
& sequenti , atque anno 1547. qui fuit ejus vitæ po-
stremus , lib. xv. ep. 12. & lib. xvi. ep. 14.

xcvi JACOBI SADOLETI
fatis cognitos & perspectos habui ;
hoc de eo affirmare non dubitem ,
plus illum doloris semper ex malis
hausisse communibus , contraque ex
publicis commodis gaudii , quam re-
bus suis vel secundis lætatus sit ,
vel adversis doluerit . Idem moribus
fuit facillimis , animo aperto ac sim-
plici , natura omnino ad iracundiam
proclivior , sed ejus comprimendæ
assidua meditatione tantum profece-
rat , ut lentus potius esse videretur :
ac si quando paulo esset commotior ,
tum maxime sedata & voce & ora-
tione uteretur . Amicitias summa
cum fide , & quibuscunque potuit
officiis coluit : familiam suam ea cha-
ritate est prosecutus , ut cum de
suis minimum , de illius commodis
plurimum laboraret . Patrem , juve-
nis : matrem , senex , fere * octoge-
nariam amisit : ambos quoad vixe-
runt

* *Octogenariam amisit .*] Contigit id anno circiter
1528. Quamquam enim tom. iiii. operum SADOLETI
edit. Veronensis p. 30. legatur SADOLETI Epistola ad Joan-
nem Camerarium Dalburgium Episcopum Vormaciensem
hoc titulo inscripta : *Philosophicæ consolationes , & me-
dita-*

runt summa pietate dilexit & coluit . Fratribus , qui ei complures fuerunt , partem suam primo paternæ hæreditatis donavit , post aliis quoque eos * beneficiis affecit . Ad-

e

ju-

ditiones in adversis , quæ tum in Veronensi tum in Moguntina editione annum præfert 1502. errore tamen typographico id factum esse , ex eo patet , quod scripta sit Romæ ex Quirinali ; & SADOLETUS se *Cubicularium Apostolicum* vocet. Post an. autem 1527. scriptam fuisse ex eo conicitur, quod in eadem Epist. testatur , se paucis ante annis dulcissimæ genetricis suæ (Franciscæ Machiavellæ) crudelissima nece gravissimum vulnus accepisse . Atqui Joanni Franc. Binio scribens a xviii. di Giugno 1527. hæc habet . *Le alligate massime a mia Madre ed a Pietro vedete in qualche buon modo inviar fidamente.* Quare dum hoc loco Florebellus affirmat SADOLETUM nostrum senem , amisisse matrem fere octogenariam , id ita intelligendum est , ut quum matris obitus acciderit , ipse quinquagesimum prope ætatis annum attigisset .

* *Beneficiis affecit .*] Et sane Julio Sadoletto ejus fratri germano conferri a Leone X. JACOBUS curavit honestissimum templi Ss. Laurentii & Damasi Sacerdotium (*Canonicatum* vulgo dicunt) quod ipse a Julio II. obtinuerat : idque accidit anno 1517. postquam scilicet idem JACOBUS a Leone Pontifice , Carpentoraclensis Episcopus fuisset renunciatus . Constat id , tum ex laudati Julii Sadoleti monumento , quod ad Ss. Laurentii & Damasi visitur , (illud habes infra pag. cviii.) tum ex Italica quadam ejusdem Julii Epistola ad Latinum Juvenalem , *data in Roma il primo di Settembre 1517.* in qua hæc habet : „ Non bisognava, Signor M. Latino mio offer-
 „ vandissimo che V. S. in tante sue occupazioni pigliasse
 „ fatica di scrivere per congratularsi meco del Canonica-
 „ to, che a questi giorni ebbi da mio Fratello , peroc-
 „ che , &c. „ Unica hæc Julii epistola extat in edit.

Ve-

xcviii JACOBI SADOLETI
jutor ad regendam Carpentoraſten-
ſem Eccleſiam , cum jam ſenex ef-
ſet , ut ſibi Paulus Sadoletus fratris
patruelis filius daretur , a Clemente
impetravit : idque non tam propin-
quitati a ſe datum dicere ſolitus eſt ,
quam adoleſcentis * ingenio , atque
vir-

Veronenſi operum Jacobi Sadoleti tom. 2. pag. 254. No-
tandum præterea hoc loco eſt , ſororem etiam habuiſſe
JACOBUM SADOLETUM nomine Margaritam . Hanc
Joanni Baptiſtæ Sacrato nobili Ferrarienſi in matrimo-
nium collocavit , filioſque extulit Jacobum , Paullum ,
& Philippum , qui paternum , maternumque genus ſa-
tis jam per ſe clarum , pietatis ac eruditionis laude
magis magisque illuſtrarunt . Jacobus enim Sacratus in
Pontificatu Carpentoraſtenſi Paulo Sadoleto patrueli
fratri ſuo ſucceſſit , eamque Eccleſiam multos annos
pie prudenterque rexit . Paullus autem Sacratus Canoni-
cus Ferrarienſis ; præclaris editis ingenii monimentis
magnum apud omnem poſteritatem docti eruditique viri
nomen ſibi comparavit . Nam ut ejus omittam Com-
mentarios in Pſalm. cxviii. & in principium Geneſeos ,
omnium manibus teruntur ejusdem Epistolæ , propte-
rea quod mira latini ſermonis elegantia , ac ſuavitate
conſcriptæ ſunt . Neque mirum ; quum ex tanti patru-
i diſciplina ac inſtitutione prodierit . Eum certe Cardi-
nalis SADOLETUS & dilexit magnopere , & quibuſcum-
que potuit beneficiis cumulavit . Conſtat enim ex ejus-
dem Paulli Sacrati Episto-la ad Card. Navagerium data
v. Cal. Decemb. 1564. SADOLETUM Card. in eum quam-
dam penſionem tranſtuliffe , quam Clemens VII. quum
Joannem Matthæum Gibertum Veronenſi Eccleſiæ præ-
fecit , eidem JACOBO dedit , cum facultate in fratrum
ſororumve filios illam transferendi .

* *Ingenio atque virtuti .*] Et ſane hæc de eodem
Paul-

virtuti . In literarum studiis summa
industria * versatus est . Lucubrare

e 2

autu-

Paulo scribit JACOBUS Card. in Dialogo de liberis recte instituendis : „ Cum sederem olim in meridie domi „ otiosus , nescio quod tum de meis studiis cogitans , „ accessit ad me Paulus Sadoletus , adolescens sane quam „ deditus studiis honestissimis , quem ego fratris filium , „ traditum mihi a patre , in filii educans loco , omni- „ bus eum instituere contendebam & litteris bonis & „ moribus . Quem tamen laborem levem mihi & ju- „ cundum faciebat , cum summum ejus ingenium , tum „ voluntas natura & consuetudine jam ad omnem opti- „ mam partem rationemque propensa „ . Diploma au- tem Pontificium , quo idem Paulus nepos adjutor illi in regenda Carpentoractensi Ecclesia dabatur , accepit a Paulo III. quem an. 1536. Massiliæ salutandi gratia , convenerat , ut idem JACOBUS testatur lib. III. ep. 7. Vide quæ hac de re adnotavimus superius pag. LI. Nonnul- las Pauli Sadoleti aliorumque ad eum epistolas , a nobis nunc primum collectas, una cum JACOBI Card. Familia- ribus, Deo dante, publici juris quam primum faciemus .

* *Versatus est .*] Qua industria in literarum studiis omni vitæ tempore versatus sit SADOLETUS noster , quæ posteris reliquit præclara ingenii monumenta testan- tur . Præcipuum certe homo prudens vitæ hujus miseræ solatium , in otio litterario positum esse existimabat : quod otium cum Hieronymo Nigro verum ac solidum dici potest , atque ipse honestissimum ac fructuosissimum appellare consueverat. Placuit propterea mihi nonnulla ex ejus epistolis loca seligere, atque heic in medium proferre , in quibus initam hanc a se vitæ rationem laudibus ex- tollit , tum ut viri præstantissimi in studia literarum amor clarius appareat , tum ut ad ea lectorum animi ve- hementius impellantur . Itaque Thomæ Cajetano Card. scribens an. 1530. lib. II. epist. ult. „ Ego heic (in- „ quit) in literis & libris assiduus sum : neque intelli- „ go jam quid sit aliud beate vivere , nisi quod prædi-

„ ca-

C JACOBI SADOLETI

autumno ineunte bene mane incipiebat, hyeme vero multo etiam maturius: id tempus gravioribus studiis aut scriptioni dabat: quod supererat temporis, id totum literarum studiis reddebat. Haftenus ea quæ de vita ejus memoriæ prodenda esse visa sunt, scripsimus: nunc de ejus obitu pauca scribemus; qui

qui-
,, care solebat Solon, quotidie aliquid senescentem ad-
,, discere, quod nos hoc melius facimus & præstantius,
,, quod ea confectamur addiscimusque, per quæ ad no-
,, scendum fruendumque ipsum Deum spe firma exo-
,, ptatæ immortalitatis adducimur,, . Et ad Gulliel-
mum Bellajum Langeum lib. iv. epist. 11. ,, Dedi me
,, penitus & dicavi literis, neque aliud quidpiam jam
,, cogito dies noctesque, quam quemadmodum possim
,, veram & dignam Christiano homine immortalita-
,, tem consequi: cujus rei indicium & fructum etiam
,, aliquem velut otii mei primitias celeriter, ut spero,
,, in manibus es habiturus,, . Et ad Franciscum Guic-
ciardinum XIII. Cal. Aprilis 1533. lib. v. ep. 6. ,, Quam-
,, quam procul absum a vestris gravioribus istis actio-
,, nibus atque curis, quæ sonitum atque turbam & pom-
,, pam quamdam præferunt: habeo tamen & ipse heic
,, quoque delectationes meas, quibus tranquillo animo
,, mirifice fruor: quod assiduus sum in studiis artium
,, optimarum & præclarissimarum, quæ me tanta ju-
,, cunditate afficiunt, ut nihil omnino sollicitudinis
,, neque molestiarum ad animum meum sinant introi-
,, re. Quam ego vitam etsi minus illustrem, aliquan-
,, to tamen beatorem esse judico,, . Eadem passim re-
petit in aliis epistolis, puta lib. 1. ep. 4. lib. iv. ep. 9.
lib. vi. ep. 9. lib. ix. ep. 11. lib. xii. ep. 20. & lib.
xiii. ep. 4.

quidem vitæ ejus integerrime atque innocentissime actæ plane consentaneus fuit. Habitare trans Tyberim cœperat, in ædibus D. Mariæ templo adjunctis : ibi autumnii initio in febrem incidit, quæ levis primo, ac prope contemnenda esse videbatur : sed cum nunquam plane decederet, morbus ingravescere cœpit. Tum is statim accersiri sacerdotem jussit : eo adhibito, rite & summa cum religione, omnia quæ divinitus ad expiandos animos & placandum Deum instituta sunt, servavit : re quidem divina coram eo facta, antequam sacrum illud & salutare Domini nostri corpus acciperet, cum Christum Deum ac conservatorem nostrum, sublevatus a suis, venerari, & supplici quadam oratione affari cœpisset ; tantam subito lacrymarum vim profudit, ut eam precationem præ fletu ac singultibus absolvere vix potuerit ; supremis prope vocibus ac mandatis Paulo Sadoletto, qui ei summa pietate assi-

cii JACOBI SADOLETI

debat, * Ecclesiam suam commenda-
vit : ac paulo post magno suorum
luctu, magno bonorum omnium
mœrore ac desiderio, ** animam Deo
reddidit. Doluit ejus morte Paulus
Pontif. Max. doluit Senatus : a Joan-
ne quidem Petro Carafa Sabino-
rum Episcopo, quo primum die post
ejus obitum Senatus habitus est, ea
de illo habita est magno cum as-
sensu, cùm reliquorum patrum, tum
ipsius

* *Ecclesiam suam commendavit.*] Testatur ipsemet
Paulus Sadoletus in epistola nuncupatoria epistolarum
Jacobi Patruī ad Alexandrum Farnesium Cardinalem
hisce verbis : „ Cum SADOLETI patruī mei obitus,
„ amplissime Farnesi, eum mihi luctum ac mœrorem
„ attulisset, quem paterna ejus in me beneficia, mea-
„ que perpetua erga eum pietas, postulabat : nullum
„ doloris mei expertus sum melius aptiusque solatium,
„ quam quod extremo illius mandato, & meo una of-
„ ficio conor, Deo infirmitatem meam adjuvante, fa-
„ tisfacere. Nam cum is & sæpe alias, & cum jam
„ pene animam exhalaret, hanc mihi Carpentoraſten-
„ sem Ecclesiam, quam ipse præsens quoad ei licitum
„ fuit summa cura & diligentia rexerat, pro sua pa-
„ terna in eam charitate diligentissime commendasset,
„ meque ut ab ejus custodia nulla re unquam avellerer
„ diligentissime hortatus esset : nullam moram post
„ ejus mortem interposui, quin ad parendum tam fa-
„ lutaribus præceptis, & ad obeunda tam sancti & præ-
„ clari muneris officia, me conferrem : cujus mei con-
„ filii majorem in dies fructum capio „ .

** *Animam Deo reddidit.*] Contigit id die xv. Ca-
lend. Novembris an. 1547.

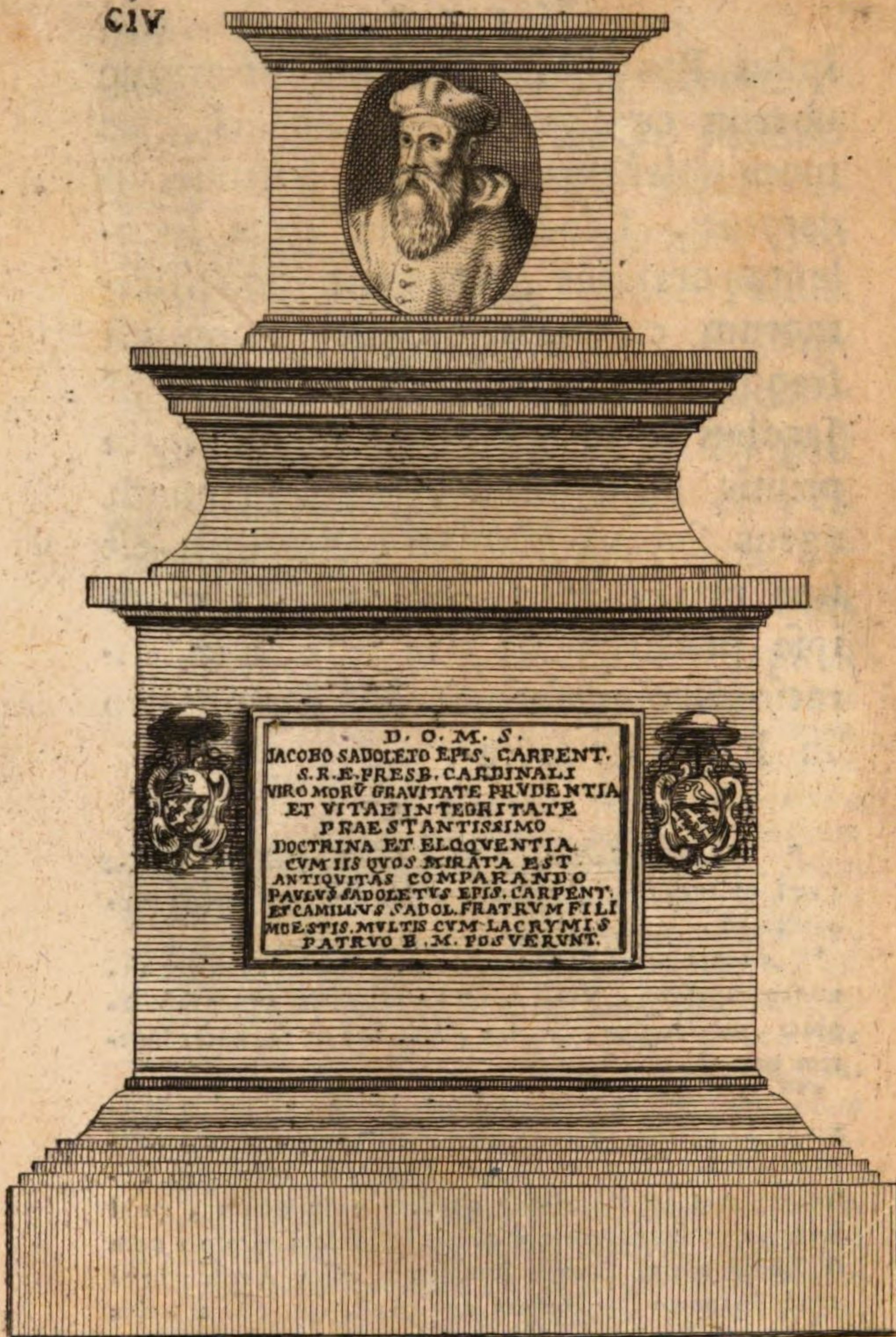
ipsius Pont. Max. oratio, ut neque uberius cujusquam vita laudari, nec mors dolentius deplorari potuisse videretur. Laudavit eum item luculenta oratione, maxima honestissimorum cujusque ordinis hominum frequentia, in æde D. Laurentii,* Jacobus Gallus, civis Romanus in primis honestus. Obiit** annum agens Septuagesimum. Sepultus est sine ulla funeris pompa (ita enim ipse præscripserat) in æde, quæ curationis ejus fuerat,*** Divo Petro in Exquiliis sacra.

e 4

* *Jacobus Gallus.*] Hæc Jacobi Galli in SADOLETI obitum oratio frustra a nobis diu multumque perquisita est.

** *Annum agens septuagesimum.*] Decurso scilicet anno septuagesimo. Vixit enim SADOLETUS annos septuaginta, menses tres, dies sex. Vide hac de re notas superius pag. II.

*** *D. Petro in exquiliis sacra.*] Sive, ut vulgo dicitur in Templo S. Petri ad Vincula, & quidem cum inscriptione, quam habes pagina cv. Ea autem inscriptio exsculpta erat in marmoreo quodam monumento, quod forte inter monumenta & elogia illustrium virorum cura & studio Marci Zuerii Boxhornii edita Amstelodami apud Joannem Janssonium an. 1638. pag. 58. a nobis repertum, in sedenti aenea Tabula incidi ac representari curavimus; præsertim quum in eadem D. Petri aede vel temporis injuria, vel hominum vitio nusquam appareat.

*Monumentum Iacobi Sadoleti olim positum
 Romae in templo S. Petri ad Vincula.*

D. O. M. S.

JACOBO SADOLETO EPISC. CARPENTORACTIS

S. R. E. PRESB. CARD.

VIRO MORVM GRAVITATE PRVDENTIA

ET VITAE INTEGRITATE

PRAESTANTISSIMO

DOCTRINA ET ELOQVENTIA

CVM IIS QVOS MIRATA EST ANTIQVITAS

COMPARANDO

PAVLVS SADOLETVS EPIS. CARPENTORACTIS

ET CAMILLVS SADOLETVS FRATRVM FILII

MOESTISSIMI MVLTI CVM LACRYMIS

PATRVO B. M. POSVERVNT

VIXIT ANNOS LXX. M. III. D. VI.

JACOBI SADOLETI monumen-
to in medium prolato, duo alia ab
eo confecta Epitaphia addidisse iuva-
bit: quorum scilicet alterum Joanni
parenti optimo Mutinæ in Templo
D. Augustini, alterum Julio Fratri
Romæ ad SS. Laurentii & Damasi
ipse posuit; vel quod superius de
iisdem epitaphiis in nostris adnota-
tionibus mentio incidat, vel quia
ad ejusdem Cardinalis vitam illu-
strandam plurimum conferant. Ea
autem in hunc locum ideo reje-
cta sunt, quod sero, prioris describen-
di facultatem, posterioris otium
habuimus.

DEO IMMORTALI S.
 JOANNI SADOLETO JACOBI FRATRI
 I.V.SCIENTIA OMNIBVS PLANE ANTECELLENTI
 MEMORIA INCOMPARABILI
 INGENIO PRAESTANTISSIMO
 FIDE RELIGIONE TEMPERANTIA
 SVpra VEL EXIMIAM LAVDEM
 AD VSQVE DIES EXTREMOS
 INCOLVMITATE PERPETVA ET INTEGRA
 PROVECTO
 JACOBVS SADOLETVS
 OB PIETATEM ET REVERENTIAM
 QVOD EX EO NIHIL VNQVAM ASPEXIT
 QVOD IMITANDO NON OPTIME
 ET TEMPERANTISSIME
 SE GERERET
 CARO APVD CIVES
 MEMORATO APVD EXTEROS
 OPTIMO PATRI VITA FVNCTO B. M.
 ET FRANCISCAE MACHIAVELLAE
 EJVS VNICAE VXORI
 MATRI SVAE CARISSIMAE VIVENTI
 ET SIBI FECIT
 VIXIT PATER ANN. LXXXI.
 ET OBIIT ANNO M. D. XI.

LOCVS DECRETO COLLEGII SACERDOTVM
 DATVS
 SENATV POPVLOQVE MUTINENSI
 PROCVRANTE
 HVIC MONVMENTO PRAETER HOSCE III.
 INFERATVR NEMO.

D. IMMORTALI SAC.
 PIETATI ET MEMORIAE JULII SADOLETI
 SACERDOTIS LAVRENTIANI DE COLLEGIO
 CANONICORUM
 GRAECIS ET LATINIS LITERIS
 SINGVLARITER ERVDITI
 OMNIBVS OPTIMIS ET DISCIPLINIS
 ET MORIBVS
 ITA ORNATI
 VT EJVS INGENIVM COMITATEM
 LIBERALITATEM
 ET ANTE ANNOS PRVDENTIAM
 NVLLA SATIS AEQVARE POSSIT ADMIRATIO
 JACOBVS SADOLETVS
 FRATRI CONCORDISSIMO
 ET SPE DE EO MAXIMA ORBATVS
 MVLTIS CVM LACHRYMIS POSVIT
 VIXIT ANN. XXVI.

FRAGMENTUM OPERIS

JACOBI SADOLETI

*Quo ejus vita potissimum
illustratur.**

Upienti mihi agere semper aliquid, quod esset dignum iis studiis, in quibus a puero, non modo liberaliter, verum etiam magna cum spe fueram educatus, multa sæpe obstiterunt, quæ non tam interrumperent quidem hunc omnino meæ voluntatis cursum, quam retardarent. Nam cum mearum initio actionum, quas in media ipsa adolescentia, consiliis posteræ & consequentis vitæ capiendis susceperam, clarissimis in urbe Ro-

* Extat ad calcem tom. 1. Miscellaneor. ex manuscript. Biblioth. Colleg. Rom. pag. 608. ubi cl. editor hæc animadvertit. „ Proemium hoc esse operis, „ quod Sadoletus moliebatur *de Rep. Christiana* ex ipsa „ ejus lectione patet & stylo, qualis proemiorum esse „ consuevit. Auctor dialogi *de claris Pontificiarum Epistolarum Scriptoribus* in Sadoleti vita, quam dialogo „ subjecit pag. 225. partem hujus producit, atque epistolam semel iterumque vocat „.

CX JACOBI SADOLETI

Roma & potentibus viris observandis me dedissem (quod is fere ad lucem & ad cognitionem hominum omnibus ingenuis , & præstantibus animis aditus primus atque introitus esse videbatur) usus illorum auctoritate & consilio ad eam vitæ rationem me contuli , quæ soluta & cælebs , ac Sacerdotum ordini legibus nostris præscripta , magis etiam cum meis optimarum artium studiis & occupationibus congruebat . Quarum ego artium amore inflammatus , cetera omnia vilia & mihi posthabenda esse ducebam . Itaque quantum mihi ab observantiæ officiis vacui & liberi temporis relinquebatur , quod erat tum quidem plurimum , totum in Philosophia , & in volutandis summorum Auctorum libris monumentisque terebam , dieque ac nocte Græcis & Latinis infudabam litteris ; semper id mihi , quod illa ætas tum ferebat , præcipue habens propositum , ut eis imitandis quos assidue legebam , immortalitatem assequeretur .

OPERIS FRAGMENTUM : cxi

querer eamdem si possem , quam illos videbam esse consecutos ; & in cognitione quidem rerum atque doctrina , ad omnem excellentiam ; in parandis vero rei familiaris copiis , ad mediocritatem aliquam pervenirem . Secuta sunt tempora , cum a Leone X. primum , deinde a Clemente VII. Pontificibus Maximis ad negocia publica vocatus , factusque epistolarum principalium , hoc est earum quæ vel ad Reges a Pontifice summis de rebus mitterentur , vel a Regibus eisdem ad Pontificem afferuntur , & lucubrador & custos ; quod munus magni fane in Urbe & honoris & nominis , superioribus temporibus Magisterium Scrinii , nunc a populo Romano Secretarium domesticum appellari video ; gratam illam admodum , & mihi non inopportunam occasionem accepi , quæ mihi datura exercitationes videretur , ex quibus ad ea doctrinæ studia , quæ colueram , maximarum quoque rerum usum adjungerem . Igitur tredecim

cxii JACOBI SADOLETI

decim annis in eo negotio versatus, cum ita & fidem meam Pontificibus ipsis, & ceteris comitatem liberalitatemque probassem, ut omnibus perspicuum factum esset, nihil a me neque in uberrima re illiberalis compendii, neque in illo honore factus, sed tantum integritatis fructum & bonam existimationem esse quæsitam; cupivi me illinc aliquando abstrahere, & ad mea exoptata studia me referre, in quibus magnum profecto damnum & quamdam veluti vastitatem eram passus; cumque aliquot annis ante, summum Sacerdotium Carpentorætensem, quem Episcopatum vocamus, a Leone accepissem, nactus idoneam causam commeatum petendi a Clemente VII. quod me meam invisere Ecclesiam omnis & divina & humana ratio cogebat, alacri & læto animo ex Urbe egressus sum, hac mente trans Alpes in provinciam Galliam proficiscens, ut omni abjecta voluntate in Urbem unquam
re-

OPERIS FRAGMENTUM . cxiii

revertendi , perpetuum illic vitæ studiorumque meorum domicilium ponere constituerem . Sed profecto altior est illa , & longe potentior nostris omnibus consiliis vis & suprema Dei omnipotentis dominatio , quæ hæc humana suo arbitratu agit atque versat , neque finit fere cujusquam hominis consilia & deliberationes ad suos & destinatos exitus pervenire . Nam cum decimum jam annum in mea Ecclesia assiduus degerem , beatus (si cuiquam homini e genere mortalium hac voce uti licitum & concessum est) beatus inquam , quod & divinæ religionis munerumque Ecclesiasticorum sanctitas , & hominum illorum benivolentia , & optimarum litterarum in primisque sacrarum studium attentum & diligens , & ceterarum curarum cupiditatumque omnium vacuitas animum meum summis semper gaudiis delectationibusque refarciebant , nullus ut unquam esse posset in eo neque desiderandi quippiam , neque
poe-

cxiv JACOBI SADOLETI

poenitendi locus ; illinc tamen ex illo
beatissimo ac jucundissimo vitæ sta-
tu , meisque jam fundatis consiliis
& rationibus migrare etiam , ac re-
cedere compulsus sum . Vocatus enim
ad Urbem a Paulo III. Pont. Max.
qui Clementi successerat , ac eo no-
mine vocatus , ut una cum aliis
nonnullis electissimis viris , corrigen-
dis moribus Sacerdotum , qui ne-
gligentia superiorum temporum a ve-
teris curriculo innocentia deflexerant,
operam & partes meas impenderem ,
cum id neque homini a me , neque
rei ipsi denegari potuisset ; haud ita
multo post ab eodem Pontifice , præ-
ter omnem quidem expectationem
meam , in amplissimum Ordinem
S. R. E. Cardinalium cooptatus sum .
Si memorem , quanta cum animi
mei molestia , fidem fortasse non fa-
ciam , quod ex consuetudine cetero-
rum de mei ipsius voluntate judi-
cabitur : sed tamen ego Deum te-
stem advocans , optima fide hoc af-
firmo , nihil mihi visum esse meis
posse

OPERIS FRAGMENTUM. CXV

posse accidere institutis rationibusque inimicitius. Etenim qui primum natura ipsa vere liber, deinde etiam mente atque animo studiis optimarum & præclarissimarum artium totus deditus, cuique præsertim neque honoris ambitio nec cupiditas opes facit optabiles, sed tantum ardor quidam inhærens & penitus infusus eum ad contemplandi & intelligendi incredibilem quamdam voluptatem rapit; is ferat æquo animo, fructuosissimum ocium impeditissimo negotio, suavitatem libertatis, servitutis molestia commutare? Atqui perstringit fortasse oculos minus acriter intuentium hujus splendor honoris; angores vero & sollicitudines, quæ insunt in eo & assidue hærent, cum non cuivis in promptu sit dispicere, curritur certatim ab hominibus leviter judicantibus ad eum ambiendum, flagitandumque, de quo nos plene longa observatione rerum antegressarum eramus edocti, nihil eo fieri posse placatæ & tranquillæ

cxvi JACOBI SADOLETI

quillæ vitæ repugnantius . Itaque & fugeramus eum studiose per Leonis & Clementis tempora , quorum uterque mihi honorem illum desponderat . At posteaquam nihilominus in eas plagas , quas diu vitaveramus fuimus compulsi , permisimus quidem nosmetipsos Deo , nostroque officio & muneri non deesse constitui- mus ; decrevimus tamen , id quod fuit necesse , intermissionem studio- rum commentationumque nostrarum , quarum jucundissima exercitatione cum antea teneremur , & scripta jam aliqua partim divinæ , partim etiam humanæ Philosophiæ in lucem edi- dissemus , incredibile dictu est , quan- tum his deinde decem annis , qui- bus ad Cardinalatum fuimus evecti in omni genere litterarum jacturæ detrimentique fecerimus , quod in iis (quando alterutrum scilicet ne- cesse est , aut acquirere in illis quo- tidie aliquid , aut deperdere) pro- pter molestissimas quidem multarum rerum occupationes atque curas, & pro-

OPERIS FRAGMENTUM . CXVII

progrediendi erepta nobis facultas ,
& necessitas retrogradiendi fuit allata . Sed tamen , cum viri non sit debilitari animo , quamvis difficillimis in rebus , neque cum fortuna colluctantem in terram se abiicere atque prosternere , sed contra niti fortiter atque constanter , si nihil aliud , saltem ut non instrenue neque indecore cadatur , constitui animo , anteaquam ea , quæ diu & multo cum labore collegeram , veterum lectionum rerumque pulcherrimarum monumenta ex mente mea prorsus emuerent , ipsum illud opus , ad quod efficiendum primo accersiti fuimus , correctionem videlicet morum atque emendationem , quæ in cuncto quidem populo Christiano , sed maxime in Sacerdotibus Dei videtur necessaria , libris & litterarum custodia comprehendere ; quando , ne eam re & opere exequi perage-
reque possemus , temporum iniquitas fuit nobis impedimento . Quamquam autem & senectute jam graves ;
ves ;

cxviii JACOBI SADOLETI

ves ; quippe qui ad septuagesimum annum accesserimus , & quotidianis distributionibus impediti , & non satis firma valetudine , tantum hoc onus tollere gerereque instituamus , quod magis videatur florenti validæque ætati , quam nostræ affectæ ac debilitatæ convenire ; tamen Dei clementia & bonitate confisi , qui pias fovere voluntates est solitus , idque ante oculos positum intuentes ; de quo supra dictum est , nos , non ignave ; sed fortiter conantes extremum diem fati expectare debere ; non deterrebimur , quin omni nostra & animi contentione , & laboris , subcisivis horis dumtaxat (neque enim aliter nobis est licitum) nitamur usque ac elaboremus , donec cudamus e vetere forma , quantum in nobis erit , aptum idoneumque velut simulacrum , in quo , tamquam in speculo , cerni & agnosci ab omnibus possit quæ Christiani hominis vita , & cujusmodi specimen morum ac studiorum in Dei præ-

OPERIS FRAGMENTUM. CXIX
præsertim Sacerdotibus esse debeat ,
a quibus vivendi exempla potissi-
mum petuntur , & quorum imita-
tio aut infundit vitia in populos ,
aut extrahit illa ab eisdem atque
purgat ; quod opus inscribere de
Republica Ecclesiastica decrevimus :
magnum negotium & perdifficile ag-
gressi , sed in quo perpoliendo om-
nium dierum curas & noctium po-
nere conveniat . Quod si mihi , di-
vina suffragante ope , ex sententia
processerit , erit ex illo aliqua fortas-
se & ea non aspernanda hominibus
utilitas ; a me quidem certe magna
& multa Deo habebitur gratia . Sin
autem nostrum interim laborem at-
que conatum aut mors præciderit ,
aut occupatio valetudine oppresserit ;
nihilominus tamen & gratias Deo
agemus , & posteris testatum de no-
stra voluntate relinquemus , quæ pro-
fecto ejusmodi in nobis innata est ,
ut quicquid unquam ope , studio ,
auctoritate , gratiaque valuimus , to-
tum id , neglectis etiam & postha-
bitis

CXX JACOBI SADOLETI
bitis commodis nostris , sicut & præ-
terita vita & præsens nostra fortuna
fatis indicat , ad aliorum commoda
utilitatesque contulerimus : in quo
quidem juvandi & ceteris commo-
dandi genere , hanc in primis inge-
nii & doctrinæ operam censemus
oportere

S E L E C T A

DOCTORUM VIRORUM

D E

JACOBO SADOLETO

EJUSQUE SCRIPTIS

TESTIMONIA.

P E T R U S B E M B U S

*Epistolar. Leonis X. nomine scriptar. lib. 1x. ep. 286
ad Alphonsum Ducem Ferrariensem.*

ACOBUM SADOLETUM civem tuum ,
cujus egregia & fideli opera in scriben-
dis epistolis quotidie utor , ob ejus ex-
cellens atque præclarum ingenium, opti-
marumque artium singularem doctri-
nam , & præstantem omni virtutum
genere animum , magnopere amo , facioque sane plu-
rimi .

*Idem libro de Guido Ubaldo Feretrio , deque
Elisabetha Gonzaga Urbini Ducibus .*

ET SADOLETO quantum tribueret (*Julius Secundus
Pont.*) quanti ejus incredibilem probitatem præ-
stantissimamque doctrinam faceret , quamque sibi culta
ejus splendentiaque poemata probarentur , ostendit Sa-
cerdotio illi tradito Romæ templi honestissimi Lauren-
tiani .

CXXII TESTIMONIA.

Idem ad calcem Hist. Venet.

JOannem Medicem annos natum triginta septem Pontificem Maximum creaverunt, isque priusquam e Conclavi exiret, me & JACOBUM SADOLETUM qui Romæ tunc eramus, sibi ab Epistolis adscivit.

Idem Epistolar. Fam. lib. v. ep. 12 ad Card. Polum.

EQuidem ab illis Augusti temporibus, quæ profecto maxime omnium summis & præstantibus ingeniis claruerunt, nullum legi librum scriptum * ut mihi quidem videtur appositius, splendidius, nullum melius, nullum Ciceroniano mori, stylo, facundiæ denique vicinius.

Idem Epistolar. Fam. lib. v. ep. 13. ad Gul. Budeum.

Vir gravissimus, omnibusque virtutibus, omni disciplinarum genere, omni literarum cultu nostra ætate longe præstans JACOBUS SADOLETUS collega meus.

*Idem Epistolarum Fam. lib. vi.
ad Franciscum Molsam.*

SUbinvideo tibi mi Molsa primum, quod ab Apennini radicibus Romam usque una cum SADOLETO iter, ut scribis, confecisti. O jucundos vestros, & festivos dies! Neque enim vereor, quin te ille optatissimum ejus vitæ comitem habuerit, æque atque illum tu: deinde quod te ad Romani cœli temperiem hac hyeme contulisti, eaque frueris, dum nos hic nivibus obruti, pene obriguimus gelu: postremo quod in ea luce hominum versaris, quæ aliquanto est nunc, quam antea fuerit, clarior, propter eorum splendorem, quos ad Urbem Paulus Pont. Max. evocavit, quibuscum te
fre-

* Loquitur de eo Sadoleti libro, qui de laudibus Philosophiæ inscribitur.

TESTIMONIA. CXXiii

frequenter esse non dubito, SADOLETO ipso meo, Federico Episcopo Salernitanorum, Reginaldo Polo, quo est uno longe Britannia illustrior, Gregorio Cortesio optimo doctissimoque viro cive tuo, Priolo etiam nostro, cujus te consuetudine, literis, moribus delectari maiorem in modum cognovi. Quibus cum viris esse tibi quotidie cum liceat, miror te eam ægritudinem, quam Medicis tui morte contraxeras, adhuc non abjecisse. Sed de eo tu videris. Illud tot, atque tantis bonis frui te, quis omnino tibi non invideat? Præsertim cum hoc tempore pauci sint, qui unum modum, tantulumque bonum teneant &c.

DES. ERASMUS ROTERODAMUS

Dialogo qui inscribitur Ciceronianus.

SADOLETUS fere æqualis Bembo, in Commentario, quem elegantissimum edidit in Psalmum L. non adeo affectat haberi Ciceronianus, ut non personæ decorem tueatur (est enim Episcopus Carpentoracensis) ut non materiæ serviat, ne in Epistolis quidem abhorrens a vocibus Ecclesiasticis.

Idem Epistolar. lib. xxvii. ep. 38. ad Dam. a Goes.

Commentarios in Epistolam ad Romanos edidit illud eximium hujus ætatis decus JACOBUS SADOLETUS admirabili sermonis nitore & copia plane Ciceroniana; nec deest affectus Episcopo Christiano dignus. Fieri non potest, quin tale opus a tali viro profectum bonorum omnium suffragiis approbetur: vereor tamen ne apud complures ipse phraseos nitor nonnihil haberet aculeos ad pietatem.

REGINALDUS POLUS

In vita Christophori Longolii.

Purimum vero ex omnibus detulit (Longolius) JACOBO SADOLETO, & Petro Bembo viris cum auctoritate & gratia inter eos, qui tunc Romæ erant ma-

CXXIV TESTIMONIA.

xime florentibus, tum vero doctrina & omni politiore humanitate prope singularibus. Quorum opibus & gratia quamdiu Romæ fuit in omnibus rebus usus est.

*Idem Epistola ad Gasparum Cardinalem
Contarenum. **

EX meo animo iudicium facio, qui jamdiu desiderio teneor de te aliquid audiendi, non minus te habere, ut de me etiam aliquid litterarum accipias, qui non minus amare soleas tuos, quam ipse sis dignissimus, qui ab omnibus colaris. Meo vero desiderio magna ex parte satisfactum est ex his litteris tuis, quas Reverendissimus Collega noster SADOLETUS ad se scriptas mihi legendas dedit, ex quibus hoc primum summa cum voluptate intellexi, te commoda valetudine frui, id quod maxime significabant, quæ tua manu in extrema Epistola sunt descripta, cum te animi causa in Villam Reverendissimi SADOLETI concessurum ad aliquot dies dicas. Reliquæ vero tuæ Epistolæ partes, in quibus sententiam tuam profers de eo libro, quem idem Reverendissimus Collega *de Substructione Ecclesiæ* scriptum, tuo, & aliorum amplissimorum virorum iudicio examinandum Romam misit, cum per se gratæ fuerunt, quæ mirificum illum animi tui candorem, omnibus amabilem in iudicandis aliorum scriptis expressere, tum vero, quod eadem mihi occasionem dedere, non minorem animi æquitatem experiundi in eo, ad quem scripsisti, mirabiliter fuerunt jucundæ. Nec vero iudicare possum, utrum maiore animi æquitate, quædam in illo libro notaveris, de quibus admonendum hunc doctissimum virum iudicaris, an ille, quæ abs te amantius, & prudenter sunt admonita, amantius & maiore cum iudicio, & animi æquitate acceperit; adeo ut sæpe apud me de tanto viro, cuius iudicium maxime æstimat, quocum tanquam secum de rebus maximis loqui, & conferre posset, plurimum sit gratulatus; de eo vero

ma-

* *Extat inter editas ab Ang. Mar. Quirino Card.
tom. 2. pag. 147.*

TESTIMONIA. CXXV

maxime, quod cum in aliquibus locis ex verbis ejus
 perperam interpretatis, aliqui occasionem acceperunt, se-
 cus quam rei veritas se habet, & ejus sententia cum
 scriberet, judicandi, oculo tuo columbino in ipsam rei
 veritatem, & authoris ipsius sententiam penetraſti.
 Quales vero illi loci ſint, ex ejus litteris intelliges,
 cum fuſius in omnibus ſuam ſententiam, ut decrevit,
 eſt explicaturus. Interim vero hoc cum merito dolet,
 quod certe nobis omnibus non minus moleſtum eſſe de-
 bet, pro tanti viri fama, & Collegii conjunctione,
 quosdam eſſe inventos, qui ex eodem libro, de quo
 ipſe nondum firmum judicium fecerat, quem paucis
 communicandum, & his ſolis, quorum judicium exqui-
 rebat, eſſe voluit, nescio quæ excerpſere, & in vul-
 gus protulere, quæ nec cum illius ſententia cum ſcri-
 beret, conveniunt, & hanc infamiam apud ignaros
 rei veritatis inurere poſſet, tanquam novi & alieni a
 conſueta Eccleſiæ doctrina dogmatis author eſſe vellet.
 Quod quo magis ſit alienum ab ejus pietate & doctrina,
 atque judicio, quæ omnes in eo eximia eſſe novimus,
 eo certe gravius ferendum eſt, impune hæc ſpargi, vel
 in infimum noſtri ordinis, nedum in eum, quem inter
 præcipuas columnas habemus. Me certe tanta rei indi-
 gnitas ita movet, ut licet minime omnium tu ſis in
 tali cauſa pro tanto viro, & Collega rogandus, ut
 omni ratione, qua fieri poſſit, quantum in te eſt pro-
 cures, ne talia ſpargantur, quæ in communem etiam
 Collegii ampliffimi infamiam redundant, ſi aliquid ejus-
 modi de eo credatur, quem non tam a Collegio hono-
 rem accipere, quam eidem reddere maximum novimus,
 ubique, & apud omnes, atque apud ipſum Pontificem,
 ſi opus ſit, defendas; ſi, inquam, injuriam quaſi fa-
 cere videor pietati tuæ, cum hoc rogo, tamen, ut
 non rogem, pietas mea, & in hunc tantum virum
 obſervantia non patitur. Quare ignoſces, ſi id facias,
 quod abſte tua divina natura impetrabit, &c.

CXXVI TESTIMONIA.

PAULLUS JOVIUS

Vite Leonis X. lib. III.

ANte omnia (Leo X.) ab epistolis singulari iudicio sibi desumpsit Petrum Bembum & JACOBUM SADOLETUM, qui ceteros omnes literatos Romanæ eloquentiæ laudibus anteibant.

Idem in Elogiis virorum literis illustrium.

TEnemus enim adhuc, (si fas est vel modeste gloriari tota pene libertatis possessione spoliati) sinceræ & constantis eloquentiæ munitam arcem, qua (si castis musis placet) ingenuus Romani candoris pudor, adversus externos inexpugnabilis conservatur atque defenditur. In hac enim statione ad perenne decus, optimo cuique civi intente vigilandum erit, ut Bembo SADOLETOQUE signiferis, quod reliquum est è tanta majorum substantia tueamur, &c.

COSMUS GHERIUS

Fanensis Episcopus.

Epist. ad Card. Contarenum.

Universam Ecclesiam majorem in modum tibi devinxisti, eique justissimam lætitiæ causam attulisti. Quis enim non recte sentiens ex Theatini, SADOLETI, Poli summa dignitate, summe non lætetur, &c.

L. GREGORIUS GYRALDUS.

Dialogo I. de Poetis suorum temporum,

Postquam dixisset neminem meliora attulisse de eam diem Joviano Pontano ita Julium Sadoletum JACOBI fratrem alloquitur:

Nisi si quis fratrem tuum, Juli, JACOBUM SADOLETUM attulerit, cujus poemata Laocoon, Curtius, nec non ocii & tranquillitatis carmen, mirabilem

TESTIMONIA. CXXVII

bilem illius gravitatem ac singularem modestiam declarant : quem in hac facultate auxerunt , & reliqua bonarum artium & sapientiæ studia , quæ ab unguiculis ille pleno pectore hausit . Neque enim in præsentia ejus solutam orationem , in qua supra ceteros excellit , commemoro .

J O A N N E S C A S A

In vita Petri Bembi .

Profiscitur Romam Bembus , cum annos natus esset tres & quadraginta ; præponiturque epistolis Pont. Max. nomine scribendis ; eoque in munere gerendo datur illi socius & tamquam collega JACOBUS SADOLETUS is , qui postea Cardinalis factus est . Scripsit eorum uterque eas epistolas cum plane Latine tum vero summa a doctissimis exercitatissimisque hominibus adhibita est elegantia , summaque dignitas , &c.

Idem loc. cit.

Cultus est Romæ Bembus cum a bonis plerisque omnibus Contareno , SADOLETO , Cortesio , Morono Cardinalibus amplissimis , hominibusque eruditissimis , &c.

Idem in vita Gasparis Contareni Card.

Elegit igitur (*Paulus III.*) quem ad Cæsarem in Hispaniis tunc degentem mitteret Gasparem Contarenum , & ad Gallorum Regem ire voluit JACOBUM SADOLETUM ; ambos viros probos , atque omni ingenii laude florentes , & , ut collegas in amplissimo Sacerdotio , ita multis honestis artibus inter se conjunctos , ac maxime bonis omnibus probatos .

CXXViii TESTIMONIA:

HENRICUS STEPHANUS

*Praefat. ad Epistolas Petri Bunelli,
& Pauli Manutii, &c.*

JAm vero ut non de Manutio tantum, sed etiam de reliquis duobus Italis (*Bembo nimirum & SADOLETO*) verba faciam, eorum unicuique suum esse nævum, vel potius suos nævos, ex nonnullis, qui multum iudicio hac in re valerent, me audire memini. Sed audebo ne, cui illorum primas interim tribuerent, profiteri? Audebo sane. Quisnam igitur ille est? JACOBUS SADOLETUS. Sed nec rationem, ob quam eum ceteris duobus (*Bembo scilicet & Paulo Manutio*) anteferrent, dubitabo adjungere. Dicebant igitur hunc luculentiores illis esse, plusque varietatis suo in sermone habere: denique liberius animi sui sensa explicare. Manifestum enim esse, illos, quod vocibus Cicerone dignis distitui sibi viderentur, plerumque non plane mentem suam aperuisse. Sed mihi istud illorum de SADOLETO placere iudicium, ideo dicere non ausim, quod ejus etiam, quæ illi debetur laudis, partem sibi aliquam Gallia, quæ tumdiu eum cum aliis plerisque viris doctis in sinu suo fovit, non petere, sed poscere videatur.

BARTHOLOMÆUS RICCIUS

De Imitatione lib. secundo.

SEd jam redeo ad eos, qui nobiscum adhuc feliciter agunt, quorum ope & studio eloquendi ratio & facultas maxime viget ac floret. Ex quorum numero ii mihi occurrunt, quos summe probem tres, qui cumulate scribendo quotidie de eloquentia optime merentur, JACOBUS SADOLETUS, Petrus Bembus, Polus Britannus Cardinales.

Idem

TESTIMONIA. GXXIX

Idem lib. II. pag. 455. edit. Basilee.

HUjus (*h. e. Ciceronis*) item duo libri sunt de divinatione divinissime conscripti : ad horam rationem SADOLETUS suæ philosophiæ defensionem optime instituisse videtur.

Idem lib. III. pag. 495.

PRæterea cur, si ita est, tot optimi cives atque adeo Principes latinæ civitatis, nullum verbum temere in suam civitatem admittere sunt ausi, Bernabus, SADOLETUS, Romulus, Bonamicus, totus denique Senatus latinus, iis vocibus latine agentes utuntur, quas usus & consuetudo majorum eis reliquit, nullam novam ii ad istam rationem admiscentes.

PAULLUS MANUTIUS

Epist. ad Paullum Sacratum.

NEc mihi veniebat in mentem, Avunculi tui Cardinalis JACOBI SADOLETI præceptis, & consuetudine domestica, aditum tibi ad omnem gloriam esse patefactum. Nam cum ille cunctis virtutibus, quas laudabit posteritas omnis, assequetur fortasse nemo, bonorum ac sapientium judicio virorum excelluerit : hac tamen in primis latine scribendi laude ita floruit, ut veteres illos propemodum æquaverit ; nos quidem per eandem viam cupientes excurrere, longe reliquerit : sed, ut ex epistola tua conjicio conservabis hoc quasi patrimonium familiæ vestræ proprium, & hæc tibi communis hæreditas erit cum patrueli fratre tuo Paulo Sadoleta, quem omnes homines ad egregia quæque natum intelligunt.

Idem ad Stephanum Saulium Epistolar. lib. I.

EQuidem, ut, quod res est, aperiam, fateor a prima pueritia ita me in litteris esse versatum, ut unam maxime spectarem eloquentiam, unam colerem,

CXXX TESTIMONIA.

unam admirarer, atque hoc me studio satis mea sponte flagrantem, acriter inflammabant ii, qui tum homines vivebant, Bembus, SADOLETUS, Bonamicus: quorum nomina per orbem terrarum celebrata sermonibus & scriptis, extinguere nulla vetustate posse intelligebam.

CAROLUS SIGONIUS

In notis ad Hortensii Ciceroniani fragmenta.

Nostra ætate JACOBUS SADOLETUS Cardinalis vir amplissimus tum omni litterarum cognitione clarissimus, cum argumenti hujus præstantiam animo cogitaret, dedit operam, ut quantum in se fuit, eo tractando, Hortensii Ciceroniani desiderium æquiore animo perferremus. Scripsit enim libros duos, unum, in quo Philosophiæ studium accusavit, alterum, in quo defendit. Quorum utrumque tanta cum ingenii ac judicii laude, tanta demum verborum ac sententiarum copia est adsequutus, ut, acriusne ab eo reprehensa, an ornatus laudata Philosophia sit, haud facile indicare possis.

DANIEL RANSTIUS

*Epist. nuncupatoria operum SADOLETI editionis
Moguntinæ, ad Ascanium Cardinalem
Columnam Regni Aragoniæ
Proregem.*

Memoria teneo, Amplissime Cardinalis, duos insignes eloquentia Cardinales aureum illud Leonis X. Pont. Max. seculum, (quo existere potissimum in Italia ac renasci litteræ, barbarie dudum oppressa, in exterasque gentes propagari cœperunt) extulisse: JACOBUM SADOLETUM, ac Petrum Bembum; Venerum hunc & poeticæ atque Etruscæ linguæ inprimis studiosum, illum vero Mutinensem, quique Philosophiæ studio, sacras etiam litteras, ut Præsulem decebat, adjunxit. Carpentoracti enim Episcopus, omnes eo cogita-

TESTIMONIA. CXXXI

gitationes vigiliasque retulit, ut a fide religioneque majorum aberrantes; ac depravatarum opinionum æstu abreptos, quoad ejus fieri posset, salubri consilio in viam revocaret, ad obedientiamque uni in terris pastori uno in ovili præstandam, omni eloquentiæ vi hortaretur. Hominis enim piam eloquentiam, atque eloquentem pietatem, cum a Ciceronis lectione discessero, jam inde a puero admirari & admirando adamare animum induxi meum, suadente Gasparo Charlæo Jureconsulto eruditissimopropinquo meo, Ciceronianæ dictionis studiosissimo; ut relictum ejus nobis *Myrothecion Ciceronis*, grandius longe, quam Marii Nizolii opus, testatur.

JACOBUS AUGUSTUS THUANUS

Historiar. lib. III. ad annum CIO. IO. XLVII.

Romæ sub id obierunt Petrus Bembus patricius Venetus, & JACOBUS SADOLETUS Mutinensis Carpentoraëti Episcopus, uterque versu & pedestri oratione politissimus scriptor: verum illius multa licentiosius, ut temporum nequitia, & domini, cui serviebat, mores ferebant, scripta extant: hujus contra seria fere omnia, & digna persona, quam sustinebat. Utriusque in dispari morum instituto, fortuna tamen par fuit. Nam & ambo simul a Leone X. ut primum summum sacerdotium inivit, ex omni doctorum numero delecti, quorum in conscribendis epistolis opera & ingenio uteretur: dein & in Collegium Cardinalium eodem anno a Paulo III. allekti sunt *, sub quo & fati concessere. Bembus ex vulnere in latere ad parietem accepto, dum equo veheretur, anno ætatis LXXVII. Sadoletus sub autumnii tempus, Bembo scilicet septennio minor. At-

f 6

que

* Falsum omnino quod SADOLETUS & Bembus eodem anno fuerint in Cardinalium Collegium cooptati. Constat enim ex Actis Consistorialibus Jacobum Sadoletum die XX. Decembris an. 1536. a Paulo III. Cardinalem fuisse renunciatum; Petro vero Bembo biennio post, hoc est die XX. Decembris an. 1538.

CXXXII TESTIMONIA.

que illi quidem Hieronymus Quirinus Ismerii F. quæ omni officio vivum coluerat, statua nobili artificio ex marmore facta, inque celeberrima S. Antonii æde Patavio locata, parentavit. Hunc Joan. Petrus Carafa Sabinorum Episcopus, quo die primum post ejus obitum Senatus habitus est, coram Pontifice, & mox Jacobus Gallus civis Romanus in Laurentii æde, luculenta oratione laudavere. Sepultus est sine ulla funeris pompa, ita enim testamento præscripserat, in æde B. Petro in æquiliis sacra.

PHILIPPUS LABBEUS

Chronolog. Hist. part. 3. ad an. 1547. p. 236.

Item interiit mense Octobri Septuagenarius JACOBUS SADOLETUS eloquentissimus Cardinalis Episcopus Carpentoractensis, cujus extant scripta omni laude majora.

JANUS NICIUS ERYTHRÆUS

Pinacotheca III. in imagine Joan. Franc. Peranda.

NEc minorem sunt gloriam adepti (*in Epistolis scilicet conscribendis*) JACOBUS SADOLETUS ac Petrus Bembus, quibus auctoribus pene pristinus latinæ eloquentiæ honor est redditus.

JOANNES IMPERIALIS

Museo hist. pag. 24.

SI poemata ipsius (SADOLETI) nonnulla, & orationes varias, & Epistolarum volumen, & commentatiunculas in Psalmos, & D. Pauli Epistolas æquus rerum æstimator advertat, solidam prorsus eruditi, suscipiendique ingenii laudem attigisse fateatur.

OLAUS

TESTIMONIA. CXXXiii

OLAUS BORRICHIVS

De Poetis pag. 104.

C Elebrior (*Fausto Sabæo Brixiano*) fama JACOBUM SADOLETUM Episcopum Carpentoraetensem sub initium seculi decimiseptimi commendat, qui non modo aliis clarus operibus, sed & insigni epico carmine de statua Laocoontis, atque altero de Marco Curtio: utrumque enim maturi iudicii opus.

JAN. JACOBUS BOISSARDUS

Icon. tom. 1. num. XLIV. pag. 263.

JACOBUS SADOLETUS Mutinæ urbe Italiæ natus est, parentibus nobilibus ac locupletibus, primaque auctoritate & gloria inter suos præditis. Hic quum inter Italos fama singularis doctrinæ qua pollebat, celebris esset, a Leone X. Pont. Max. Romam vocatus * & Episcopatu Carpentoraetensi in Gallia donatus est: in cujus administratione cum aliquot annis integre & fideliter sese gessisset, poscentibus omnibus Romani Senatus Patribus, a Clemente Septimo ** in ordinem Cardinalium receptus est, magna totius Collegii Apostolici lætitia, & congratulatione. Scripta reliquit plurima: librum de pueris recte ac liberaliter instituendis: De laudibus Philosophiæ, de regno Hungariæ a Turcis capto: Homiliam, cum oratione exhortatoria ad bellum contra Turcas: Commentaria in Epistolam Pauli ad Romanos lib. 3. Interpretationem aliquot Psalmorum: Homiliæ aliquot, & Epistolarum lib. 16. & duo Poemata *Curtius* & *Laocoon*. Cum annum ætatis septuagesimum attigisset, in febrim lapsus, magno omnium bonorum dolore & tristitia, diem postremum obiit Romæ, &c.

JA-

* Quum Leo dictus est Pontifex, SADOLETUS Romæ jam ab an. 1503. morabatur.

** APaulo III. dicere debuit.

CXXXIV TESTIMONIA.

JACOBUS GADDIUS

De Scriptoribus Tom. II. pag. 316.

JACOBUM SADOLETUM Bembo Cardinali parem a Scalligero præteritum in Poetis miror, cum excellens fuerit judicatus poeta, & scriptor fuerit multiplex, multiplicisque doctrinæ, ut indicant opera.

Diu vixerat JACOBUS in aula Cardinalis Oliverii Caraffæ magnanimi literatorum mæcenatis, quo abrepto aulam incoluit Frederici Fregosii * Archiepiscopi Salernitani, mox purpurati insignis, quem defunctum gratus orator celebravit. Fuit a secretis Summi Pontificis Leonis, a quo electus Episcopus Carpentoractis exhibuit se perfecti præsulis exemplar, si charitas in pauperes munifica, vitæque integritas eloquentiæ, doctrinæ, prudentiæ excellenti conjuncta spectetur. Hinc jure meritoque Paulus III. Pontifex prudentissimus optimum Episcopum evocans, Ostro Romano sapienter exornavit. Legatus in Galliam proficiscitur SADOLETUS ad sedandum bellum inter Cæsarem Galliæque regem infelicitè excitatum.

Jacobi opera ad eloquentiam, & eruditionem, nec non ad Philosophiam atque Theologiam spectantia prætereo, ut nota satis, & relata minute a Ghilino, e cujus eleganti theatro hæc postrema nunc excerpo, ac mutuabor elogium sepulchrale, quod Romæ in æde S. Petri ad Vincula curiosis legitur **. Nicolaus Sadoletus J. Consult. fuit Orator Herculis primi Ducis Ferrariæ & locum tenentis Generalis Sereniss. Luigæ Regis Ferd. Ducis Mediolani, Reique pub. Flor. an. 1480. ita ut Nicolaus potuerit esse pater, vel patruus JACOBI ***.

SCE-

* *Haudquaquam incoluit SADOLETUS aulam Frederici Fregosii, sed usus eo familiarissime, commune cum eodem Romæ habuit domicilium.*

** *Heic adfert Gaddius sepulchrale illud SADOLETI elogium, quod habes superius pag. cv.*

*** *Patruus potius, nam Patri Joannis nomen erat, teste Florebello in vita pag. 2. utque patet ex ejus epitaphio pag. cvii.*

TESTIMONIA. CXXXV

SCÆVOLA ET LUDOVICUS SAMMARTHANI

Gallie Christ. Tom. 2. pag. 497. edit. vet.

JACOBUS SADOLETUS Cardinalis S. Petri ad Vincula tituli Eudoxiæ, Mutina oriundus an. 1478. patre Joanne Sadoletto Juris Civilis & Pontificii cognitione insigni: qui prima adolescentia filium in quo capeffendarum omnis generis literarum specimina elucebant, sedulo curavit imbuendum liberalibus omnibus artibus & disciplinis, præceptore usus Nicolao Leonicensi, sub quo philosophiæ tyrocinium fecit, cum Græcas, Latinasque linguas apprime calleret. Romam profectus in Oliverii Caraffæ Cardinalis contubernium admissus, tunc doctissimis viris innotuit juvenis; præsertim vero Petro Bembo, qui una cum SADOLETO nostro, inter eruditos viros, quorum opera Pontifex a scribendis epistolis uteretur, a Leone X. deligitur. Eam quidem functionem adeo feliciter obivit, ut nemo ætate sua scribendi facultate & elegantia antiquos æquasse videatur: erat enim multis titulis doctus, nempe Theologus, Orator, Philosophus, Poeta, & in omni scientiarum genere excellens. Cum autem ab omni cupiditate Sacerdotiorum esset alienus, tametsi valde gratiosus Pontifici apud eum plurimum posset, ea semper repudiavit, donec profectus voti causa ad Lauretanam Virginis ædem, vacante tum Carpentoraënsi Ecclesia, ei ultro non postulante, imo aliquandiu recusanti commendata est. At post Leonis Pontificis transitum, curia abscessit, statim Carpentoraëtem migrans, magna ubique gratulatione exceptus in diœcesi. A Clemente VII. invitatus iterum accersitus fuit, quem cum impense diligeret, ejus votis obsecundavit, ne ultra triennium a sua Ecclesia abesset. Romæ ergo intimam Pontificis amicitiam & familiaritatem sibi promeruit, ejus consiliis sæpe usus in administranda Republica Christiana: cumque triennium suum exegisset, ex officio Episcopali urbem suam regressus SADOLETUS, commisso sibi populo vigilanter incu-

CXXXVI TESTIMONIA.

incubuit, ac salutaribus documentis & institutis divinis gregem suum informavit. Per id temporis a Francisco I. Lugduni comiter & honorifice exceptus, gravitate, prudentia, & eruditione viri perspecta, cum collaudavit. Paulo III. ad Apostolicam Sedem promotus, Romam iterum SADOLETUS gravissimis de rebus evocatus, Niceam sequutus est Pontificem, cum ad conciliandos Franciscum regem & Carolum V. eo profectus est: paulo mox bello inter eundem Cæsarem, & regem recrudescente, deligitur a Paulo Legatus, qui Franciscum in Galliam conveniret, & pactis firmissimis ad concordiam revocaret, in quo munere singularis ejus animi vis, auctoritas, & solertia emicuit. Post multa alia nomine Reipublicæ Christianæ cum laude obita, ab eodem Paulo III. in Purpuratorum Collegium cooptatus jam ab anno 1536. ingravescente ætate fatis cessit Romæ anno 1547. mense Octobri. Cadaver sine funeris pompa, uti præscripserat, conditum est in æde S. Petri in Esquiliis sacra, a Paulo nepote ænotaphio honestatus & sequenti epithaphio*.

JANUS VINCENTIUS GRAVINA

De conversione doctrinarum, Operum t. 2. p. 150. edit. Neap.

Porro cum hi, horumque similes, (scilicet Erasmus, Reuclinus, Budæus, Morus, &c.) illustrandæ antiquitati operam darent, extitere in Italia Bembus, SADOLETUS, Bartholomæus Riccius, Jovius, Julius Camillus, Majoragius, Navagerius, Sigonius, Paullus Manutius, in Germania Longolius, in Gallia Muretus, alique complures, qui præ ceteris studiis latinam eloquentiam complexi sunt, ac Ciceronis in dicendo divinitatem ita suspexerunt, ut ei se totos dederint, ac in eorum ore temporibus alienissimis non modo germana & nativa latinitas, sed vox etiam Tulliana resonarit.

Ibem

* *Habes hoc epitaphium superius pag. cv.*

TESTIMONIA. CXXXVII

Idem della ragion poetica lib. I. §. XLII.

NE men sublime e rotonda (cioè di M. Antonio Flaminio , e di Baldassar Castiglione) è la tromba del Cardinal SADOLETO , che la grandezza degli antichi sentimenti , locuzioni , e numeri , come da natia e libera vena profonde .

JOANNES ANTONIUS VULPIUS

In vita Andree Nagerii præfixa ejus operibus pag. xxv.

ROmæ fuit aliquando (Nagerius) ibique Petro Bembo & JACOBO SADOLETO viris eo tempore omnium eloquentissimis , valde familiariter usus est .

ANTONIUS PAGI

In Breviar. Gestor. Pontific. Romanor. tom. VI. pag. 27. edit. Venet.

JACOBUS SADOLETUS Mutinensis vir piissimus , doctissimus , & eloquentissimus , Carpentoraetensis Episcopus , ingenii monumentis clarissimus .

PHILIPPUS CARDINALIS DE MONTIBUS

In Elogiis S. R. E. Cardinalium pag. 121.

JACOBUS SADOLETUS , &c. Viri hujus æquæ literis ac virtutibus cultissimi , consilio & opera Leo X. in conscribendis Epistolis , & Clemens VII. in administranda difficillimis temporibus Christiana Republica usi sunt . Paulus III. cum pro condendis legibus ad restituendam Cleri disciplinam sanctioremque gerendi Pontificatus rationem ineundam accerferet undique quos doctrinæ , integritatis , & prudentiæ maximam opinionem habere intelligeret , SADOLETUM Carpentoraetensem .

CXXXVIII TESTIMONIA.

Stensem Episcopum Romam evocavit, ut ejus potissimum sententia quaecumque aut statuenda, aut antiquanda essent, niterentur, in R. E. Senatum summa bonorum ac literatorum omnium comprobatione delectus, nullum in ea dignitate præter Reipublicæ commodum & Sedis Apostolicæ majestatem propositum unquam habuit. Hinc sententiam suam ea, qua decuit libertate, ac constantia, nullius unquam humanæ rei ratione reticuit. Legatus ad Franciscum Galliarum Regem, animum ejus, viribus suis fidentissimum, ad pacem cum Carolo V. ineundam flexit. Vir religiosissimus, tantoque in Sedem Apostolicam studio incensus, ut constans sensus fuerit auctorum ejus vitæ, qui eum penitus norunt: plus illum doloris semper ex malis communibus, contraque ex publicis commodis plus gaudii hausisse, quam ex rebus suis vel secundis, vel adversis. Claris ingenii monumentis, dignis persona, quam sustinebat, cum iis, quos mirata est antiquitas comparandis, Italiam, Galliam, atque adeo omnem posteritatem illustravit. Sepultus est in Titulo Eudoxiæ.

PETRUS LAZERI S. J.

*Diatr. de vita & scriptis Petri Joannis
Perpiniani pag. 85.*

IN manibus est omnium eloquentissimi viri JACOBI SADOLETI liber *De laudibus Philosophiæ*.

Idem pag. 548.

Circumferuntur ejus generis (scilicet puerilis institutionis) plurimi libri, quorum nonnullos ab Heterodoxis præsertim hominibus scriptos Thomas Crenius * collegit, Joachimi scilicet Camerarii, Joannis Fungeri, Arnoldi Clapmarii &c. quibus omnibus anteferendus JACOBI SADOLETI nostri libellus *de liberis re-
cte instituendis*.

PHI.

* De eruditione comparanda Lugduni Batavorum
1699.

TESTIMONIA. CXXXIX

PHILIPPUS BONAMICUS

Libro de claris Pontificiarum Epistolarum

Scriptoribus pag. 108.

E Tiam in JACOBO SADOLETO, qui Bembi Collega fuit & amicus, plurimæ erant literæ, vis summa ingenii, scribendi autem ratio, si non ita limata, & nitida, ampla tamen satis & copiosa, & in Epistolis Pontificiis colore illo quodam Ecclesiastico, quo Bembus omnino caruit, leviter tincta. Ita Bembo Ecclesiastici sermonis sanctitas, SADOLETO perfectio illa & latinæ dictionis veluti flos, quumque summus uterque fuerit scriptor Pontificiarum Epistolarum, duæ res maximæ altera alteri defuit.

Idem pag. 112.

I L lud miror potius, cur in mentem Hieronymo Nigro venerit, Accoltum hunc, Collega SADOLETO quum esset in eo scribendi munere a Clemente Septimo datus, ipsius Sadoleti Bibulum subadsurde falseque nominare: quasi quemadmodum Cæsar nihil agere Bibulum, suum in Consulatu Collegam, sic nihil Accoltum scribere SADOLETUS siverit. Tantum enim abest, ut Sadoletus vir optimus invidere cuiquam potuerit, ut ingenue fateri non dubitaverit, epistolas nonnullas quæ suæ ferebantur fuisse Francisci Bini: quem hominem ingeniosum, atque industrium in Pontificiis Epistolis conscribendis, ut ego, Bonamice, Te, asciverat adiutorem sibi. Atque ipsum Binium video, Sadoleti commendatione *, in hunc scriptorum numerum pervenisse aliquot annis post, Julio Tertio Pontifice.

Idem

* Pauli fortasse Sadoleti commendatione, non JACOBI Cardinalis, qui ann. 1547. Paulo adhuc III. supersitæ extremum diem obiit.

Idem pag. 114.

QUam laudem (*in utraque scilicet tum solutę, tum numeris ligatę orationis excellendi facultate*) ne a nostris recedamus, maximam in Bembo, ne in SADOLETO quidem mediocrem video fuisse.

Idem pag. 225.

DE JACOBO SADOLETO Mutinensi eadem fere, quę de Bembo fama doctrinę. Quibus Pontificibus, quandiuque *Secretarius* fuerit Apostolicus, ipse narrat in Epistola, cujus partem, quę ad illustrandam hominis notitiam valet, afferimus. Hęc Epistola lecta est a nobis manuscripta, atque haud scimus, an unquam antea in lucem prodierit. *Cupienti mihi, &c. ** Multa, quę reliquit, ingenii sui monumenta doctis omnibus & nota & probata sunt. Vitam SADOLETI Florebellus scripsit eleganter, in qua specimen mihi videtur esse docti atque integri Cardinalis. Hanc ei dignitatem contulit Paulus III. Pontifex sapientissimus, quum doctos viros etiam latentes etiam nolentes, ad Rempublicam vocavit. Mortuus est Romę an. MDXLVII. quum vixisset annos LXX. menses III. dies VI. sepultusque est in Templo S. Petri ad Vincula, cum hac inscriptione, quę vitio vel hominum vel temporum nusquam apparet. D. O. M. S. &c. **

JA-

* Eam habes superius pag. CIX.

** Vide supra pag. CV.

JACOBI SADOLETI

EPISTOLÆ

PONTIFICUM ROMANORUM

NOMINE SCRIPTÆ.

THE HISTORY OF THE

ROYAL SOCIETY OF LONDON

FROM ITS FIRST INSTITUTION IN 1660
TO THE PRESENT TIME

BY JOHN DESHAUNES

OF THE SOCIETY

LONDON

PRINTED BY J. JOHNSON

ST. PAUL'S CHURCH-YARD

1795

ROBINSON

ST. MARTIN'S LANE

PRINTED BY J. JOHNSON

ST. PAUL'S CHURCH-YARD

1795

ROBINSON

ST. MARTIN'S LANE

PRINTED BY J. JOHNSON

ST. PAUL'S CHURCH-YARD

1795

ROBINSON

ST. MARTIN'S LANE

PRINTED BY J. JOHNSON

ST. PAUL'S CHURCH-YARD

1795

ROBINSON

ST. MARTIN'S LANE

A N O N Y M I

EPISTOLA NUNCUPATORIA

Ad Præfulem Florentinum, nunc primum edita *.

E Pistolæ Leonis X. Summi Pontificis nomine scriptæ a Jacobo Cardinali Sadoletto viro doctrina & pietate insigni, tibi omnis virtutis amantiſſimo, jure debentur, Præſul excellentiſſime. Cum enim eis patronum illarum dignitati non inferiorem quærerem, tu mihi potiſſimum occuſiſti, qui muneris hujus vices merito poſſes implere. Amant conciliari inter ſe virtutes & merita, gaudentque viri probi in his rebus, quæ ad veram gloriam conducunt, ſimilibus conſociari. Sed hoc nec juſtius nec opportuniuſ accidere poterat, quam in te: & dum tanti viri opera cedro digna, quæ diu cum blattis & tineis colluctata fuerant, te adjutore & aſpice in publicam lucem prodeunt; nec habent amplius quod de ſua infelici hætenus ſorte querantur, cum te unum omnium præclariffimarum rerum æſtimatorem digniſſimum invenerint protectorem. Sed ut ſcias, vir præſtantiſſime, quem & qualem virum tibi offeram, magno præſuli omnibus animi dotibus præcellenti, magnum ſiſto Cardinalem & præſulem, cujus eximiam erga populos hujus provinciæ charitatem, tu ipſe videris æmulari, dum tam amanter plebis neceſſitatibus ſubvenis, indefeſſo labore annonæ provides, imminentesque nuper motus difficillimis temporibus prudentia atque amore populorum erga te cohibes. Hunc ergo moribus ſuaviſſimis atque integerrimis prædictum, non ſolum recta religio, cognita erga principem fides, & vitæ innocentia (quod tibi cum eo commune eſt) ſed multe aliæ virtutes, quæ liberalem hominem decent, commendarunt: ſumma eruditio, omnium bonarum artium

* Hæc Jacobi Sadoleti Epistolarum Pontificiarum dedicatio extat in fronte illius codicis manuſcripti Bibliothecæ Collegii Romani Soc. Jeſu, ex quo Pontificias ipſas Episto-las tom. 1. ſuorum Miscellaneor. edidit. vir cl. Petrus Lazeri ex eadem Societate: cujus humanitate factum eſt, ut ejuſdem epistolæ deſcribendæ, inque publicam lucem proferendæ habuerimus facultatem.

zium cognitio & eloquentia cum ea quæ est mirata antiquitas comparanda . Tale fuit hoc Leonis X. popularis tui iudicium , a quo una cum Petro Cardinali Bembo adscitus est , ut ab Epistolis & secretis esset : cumque ambo apud eum eodem munere fungerentur , multas ad diversos Principes & Europæ Reges nomine hujus Pontificis Epistolas conscripserunt . Quas Bembus scripserat subinde cum aliis ejus operibus in lucem prodierunt ; quas autem Sadoletus, nunquam hætenus apparuerunt , sed post centum & viginti circiter annos in Propalæ apotheca , inter vastam papyrorum molem , quæ vestiendo hæc aut piperi destinata fuerat , reperta sunt cura & studio viri de re litteraria benemeriti , quas ab imminente periculo non minus curiose quam feliciter eripuit , & ab interitu vindicavit . Has igitur jure tibi offero , vir sapientissime , quas ne æstimes & ne in pretio tibi sint , fore non despero , cum innatus tuus in litteras & erga Sanctam Sedem Apostolicam amor mihi notus sit . Imo hæ & aliæ multæ rationes eam in spem me adduxerunt tibi hoc munus gratissimum fore ; & quod Summorum Pontificum erga varios principes orbisque moderatores de gravissimis rebus consilia explicent , in quibus majores tui ut plurimum interfuere , & quod in purpura , quæ tibi gentilitia est , nata sint . Habes enim in domo tua Angelum Cardinalem Nicolini virum undequaue eminentissimum , cujus virtutem in Aula Romana celebrem tam sedulo imitaris : habes Othonem tribus maximis Legationibus pro Republica Florentina ad varios Reges & Principes tam feliciter quam sapienter functum , cujus vestigiis insistis , suntque alii multi inter majores tuos in omni laudis genere viri præstantes , qui dum tuam nobilitatem asserunt , non leve tibi ad grandia quæque capeffenda onus imponunt , eorumque, ut facis, virtutes imitandi , quibus fretus non æques modo illustris familie decora , sed etiam longo intervallo superes , ut meritos dudum paratosque tibi a justissimo principe honores consequi valeas . Hujus igitur operis dignitas & summa tua humanitas cum singulari in litteratos homines propensione conjuncta, mihi dant animos & efficiunt, ut studium meum probes , & si quid erratum fuerit ignoscas .

INDEX

Eorum ad quos datæ Epistolæ
Pontificiæ.

*Romanus numerus Epistolam, Arabicus
paginam denotat.*

A

Actio Sincero Sannazario. cxix. 202.

Ægidio Matthæo, vide
Card. Ægidio.

Aleandro, vide Hieronymo.

Aloysie a Sabaudia. xli. 55.
xcviii. 139. xcix. 141.

Antonio Januario Neapolitano. vii. 9.

Archidiacono Florentino,
vide Pro Archidiacono.

Archiepiscopo Trevirensi. cxiii. 188.

Ariosto, vide Ludovico
de Ariostis.

B

Balbassari Castiliane. xxiv. 34.

Baroni, in genere. cvi. 158.

Beroaldo, vide Philippo.

Borbonio, vide Duci Borbonio.

C

Cæsari, vide Regi Hispanie.

Cardinali Ægidio Matthæo. lvi. 71. lvii. 72.

lviii. 73. lix. 76. lx.

77. lxi. 78. lxii. 79.

lxiii. 79.

Cardinali Campegio. liii. 67.

Cardinali Eboracensi. xl.

53. xlvii. 62. xciv. 131.

xcv. 132. xcvi. 133.

Cardinali Episcopo Nobili.

lxxii. 101.

Cardinali Moguntino. xcvi.

136.

Cardinali S. Sabine. xxviii.

38.

Carolo Duci Sabaudie, vide
Duci Sabaudie.

Carolo Castelle & Legionis
& Aragonum Regi. xlii.

56.

Carolo V. Imp. vide Regem
Hispanie.

Carthusie, vide Priori Carthusie.

Chieregato, vide Francisco
Chieregato.

Comiti, vide Joanni Comiti
barie.

Ad Concilium. cxiv. 190.

Confessori Regis Hispania.
LXXVIII. 110.

D

D Es. Erasmo Roterodamo . LXX. 94. XC. 126.

Duci Borbonio. XLIII. 57.
CIII. 154.

Duci Engolismensi. XIX.
126.

Duci Genuæ. XCIII. 130.

Duci Sabaudia. XVI. 21.
LXVII. 87.

Duci Saxonie, vide *Georgio.*

E

E Boracensi, vide *Cardinali Eboracensi.*

Electori. LXXVII. 108.
CVII. 159.

Engolismensi, vide *Aloysia a Sabaudia.*

Episcopo Lavellino, vide
Petro Episc. &c.

Episcopo Parisiensi. XXXII.
41.

Episcopo Verulano. XXIX.
39.

Episcopo Vesprimiensi.
XXXVIII. 51.

Erasmo, vide *Desiderio.*

F

F Erdinando, vide *Regi Catholico.*

Francisco, vide *Duci Engolismensi.*

Francisco Chieregato, &
pro eo . LXXXI. 114.
LXXXII. 115. LXXXIV.
118. LXXXV. 119. LXXXVI.
119. LXXXVII. 120.
LXXXVIII. 121. LXXXIX.
122.

Francisco I. Francorum Re-
gi. XXXVI. 45. XCII. 128.

Francisco de Rosis. LIV.

G

G Aleatio Butrigario .
LXIV. 81.

Georgio Duci Saxonie. IV.
3. LXXX. 113.

Gubernatori Urbis. XXXIX.
53.

H

H Elvetiis . CXI. 182.

Henrico Regi Angliæ.
XLVI. 60. LXXXIII. 116.
XCV. 127.

Herculi Gonzagæ. CIV. 155.

Hieronymo Aleandro de Mor-
ta. CXVII. 197.

Hieronymo de Medicis. LXXXI.
114.

I

I Acobo Sabello . XXIV.
36.

Imperatori. XXXIII. 42.
vide *Regi Hisp.*

Joanni Corbaria. XXXVIII.
52.

Joanni Galeatio. I. 1.

Joanni Lascari. III. 2.

Laus.

EPISTOLARUM. CXLVII

L

L Aurentio de Medicis .
xxvii. 37.

Ludovico de Ariostis . cxv.
193.

Ludovico Comiti Palatino .
lxv. 81. lxvi. 85.

Ludovico de Franco . xxx. 40.

Ludovico Regi Francorum .
x. 21. xi. 12. xviii.
24. xxi. 31.

M

M Archioni Brandebur-
genfi . lxxiv. 103.

Marchioni Mantuae . viii.
10. cv. 157.

Marchioni Montisferrati .
ii. 2.

Margaritæ Austriacæ . ci.
146.

Margaritæ , vide Regine
Scotiæ .

Massimiliano , vide Impe-
ratori .

Mutinsibus . xxiii. 33.

N

N Obili , vel Prelato ,
in genere . lxxiii.

102.

Nunciis in Hispania . lv.
70.

O

O Ctavio Ursino . lxxxix.
122.

Officiali Trevirensi . lxxv.
105.

Oratori Florentino in Gal-
lia . xxxi. 40.

P

P Atriarchæ Maronitarum .
xvii. 21.

Petro electo Lavillino .
xlviii. 63.

Philippo Beroaldo Juniori .
cxvi. 195.

Præsidenti Tolosæ . 61. 67.

Priori & Conventui S. Mar-
ci Florentiæ . xlix. 65.

Priori Magnæ Carthusiæ .
lxix. 93.

Pro Archidiacono Florenti-
no . xi. 20.

R

R Egi Angliæ , vide Hen-
rico viii.

Regi Catholico Ferdinando .
xii. 16. xiii. 18.

Regi Francorum Ludovico ,
vide Ludovico .

Regi Francorum Francisco ,
vide Francisco i.

Regi Hispaniæ Carolo . xlv.
58. xlv. 60. lxxi. 95.

lxxvi. 106. c. 144. cii.
148. cviii. 161. cix.

173. cxii. 184. vide Ca-
rolo .

Regi Poloniæ , vide Sigis-
mundo .

Regi Portugalliæ . xx. 27.
cx. 174.

Regi Scotiae . XXXIV. 43.
Reginae Scotiae . XXXV. 44.
Reipublicae Venetae . LXVIII.
 90.
Rostanio Cantelmo . VI. 8.

S

S *Annazavio* , vide *Actio*
Syncero .
In Scotiam . XXXV. 44.
Sedunensi , vide *Card. Se-*
dunensi .
Sigismundo Regi Poloniae .
 V. 5.

T

T *Homae Eboracensi* , vide
Cardinali Eboracensi .
Trojano Principi Melphis .
 IX. 10.
Troilo Sabello . XXVI. 37.

V

V *Enetae Reip.* vide *Reip.*
Venet.
Viceregi Neapolitano . XIV.
 19. L. 65. LII. 67.
Universis & singulis &c.
 CXVIII. 300.

S E R I E S

E T

A R G U M E N T A

EPISTOLARUM PONTIFICIARUM

(*Quæ asterisco notantur , ceteris
nunc primum accessere .*)

L E O X.

EPIST. I. JOHANNI GALEATIO COMITI.

R *Espondet Epistolæ , quam scripserat ipse
Pontifici creato .* pag. 1.

II. MARCHIONI MONTISFERRATI.

Idem argumentum . pag. 2.

III. JOHANNI LASCARI.

*Respondet epistolæ quam ipsi scripserat Pon-
tifici creato , eumque Romanam arcessit .* pag. 2.

IV. GEORGIO DUCI SAXONIÆ.

*Respondet binis litteris , quas Georgius
Prædecessori suo Julio II. scripserat , ne quid*

CL. SERIES ET ARGUMENTA

in Misnensi Ecclesia novatum vellet, & ut Thomam de Vio Cajetanum Ordin. Prædic. Generalem Magistrum Procuratorem suum esse sineret in Concilio Lateranensi. pag. 3.

V. SIGISMUNDO REGI POLONIÆ.

Sacrum ensen & p^{er}ium, ut Julius II. prædecessor statuerat, ad eum mittit, ejusque laudes celebrat. pag. 5.

VI. ROSTANIO CANTELMO.

Respondet gratulationi acceptæ de Pontificatu. pag. 8.

**VII. ANTONIO JANUARIO
NEAPOLITANO.**

Idem argumentum. pag. 9.

VIII. MARCHIONI MANTUÆ.

Idem argumentum. pag. 10.

IX. TROJANO PRINCIPI MELPHIS.

Idem argumentum. pag. 10.

X. RECI FRANCORUM.

Gratias agit, quod Bartholomæum de Alviano, ex arcta custodia, qua detinebatur, eduxerit. pag. 11.

Lu-

EPISTOLARUM. eli

XI. LUDOVICO FRANCORUM REGI.

Inducias cum Ferdinando rege Catholico ad annum factas laudat, eumque rogat, ut pacifice lites componat, Italiam ab omni metu liberet, & in Turcas arma convertat.
pag. 12.

XII. REGI CATHOLICO.

Ejus pietatem laudat, suamque in eum benevolentiam officiosis verbis testatur. pag. 16.

XIII. REGI CATHOLICO.

Petit ab eo, ut Burgensis Ecclesiae possessionem tradat Arborensi Cardinali Episcopo Albanensi. pag. 18.

XIV. VICEREGI NEAPOLITANO.

Troilum de Rubcis ei etiam atque etiam commendat. pag. 19.

XV. PRO ARCHIDIACONO FLORENTINO.

Mandat suarum Provinciarum atque urbium praesidibus, praefectis, gubernatoribus, magistratibusque, ut Franciscum Minerbettum Archidiaconum Florentinum suorum negotiorum causa iter habentem, omnibus officiis prosequantur. pag. 20.

XVI. DUCI SABAUDIAE.

Andream commendat nescio quem, de quo etiam
g 4

CLII SERIES ET ARGUMENTA

etiam in alia Epistola se egisse significat.

pag. 21.

XVII. PATRIARCHÆ MARONITARUM.

Petentem confirmationem dignitatis suæ mitram & cetera ornamenta, hortatur, ut litteris authenticis & nuntiis eum de sua suæque Nationis ad Catholicos ritus S. R. E. conformatione, instruat.

pag. 21.

XVIII. REGI FRANCORUM.

Ludovico Regi commendat Ludovicum de Rubeis, ut Abbatiam in minori Britannia positam adipiscatur.

pag. 24.

XIX. DUCI ENGOLISMENSI.

Idem argumentum.

pag. 26.

XX. REGI PORTUGALIÆ.

Emanueli regi gratias agit pro magnificentissimis muneribus missis.

pag. 27.

XXI. REGI FRANCORUM.

Jacobum de Saulis patruelem Bandinelli de Saulis Cardinalis, Ludovico regi commendat.

pag. 31.

XXII. CARDINALI SEDUNENSI.

Ei commendat etiam atque etiam Galeatium, & Antonium M. de Pallavicinis, quos laudat, affinesque suos dicit.

pag. 31.

MU-

EPISTOLARUM: CLIII

XXIII. MUTINENSIBUS.

Eos laudat, quod egregiam operam navaverint, ut civitatis possessio facilius acciperetur a suis. pag. 33.

* XXIV. BALTHASSARI CASTILIONE.

Nubiliaria castrum a Francisco Maria Urbini Duce illi concessum, eidem confirmat. pag. 34.

XXV. JACOBO SABELLO.

Præfecturam equitum LXX. ei confert. pag. 36.

XXVI. TROILO SABELLO.

Ne Senarum civitatem turbet, eum hortatur. pag. 37.

XXVII. LAURENTIO DE MEDICIS.

Hortatur illum, ut studium suum ad ea conferat, quibus Senensis Reipublicæ status incolumis & illæsus conservetur. pag. 37.

XXVIII. CARDINALI S. SABINÆ.

Ei, hoc est Renato seu Reginaldo de Prie Bpif. Bajocensi scribit, ut Elzearius Genesius Bajocensis Ecclesiæ Canonicatum adipiscatur. pag. 38.

XXIX. EPISCOPO VERULANO.

Ei, hoc est Ennio Philonardo mandat, ut res cum Helvetiis Ecclesiasticæ libertatis defensoribus administrare pergat. pag. 39.

CLIV SERIES ET ARGUMENTA

XXX. LUDOVICO DE FRANCO.

Ne Firmanam urbem pertubet, hortatur.

pag. 40.

XXXI. ORATORI FLORENTINO
IN GALLIA.

Petit det operam apud Ludovicum Regem Francorum, quo Ludovicus Card. tit. SS. Quatuor Coronatorum Ecclesiae Venetensis possessionem assequatur.

pag. 40.

XXXII. EPISCOPO PARISIENSI.

Ei, nimirum Stephano de Poncher mandat, ut in ejusdem Card. SS. Quatuor negotio conficiendo, omne studium ac diligentiam adhibeat.

pag. 41.

XXXIII. IMPERATORI.

Massimiliano Imperatori gratias agit, quod Malespinis affinibus suis feudum restituerit.

pag. 42.

XXXIV. REGI SCOTIAE.

Jacobo V. Scotiae Regi gratulatur, quod Procerum suorum consensu Rex fuerit salutus.

pag. 43.

XXXV. IN SCOTIAM.

Margarita Reginae Scotiae Jacobi IV. viduae, quae cum duobus Proceribus regnum regebat, petenti, ut nominationes regias Leo reciperet, respondet se Archiepiscopatum S. Andreae, Andreae Forman Scoto Archiep. Bitoricensi multis de causis contulisse, hortaturque ut, provisionem Apostolicam de persona pra-

EPISTOLARUM. CLV

præfati Archiep. factam libenter admittere velit. pag. 44.

XXXVI. REGI FRANCORUM.

Gratulatur Francisco I. Valesio, qui Ludovico mortuo Kal. Jan. an. 1515. successerat, de regno accepto, petitque ut assentiatur Julio Mediceo fratri patrueli suo Ecclesiam Narbonensem dari. pag. 48.

XXXVII. EPISCOPO VESPRIMIENSI.

Eum laudat de his, quæ in Hungaria Turcarum terrore perculsa, pro republica Christiana gesserat. pag. 51.

XXXVIII. COMITI JOANNI CORBARIÆ.

Ejus munera grata sibi extitisse testatur; eique DC. ducatus auri condonat, ut castra, quæ in finibus prope Turcas habet, munire possit. pag. 52.

XXXIX. GUBERNATORI URBIS.

Mandat ei, ut una cum urbis Vicario; Laurentii Crassi Canonici Lateranensis causam expediat. pag. 53.

XL. CARDINALI EBORACENSI.

Quid in colloquio cum Francisco Gallorum Rege pro bello Turcico suscipiendo egisset, eum certiore facit, hortaturque ut Regem Angliæ ad opus perficiendum inducat. pag. 53.

CLVI SERIES ET ARGUMENTA

XLI. DOMINÆ ENGOLISMENSI.

Aloyſia a Sabaudia, Franciſci I. Gallorum Regis matri, multa de Hungariæ periculis ſcribit. pag. 55.

XLII. CAROLO CASTELLÆ ET LEGIONIS AC ARAGONUM REGI.

Gratias agit, quod Hieronymum de Frescobaldiſſarium ſuper exigendis proventibus occasione Indulgentiarum admiferit, illumque eidem commendat. pag. 56.

XLIII. DUCI BORBONIO.

Ejus, hoc eſt Caroli III. Gilberti Proregis olim Neapolitani & Clara Gonzaga filii, pro Franciſco Maria de Ruvere Urbini Duce commendationi, benigne reſpondet. pag. 57.

XLIV. REGI HISPANIÆ.

Caroli, qui paullo ante accepta avi morte Hiſpaniarum Regem ſe dixerat, litteris reſpondet, eundemque laudat. pag. 58.

XLV. REGI HISPANIÆ.

Eidem Regi id a Leone poſtulantî, ut Episcopum Cameracenſem Cardinalem crearet, reſpondet; necesse ſibi eſſe huiusmodi creationes in longius aliquanto tempus differre. pag. 60.

XLVI. HENRICO REGI ANGLIÆ.

Ludovicum de Rubeis affinem ſuum Coadjutorem Abatis S. Martini Tornacenſis factum,
Hen-

EPISTOLARUM. CLVII

Henrico commendat ; ut concessum munus assequatur . pag. 60.

XLVII. THOMÆ CARDINALI
EBORACENSI.

Idem argumentum .

XLVIII. PETRO ELECTO LAVILLINO .

Illi , hoc est Petro Prisco Guglielmuccio de Amandula Episcopo Lavellensi renunciato , facultatem tribuit possessionem illius Ecclesiæ per se vel per Procuratorem suum apprehendendi , fructusque exigendi , antequam provisionis litteras sub plumbo expediat . pag. 63.

XLIX. PRIORI ET CONVENTUI S. MARCI
FLORENTIÆ .

*Ecclesiæ S. Marci tertia Dominica Quadragesi-
mæ stationem sacram & peccatorum Indul-
gentias concedit , quas anno superiore quum
Florentiæ esset , concesserat . pag. 65.*

L. VICEREGI NEAPOLITANO .

*Eum etiam atque etiam hortatur , ut mili-
tes aliquot sine certo imperio ac lege vagan-
tes , in officio contineat . pag. 65.*

LI. P. TOLOSÆ .

*Petit ab eo , ut Nicolaum Cantoricum li-
beret a fide , quam obstrictam eidem habebat
super navi , cui præerat . pag. 66.*

LII. VICEREGI NEAPOLITANO .

In idem argumentum . pag. 67.
CAR-

CLVIII SERIES ET ARGUMENTA

LIII. CARDINALI CAMPEGIO.

*Thomam Campegiu suu apud Casarem ,
ut dicitur , Nunciu , Cardinalem renuncia-
tum , Romam revocat .* pag. 67.

* LIV. FRANCISCO DE ROSIS RHAVENNATI.

*Ei quoddam Aristotelis opus, Theologia , seu
Philosophia mystica inscriptum , quod typis im-
primere volebat , ne alibi excudatur , am-
plum privilegium tribuit .* pag. 68.

LV. NUNCIIS IN HISPANIA.

*Mandat eis apud Regem instent , ut Cardi-
nali SS. Quatuor Coronatorum , Laurentio
Puccio scilicet, beneficia quædam restituantur .* pag. 70.

LVI. ÆGIDIO MATTHÆO CARDINALI.

*Marii de Ursinis & fratrum res ei commen-
dat ; quos arcto sibi cognationis vinculo con-
junctos affirmat .* pag. 71.

LVII. EIDEM LEGATO.

*Franciscum & Rodericum de Rubeis fratres
illi commendat .* pag. 72.

LVIII. ÆGIDIO MATTHÆO.

*Mandat ei , ut Carolum V. ad bellum con-
tra Turcas suscipiendum inflammet .* pag. 73.

LIX. E I D E M.

*Alexandrum de Lecanis & Benedictum de
Cripellis eidem commendat .* pag. 76.

EI-

LX. E I D E M.

*Gaudet inducias quinquennales a se indictas,
fuisse a Carolo V. approbatas.* pag. 77.

LXI. E I D E M.

*Mandat ei, apud Carolum V. instet, ut Mar-
tino de Molina insignia habitus S. Jacobi de
Spata ordinis regii tradat.* pag. 78.

LXII. E I D E M.

Idem argumentum. pag. 79.

LXIII. E I D E M.

*Eum hortatur, instet apud Carolum V. ut
annuat cessionem regressus ad Ecclesiam Conchen-
sem Raphaelis Ostiensis.* pag. 79.

LXIV. GALEATIO BUTRIGARIO.

*Mittit ad eum exemplar litterarum, quas
Leo ad regem Catholicum scripserat, pro ha-
bendo delectu præstantium virorum, qui Le-
gato suo adessent.* pag. 81.

* LXV. LUDOVICO COMITI
PALATINO.

*Hortatur, ut cum Maximiliani in Imperio
Successorem eligat, qui pietate & viribus re-
ligioni Christianæ prodesse possit.*

pag. 81.
Ei-

CLX SERIES ET ARGUMENTA

* LXVI. E I D E M.

Idem argumentum. pag. 85.

LXVII. CAROLO DUCI SABAUDIÆ
ET PHILIPPO FRATRI.

*Hortatur eos, ne instaurationem impediant
Monasterii Celestinorum in oppido Annesiaci.*
pag. 87.

* LXVIII. REIPUBLICÆ VENETÆ.

*De rebus Orientis, deque bello in Turcas
suscipiendo multa scribit, petitque ut classem
& triremium copiam in procinctu habeant.*
pag. 90.

LXIX. PRIORI MAGNÆ CARTHUSIÆ.

*Ei scribit, ut Joannem Baptistam Priorem
Trisulb ad Pontificis negotia peragenda di-
mittat.* pag. 93.

LXX. DESIDERIO ERASMO ROTERODAMO.

*Erasmi litteris respondet, quibus se optima
in Sedem Romanam voluntate esse significabat.*
pag. 94.

LXXI. CAROLO REGI CATHOLICO.

*Hortatur ut Apostolicas Bullas contra Lu-
therum, ejusque fautores executioni mandari
curet, hæreticosque plecti.* pag. 95.

LXXII. CARDINALI EPISCOPO NOBILI.

*Ejus pietatem laudat, hortaturque ut in su-
sce-*

EPISTOLARUM . CLXI

*ſceptam ſemel fidei Catholica , atque Sedis
Apoſtolica propugnatione , omne in poſterum
ſtudium cogitationemque adhibeat . pag. 101.*

LXXIII. NOBILI VEL PRÆLATO .

Idem argumentum . pag. 102.

LXXIV. MARCHIONI BRANDEBURGENSI .

Idem argumentum . pag. 103.

LXXV. OFFICIALI TREVIRENSI .

Idem argumentum . pag. 105.

LXXVI. CÆSARI .

*Carolus laudat , quod in Comitibus Worma-
tia ſententiam tulerit adverſus Lutherum ,
qua cavit , ne palam concionaretur , neve po-
pulo prava ſua dogmata inſtillare pergeret ,
ſtatuitque adverſus eum agere tamquam no-
torium hæreticum . pag. 106.*

LXXVII. ELECTORI .

*Hortatur ut in Lutherana hæreſi proſligan-
da omne ſtudium atque operam conferat .
pag. 108.*

LXXVIII. CONFESSORI .

*Quod Cæſarem ad hæreſim evertendam exci-
taverit , ei gratias agit . pag. 110.*

LXXIX. TUDENSI .

*Ejus ingenium ac doctrinam laudat , eumque
her-*

CLXII SERIES ET ARGUMENTA

*hortatur, ut Lutherum ejusque nomen penitus
et totis viribus persequatur.* pag. 112.

LXXX. GEORGIO DUCI SAXONIÆ.

Idem argumentum. pag. 113.

**LXXXI. CHIEREGATO ET HIERONYMO.
DE MEDICIS.**

*Mandat eis, ut Parochialis Ecclesiæ possessionem
adeant pro Franc. Chieregato, cui illam
contulit.* pag. 114.

LXXXII. UNIVERSIS ET SINGULIS, &c.

*Universitatibus, civitatibus, locorum guber-
natoribus, &c. mandat, ut Franciscum Chie-
regatum cum suis famulis, liberum ab onere
transire patiantur, eique si opus fuerit, de
scorta & salvo conductu provideant.*
pag. 115.

LXXXIII. HENRICO ANGLIÆ REGI.

*Commendat Henrico Polidorum, (cui com-
missum munus pecunias nempe pro Romana Ec-
clesiæ colligendi) & Cardinalem Hadrianum
Castellensem.* pag. 116.

LXXXIV. UNIVERSIS ET SINGULIS, &c.

*Commendat pro eodem Francisco de Chie-
regatis.* pag. 118.

LXXXV. FRANCISCO CHIEREGATO.

*Mandat ei, ut in Angliam quamprimum
transeat.* pag. 119.

EI-

EPISTOLARUM. CLXiii

LXXXVI. E I D E M.

*Ejus diligentiam in Anglica procuratione
obeunda ; laudat. pag. 119.*

LXXXVII. UNIVERSIS ET SINGULIS. &c.

*Commendatitia pro eodem Franc. Chierega-
to Hispaniam versus contendente. pag. 120.*

LXXXVIII. FRANCISCO CHIEREGATO.

*Mandat ei , ut a Rege Hispaniarum celeri-
ter expediri curet causam super Aoripaldi Mar-
chionatu pro Roberto & Camillo de Ursinis .
pag. 121.*

LXXXIX. FRANCISCO CLERECATO ET OCTAVIO URSINO.

*Exortis Fabriani turbis ad eas sedendas il-
los cum ampla potestate Commissarios mittit .
pag. 122.*

* XC. ERASMO ROTERODAMO.

*Ejus litteris , quibus se bono in Romanam
Sedem ipsumque Pontificem animo esse profiteba-
tur , benigne respondet . pag. 126.*

* XCI. HENRICO VIII. ANGLIÆ REGI.

*Erasmum Roterodamum in Anglia commo-
rantem ei commendat . pag. 127.*

CLEMENS VII.

XCII. REGI CHRISTIANISSIMO.

*Joannem Matthæum Gibertum Datarium
suum , Legatum ad eum mittit . pag. 128.
Du-*

CLXIV SERIES ET ARGUMENTA

XCIII. DUCI GENUÆ.

*Eundem Matthæum Gibertum Legatum
Reipublicæ quoque Genuensium mittit.*

pag. 130.

XCIV. EBORACENSI.

*Thomæ Vulcæo Cardinali Eboracensi ordinem
Fratrum S. Francisci de Observantia commen-
dat.*

pag. 131.

XCV. E I D E M.

*Ejus epistolæ respondet; qua ille sua erga
Clementem officia significaverat.*

pag. 132.

XCVI. E I D E M.

*Hortatur ut det operam, quo Rex Angliæ
conventionem & fædus concordie a Carolo V.
factum, approbet,*

pag. 133.

XCVII. CARDINALI MOGUNTINO.

*Albertum Cardinalem Moguntinum ad per-
turbatam in Germania Catholicam Religionem
tuendam, multis verbis excitat.*

pag. 136.

XCVIII. MATRI REGIS CHRISTIANISSIMI.

*Eam ob filium Franciscum I. a Carolo V. ca-
ptum, multis verbis solatur.*

pag. 139.

XCIX. MATRI REGIS CHRISTIANISSIMI.

*Querenti, quod Joan. Salviatum Legatum
ad Carolum V. missum, maritimum iter susci-
pere*

EPISTOLARUM. CLXV

pere jussisset, multis rationibus satisfacit, deque afferendo in libertatem filio nonnulla habet.

pag. 141.

G. CÆSARI.

De victoria, quam de Francisco I. Rege Galliae retulerat, gratulatur, præsertim quod ea ratione facilius pax constitui possit.

pag. 144.

CI. DOMINÆ MARGARITÆ.

Margaritam Austriacam Maximiliani Imp. filiam ad coercendos Lutheranos hæreticos hortatur.

pag. 146.

CII. CAROLO ROMANORUM IMP.

Diligentissime de pace scribit, & quod a Turcis periculum immineat, & quod turbis hæreticorum ferveat Germania.

pag. 148.

CIII. DUCI BORBONIO.

Nuncianti ea quæ acciderant, officiose respondet.

pag. 154.

CIV. HERCULI GONZAGÆ.

Eum de Sigismundi patruī Cardinalis morte, verbis officii ac benevolentiae plenis consolatur.

pag. 155.

CV. MARCHIONI MANTUÆ.

Idem argumentum.

pag. 157.

CVI. BARONI.

Contra Solimanum ad sustinendum bellum in Hungaria, pecuniarium subsidium mittit.

pag. 158.

ELE-

CLXVI SERIES ET ARGUMENTA

CVII. ELECTORI.

*Agit de iisdem Hungariæ periculis , quum
Spiræ conventus habendus esset .* pag. 159.

CVIII. CAROLO V. ROMANORUM IMP.

*Multis ostendit, quo usque ab initio Pontifi-
catus studio , quibusque curis & actionibus
tum pacem communem totius Christiani nomi-
nis , tum privatam ejus amicitiam & conjun-
ctionem procuraverit atque appetierit .* p. 161.

CIX. CÆSARI.

*Hortatur ut ad Baldasarem Castilioneum
Nuncium Apostolicum de magni momenti nego-
ciis secum acturum auscultandum , animum
& curam adhibeat , utque publicæ salutis con-
sulere , pace æquis conditionibus amplectendo ,
continendisque suorum cupiditatibus ac inju-
riis intra legum & æquitatis fines , velit .*
pag. 173.

CX. REGI PORTUGALLIÆ.

*De calamitatibus a Turcarum Rege Christia-
nis importatis strictim ; uberius vero atque ac-
ratius de Romana clade , quæ hoc anno 1526.
contigit, narrationem instituit .* pag. 174.

CXI. HELVETIIS.

*Ennium Philonardum Episcopum Verulanum
Nuncium suum ad eos mittit .* pag. 182.
PAU-

EPISTOLARUM. CLXVII

PAULUS III.

CXII. CÆSARI.

Cæsari ex iis, quæ sibi a Joann. Antonio Pulleono Nuncio scripta fuerant de Hungariæ periculis narrat, commemoratisque ipse quæ fecerat, Carolum ad æmulationem quamdam misericordiæ virtutisque excitare conatur.

pag. 184.

CXIII. ARCHIEPISCOPO TREVIRENSI.

Joanni Ludovico ab Hagen Archiepiscopo Trevirensi scribit, ut Carolum V. in bello hæreticis inferendo adjuvet.

pag. 188.

CXIV. AD CONCILIUM.

Tridentinæ Synodi Patribus scribit, quæcumque ab iis rite atque ordine fuerint circa reformationem statuta, (etsi aut juri communi, aut aliorum Conciliorum ordinationibus, aut etiam privilegiis ab Apostolica Sede concessis aliqua in parte videantur repugnatura) se rata habiturum, ita ut plenam & perpetuam retineant roboris firmitatem.

pag. 190.

APPENDIX.

LEO X.

* CXV. LUDOVICO DE ARIOSTIS.

Primum veterem ejus erga se familiamque suam observantiam commemorat, postea ne
quis

CLXVIII SERIES ET ARGUMENTA

quis absque suo jussu & concessione ullis in locis, ejus libros vernaculo sermone & carmine Orlandi Furiosi titulo inscriptos, imprimere, aut imprimi facere, aut impressos venundare, vendendosve tradere audeat; amplum privilegium tribuit, idque sub excommunicationis poena, librorum omnium amissione, ac ductorum centum. pag. 193.

* CXVI. PHILIPPO BEROALDO JUNIORI.

Eum Bibliothecarium Palatii Apostolici creat. pag. 195.

* CXVII. HIERONYMO ALEANDRO DE MOTTA.

Idem argumentum. pag. 197.

* CXVIII. UNIVERSIS ET SINGULIS &c.

Joanni Mazocho Bergomati edenti libros Xenophontis de factis, & dictis Socratis a Bessarione S. R. E. Cardinali Niceno latine versos, idem ferme privilegium ad septennium tribuit. pag. 200.

CLEMENS VII.

* CXIX. ACTIO SYNCERO SANNAZARIO.

Quod librum de Dei & Domini nostri Jesu Christi rebus scriptum, ad se miserit, gratias ei summa benevolentiae significatione multas agit. pag. 202.

JA-

JACOBI SADOLETI

EPISTOLÆ

LEONIS X. CLEMENTIS VII. ET PAULI III.
NOMINE SCRIPTÆ.

EPISTOLA I.

JOHANNI GALEATIO COMITI.

DILECTE Fili. Accepimus a multis id quod nobis gratum vehementer fuit, te ex hac nostra ad Apostolatus apicem assumptione summum quoddam gaudium & incredibilem cœpisse lætitiā; quod quidem nos ita fore speravimus. Vel enim noster erga te, dum in minoribus essemus, amor, vel tua perpetua in nos observantia dabat nobis tale testimonium tuæ voluntatis. Nunc, quando in eum honoris gradum divina providentia sublati sumus, ex quo homines de virtute, de religione, deque nobis benemeritos liberaliter accipere possimus; debes existimare, in iis rebus, quæ ad commodum tuum, & honorem pertinebunt, omnia nos propense & libenter esse facturos. Te itaque in Domi-

2 JACOBI SADOLETI

no hortamur, ut illi agas gratias, qui omnium bonorum auctor, & largitor est: ceteris in rebus quæ a nobis erga te, salva Romanæ Ecclesiæ majestate, proficisci poterunt, omnia tibi parata esse confidas. Datum Romæ anno primo.

II. MARCHIONI MONTISFERRATI:

Dilecte Fili. Gratae litteræ tuæ fuerunt, quæ declararunt tuum gaudium, summamque lætitiā, quam ex nostra ad Apostolatus apicem assumptione cœpisti; quæ res tamen nec nova nobis, nec inexpectata fuit. Nostra enim, dum in minoribus essemus, erga Nobilitatem tuam affectio, tuaque in nos observantia, hoc nobis de te promittebat, ut quæ ad nostram dignitatem pertinerent, ea tibi tantæ lætitiæ esse existimarem, quantæ alicuique. Quare nobilitas tua existimet, nostrum erga te animum talem esse, qualem antea semper intellexisti, quæque ad commodum, & dignitatem pertinebunt, omnia nos libenter, & propense esse facturos. Datum Romæ anno primo.

III. JOHANNI LASCARI:

Dilecte Fili. Cum hæc ad te scribenda mandavimus, jam fore existimabamus, ut tu, bona parte itineris confecta, ad nos appropinquare; tamen voluimus has litteras ire tibi quasi obviam, significantes, te, quod scribis gaudere & gratulari vehementer hac amplificatione nostræ dignitatis, jure ac merito id agere: non enim amiciorē, vel tibi ipsi

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ.

3

ipsi nominatim, vel iis artibus optimis atque honestissimis, quibus tu egregie præditus, atque ornatus es, audire potuisti sublatum esse ad summum fastigium tantæ potestatis. Quare, si Deus, cui omnia nostra semper accepta tulimus, nostris cogitatis adfuerit, intelligent omnes boni, fortunam atque potentiam bene institutis mentibus rectisque animis dare facultatem benignitatis potius, quam temeritatis exercendæ. Sed hæc speramus nos coram propediem collaturos. Tu si valebis, nosque cito invises, rem pergratam nobis feceris. Datum Romæ anno primo.

IV. GEORGIO DUCI SAXONIÆ.

Dilecte Fili. Binas a te litteras quas ad felicitis recordationis Julium II. Prædecessorem nostrum Nobilitas tua direxerat, nobis post eundem in apice Apostolatus, licet immeritò constitutis, reddidit dilectus filius Thomas de Vio Cajetanus Ordinis Prædicatorum Generalis Magister, idemque suo sermone mirifice subsecutus est humanitatem, & prudentiam litterarum tuarum, necnon animum tuum integrum ac fidelem, perpetuamque in hanc Sedem voluntatem plane exposuit. Quæ omnia nobis grata admodum fuerunt, atque hoc etiam magis, quod eadem nomini, & nobilitati tuæ sint consentanea. Quanquam enim, & splendore majorum tuorum, & animi virtute, amplissimisque fortune abundes, & polleas; tamen nullam habemus quam tibi justiore, & veriore tribuamus laudem, quam hanc in summum Deum pietatis, & in sanctam matrem Ecclesiam ve-

JACOBI SADOLETI

nerationis. Quare quod alteris litteris ab eodem Prædecessore nostro suppliciter postulas, ut ne quid novetur quod ad Misnensem Ecclesiam pertineat, neve a vetere consuetudine ejus civitatis, & a jure per Capitulum Antistitis eligendi recedatur; præsentique Episcopo, si contra fas moremque majorum, successorem sibi a S. Sede coadjutoremque concedi postulaverit, ut ne concedatur; nos hac tota de re te animo soluto & pacato esse volumus, nihilque omnino a nobis iniquæ novitatis expectare: quod etsi omnibus in rebus, Deo largiente, observaturi sumus, tamen in hac ipsa causa tua, quò libentius id agamus, facit persona tua virtusque animi tui singularis, necnon nostra erga Nobilitatem tuam paternæ affectio, quam tibi omnibus in rebus, quæ ex Deo erunt perpetuam tribuemus. Alteris vero in litteris quod scribis, audita fama Concilii Lateranensis, quamquam tibi nihil nominatim de eo indictum & denuntiatum fuerit, tamen a Congregatione fidelium, & coetu eorum Principum, qui de Ecclesiæ unitate recte sentiunt, abesse nolle, teque idcirco, & Procuratorem constituere, & litteras mittere obedientiam ac fidelitatem tuam eidem sacro Concilio indicantes; plane cognoscimus omni ex parte fidem, & religionem tuam, teque in Domino valde commendamus; nec solum egregiam hanc tuam voluntatem, sed & Procuratorem tuum nobis dilectum Filium Fratrem Thomam supradictum, alioquin etiam nobis propter virtutes suas, & excellentem litterarum scientiam vehementer gratum, litterasque tuas benevolo animo suscipimus, quas & in proxima sessione, postquam

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ :

quam pervenerint, si Deus permiserit, legi, divulgarique curabimus, tuamque optimam mentem sacro Concilio præfente, digna commendatione prosequemur. Te quidem hortari & paterno affectu monere non desinimus, ut in hac bona voluntate, & erga hanc sanctam Sedem devotione perseveres, eaque agas semper, & cogites, quæ a tua virtute, tuoque genere, quæque a Dei maximi honore non sint aliena; a nobis ea speres, & expectes, quæ ab indulgentissimo Patre sperare debet is, qui neque iniquum quidpiam petiturus, & omnia honesta impetraturus est. Datum Romæ anno primo.

Sadoletus.

V. SIGISMUNDO REGI POLONIÆ.

Charissime in Christo Fili noster. Cum more majorum nostrorum, & solemni ritu S. R. E. institutum sit, ut quotannis in sacratissima die Dominici Natalis ensem, & pileum benedictum Romanus Pontifex, cui visum fuerit ex Christianis Principibus, aliqua tamen præstanti virtute, aut meritis erga hanc sanctam Sedem insignito, jubeat destinari; eosque, qui proximis Domini Nostri Jesu Christi natalitiis consecrati fuerunt, felicitis recordationis Julius II. Prædecessor noster tuæ Serenitati dicaverit, nec tamen miserit: nos qui nuper divina providentia ad summum Apostolatus fastigium provecti sumus, ejusdem Prædecessoris nostri voluntatem, & judicium attendentes, tuamque animi magnitudinem maximis in rebus cognitam intuentes, nullam moram interponendam putavi-

mus, quin ipsos ensen, & pileum transmittemus tibi, vel tamquam præmium tuæ virtutis, vel tamquam testimonium nostræ in te opinionis. Quanquam quidem tuæ res gestæ, quarum fama per omnes gentes, nationesque pervagata est, eo gloriæ, & celebritatis provectæ sunt, ut humanis præmiis non apte decorari posse videantur, quæ sunt semper in divinis honoribus augendis, fideque, & religione nostra propaganda fortiter simulque feliciter versatæ. Sed tamen si non tam munus ipsum, quam muneris mysterium interpretari volueris, intelliges profecto nihil esse tam amplum a magna virtute expectandum, quod non tibi in eo ipso dono aut aperte datum aut mystice significatum sit. Nos enim qui vicariam Dei potestatem in terris obtinemus, pileo, te quasi in participationem Sacerdotalis dignitatis adsciscimus, tibi que nobiscum una patronum, ac defensorem adoptamus: ensen vero cum porrigimus, satis aperte denunciamus, ut eo uti velis, tum ad propugnationem eorum, qui tibi fide, ac religione, veroque Dei cultu conjuncti sunt, tum ad excisionem illorum, qui obsint ipsi sanctæ Fidei, & omnibus fidelibus hostes inimicique sunt, ac semper fuerunt: ita, quod ad meritum tuæ pietatis pertinet, te in Dei omnipotentis sinu, ac patrocínio collocamus; quod ad fortitudinis laudem, tibi propugnationem sanctissimæ Fidei committimus: in altero te a Deo, in altero nos a te adjuvari velle significamus, & poscimus. Sed hujus totius doni atque mysterii vim atque sententiam sic pro tua prudentia facile cognoscas. Nos quidem una cum supradicto Præ-

de-

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ. 7

decessore nostro, cur te potissimum in hoc munere tradendo ceteris antetulerimus, facilis ad reddendum ratio. Nam ut omittamus nobilitatem generis & sanguinis, qua tibi pares multi sæpe extiterunt; ut nihil de regia potestate dicamus, quæ fortunæ plerumque est, non virtuti debita; illa certe nullis laudibus æquari possunt, quæ tu adversus Scythas Christianæ Fidei hostes pro vero Dei honore atque gloria magna præclaraque egisti, agisque, ut audimus, prope quotidie; ita aures nostræ crebris atque insignibus victoriis tuis jam caluerunt; ea porro propria sunt tui; a Deo tamen auctore omnium bonorum ad te profecta, cui tu soli, nec ulli præterea debes. Nam, & is fecit, ut præclare de eo posses promereri, & idem faciet, ut laborum, & periculorum omnium, quæ pro illius nomine defendendo subiisti, sint tibi, & in cælo, & in terris parata præmia sempiterna. Nos ad Serenitatem tuam Patris affectu, & nova quadam charitate erga virtutes tuas inflammati, perscripsimus, ut te in Domino nostro Jesu Christo hortaremur, nihil deflectere ab instituto itinere tantæ virtutis, & pietatis, sed considerare Deum, eaque agere, quæ illi grata, & probata esse intelligas. Dilecto quidem filio Paulo electo mandavimus, ei qui ad teensem, & pileum supradictos attulit, ut in eis consignandis, Missa solemniter celebrata, plenariam indulgentiam omnibus qui præsentibus adfuerint de nostra, & Beatorum Apostolorum Petri, & Pauli auctoritate confusus concedat, & largiatur. Ceteris in rebus, quod ad dignitatem & commodum Ma-

8 JACOBI SADOLETI.

jestatis tuæ pertinebit, nostram cum Domino sanctæ Apostolicæ Sedis liberalitatem, & benignitatem tibi paratissimam fore prompto animo pollicemur. Datum Romæ anno primo.

Sadoletus.

VI. ROSTANIO CANTELMO.

Dilecte Fili. Non erat dubium nobis, pro pristina nostra, dum in minoribus essemus, erga virtutes, & nobilitatem tuam dilectione, quin omnino nostræ dignitatis amplificatio tibi esset futura jucundissima; sed tamen hunc animum tuum erga nos, plenum amoris & devotionis, dilecti filii Sanctius, & Fabricius Nuncii tui, quos nobis nomine tuo gratulaturos misisti, suis verbis declaraverunt; quos nos quidem libentissime vidimus, grateque suscepimus. Neque enim obliti sumus, nec vero unquam obliviscemur nostram veterem inter nos benevolentiam, atque adversis aliquando in rebus maximorum periculorum societatem. Nunc, quando divina providentia, licet immeriti in tanto culmine constituti sumus, potes existimare, quæ ad tuum commodum, laudem, honorem pertinebunt, modo si eadem sanctæ Romanæ Ecclesiæ honesta, & utilia sint, nos tua causa libenter propenseque facturos. Sed nostrum animum erga te bonamque voluntatem iidem Nuncii ad te referent, qui nobis multa de te retulerunt. Te nos in Domino adhortamur, ut valetudini consulas, tuamque istam senectutem diligenter conserves. Datum Romæ anno primo.

Sadoletus.

AN-

VII. ANTONIO JANVARIO
NEAPOLITANO.

Dilecte Fili. Etsi dubium nobis non erat, quin hæc nostra per divinam providentiam, licet impares essemus, ad summum culmen Apostolatus provectio tibi magnam lætitiā esset allatura; tamen jucundum nobis fuit ex tuis litteris agnoscere, & quamdam in illis quasi effigiem intueri veteris tuæ erga nos observantiæ perpetuæque amoris, cuius nos quidem præteritis temporibus non mediocria multis in rebus testimonia accepimus. Quapropter, si eo animo sumus, quo debent esse ii, qui ad omnem fortunam præsidia in se ipsis habuerunt parata, ut profecto esse cupimus; potes existimare nos nequaquam oblitos esse veterum necessitudinum, neque horum hominum, quorum nobis opera, & benevolentia fidelis præsto semper fuit. Itaque quantum cum Domino licebit, neque bonorum virorum vetera erga nos merita immunerata patiemur, neque nova promereri nostra liberalitate cessabimus: tantum omnipotentem Deum deprecamur, ut quemadmodum nobis nihil tale meritis maximum beneficium tantæ potestatis præbuit, ita facultatem tribuat ea cogitandi, eaque agendi, quæ ad bonorum virorum utilitatem atque decus cum ipsius honore, & sanctæ Sedis Apostolicæ dignitate sint conjuncta. Datum Romæ anno primo.

Sadoletus.

VIII. MARCHIONI MANTUÆ.

Dilecte Fili. Nihil ad nos novi, atque inexpectati attulit dilectus filius Aloysius Gonzaga tuæ Nobilitatis Orator, qui ut litteras tuas nobis reddidit, & ipse dexteritate, & prudentia sua expressit plane nobis effigiem amoris erga nos, ac veteris observantiæ tuæ; quantumque ex hac nostra ad summum culmen Apostolatus per divinam providentiam assumptione, gaudii lætitiæque suscepisses, nobis exposuit: nos vero memores tuorum erga nos officiorum, quæ nobis variis nostris temporibus multa, & magna præstitisti, tuamque mentem paterna benignitate prosequentes, quam semper cognovimus huic sanctæ Sedi Apostolicæ devotam, & deditam fuisse, tibi his nostris litteris significavimus, jure te ac merito lætari omni amplificatione nostra, quæ ad tuum commodum, quantum cum Domino, in honorem sanctæ Sedis Apostolicæ poterimus, reditura sit: teque adhortamur, ut, servata tua pristina erga nos, & S. R. E. voluntate, ex nobis expectes, quæ justus gratusque Princeps, bene de se, & privatim, & publice merito potest tribuere. Datum Romæ anno primo.

Sadoletus.

IX. TROIANO PRINCIPI MELPHIS.

Dilecte Fili. Gratiæ nobis admodum fuerunt litteræ tuæ: nam, & animum amicissimum tuum, studiosissimumque nostri, & non mediocrem, quam circa nos suscepisti,

la-

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ. II

lætitiā nobis significaverunt, quorum utrumque nobis admodum jucundum fuit. Neque enim obliti sumus, quemadmodum nos, dum in minoribus essemus, amaveris semper, atque observaveris; nec vero tibi in dubium venire potest, te a nobis diligi, & paterna in Domino charitate amari. Illud quidem etiam recordamur, nos in nostris adversis fortunis socium habuisse, non te quidem, sed effigiem animi atque ingenii tui filium tuum: cujus infesti, quoad Deo placuit, casus & eventus nostri recordatio, si non mediocri vinculum esse solet benevolentiae conservandae, existimare debes, nos & consuetudine nostra, & tuis plurimis officiis adductos tibi fore semper propitios: quam quidem erga te mentem nostram, paternamque voluntatem dilectus filius Caracciolus, qui nobis tuo nomine gratulatus est, tibi vicissim referre, & significare poterit. Datum Romæ anno primo.

Sadoletus.

X. REGI FRANCORUM.

Dilecte Fili. Postquam nobis renuntiatum fuit, dilectum filium Bartholomæum de Alviano, quem antea Majestas tua sub diuturna custodia retinuerat, a te propemodum restitutum esse in libertatem, latioresque illi, & liberiores fines ad vagandum esse concessos; quamquam illi forti viro, nobisque multis rationibus conjuncto, omnia semper optavimus, quæ illius commodum honestatemque attingerent, tamen in hoc tuo facto, non minus in gerendo modus, quam ipsa res gesta nobis lætitiæ ac jucunditati fuit. Sic enim ad

nos fuit allatum; te, cum ultro admonente nemine, illius liberandi mentem induxisses, tum addidisse, nostra præsertim causa te & sedulo, & libenter id facere; ut quem nobis gratum esse intelligeres, omni indignitate custodia liberares. Hæc tua singularis, & regia liberalitas a nobis intellecta, facile declaravit cum magnitudinem animi tui, tum erga nos optimam voluntatem, quorum alterum commendatione, atque laude, alterum grata tanti officii memoria prosequimur. Quod si ii sumus, qui quidem esse cupimus, ut imitatione Salvatoris nostri nihil majoris æstيمemus, quam bonam voluntatem, potes existimare, nos tuum hoc non mediocre munus, non solum hominis nobis cari, atque grati nostra causa liberati, sed multo magis animi tui adversum nos in optimam partem spectati & cogniti, pari aliquando munere, cum Dominus dederit, repensuros. Illud quidem interea Majestati tuæ significandum duximus, hoc tuum beneficium in hominem esse collatum dignum tua omni humanitate, non modo propter virtutem, & fortitudinem, verum etiam propter fidem atque constantiam. Quacumque enim tibi conditione fidem suam obtrinxerit, in ea eum certe confidimus permanfurum esse. Datum Romæ anno primo.

Sadoletus.

XI. LUDOVICO FRANCORUM REGI.

Dilecte Fili. Ex eis litteris, quas Julianus de Medicis noster secundum carnem germanus ab Oratore Florentinorum, qui apud Majestatem tuam Legati officio fungitur,

ad

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ. 13

ad se scriptas nobis misit, intelleximus id, quod nobis maximæ lætitiæ ac jucunditati fuit, inducias inter te, & carissimos filios nostros Ferdinandum Aragoniæ, & Siciliæ Regem Catholicum ad annum factas, in quibus Massimilianus electus Romanorum Imperator, & Henricus Angliæ, & Jacobus Scottorum Reges, aliique nonnulli Principes comprehenderentur; pactaque ac capitula, quæ inter vos convenissent, ad nos missa studiose legimus. In quibus illud optimum, & sanctissimum exordium (vos scilicet idcirco laborare, ut, ad unitatem Christiani nominis conficiendam, sanguinisque fidelium nimis diu, ac largiter effusi rationem habendam, perfidosque Turcas comprimendos, ut sepulchrum Domini nostri Jesu Christi aliquando ex impiis infidelium manibus eripiatur, viam nobis, atque aditum aperiatis) nostrum animum ita affecit, ut sublatis continuo in cælum manibus Deo omnipotenti gratias infinitas ageremus, qui diuturnas Christianorum inter se discordias, & dissensiones, in viam aliquando speratæ atque exoptatæ pacis perduceret. Itaque in tantam spem venimus concordie universalis constituendæ, ut vix gaudii nostri atque lætitiæ modum inveniremus. Nam, si, dum in minoribus essemus, quantum potuimus semper, non solum consilio atque sententia, sed votis precibusque institimus, ut arma inter Fideles Principes ponerentur, adversus impios sumerentur; postquam illius providentia sine cujus nutu, ne folium quidem in arbore moveri credimus, in hunc altissimum gradum sumus evecti, quid nos agere, aut quantum hujus rei causa labo-

laborare oportet, non solum nostro perpetuo
judicio ac desiderio accensos, sed etiam Dei
ipsius maximo beneficio obligatos? Hanc ta-
men, ut vere fateamur, spem nostram, læ-
titiâque conceptam, illud imminuit, quod
sequebatur, Majestatem eandem tuam a do-
mesticis periculis vacuum tandem & liberam,
conversuram arma ad Italiam, suumque jus,
ita enim scribitur, in suis rebus ablatis bello
recuperandis persecuturam, neque existima-
turam in eo, aut cuiquam injuriam, aut no-
bis molestiam aliquam posse inferri. Denique
(ea enim aliquantum a supradicto capitulo-
rum exordio discrepabant) non omnino Ma-
jestas tua velle arma deponere, sed potius
transferre videbatur, ut cum una ex parte,
otio, & quieti tuæ prospexisses, libentius
altero bello indulgeres. Sed per summi Dei
bonitatem, & erga te beneficentiam, qui tibi
tantum potentiæ & dignitatis tribuit, ut po-
pulo suo fideli defendendo, ac conservando
esset aptior; confer te parumper in eam cu-
ram, & cogitationem, ut intelligas, si arma
tibi tantopere placeant, longe honoratiorem,
& gloriosiore militiam a te expectari. Nam
in rebus quidem Italiæ, si quemadmodum
credimus, a jure, & æquitate discedere non
cogitas, quanto facilior ratio atque explica-
tior ad tuum jus perveniendi, per viam tra-
ctatus, & honorificæ compositionis proponi-
tur; in qua nos utilitatem, & commodita-
tem tuam non modo adjuvare, sed omni no-
stro studio, quantum cum Domino & justitia
poterimus, procurare sumus parati: neque
id solum commodo, sed honori etiam tuo
atque existimationi vehementer consulere:
per

per vim vero, atque arma rem velle gerere, tumultusque denuo maximos concitare, non solum a Dei voluntate alienum longe esse, sed etiam ab optimi Regis dignitate. Ac nos quidem, quoniam in memoria versantur ea, quæ tot annos continuos magno cum dolore vidimus, misera, & calamitosa detrimenta Italiæ, nihil mirum est, si & pro pastoralis officio, quod sustinemus, & pro amore patriæ, cui tanquam homines, & non ingrati alumni affecti sumus, metu impendentium malorum commovemur. Vidimus enim, nec commemorare possumus sine dolore, maximas sæpe cædes, atque strages Christianorum fieri, virginibusque, & matronis nefariam vim inferri, urbes non paucas prædæ gladiisque subjici, templa Deo immortalis consecrata, sanguine, & acerbissimis rapinis violari; quæ talia, & tam acerba qui perpeSSI sunt, perpetuum mœrorem; qui vero egerunt, brevem adepti sunt lætitiā. Atque hæc si iterum expectanda, & perpetienda essent, quæ armis rursus commotis, instare, & imminere necesse esset, sane miseram, & calamitatibus nimium addictam existimarem esse Italiam, quæ cum propter nobilitatem, & principem inter omnes nationes Imperii ac veræ Religionis gloriam, immunis omnium malorum esse deberet; tantis ultra cladibus, & calamitatibus est afflicta, ut nihil addi ad deteriore conditionem posse videatur. Quare his omnibus rebus adducti, & quæ dicat nobis, que inspirat maximus auctor pacis, & charitatis Deus, tibi quoque persuadere cupientes, Majestatem tuam quanto possumus studio, per viscera misericordiæ Dei nostri ad-

hor-

hortamur, & enixe oramus, ut suum Christianissimum nomen cogitet, velitque sua in Deum pietate, nostraque erga ipsum benevola & propensa voluntate, imitari illum summum Regem, qui se inter cetera nomina pacificum appellari voluit; armisque omissis sibi periculosis, Italiae perniciosis, legitimam juris, & honestissimam compositionis viam persequi: in qua nos illi non modo æquitatem nostram, si eam requisierit, sed etiam benevolentiam paratam fore promittimus, ut intestinis inimicitiis dimissis, ea consilia quæ inchoata sunt omnino communis concordiae conciliandæ, sanctissimique in crudelissimos Christi hostes belli suscipiendi ad debitum, & optatum finem perducantur. Quibus nostris paternis, & amantissimis monitis si Majestas tua animum adhibuerit, cum ceteris quoque Principibus agere non cessabimus, ut hujusmodi optatæ pacis societate, non solum Italia, sed omnes, quæ ubique crucem Christi agnoscunt gentes nationesque conjungantur. Datum Romæ anno primo.

Sadoletus.

XII. REGI CATHOLICO:

Dilecte Fili. Jucundissima nos delectatione affecerunt tuæ binæ litteræ, quarum una die 6. Aprilis, altera 26. ejusdem mensis die scriptæ fuerunt. Pertulerunt enim ad nos tanquam vivam quandam, & loquentem effigiem, cum maximi, & præstantissimi Regis, tum nobis amicissimi, & in sanctæ Sedis Apostolicæ observantia, totiusque Christianæ Religionis propugnatione cum summa virtute
glo-

gloriaque versati : quæ omnia non quidem nova nobis , sed tamen grata , & peroptata acciderunt . Itaque eas libentissime legimus , veteremque amorem tuæ erga nos Majestatis , cujus jam plurima , & maxima indicia ad nos profecta sunt , in eis recognovimus ; teque absentem , tanquam præsentem nostra benevolentia , nostro animi studio , & paternæ charitatis affectu sumus amplexi . Memores enim sumus , quod a tua Majestate acceperimus ; & quantum tibi debeamus non obliviscimur . Atque hoc privatum nostrum officium est : publico vero Christianæ Reipublicæ nomine ; cui pro boni Pastoris , & communis omnium Parentis officio magis affecti esse debeamus , quam tibi , habemus profecto neminem . Nunquam enim frustra , neque hæc sancta Sedes , suis difficilibus temporibus ; auxilium tuum , nec Fides Christi universa patrocinium requisivit . Sed hæc clara sunt , neque testimonio egent : quæ vero ad nos scribens , amantissime & sapientissime admones , sunt penitus infixæ in curis , & cogitationibus nostris ; quæ quamquam sua sponte placerent , tamen tua auctoritate majorem nobis curam injecerunt : quare omnem nostram operam , & voluntatem ad illa convertemus . Quod vero successus habeamus secundos , Deus ille scrutator cordium , & sublimator humilium , qui nos nihil tale meritos , nec opinantes ad summum honoris gradum advocavit , efficere pro sua clementia dignetur : quanto enim minus nos & virtute , & sapientia valemus , tanto erunt manifestiora opera Dei Altissimi . Verum hæc , re magis , quam verbis præstanda sunt . Illa vero , quæ extra litteras tuas com-
mu-

municavit tuo nomine dilectus Filius Hieronymus de Vicht tuæ Majestatis apud nos Orator, studiose audivimus, planeque intelleximus, tibi que vicissim per eundem Oratorem tuum, & Nuncium nostrum nonnulla significanda mandavimus, cui omnem fidem poteris adhibere. Quod reliquum est, Majestatem tuam certiore facimus, nos erga te ita affectos esse, ut quantum cum Deo nobis liceat, nihil sit neque in amore tam magnum, quod non tibi debeamus, debiturique perpetuo simus. Datum Romæ anno primo.

Sadoletus.

XIII. REGI CATHOLICO.

Dilecte Fili. Licet intelligamus ex hoc summi Pontificis, & omnium Pastoris loco, ad quem, quamvis immeriti, divina providentia vocati sumus, patrocinium justitiæ & æquitatis nobis ante omnia suscipiendum; tamen libentius id facimus, cum vel eorum hominum quibus prodesse cupimus dignitas, vel eorum apud quos auctoritatem nostram interponimus, nota & multis in rebus spectata in hanc sanctam Apostolicam Sedem voluntas, nobis fiduciam dat ipsius obtinendæ æquitatis: quod quidem Nobis nunc accidit, tum in persona Ven. fratris nostri S. Episcopi Albanensis, Cardinalis Arborensis, Ecclesiæ Burgensis perpetui Commendatarii, cui hujus Ecclesiæ Burgensis possessionem ad hunc illi diem interdictam, & prohibitam, tradi, & concedi, postulamus; tum verò in tua, qui nihil quod justum æquumque esset nobis, & Prædecessoribus nostris

ne-

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ. 19

negare consuevisti. Quapropter, si hujus supradicti Ven. Fratris Episcopi Albanensis, & vitæ integritas, & sacrarum litterarum scientia, & in primis senectutis veneranda quædam antiquitas, quibus omnibus honorificum S. Romanæ Ecclesiæ membrum existit, nos valde moverunt, ut illius commodi curam cogitationemque susciperemus, Serenitatem tuam paterna affectione requirimus, ut te eadem ipsa moveant, adjuncta præsertim nostra intercessione, velisque homini in extrema ætate constituto, meritis, & virtutibus eminenti, antequam ei ex hac vita migrare necesse sit, dare hanc lætitiâ sui optati juris, & captæ Burgenfis Ecclesiæ possessionis: hoc nec justius quidquam, nec nobis gratius efficere potes. Datum Romæ anno primo.

Sadoletus.

XIV. VICEREGI NEAPOLITANO.

Dilecte Fili. Dileximus semper etiam cum in minoribus essemus constituti dilectum filium Troilum de Rubeis propter illius quidem erga nos observantiam perpetuamque voluntatem, quam omnibus nostris in rebus promptissimam ostendit; sed non minus etiam ob multas egregiasque virtutes. Quare quod altiori in gradu positi sumus, majorem quoque rationem habere debemus nunc, cum accepimus, quod nobis valde molestum fuit, cum quibusdam tuorum venisse graves in controversias, ita ut periculum sit, ne tuorum militum conspiratione, & impetu gravius aliquid in bona, & fortunas antedicti Troili comparetur. Quocirca nos, & homini nobis
caro

caro consulere cupientes, & tui quoque honoris non minus, quam illius salutis habitatione, petimus a te, quanto possumus studio, ut respectu ad nos habito ipsum Troilum nostra causa velis salvum atque incolumem esse. Quamquam hoc fortasse abs te non est difficile impetrare: neque enim tibi, & laudi tuæ quicquam aptius quam nobilibus viris favere. Sed illud etiam, quod aliquanto majoris est negotii, tamen te facturum confidimus, ut milites tuos a direptione bonorum dicti Troili contineas, neve permittas ejus res atque fortunas prædæ, & rapinæ esse. Hoc nobis gratius Nobilitas tua facere nihil potest. Datum Romæ anno primo.

Sadoletus.

XV. PRO ARCHIDIACONO
FLORENTINO.

UNiversis, & singulis, ad quos hæ nostræ litteræ pervenerint salutem. Propter quædam negotia nostra, ut ea recte & prudenter administrantur, destinamus dilectum filium Franciscum Minerbettum Archidiaconum Florentinum Camerarium nostrum secretum, cujus fidei, & dexteritati valde confidimus. Cupientes autem, ut munus, & iter sibi mandatum commode faciat, reliquos hortamur, & requirimus in Domino, nostrarum vero provinciarum atque urbium Præsidibus, Præfectis, Gubernatoribus, Magistratibusque mandamus, ut hunc ipsum Franciscum ita recipiant, atque tractent, ut nostram in eo gratiam possint promereri; eumque & commodis diversoriis, & ducibus, si
opus

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ. 29

opus fuerit, directoribusque itinerum, equis etiam commutandis, quò celerius, & melius, si ei videbitur, iter suum peragat, studeant adjuvare, nullamque ei moram quovis in loco ulla ratione inferant: quod sub nostræ indignationis poena volumus diligenter observari. Datum Romæ 1513 anno 1.

Leo X.

Sadoletus.

XVI. DUCI SABAUDIÆ.

Hortamur in Domino Nobilitatem tuam, pro nostra reverentia, & Apostolicæ Sedis honore, ut per te gratiam, ac beneficium, quod dicto Andreæ contulimus, illi stabile, ac pacificum obveniat; ne lis eidem vel Procuratori ipsius ad capiendam dictæ Præposituræ possessionem inferatur, ad eamque pacifice, remotis impedimentis omnibus, obtinendam, tuam & humanitatem, & operam præsidio atque adjumento velis esse: in quo faciet nobis Nobilitas tua rem gratissimam, & ei observantiæ, quam semper S. R. E. præstitisti maxime convenientem. Datum Romæ 1513 anno 1.

Leo X.

Sadoletus.

XVII. PATRIARCHÆ
MARONITARUM.

Vener. Frater. Ex litteris dilecti filij Marci de Florentia Ordinis Minorum Observantiæ loci S. Salvatoris Siruthi in Syria Guardiani, cognovimus ea, quæ nobis summo gaudio, & incredibili lætitia fuerunt, te unum præsidem nationis Maronitarum gentis

tis Christianæ, atque Catholicæ, & a vero Dei cultu, quem sancta Romana servat Ecclesia in nullo aberrantis, regere eos populos non solum prudentia; sed integritatis, & probitatis, & Religionis exemplo illos ad verum iter salutis dirigere: cujus tuæ in Domino nostro Jesu Christo rectæ voluntatis magnum indicium habemus, quod tu misso ad nos data opera nuncio tuo, nos tanquam Dei Vicarios in terris, Beati Petri Apostolorum Principis successores, in capite universalis per totum orbem terrarum Ecclesiæ divina providentia, licet imparibus meritis, constitutos, quemadmodum decet, venerari, & debita tuo ac nationis illius nomine obedientia recognoscere te velle, cupereque a nobis confirmationem hujus dignitatis, in qua nunc es, ostendis; atque ut ejusdem Guardiani litteræ significabant, petis, ut tibi mitram & cetera ornamenta elargiamur. Nos Fr. noster chariss. simul atque hoc intelleximus, frugemque illam tantam fidelium animarum, quam veteres illi sanctissimi viri, Deo inspirante, seminaverunt, nostris diebus nos collecturos speravimus; sustulimus manus ad cælum, ac pro zelo Fidei, & Dei omnipotentis amore, cujus honorem & gloriam multo vita nostra cariorem habemus, egimus ipsi Deo, & Domino nostro Jesu Christo gratias, qui in eisdem pene locis, in quibus ut nos salvos faceret, ipse nec salutis suæ, nec corpori pepercit, & ut nos ad æternam vitam vocaret, ipse temporalem mortem suscepit, non permiserit penitus suum sanctissimum, & gloriosissimum nomen aut aboleri omnino, aut perversa superstitione coli; sed te Fr. nostrum

po-

populosque illos, qui, te præfidente in Fide Catholica illius nomini deserviunt, voluerit veræ cognitionis divini nominis in eis ipsis locis esse successores. Cum igitur inflammati ardore Religionis, & amore erga Fraternalitatem tuam; omnesque illos Maronitas populos fideles atque Catholicos in gremium nostræ paternæ charitatis, ut dilectos filios accipientes, vellemus ac cuperemus non solum ea, quæ idem Guardianus suo nomine a nobis postulat, tradere, & concedere, sed etiam augere auctoritatem, & dignitatem tuam, re in Concilio Ven. nostror. S. R. E. Cardinalium multum agitata; quoniam hujus sanctissimæ Sedis gravitas ex more Majorum & institutis solemnibus, nihil nisi mature & summo consilio agere solet, & ne quoque temere prolatur, multis in tantis rebus decernendis & testibus, & rebus, & argumentis niti; tuas autem litteras nullas habebamus: & is homo, quem ad nos misisti, licet & bonus, uti possumus judicare, & prudens, tamen unicus, plenam nobis fidem ex inviolabili cærimonia Sedis Apostolicæ non faciebat; visum est nobis, & eisdem Fratribus nostris remittere eum nuncium ad Fraternalitatem tuam, & has litteras nostras conscribere, quibus tibi plurimam salutem, & Apostolicam benedictionem nostram impartiamur. Deinde te Frat. nost. charissime de hac mente & optima in Deum voluntate summo opere commendamus. Postremo te in Domino adhortamur, ut rem Spiritu Sancto cooperante bene per te cœptam omni studio perficias, teque ut membrum Dei Ecclesiæ sanum, & integrum, capiti, & nobis, & sanctæ Romanæ Ecclesiæ universali adjun-

adjungas . Et quoniam nos ardemus desiderio , non solum ornandi Fraternitatem tuam eis bonorum insignibus , quæ a nobis petita sunt , sed aliquanto majora elargiendi , ut id salvo more , & instituto majorum nostrorum tutius , & uberius faciamus , nos , & litteris authenticis , etiam lingua tua conscriptis (in hac enim urbe Orbis principe , & omnium doctrinarum studiis florentissima multos habemus Arabicarum notarum peritos interpretes) & Nunciis , plenissime de tua & nationis illius tuæ ad Catholicos ritus S. R. E. conformatione instruas , quibus etiam de rebus omnibus ad supradictum Guardianum scribimus ; is enim , si difficilis tibi erit , aut periculosa tuorum Legatorum missio , per Fratres suos ad Capitula generalia convenientes nos poterit instruere , ad quem Fraternitas tua omnia poterit sua consilia , & desideria transmittere . Nos eo animo sumus , ut si Fraternitas tua adhæserit , sicut jam cœpit , eis consiliis , quæ orthodoxæ Fidei congruunt , & ad salutem animarum sunt necessaria ; omnes Sedi Apostolicæ divinitus datos ex Spiritu Sancto thesauros tuis honoribus , & commodis patefacturi simus , Deumque oraturi , ut te nobiscum una incolumem in sua sancta Ecclesia , atque in bono proposito perseverantem conservet . Datum &c.

Sadoletus .

XVIII. REGI FRANCORUM.

CUn superioribus diebus , laborante in extremis quondam Petro de Brignac Monasterii Sancti Salvatoris de Rotono Ordinis

San-

Sancti Benedicti Redonensis Diœcesis perpetuo Administratore, nos dictum Monasterium nostræ, & Sedis Apostolicæ dispositioni in pectore reservavissimus, ac deinde ipsum, ejusdem Petri obitu extra Romanam Curiam defuncti vacans, de quo tunc nullus præter nos ullo modo poterat disponere, dilecto filio Ludovico de Rossis, nostro secundum carnem consanguineo, & Camerario Secreto, motu proprio perpetuo commendavissimus, existimavimus semper nostram ejusmodi provisionem rite, & canonice factam, pro nostra, & hujus sanctæ Sedis auctoritate, & reverentia, nullum non modo impedimentum, sed nec retardationem quidem ullam habituram. Itaque ob hanc causam scripsimus antea Majestati tuæ tum provisionis nostræ prosecutionem, tum ipsius Ludovici consanguinei nostri, quem paterno affectu diligimus, commodum commendantes. Nunc autem cum, præter nostram nobis expectationem eveniat, ut ejus Monasterii possessio, & fructuum provenientium perceptio ipsi Ludovico adhuc assignata, traditaque non fuerit, Majestate tua, non uti speravimus, & optavimus, favente, ac dilecto filio Guillelmo, Confessore, ut intelleximus, tuo, impediante; non possumus non aliquantum mirari, præsidium, ac liberalitatem Majestatis tuæ, quam nos in maximis rebus promptissimam sperabamus, in his, quæ non ita magna sunt, nobis esse interclusam. Ipsum autem Guillelmum credidissimus pro sui Ordinis professione, & virtutibus aliis, quibus ornatus esse dicitur, non iturus obviam nostris, & Sedis Apostolicæ decretis, quibus ipse melius quam ceteri obtemperare

debut, cum & nos non parvam alias ipsius meritorum habituri essemus rationem. Hoc autem in negotio, cum & nos alio modo deliberaverimus, & ipse ex alieno Ordine existat, dolemus nostram de illo opinionem esse aliquantulum labefactatam. Ac si nulla inter nos ipsos atque te alia officia ac merita intercederent, tamen erat pietatis, & virtutis tuæ; habere respectum ad nostram, & sanctæ Sedis Apostolicæ dignitatem auctoritatemque, & quæ per nos decreta fuissent inviolata esse jubere. Nunc in tanta nostra conjunctione atque amicitia, nihil minus expectari debuit, quam quicquam nobis a charissimo in Christo filio nostro Ludovico Francorum Rege Christianissimo esse negatum. His de rebus omnibus locuti sumus largiter cum dilecto filio Joanne de Rupeforti nuncio tuo a nobis ad te redeunte, cui etiam mandamus, ut ad te nostrum hujus rei desiderium perferret. Majestatem tuam hortamur in Domino, & enixe requirimus, ut hac in re gratificari nostræ voluntati studeat; cum, & apud Regem nobis conjunctissimum, & pro homine charo, atque grato affine nostro, de nobis benemerito, optimis ornato partibus, tuæque amplitudinis studiosissimo postulemus: erit hoc nobis vere gratissimum. Datum Romæ 1514. anno secundo.

Leo X.

Sadoletus.

XIX. DUCI ENGOLISMENSI.

CUm superioribus diebus &c. &c. *ut supr.*
Itaque ob hanc causam, & scribimus ad charissimum Francorum Regem Christianissimum,

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ: 27

mum ; & ad Nobilitatem tuam scribendum duximus , te in Domino plurimum hortantes , ut pro nostra , & hujus sanctæ Sedis reverentia , & ex pietate ac Religione tua , ex qua valde commendaris , velis adesse & favere , ut dictus Ludovicus affinis noster , quem propter ejus merita paterno affectu diligimus , charumque habemus , remotis omnibus obstaculis , pro debito justitiæ , ejus monasterii pacificam possessionem , tua Nobilitate interveniente , consequatur : quod erit omnino nobis gratissimum , nostraque erga Nobilitatem tuam liberalitate compensandum . Sed de hac re tota cum dilecto filio Joanne de Rupesforti regio apud nos nuncio sumus locuti , cui mandavimus , ut rediens , tecum nostrum ejus rei desiderium communicaret . Ei Nobilitas tua fidem circa hoc adhibebit . Datum Romæ 1514. anno secundo .

Leo X.

Sadoletus .

XX. REGI PORTUGALIÆ.

Postea quam Serenitas tua , suis Legatis ; viris lectissimis ad nos missis , id , quod Regi Christianissimo fuit consentaneum , veram & sinceram obedientiam Deo optimo maximo , nobisque Dei in terris vices , licet immeritis , gerentibus , ac Sedi Apostolicæ præstitit ; cum munus eorum publice cum magna dignitate actum , habitamque luculentam orationem læti auscultavissemus , & quæ visa nobis fuerunt ad tuam singularem laudem , & commendationem pertinere , respondissemus ; fuimus ab iisdem Legatis tuis appellati , ut privatim eis copiam , & potestatem nostri fa-

ceremus, quod habere se dicerent mandata, & munera, de quibus tuo nomine essent nobiscum acturi: quod nos cum illis libenter concessimus (antecefferat autem rumor, & hominum expectatio non mediocris, propter famam, & nobilitatem eorum munerum, quæ abs te missa esse dicebantur, quo esset tua liberalitas testatior) die constituta advocavimus nobis Venerandum Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium cœtum universum; magnamque præterea multitudinem & copiam ornatorum ac præstantium virorum tanti spectaculi celebritas concitavit. Itaque constituti in Conventu plenæ summæ dignitatis excepimus adeuntes Legatos tuos, eorumque orationem de tua erga nos benevolentia, de muneribus missis, de animo in sanctam Sedem Apostolicam, ac in Dei fidem egregio & præstanti jucundissime accepimus, neque mediocri cum voluptate, munera ipsa aspeximus, Elephantum unum Indicum incredibili corporis magnitudine, & Pardum unum aliquanto specie ipsa venustiore virgato corpore, & maculis distincto: sed in Elephanto omnium admiratio major, vel propter memoriam antiquitatis, quod apud veteres hæc bellua Romæ frequens, tanto seculorum intervallo visa non fuerit, postquam videlicet hujus maximæ, & nobilissimæ civitatis veteres illæ imperii, & potentiæ opes conciderunt; vel propter docilitatem belluæ atque disciplinam, ita obtemperantis monitis, & præceptis rectoris sui, ut fides feret non falso fuisse a gentilibus nostris, litteris proditum, esse quandam illi belluæ cum genere humano societatem. Atque hæc hujusmodi animantium pro-

productio, & nobis iucunditati fuit, & popularem in primis habuit admirationem. Sed cum hoc spectaculo transacto, in medio eorundem Fratrum nostrorum, & in gravissimorum, atque ornatissimorum hominum corona confedissemus, explicaverunt eo in loco ministri Majestatis tuæ vestem destinatam rebus divinis, ac vere tantummodo dignam, quæ in thesauris Dei omnipotentis censeatur; cum nemo mortalis tam sit arrogans, qui se tanto illo ornatu dignum putare queat. Sed ejus fulgor simul atque, involucris rejectis, ad oculos intuentium est oblatus, silentium primum, & tacita admiratio omnes tenuit: neque enim aut oculi ad aspectum, aut vox ad laudem sufficere posse videbantur; idque non injuria. Erat enim ea species, ea pulchritudo nobilissimi operis, qualem nec vidissemus antea unquam, nec videre expectavissemus; is splendor, qui ex candore, & copia tot gemmarum esse debebat; artem autem in eo, & varietatem operum omnes plane confitebantur etiam pretiosiores esse materia, cum diuturnus labor nobilitatem summi artificii, ordine, & contextu mirabili margaritarum, antecellere omnibus Indicis, atque Arabicis opibus coegisset. Hoc dono conspecto, in quo, & magnitudo animi tui, qui dedicasses, & summi Dei, cujus honori dedicasses, erga te beneficentia perspiciebatur; lectæ sunt litteræ tuæ, scriptæ incertum elegantius, an religiosius; te, quod primitiæ omnium rerum Deo dicandæ sunt, primitias Lybiæ, Mauritaniæ, Æthiopiæ, Arabiæ, Persidis, atque Indiæ in Dei honorem, nobis ipsius vices sustinentibus dare, ac de-

dicare. Quorum omnium, & verborum, & operum magnificentia, a tanto & tam illustri Rege profecta, inusitata quidem nobis & mirabilis visa est, animo percurrentibus, quas tu provincias, quas regiones, quas oras tam terrestres quam maritimas virtute ac victoria, Deo comite, peragrasses; ut te præstantissimum Regem non solum nostra, sed etiam antiquitatis memoria præbuißes. Sed multo clarior, atque admirabilior visa est in tanto Rege, & optima erga Deum voluntas, & summa Religio: animus vero, & benevolentia erga nos, ceterarum rerum omnium nobis accidit jucundissima. Quamquam enim, maximas, ac præclarissimas res nobis dono misisti, tamen multo habemus gratiorem amorem erga nos tuum, quam cunctarum opum, & divitiarum apparationem. Itaque munera quidem tua, ut nobis charissima, in sacrario nostri delubri Palatini conservaturi sumus, te vero ipsum ac præstantissimas virtutes tuas in corde, atque animo nostro perpetuo conservabimus. Utinam quas vellemus gratias tuæ Serenitati agere possemus; agimus quidem maximas; sumusque, si occasio feret, aliquando relaturi. Sed referet Deus ipse, qui nec pietatem tuam cœlestibus suis præmiis, quæ maxima sunt, irremuneratam, nec nostram cupiditatem referendæ gratiæ, ut confidimus, irritam esse finet. Nos quidem, quod nostræ est potestatis, & singularem benevolentiam tuæ erga nos voluntati perpetuo habituri sumus, & summum honorem virtuti. Datum Romæ die xi. Maji 1514. anno secundo.

Leo X.

Sadoletus.

XXI. RE-

XXI. REGI FRANCORUM.

Chariss. &c. Cum ad nos allatum sit, inter ceteros Genuenses cives, qui Lugduni jussu Majestatis tuæ detenti fuerunt, dilectum quoque filium Jacobum de Saulis, dilecti filii nostri Bandinelli Cardinalis de Saulis patruelem fuisse; statim, & dicti Cardinalis, & ipsius Jacobi causa commoti, quos ipsorum merito paterne diligimus, suscepimus curam scribendi ad Majestatem tuam: & quoniam Jacobi salus nobis admodum cordi est, te in Domino enixe adhortandi, ut cum nobis persuadeatur, nullam gravem hujusmodi detentionis in eo subesse causam, neque ipse de Majestate tua tam male commeritus sit; velis eum intuitu nostri, qui hoc abs te studiose petimus, ut tamen tuæ Majestati convenire arbitremur, esse clementem adversus quidem omnes, sed præsertim eos qui abs te cives tui creati, & in numero tuorum habiti sunt, ex quibus est omnis Saulorum familia, quæ non magis Genuensis naturaliter, quam tuo beneficio Gallica facta est, & est omnis tibi dedita. Denique Majestas tua, si hunc liberum nobis, & saluum condonaverit rem nobis gratissimam faciet. Romæ 1514. anno secundo.

Leo X.

Sadoletus.

XXII. CARDINALI SEDUNENSIS.

Dilecte Fili noster. Amavimus semper dilectos Filios Galeatium, & Antonium Mariam, eorumque Fratres de Pallavicinis,

totamque illam domum & familiam , tum propter splendorem generis , hominumque virtutem , quod ipsi inter primos Italiæ ornatissimi , ac in rebus gerendis strenui semper existimati sunt ; tum vero quod nos ipsos etiam ante constitutos in minoribus , domumque nostram non mediocri benevolentia sunt prosequuti . Accessit ad illum amorem pristinum , etiam affinitas nobis cum ipsis Pallavicinis per nostros conjunctissimos contracta , quod vinculum benevolentia etiam alienas voluntates conciliare ad conspirationem amoris atque amicitia solet , veteres autem amicitias arctiore nodo adstringere . Quare , si hæ causæ graves ad illos fovendos , & a nobis nostra ope , ac patrocinio complectendos tuæ Circumspectioni videri debent , potes etiam existimare , quo animi studio petere a te instituerimus , ut illos omnibus eorum in rebus , ac negotiis , quæ non modo commodum illorum , sed honestatem etiam , dignitatemque familiae attingant , habere velis commendatissimos . Quod , ut nobis postulantis sedulo ac libenter tribuas , confidimus , nos quidem in tua egregia erga nos maximis in rebus perspecta voluntate meritisque singularibus , quæ tu pro tui animi virtute , atque constantia velle augere quotidie debes ; sed tamen arbitramur amplitudini quoque tuæ convenire , habere in fide & clientela tam illustrem familiam , quæ quali studio te sibi propitium , & propugnatorem adoptat , tali animo sese , opus , vires , ornamentaque sua omnia tam dignitatis quam fortunæ tuis honoribus commodis , temporibus offert , ac pollicetur . Nos quidem qui
tuam

tuam erga illos inclinatam, & propitiam voluntatem, & studiose petimus, & concupiscimus vehementer, affirmamus Circumspectioni tuæ, te quid in illos studii, operæ, liberalitatisque tuæ contuleris, in hominibus gratissimis tibi que deditissimis positurum, futurumque id tibi non modo honori, sed etiam commodo, ac jucunditati; nobis vero rem ita gratam facturum, ut ad multa tua & præclara erga nos officia hoc in primis charum, & jucundum simus habituri. Datum Romæ 1514.

Leo X.

Sadoletus.

XXIII. MUTINENSIBUS.

Dilecti Filii. Multis nunciantibus, sed præcipue dilecto filio Fabiano de Lippis Juris utriusque doctore, Commissario nostro ad nos scribente cognovimus; vos singulari quodam studio, & amore status Ecclesiastici incitatos egregiam operam navasse, ut istius nostræ civitatis nobis charissimæ possessio, quam nonnullorum fraus ac improbitas tergiversando impediēbat, a nostris facilius acciperetur: quod fuit nobis admodum gratum. Nam cum civitatem ipsam nostro, & S. R. E. imperio accessisse optabile nobis est, tum vestram tantam hujus rei voluntatem, & studia flagrantia erga dignitatem nostram prospexisse etiam jucundius. Quamquam quid Sedis Apostolicæ causa vos semper volueritis, nos non latet. Commendamus itaque in Domino devotionem vestram, & hortamur, ut perseverare in eodem animo studioque velitis, detisque operam pro vestra parte, ut illa civitas a

B 5

nobis,

34 JACOBI SADOLETI

nobis, quemadmodum optamus & cupimus, pacifice, & recte gubernari possit: nos enim pro nostra erga vos paterna charitate sumus curaturi, ut tam benemeritis de nostra dignitate civibus, omnia a nobis cum Domino & justitia, jucunda, & commoda procedant; quod ita intelligetis, ut vos, nec status Ecclesiastici, nec nostræ erga vos voluntatis poeniteat. Datum Romæ 1514.

Leo X.

Sadoletus.

XXIV. LEO PAPA X.

(*Ex Commentariis Matthæi Castilionei p.122.*)

Dilecte fili, salutem, & Apostolicam benedictionem. Nihil est in hoc honore ad quem impares meritis, divina providentia vocati fuimus, quod nobis gratius aut magis jucundum accidere possit, quam esse quandoque apud nos præmia fortibus & bonis & præstantibus viris constituta: fit autem hoc idem jucundissimum, cum illæ quæ nos invitant ad liberalitatem causæ ita consentiunt, ut ad peculiarem sensum benevolentiae nostræ, communis quoque utilitatis ratio accedat, ut uno, atque eodem facto, & præmium spectatæ virtuti, & speratæ exempli imitationem proponamus. Cum itaque te etiam antea in minoribus cognoverimus ipsi, egregie ornatum eis dotibus, quæ ad præstantem virum efficiendum accommodatæ sunt, cum genere natus honestissimo, & litterarum studiis antecellas, & bellica ex laude non mediocri nomen sis consecutus, quodque ante omnia nos movet, singulari erga nos & Sanctam Sedem Apo-

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ. 35

Apostolicam fueris voluntate atque observantia, dignitatis & meritorum tuorum rationem habere volentes, Nubilariæ castrum agrî Pisauriensis, nobis & S. Romanæ Ecclesiæ directi domini jure subiectum, quod dilectus filius nobilis vir Franciscus Maria de Ruvere, Dux Urbini, Almæ Urbis nostræ Præfectus, S. Rom. Ecclesiæ Generalis Capitaneus noster, in dicta civitate perpetuus Vicarius, tibi, liberis, posterisque tuis masculis, qui ex te legitime orientur, cum arcibus, hominibus, juribusque omnibus ejusdem, in fidei tuæ præmium, & suæ benevolentiae testimonium tradidit, & titulo irrevocabilis inter vivos donationis concessit, sicut in dicti Ducis litteris uberius continetur, tibi tenore præsentium litterarum confirmamus; eamque ipsam donationem tam in universum, quam partes omnes, & singula in ea contenta approbamus, Apostolicæque nostræ confirmationis, atque approbationis robore communimus; supplet omnes defectus tam juris, quam facti, si qui forsitan intervenissent in eadem: nec non quatenus opus sit, Castrum supradictum cum omnibus juribus, arcibus, bonis, & pertinentiis, ac vassallis suis, meroque & mixto imperio, & omnimoda jurisdictione, ac gladii potestate tibi, liberis, posterisque tuis masculis, qui ex te legitime orientur de novo concedimus, in perpetuumque condonamus: contrariis etiam, de quibus specialis & expressa mentio, ac forsitan de verbo ad verbum habenda esset, non obstantibus quibuscumque. Voluimus autem apud Ven. Fratrem R. Episcopum unum Ostiensem Camerarium nostrum fidelitatis solitum per alios feudatarios nostros

hujusmodi præstes juramentum, quodque in die SS. Petri & Pauli in recognitionem directi dominii, quod Sedes Apostolica obtinet, Camera nostræ Apostolicæ cereum unum e cera candida libræ unius annum censum, tu & successores tui prædicti in perpetuum persolvatis. Datum in Villa nostra Manliana sub annulo Piscatoris die vigesima secunda Maii millesimo quingentesimo quartodecimo, Pontificatus nostri anno secundo.

Jac. Sadoletus.

A tergo. Dilecto Filio Balthassari Castellioneo Castri Nubilariæ Domino.

XXV. JACOBO SABELLO.

Dilecte Fili. Quod, & virtus tua, & genus pollicentur, te in honore sanctæ Matris Ecclesiæ, ac nostro, ubi opus fuerit, defendendo egregiam fidem, & fortitudinem præbiturum; idcirco Præfecturam equitum septuaginta cum titulis, & præeminentiis dari consuetis, tenore præsentium concedimus, atque te cum eo ipso equitum numero ad nostra, & ejusdem Ecclesiæ stipendia conducimus, cum aliisque nostris Præfectis, & Ductoribus equitum annumeramus, te in Domino hortantes, ut fide, & virtute tua promereri studeas, quo nostra erga te liberalitas his terminis contenta esse non possit: volumus autem quod hujusmodi Præfecturæ tuæ tempus a data præsentium inchoare intelligatur. Datum Romæ Julii XI. 1514.

Leo X.

Sadoletus.

XXVI. TROI-

XXVI. TROILO SABELLO.

Dilecte Fili. Venit ad aures nostras, te una cum quibusdam aliis ea agere, & moliri parantem, quæ minime sunt æqua; statum civitatis Senæ, & dilecti filii Burgesii Petruccii, ac illius Reipublicæ pacem, & quietem perturbare velle; quod nequaquam credere possumus. Hujus enim pravi consilii nullam videmus esse rationem; nec vere quicquam est hoc tempore, quod gravius, & molestius accidere possit. Quamobrem primam quidem optamus falsa esse ea, quæ ad nos de te sunt perlata; sin autem in ea cogitatione, & apparatu verferis, denunciamus tibi, nos ea acturos per quæ hujus te consilii poeniteat. Nam cum dictam civitatem, & Burgesium ipsum in nostra fide, & cura habeamus, honoris nostri potius, quam alienæ temeritatis ducemus rationem. Te monemus igitur, sub poena acris indignationis nostræ, tibi que mandamus, ut hac cura, & apparatione omnino desistas. Datum Romæ 1514.

Leo X.

Sadoletus.

XXVII. LAURENTIO DE MEDICIS.

Dilecte Fili. Molestè admodum, & graviter ferimus, si modo, quod non credimus, vera sunt, quæ nunciantur, dilectos filios Troilum Sabellum, & Ludovicum Comitem Petiliani conspirantes cum exulibus Senæ, eum qui nunc est istius Reipublicæ statum velle perturbare. Cum autem Rempubicam illam, & dilectum filium Burgesium Petrucc-

truccium in nostra fide habeamus, existimemusque, non solum honori nostro conducere, sed etiam utilitati istius Reipublicæ & civitatis Florentinæ nobis patriæ charissimæ conferre, habere finitimos amicitia, & benevolentia conjunctos; idcirco Nobilitatem tuam summo opere hortamur, ut omni studio, atque opera intervenire velis, quo dilectissimi filii Priores libertatis Florentinæ Reipublicæ, ceterique Magistratus, quorum hæc cura erit efficere, velint, quo Senensis civitas, & is status, qui nunc est, incolumis & illæsus conservetur, omnibusque subsidiis etiam militum, & armorum, si opus fuerit, defendatur; in quo Nobilitas tua rem faciet se dignam, nobisque admodum gratam. Anno sec. 1514.

Leo X.

Sadoletus.

XXVIII. CARDINALI S. SABINÆ.

Dilecte Fili. Dudum cupientes, ut dil. fil. Elzeario Genesio familiari nostro, ac capellæ nostræ Magistro, de Canonatu, & Præbenda Ecclesiæ tuæ Bajocensis providere posses, tibi ut de Canonatu, & Præbenda hujusmodi, quæ tunc post unius mensis spatium vacare contingeret, juxta illius, olim Pont. fel. rec. Gregorii VIII. Prædecessoris nostri ad tunc Episcopum Novionensem directæ, quæ incipit, *Mandatum*, & aliarum duarum illam immediate sequentium Decretalium formas provideres, per alias nostras litteras mandavimus, prout in illis plenius continetur; cumque postea non absque admiratione acceperimus nonnullos Canonatus, & Præ-

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ. 39

Præbendas Ecclesiæ tuæ vacasse, quæ præfato Elzeario juxta tenorem earum litterarum conferre non curasti; hortamur te, ut intuitu nostro, qui præfatum Elzearium, propter ipsius virtutes, & nobis assidue impensa servitia non mediocri prosequimur amore, de Canonatu & Præbenda hujusmodi providere cures: quod erit nobis gratissimum, & majori erga te, cum occasio fuerit, liberalitate compensandum. 1514.

Sadoletus.

XXIX. EPISCOPO VERULANO.

Venerabilis Frater. Concessimus dilecto filio nostro de Pistoris, qui istic tecum negotia, & commissa gerebat, ut ratione valetudinis, qua affectus est, redire suo arbitrio posset. Cum autem de Fraternitate tua eandem, quam prius, fiduciam in Domino habeamus; volumus, ut tu optimo animo, & alacri studio nostras & hujus sanctæ Sedis apud dilectos filios Helvetios res gerere, & tractare non desistas, in omnibusque dilecto filio nostro Julio Cardinali de Medicis, & dilectis item filiis nostris secundum carnem fratribus, eorumque litteris, & informationibus obedias, & quæ ipsi tibi denunciabunt exequaris, dareque perseveres diligentem operam, ut dicti Helvetii nostram erga eos optimam voluntatem, & paternam dilectionem in dies cognoscant. Datum Romæ 1514.

Leo X.

Sadoletus.

XXX. Lu-

XXX. LUDOVICO DE FRANCO.

Dilecte Fili. Mirati admodum sumus, te, qui noster, & sanctæ Romanæ Ecclesiæ subditus existis, ac dilecto filio nobili viro Francisco Marchioni Mantuæ deservis, relicto eo ad cujus latus honestius adhærebas, ac nullo respectu ad nos & Sedem Apostolicam habito, eo animo advenisse, ut quietem, ac tranquillitatem civitatis nostræ Firmanæ perturbare coneris: si modo ea vera sunt, quæ nobis de te nunciantur. Quod cum nos permitturi nullo modo simus, neque velimus pacificum statum illius civitatis turbari, aut carere domo quemquam, & propria satisfactione, nisi auctoritas nostra, & culpa demerentis intercesserit; monemus te, ut hoc consilio, atque hac opera desistas. Quod si tibi injuriam aliquam factam, aut te ulla re violatum esse putas, si nobis significaveris, ea remedia adhibebimus, quæ tibi, & incolumitati tuæ fuerint opportuna: sin autem ulterius, quod non credimus, tumultus ac turbas concitare procefferis, erit nobis necesse id agere, quo te hujus temeritatis poeniteat. Datum Romæ 1514.

Leo X.

Sadoletus.

XXXI. ORATORI FLORENTINO IN GALLIA.

Dilecte Fili. Quo studio scribamus ad charissimum Ludovicum Regem Francorum Christianissimum, ut Majestas sua favere dilecto filio nostro Ludovico Cardinali Sanctorum Quatuor, & ejus Procuratori in apprehen-
denda

denda possessione Ecclesiæ Venetensis velit, ex interclusostrarum litterarum exemplo poteris cognoscere. Cum autem ipsum Cardinalem singulari nostra dilectione merito prosequamur, resque ipsius non secus ac nostras cordi habeamus, devotionem tuam hortamur in Domino, petimusque instanter, ut omni studio, ac diligentia dare operam apud præfatum Regem velis, quo dictus Cardinalis sui iusti desiderii compos efficiatur; sicut ex litterarum nostrarum ad eum missarum copia poteris instrui: erit hoc nobis gratissimum. Datum Romæ 1514.

Leo X.

Sadoletus.

XXXII. EPISCOPO PARISIENSI.

Venerabilis Frater. Nota sunt Fraternitati tuæ virtutes, ac merita dilecti filii nostri Ludovici Cardinalis Sanctorum Quatuor, quibusque nos illum plurimis, ac iustissimis causis adducti impensius in Domino diligamus. Cum igitur cupiamus eum Ecclesiæ Venetensi, cui de ipsius persona per nos fuit provisum, favente Rege, consequi liberam, & expeditam possessionem; Oratoresque præfati Regis apud nos existentes, Majestatem suam contentam esse, assensumque præstitisse dicant, unum est adhuc, quod deesse videtur, videlicet, ut Rex ipse regias suas litteras ad Consiliarios Ducatus Britanniae mittat, eosque moneat, ut Procuratori dicti Cardinalis opem, & operam in apprehendenda possessione præbeant opportunam. Cum autem intelligamus quanta sit autoritas tua apud ipsum Regem, & quantum tu ipsius Lud.
Card.

Card. causa, qui Fraternitati tuæ studiosus admodum, & benevolus est, debeas, eamdem Fraternitatem tuam hortamur in Domino, ut sua prudentia, & apud ipsum Regem dexteritate efficere velit, quo & ipsius Ludovici Cardinalis justo desiderio, & nostris intercessionibus satisfiat; quod erit, & Fraternitatis tuæ bonitate, & prudentia dignum, & nobis valde gratum. 1514.

Leo X.

Sadoletus.

XXXIII. IMPERATORI.

Chariss. &c. Majestatis tuæ litteræ scriptæ humanissime, quibus dilectos filios nobis secundum carnem affines, fratres Malaspinos per te restitutos in fraternum & familiare feudum, ac, quod potius multo est, in gratiam tuam, nobis significasti, gratissimæ nobis fuerunt. Nam cum eorum commodum, quos charos, & acceptos habemus, tum vero nobis quidem non incognitam, sed jucundam tamen summam, ac singularem clementiam Imperatoriæ Majestatis tuæ in se continebant; ob quam gratias agimus Serenitati tuæ quas possumus magnas. Etsi enim gratum nobis admodum est, nostros affines, & domesticam utilitatem, & Principis sui obtinere benevolentiam; tamen quia ita aperte prætefers, id te dare illorum quidem fidelitati & virtuti, sed etiam magis auctoritati & intercessionis nostræ; videtur nobis hoc beneficium directe abs te erga nosmetipsos proficisci. Quare illi quidem tuo nomini, & imperio devoti semper futuri sunt; habent enim causas, & plurimas, & maximas: sed quod ad nos pertinet, quibus

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ. 43

bus Majestas tua etiam eos, qui sese rei Ecclesiasticæ dediderunt, affines nostros commendat; nos ad eam voluntatem, quam erga ipsos habemus, dabimus operam, ut Majestatis tuæ commendatio magnum momentum attulisse videatur; quod data opportunitate cognoscent. Datum Romæ X. Septembris 1514. Anno secundo.

Leo X.

Sadoletus.

XXXIV. REGI SCOTIÆ.

Charissime in Christo Fili noster. Ex literis tuis quinta Octobris datis cognovimus, Celsitudinem tuam de suorum omnium Procerum consensu ad regni regimen evectam & in folio regali stabilitam fuisse, accedente ad id quoque chariss. in Christo fil. nost. Henrici Angliæ Regis Fidei defensoris avunculi tui auxilio, quem nos semper cupidum status, & amplitudinis tuæ agnovimus; quod nobis auditu perjucundum fuit. Nam cum tuæ favemus dignitati, quam justam & debitam in te, Majorum quoque tuorum præclaris virtutibus, & erga hanc sanctam Sedem officiis responsuram non dubitamus; tum gaudemus omni nomine pacis atque concordiae, cujus fundamenta inter duo ista regna Angliæ & Scotiæ jam esse jacta, & firmata jucundo accepimus nuncio. Utinam ea quoque in universa reliqua Christianitate constitui, & componi posset; in quo nos equidem ita laboramus, ut neque diurnæ quietis partem ullam, neque nocturnæ capiamus. Sed adhuc durioribus animis bellantium, nostris consiliis, & paternis monitionibus non est obtemperatum:
pro

pro quo, ut Deus, & Dominus noster sua cælesti providentia actionibus nostris tendentibus ad pacem favere dignetur, tuæ quoque Celsitudinis est, & orare eum, & orandum ceteris tuis omnibus mandare. De te vero, quanquam existimemus, tua sponte recte, ac juste acturum omnia, innixum cum præstanti natura tua, tum ejusdem avunculi tui Angliæ regis prudentissimi consiliis; tamen nostrum quoque est, monere, atque hortari, ut in hoc regni tui primordio gratus primum illi summo Regi, & regnorum omnium largitori Deo studeas esse; deinde te ita temperate geras, ut justitiam tuam, necnon in meritos beneficentiam omnes intelligant; pacemque in primis retineas, sine qua nihil stabile & tutum tenere potes. De tuis vero, & Majorum tuorum quæ ad nos perscribis privilegiis, nihil sumus, nisi quod erit rectum & debitum, facturi; & cum in illis conservandis; tum in ceteris omnibus, ad status tui firmitatem pertinentibus ita acturi, ut Celsitudo tua intelligat, curæ nobis esse & salutem, & dignitatem tuam. Datum Romæ die XXIII. Novembris 1514.

Leo X.

Sadoletus.

XXXV. IN SCOTIAM.

Charissima in Christo filia nostra, & dilecti filii. Accepimus per manus dilecti filii Thomæ Nudiæ Notarii, & Cubicularii nostri vestras litteras XXII. die Junii proxime datas, quibus nobis, & Sedi Apostolicæ supplicatis, ut, servatis Majorum vestrorum privilegiis (quod felic. memor. Romanos Pontifices prædece-

decessores nostros fecisse, & nos pollicitos esse, affirmatis) Ecclesiam Sancti Andreae, ac reliquas deinceps Ecclesias, ex petitione, & postulatione vestra, in personas vestris litteris comprehensas transferre, & nominationes vestras admittere vellemus; inque ea re, & vestrae & totius regni salutis commoditatieque consulere. Quibus nos litteris respondemus; nos ab initio nostri Pontificatus, cum eam personam a Deo nobis impositam suscepissemus, ut tanquam communis, & universalis omnium fidelium pater curam salutis filiorum nostrorum gereremus, spectasse semper, & cogitasse, quonam modo maxime illius regni commodis, & utilitati consuleremus. Admonebat autem nos, & ad peculiarem quandam, erga vestram nationem, benevolentiam incitabat virtus, & pietas, & in hanc sanctissimam Sedem Fidemque Christi universam, claræ memoriæ Jacobi Regis quondam vestri voluntas, ac observantia, quem & nos vivum patrio amore dileximus, & defunctum sumus pio dolore, & misericordia profecuti. Cum autem is, sicut Deo placuit, excessisset rebus humanis, ac mox Ecclesia S. Andreae vacavisset, existimavimus, cum eam dilecto filio nostro Innocentio Sanctorum Cosmæ & Damiani Diacono Cardinali, nostro secundum carnem nepoti commendaremus, futurum illud vinculum quoddam majoris conjunctionis inter nos, & vestram nobis dilectam & charam nationem, quo ad majorem erga vos benevolentiam suscipiendam incitaremur; sicut nos ad vos tum scripsisse recordari potestis. Sed illius provisionis, & commendationis nostræ effectu circa possessionem non secuto, cum intelli-

telligere nobis videremur, vos malle dictam, & alias istius regni Ecclesias vestræ nationis hominibus conferri, vertimus curam, ut ea in re, & desiderio vestro, & honori Sedis Apostolicæ consuleremus, qui bene de se meritis, gratam se, & beneficam solet exhibere; nec diu tamen cogitandum nobis fuit, quin Venerabilem Fratrem Andreæ Archiepiscopum tunc Bituricensem hoc honore dignum statueremus; cum præsertim ad illius dignitatem, & merita, multa accederent extrinsecus adjuvamenta, quæ nobis id maxime suaderent. Nam & quanto amore illum Rex vester defunctus, ob fidem, & integritatem in eo cognitam, semper dilexerit, in memoria habuimus (ejus autem Regis judicium, & voluntas magni a vobis fieri debet) & quia de ejusdem Andreæ Archiepisc. prudentia, & virtute conscii eramus, sciebamusque quantum ille pro communi pace, & bono Sedis Apostolicæ laborasset, aliquam gratiam per nos, & Sedem Apostolicam illi debere fatebamur. Tertio cum hominem vestræ nationis vestris Ecclesiis, & Prælatiis præficiendum esse videremus, non habuimus hominem, qui & sua virtute potior, & nobis gratior, & vestro isti regno, ac nationi utilior esse possit. Quin pro amore erga vos, & illam patriam nostro; ut ad eam longe a nobis sitam benevolentia, & beneficiis propius accederemus, præter dictam Ecclesiam S. Andreæ, & alia Monasteria, quæ præfato Archiepiscopo contulimus, etiam nostrum de latere Legatum in isto regno Scotiæ eum creavimus cum iis facultatibus, quas vobis proficuas, & salutare fore ob spirituales gratias, & emundationes vestrarum conscientiarum

tiarum non dubitamus. Atque hæc omnia egimus de Ven. Fratrum nostrorum S.R.E. Cardinalium consensu, & consilio, in quibus si ex vestra natione aliquis promovendus fuit; hic, præterquamquod vester est, & vestra ex natione, nobis quoque & Sedi Apostolicæ gratissimus semper fuit. Si fides quæsitæ est, hic sicut Regi vestro defuncto usque ad mortem fidelissimus extitit, ita vobis summam fidem præbiturus est; si istius regni utilitas spectata, habere non potestis hominem usu, & experientia rerum, & gratia, & auctoritate sua vobis & ibi in regno, & hic in curia ad vestra commoda procuranda utiliore. Quare si hæc causæ & rationes vobis, ut sunt, etiam justæ videntur, & si intelligitis in his omnibus perficiendis illius regni honorem, & commodum nobis ante oculos fuisse propositum, debetis etiam vos, pro vestra perpetua in sanctam Sedem Apostolicam reverentia, nostris, & ejusdem Sedis sanctis, & bene consultis deliberationibus acquiescere. Ac nos quidem, & hoc fecimus, ut dictas Prælatias ab hominibus vestræ nationis non amoveremus; & in futurum, si vestram voluntatem ad nostram in hoc negotio conformabitis, ostendemus vobis, magnæ curæ esse nobis, non solum servare privilegia vestra, sed majoribus in dies donis vestram nationem honorare. Et hæc quidem translatio, & promotio nostra præfati Archiepiscopi ante erat in Consistorio nostro facta, quam nos vestras litteras accepimus: sed etsi integrum nobis fuisset, non potuissemus melius, & ex judicio nostro, & ex utilitate vestra providere; & cum jam res bis mutata sit, pro honestate, & gravitate Sedis Apostolicæ,

stolicæ, turpis jam esset alia permutatio. Itaque in hac sententia persistimus, ut bene per nos vobis consultum, vosque gratulari potius ob hanc provisionem nostram, quam eam labefactare debere judicemus. Eos autem Prælatos, quos nobis nominatis, homines dignissimos esse arbitramur: sed, quod nunc non possumus, aliis occasionibus libentissime sumus facturi, ut eos, quibus Dominus dederit, muneribus illustremus. Nunc te hortamur charissima in Christo filia, & devotiones vestras dilecti filii, in virtute illius sanctæ obedientiæ, quæ cælum credentibus aperit, ut provisionem Apostolicam de persona præfati Archiepiscopi factam libenter admittere, & acceptare velitis: in quo & rem Deo acceptam, & nobis gratissimam facietis, & magis etiam in posterum nostram erga vos paternam & singularem benevolentiam cognoscetis. Sed de his latius ad vos supradictus Thomas de mandato nostro referet, cui fidem indubitam habebitis. Datum Romæ VIII. Decembris 1514.

Leo X.

Sadoletus.

XXXVI. REGI FRANCORUM.

Charissime. Etsi obitu claræ memoriæ Ludovici, tui nuper Prædecessoris audito, non mediocrem animi dolorem concepimus, quod magnum Regem, & nobis, ac Sedi Apostolicæ, præsertim extremis his temporibus, amicissimum judicabamus amisisse; tamen, cum esset ad nos perlatus Majestatem tuam continuo, ut quidem decebat, summa omnium lætitia, & voluntate ad regale solium evectam fuisse,

fuisse; nova gratulatione mitigavimus dolorem. Itaque commoti nostra erga te paterna benevolentia & charitate, quam etiam, cum tu esses in minoribus, susceptam, magnis & mutuis inter nos officiis nos aucturos speramus, has ad tuam Majestatem litteras direximus, nuncias cum nostræ ex tua amplitudine susceptæ lætitiæ, tum singularis erga te studii, & amoris. Nos te, charissime fili, semper judicavimus cum ceteris virtutibus omnibus, quæ magno Principi conveniant, ornatum, tum præcipua quadam præditum erga summum Deum pietate, in illius sanctam Fidem, & Romanam ac universalem Ecclesiam religione & observantia; cujus quidem rei egregiam alias laudem, nunc maximum ab ipso Deo præmium es consecutus, cum ejus recens in te tantum beneficium possis agnoscere. Eo enim auctore, & largitore, Reges, & Principes nationum constituuntur, quos tam præclaro munere devinctos, ad referendam Deo gratiam, & illius sanctissimam propagandam fidem, omnis & diurna, & nocturna cura debet excitare. Hac igitur de te spe, & opinione imbuti, gratias agimus primum Deo, deinde tuæ Majestati gratulamur, omni affectu & amore hanc dignitatem tuam complectentes, quam non solum optamus, sed etiam speramus toti Christianæ Reipublicæ fore salutarem; nobis vero, qui te in nostræ visceribus charitatis gerimus, ac Sedi Apostolicæ, quæ in te filio suo primogenito acquiescit, jucundam etiam, & honorificam. Illud certe Majestatem tuam pro nostra affectione paterna breviter admonendam putamus, ut consideratis secum diligentius superiorum

temporum, & rerum eventibus, nullam actionem velit putare, nisi quæ cum Deo, ac pietate, & cum Christianæ Fidei commodo conjuncta sit, dignam Christianissimi Regis aut virtute, aut nomine: cum cetera, quæ ab hoc fine, consilia aberrant, & plena semper sint ingrata sollicitudinis, & eventus plerumque non habeant secundos. Quamquam hæc tu, Deo inspirante, tua prudentia diligentius cogitabis. Nos nostri erga te amoris fiducia parem nobis tuam voluntatem repromittentes, hac primo in re abs te cupimus nobis satisfieri, ut de Ecclesia Narbonensi (quemadmodum nos destinavimus, & sicut ad claræ memoriæ Prædecessorem tuum scripseramus) velit Majestas tua libenter assentiri, ut dilecto filio nostro Julio Cardinali de Medicis provideamus; cum præsertim Prædecessor tuus recompensam Ecclesiæ Albiensis ei pollicitus, Vaurensem obtulisset, dictusque Cardinalis neutram sit assecutus, & utrumque illarum cedere in tuam gratiam sit paratus. Cujus quidem Cardinalis tum virtus, & integritas, tum erga Majestatem, & ipsius statum observantia, & affectio digna est, quæ hanc suam erga se cognoscat liberalitatem: nobis quidem, qui eum & pro suis summis virtutibus, & pro consanguinitate ipsa vehementer amamus, Majestas tua faciet rem gratissimam, cui perpetuam gratiam debebimus. Die XXI. Jun. MDXV. Anno secundo.

XXXVII. EPISCOPO VESPRIMIENSI.

Baroni Croatia.

Venerabilis Frater. Retulit nobis Venerab. Frater Episcopus Octociensis Prælati noster domesticus, Fraternalitatem tuam in his periculis, & terroribus, quæ a perfidissimis Turcis, & patriæ tuæ, & universæ fidei Christianæ imminebant, ea opera gessisse, quæ & persona tua, & eo sacerdotii honore, quem geris, fuerunt dignissima. Sic enim intelleximus, tuis consiliis diligentiaque tua maxime effectum, ut res Christiana bene, & feliciter gereretur. Visum igitur nobis est, cum te de præteritis tuis laboribus commendare in Domino, tum ad futuros adhortari, ut in eodem perseveres, bene de Deo nostro, deque Fide Catholica promerendo, & studio, & voluntate: cui rei, etsi magna in cælo præmia ab omnipotente Deo proposita sunt, tamen nos quoque quantum in Domino poterimus, tuo honori, & commodis indulgebimus. Quo vero meliore animo, qui tecum in Turcas militabunt obire pericula pro Deo possint, tibi ac omnibus tecum in Turcas arma capientibus, de Dei omnipotentis, & Beatorum Apostolorum Petri & Pauli auctoritate confisi, plenariam omnium peccatorum suorum indulgentiam elargimur, promittentes, si eos in bello tam pio obire contigerit, paratam illis fore gloriam cum Beatis sempiternam. Supradictum autem Episcopum, quem ob nostra negotia in eas partes mittimus, Fraternalitatem tuam hortamur, ut studiose adjuvare velit, & ei de omni op-

52 JACOBI SADOLETI
portuno auxilio adesse. Datum Romæ die 1.
Novembris 1515.

Leo X.

Sadoletus.

XXXVIII. COMITI JOANNI CORBARIÆ.

Dilecte Fili. Virtus tua, & animus in iis
rebus excelsus & eminens, quæ ad ve-
rum honorem & Dei & tuum maxime perti-
nent, facit, ut te singulari in Domino bene-
volentia, & charitate complectamur. Quare
& munera tua ad nos missa gratissimo animo
accepimus, & de iis & tibi, & Deo nostro
omnipotenti gratiam habemus, quam maxi-
mam possumus. Ac aliorum sæpe munerum
pretia, aurum, & divitiæ faciunt; tua au-
tem munera ob tuam virtutem pretiosiora
fuerunt. Gratiam autem aliquam referre vo-
lentes, mandavimus Ven. Fratri Episcopo
Ostociensi Prælato nostro domestico, quem
ad pecunias in iis locis ob fabricam B. Petri
exactas ad nos comportandas mittimus, ut
Nobilitati tuæ ex iis pecuniis DC. Ducatus
auri condonaret, ut ea tua castra munires,
quæ in finibus prope impios hostes sunt posi-
ta: atque etiam, ut de spiritualibus donis
te honoremus, harum litterarum tenore, &
Nobilitati tuæ, & eis omnibus, qui tecum
una contra Turcas arma capient, adversus-
que eos pro fidei tutela belligerabunt, ple-
nariam omnium peccatorum suorum indul-
gentiam, & remissionem, Dei omnipotentis,
& Beatorum Apostolorum Petri & Pauli au-
thoritate confisi elargimur. Datum Romæ,
et supra.

Leo X.

Sadoletus.

XXXIX. GU-

XXXIX. GUBERNATORI URBIS.

Venerabil. Frater. Commisimus superioribus diebus Venerabili Fratri nostro F. Episcopo Tiburtino in alma Urbe nostra, nostro & Sedis Apostolicæ Legato, ut cum Fraternitate tua ageret, quo in causa dilecti filii Laurentii Crassi Canonici Lateranensis Venerabilem item Fratrem almæ urbis nostræ Vicarium adjunctum haberes, ut cum eo pariter procederes: quod factum non esse miramur. Quare cum nostræ constantis intentionis sit, ut ambo simul, ac neuter seorsum causam eam cognoscatis, mandamus tibi, & expresse præcipimus, ut juxta tenorem supradictarum litterarum nostrarum præfato Legato directarum, adjuncto tecum Vicario nostro, procedas jusque facias, non obstantibus quibuscumque. Datum Bononiæ xviii. Decembris 1515.

Leo X.

Sadoletus.

XL. CARDINALI EBORACENSIS.

Dilecte Fili. Mittimus ad Cir. tuam exemplum litterarum, ad filium Regem charissimum, de congressu cum charissimo in Christo filio nostro Francisco Rege Francorum Christianissimo per nos habito, deque deliberationibus nostris scriptarum; in quibus, cum magna spe nobis oblata sanctissimarum in Turcas expeditionum, ipsius Majestatem enixe adhortamur, ut suscipere patrocinium pro parte sua Christianæ fidei velit; sicut alias nobis benignissime pollicitus est. Tuam ergo

Circ. in cujus virtute, & erga nos benevolentia magnam spem hujus præclarissimi operis perficiendi locavimus, summo studio requirimus, & hortamur, ut, si unquam alias nobis rem gratissimam fecit aut factura est, & si Dei causa, & sanctæ Matris Ecclesiæ, in qua ipse tantam dignitatem obtinet, sibi elaborandum esse putat; nunc illius Regis mentem, animum, studium, voluntatem, opesque, quibus abundat, virtutem, magnitudinem animi, qua summa præditus est, & omnibus aliis curis, & cogitationibus ad tam præclarum, & sanctum opus revocare diligentia, auctoritate, precibusque contendat, & denique efficere, ut nos hujus optimi, & ardentissimi desiderii compotes efficiamur. Res longam orationem desiderat, sed noster paternus amor erga te, & tua erga nos observantia paucis contenta est. Dedimus autem in mandatis Ven. Fr. Sil. Episcopo Unigoriensi istius Regiæ Majestatis apud nos Oratori; ut ad tuam Circ. plenissime perscriberet, cujus litteris fidem habebis. Nos, iterum enim repetemus, si tuum studium in hac voluntate nostra nobis respondere cognoverimus; quemadmodum tamen certe expectamus, omnem nostram spem, & opinionem virtutis tuæ cumulatissime expletam reputabimus, tuæque Circ. hoc immortale officium in animo semper conservabimus. Datum Bonon.

Sadoletus.

XLI. DOMINÆ ENGOLISMENSI.

Dilecta in Christo Filia . Etsi certi sumus, famam ipsam, quæ malarum præcipue rerum velox & festina est, ad ceteros tuos omnium rerum labores, gravem etiam nuncium de periculis Ungariæ ad paucos dies tibi allaturam Sed in tuam Nobilitatem in primis oculi, & mens nostra conversa est. Scimus enim, & novimus virtutem & Religionem tuam, quæ in difficilibus, & duris rebus exercitata, nusquam tamen a Deo pietateque deflexit, meritaque est, ut lætiore jam vultu divina benignitas res tuas respiciat. Nec tu certe hoc tempore ullum sacrificium sanctius, ullum obsequium gratius potes offerre, quam ostendere re, & factis, illius fidem sanctumque nomen, ne ab impuris violetur, maximæ esse curæ. Ac cernimus quidem ipsi, atque etiam a te, & isto inclyto opulentoque regno expectandum est, filia charissima, ut partem oneris in Religione Christi adjuvanda, & populis ab interitu fidelibus vindicandis, prompto, & alacri vultu suscipiatis; quo idem Deus omnipotens pristinam nobis felicitatem, id quod facturum confidimus, referat. Et quidem his ipsis diebus venerant rumores de pace satis constantes, quæ inter Cæsarem, & Christianissimum filium tuum conciliata diceretur, cujus optatissimi nuncii voluptas, si ut speramus, vera est (nam ad nos litteræ nullæ adhuc erant missæ) in ipso temporis articulo publicata erexit omnium mentes; ut cum ex una parte iracundiam, & severitatem summi Dei

metueremus ; ex altera misericordiam , & benignitatem experiremur , qui in maximis periculis Christianitatis , haberet remedia suæ clementiæ tam parata . Hanc ergo pacem & concordiam inter eos , quam nos pro nostra parte semper procuravimus , atque suavimus intercessimusque apud Cæsarem pro ea tam sæpius ; siue factam vehementer gratulamur ; siue futuram esse non dubitamus : cujus fausto , & felici nexu , si modo nunc aliquantulum salus Ungariæ sustineatur , audemus sperare Deo freti , impium hostem , quæ consilia nunc versat , & in perniciem Ungariæ ac Christianitatis totius machinatur , ea prope diem in caput suum conversa , esse sensurum : quod ut contingat , atque hujus singularis gloriæ atque virtutis maximam filius tuus , & idem noster ferat partem , eundem Deum , misericordiæ Dominum supplices deprecamur . Datum Romæ die XI. Februarii 1516.

Leo X.

Sadoletus .

XLII. CHARISSIMO IN CHRISTO FILIO
NOSTRO CAROLO CASTELLÆ , ET
LEGIONIS , AC ARAGONUM
REGI ILLUSTRIS .

L E O P A P A X.

Charissime in Christo fili noster , salutem & Apostolicam benedictionem . Devotionem tuam in nos & hanc sanctam Sedem Apostolicam plurimum in Domino commendamus ; quod , prout litteris tuis nobis innouit , dilectum filium Hieronymum de Frescobaldi civem & mercatorem Florentinum
Com-

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ. 57

Commissarium super exigendis proventibus, occasione Indulgentiarum, pro reparatione aggerum locorum maritimorum tui temporalis domini inferioris Germaniæ per nos concessarum, & decimarum in eodem dominio impositarum, nos & Cameram Apostolicam concernentibus, a nobis deputatum, ad requisitionem nostram, & juxta nostrarum tibi super hoc directarum litterarum tenorem libens admiseris; quod profecto nobis gratissimum fuit, cum hujusmodi proventus per eum cujus fides & probitas nobis nota est, ac ab eo deputandos dumtaxat exigi statuerimus. Hortamur igitur Majestatem tuam, ut nostra contemplatione eundem Hieronymum nobis gratum & acceptum, ac ab eo deputandos circa hujusmodi exactionem jugiter foveas, ac eis sic tuo favore assistas, ut sibi commissa, sublatis quibuscumque impedimentis & perturbationibus, omnino exequi possint, nosque ad complacendum eidem Majestati tuæ in reliquis amplius invitemur. Datum Florentiæ sub annulo Piscatoris die 25. Februarii 1516. Pontificatus nostri anno tertio.

XLIII. DUCI BORBONI.

Dilecte Fili. Credimus Nobilitatem tuam facere optimo animo, cum pro dilecto filio Francisco Maria de Ruvere Urbini Duce affine suo apud nos intercedit, oratque ut causam ejus audire & cognoscere velimus. Agnoscimus enim, præstare eam officium, & bonitati suæ, & affinitati debitum. Nos vero ejus causam studiose cognoscemus, rationesque audiemus: quæ utinam tales sint, ut

cas nobis, salva nostra, & Sedis Apostolicæ dignitate, admittere liceat, aut saltem illatam contumeliam dissimulare. Amavimus enim semper ipsum Ducem, & sua, & Majorum suorum causa: idque multis, & magnis nostris erga illum beneficiis non destitimus declarare. Sed si nostra, & S. R. E. majestas ita aperte & graviter violata apparebit, ut nostro & ejusdem Sedis honori deesse non possimus, tunc erit & Nobilitatis tuæ, & charissimi in Christo filii nostri Francisci Regis Francorum Christianissimi, ad propulsandam illatam nobis, & Ecclesiæ injuriam, omni vestra ope atque auxilio adesse, sicut conjunctio nostra, & vestræ religiosæ mentes postulant. Nos quidem eo animo sumus, ut hanc causam ex Deo & justitia, & non aliter terminaturi simus. Datum Florentiæ.

Leo X.

Sadoletus.

XLIV. REGI HISPANIÆ.

Charissime Fili. Dilectus Filius Hieronymus de Wich tuæ Serenitatis apud nos Orator, vir & fide erga claræ memoriæ avum tuum præstans, & nobis ob virtutem, & prudentiam suam non solum charus, sed etiam maxime probatus, tuas nobis præbuit litteras 3. die Aprilis datas: atque ipse suo sermone diligentissime de tua probitate, erga nos benevolentia, in Deum Religione, multa adjunxit; ex quibus nos & litteris & sermonibus singularem quamdam & jucunditatem, & lætitiā animo concepimus, jam certius cognoscentes id, quod nos tamen tua præstanti indole, & majorum tuorum exemplo indu-

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ. 59

inducti semper expectavimus, te & virtute excellentem & pietate, quæ in Christiano Rege laus primaria est, eximia, ea Sedi Apostolicæ ac nobis tuæ erga nos voluntatis præbere testimonia, quæ & nostrum de te iudicium non fallant, & sint tum nobis ac eidem Sedi optatissima, tum tuæ Serenitatis laudi, & nomini in primis accommodata. Etenim cum talis animus ac voluntas erga Sedem Apostolicam ipsa per se omni laude dignissima sit, cum nihil in magno Rege ad prudentiæ, & pietatis famam clarius unquam fuerit, quam habere in omni honore præcipuam sanctæ Sedis Apostolicæ auctoritatem, sicut multa antiquarum rerum monumenta testantur; tum vero dubium non est, quin principibus tali virtute, & voluntate præditis, omnium actionum auspex, & fautor Deus adsit, sine cuius numine nulli unquam Reges prosperum rerum suarum cursum tenere potuerunt; quem tibi, si in hoc animo erga ipsius sponsam Ecclesiam perstiteris, non defuturum non modo speramus, sed etiam pollicemur. Paterna quidem erga te charitas nostra, etsi antea singularis & egregia semper fuit, tum tuis proximis litteris & d. Hieronymi relationibus, maiorem in modum confirmata est; quam in omni occasione sumus tibi cum Deo declaraturi, sicut latius, & copiosius cum eodem Oratore tuo collocuti sumus; cui ad Serenitatem tuam nostro nomine scribenti fidem plenam adhibebis. Datum in Villa Manliana 20. Aprilis 1516. anno quarto.

Leo X.

Sadoletus.

XLV. REGI HISPANIÆ.

Egit nobiscum diligentissime dilectus Filius Hieronymus de Wich, Majestatis tuæ apud nos Orator, quod & tu per litteras tuas, ut Ven. Fratrem Episcopum Cameracensem hac proxime futura Domini nostri natalis festivitate crearem Cardinalem, & in amplissimi Sacerdotii honorem vocare vellemus: in quo respondimus ipsi Hieronymo Oratori tuo, quæ necessaria fuerunt, & quæ nos causæ, & quæ rationes cogant, ut differre creationes hujusmodi in aliquanto longius tempus compellamur; tuam vero Majestatem hortamur in Domino, & ab ea valde expetimus, ut æquo animo pati, & in bonam partem accipere hanc nostram cunctationem usque ad tempus tibi alias per nos promissum velit: quo tempore erit nobis curæ, concedente Altissimo; ut suæ tunc voluntati per nos largiter satisfiat, quod nos quidem semper & cupimus agere, & meditamur: de qua re tota ex litteris Oratoris præfati Majestas tua plene fiet certior, quibus fidem adhibebit. Datum &c.

Sadoletus.

XLVI. CHARISSIMO IN CHRISTO FILIO
NOSTRO HENRICO REGI
ANGLIÆ ILLUSTR.

LEO PAPA X.

Charissime in Christo fili noster salutem & Apostolicam benedictionem. Alias dilecto filio, Joanne de Bois Abbate Monasterii S. Martini Tornacensis ordinis S. Benedicti,
jam

jam in senectâ ætate constituto de idoneo coadjutore, nobis homine gratissimo providere volentes, dilectum filium Ludovicum de Rosfis, affinitate nobis arctissima conjunctum, qui nobiscum in omni varietate status nostri, adversis, secundis, angustis, amplisque rebus & studio, & fide, & benevolentia semper affuit illi in coadjutorem cum successione prædicti monasterii de ipsius consensu adjunximus & creavimus, ac deinde ipsi Joanni Abbati exemptionem & collectoriam in dicta civitate Tornacensi concessimus, prout in litteris super utraque re confectis plenius continetur. Cum autem vehementer nobis cordi sit pro nostra paterna in Ludovicum affinem nostrum charitate, quæ per nos vel consanguinitati, vel virtuti ipsius, vel perpetuis ejus erga nos meritis debetur, ut quæ tum in beneficium & commodum ipsius proprium, tum contemplatione ipsius in alterius personæ, hoc est Abbatis supradicti ornamentum & honorem data & concessa a nobismetipsis sunt, sine ullo impedimento optatum exitum consequantur; Majestatem tuam in Domino hortamur & quantopere possumus requirimus, ut ita tua regia illa benignitate eorum utrique velis, ut nostra in utrumque beneficentia & voluntas, per te non modo defensa, sed etiam cumulata videatur. Quod erit ita nobis gratum, ut expectare a Majestate tua eo in genere gratius nil possimus. Quamobrem cum & res justa sit, & persona in quam collatum beneficium, optime de nobis merita, & nos rei auctores, cujus acta tu pro Catholica voluntate tua, & in nos, Sedemque hanc Apostolicam observantia, proque item vere paterna charitate in te nostra,

rata

rata semper habere consuevisti; expectamus intelligere desiderium nostrum nutu tuo expletum esse. Qua quidem expectatione ne frustremur, abs te etiam postulamus. His autem de rebus omnibus ex venerabilis fratris Episcopi Wingorniensis Oratoris apud nos tui litteris, cui mentem voluntatemque nostram omnem aperuimus latius intelliges; quibus fidem ut adhibeas, Majestatem tuam enixe hortamur. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die 2. Novembr. 1516. Pontificatus nostri anno quarto.

Jac. Sadoletus.

XLVII. DILECTO FILIO NOSTRO THOMÆ
TITULI S. CÆCILIÆ IN TRANSTYBERE
PRESBYTERO CARDINALI
EBORACENSI.

Dilecte fili noster salutem & Apostolicam benedictionem. Alias dilecto filio Joanni de Bois &c. sine impedimento ullo optatum exitum consequantur; intelligentes quantum tua auctoritas & gratia hac eis in re prodesse possit, Circ. tuam hortamur in Domino & toto animi affectu requirimus; ut quoniam quidem non dubitamus quantum causa nostra velis, ita tuo favore & opera adesse utrique eorum studeas, ut nostra in utrumque beneficentia & voluntas per te non modo defensa sed etiam cumulata videatur. Quod erit ita nobis gratum & acceptum, ut tuam pristinam & perpetuam erga nos observantiam summo amore conjunctam simus hoc facto recognituri. Omnino cum honor noster ac hujus sanctæ Sedis in eo vertitur, ut quæ
per

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ. 63

per nos facta sunt, inviolata permaneant; tum talis est hæc persona, ut quantum cum Deo nobis licet, ejus ornamenta & commoda tamquam nostra propria ducamus. Quamobrem, cum & res iusta sit, & persona in quam collatum beneficium, optime de nobis merita, & nos rei auctores, cujus tu semper voluntatem & auctoritatem pro tua præstanti virtute plurimi fecisti; expectamus officium tale Circ. tuæ, tum apud illum clarissimum Regem ad quem etiam scribimus, tum vero apud te-
metipsum, ut quamprimum audiamus desiderium nostrum opera tua expletum esse: quod testimonium tuæ in nos benevolentiae sumus inter alia multa & magna non minimum existimaturi. His autem de rebus omnibus ex venerabilis fratris Episcopi Wingorniensis, Majestatis istius apud nos Oratoris litteris, cui mentem voluntatemque omnem nostram aperuimus, latius intelliges: quibus ut fidem adhibeas Circ. tuam enixe hortamur. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo nostro Piscatoris die 2. Novembr. 1516. Pontificatus nostri anno quarto.

Sadoletus.

XLVIII. DILECTO FILIO PETRO
ELECTO LAVELLIN.

LEO PAPA X.

Dilecte fili salutem & Apostolicam benedictionem. Cum nuper Cathedrali Ecclesiæ Lavellinensi, ex eo quod dilectus filius noster Franciscus tit. S. Marcelli Presbyter Cardinalis Surrentinus regimini & administra-
tioni

tioni Ecclesiæ cui præerat, in manibus nostris sponte & libere cessisset, nosque cessionem ipsam duxerimus admittendam, vacanti, de persona tua, nobis, & fratribus nostris ob tuorum exigentiam meritorum accepta, providerimus, teque illi in Pastorem præfecerimus, & in præsentia non valeas ob continua itinera, quæ de necessitate nos sequendo subis, & alia impedimenta, litteras provisionis hujusmodi sub plumbo expedire; nos volentes te præmissorum meritorum tuorum & virtutum intuitu speciali gratia prosequi; harum tenore tibi facultatem concedimus & auctoritatem, actualem possessionem dictæ Ecclesiæ per te, vel Procuratorem tuum ad hoc legitime constitutum apprehendendi, illiusque fructus, redditus, & proventus exigendi levandique; mandantes propterea dilectis filiis Archidiacono, Canonicis, & Capitulo dictæ Ecclesiæ & aliis omnibus ad quos spectat sub pœnis & censuris Ecclesiasticis, quatenus te ad hujusmodi possessionem recipiant & admittant, ac in Episcopum, & Pastorem recognoscant; felic. record. Bonifacii Papæ VIII. prædecessoris nostri quæ incipit „ Injunctæ „ & aliis constitutionibus & ordinationibus Apostolicis, ceterisque in contrarium facientibus, non obstantibus quibuscumque. Volumus autem quod litteras Apostolicas provisionis dictæ Ecclesiæ intra sex menses expedire tenearis: alioquin lapso termino & litteris non expeditis, Ecclesia ipsa vacare censeatur eo ipso. Datum Florentiæ sub annulo Piscatoris die 30. Jan. MDXVI. Pontificatus nostri anno tertio.

Jac. Sadoletus.

XLIX. PRIO-

XLIX. PRIORI , ET CONVENTUI
S. MARCI FLORENTIÆ .

Dilect. Fil. Volentes vobis ea gratiose concedere , per quæ istius Ecclesiæ & domus vestræ , quam in visceribus caritatis gerimus decori , ac fidelis populi animarum saluti consulatur , ut eo ardentius ad bona opera & eleemosynas inducantur , quo dono cælestis gratiæ uberius se noverint refectos ; vobis & Ecclesiæ vestræ in tertia Dominica Quadragesimæ proxime futuræ Stationem cum iis indulgentiis & concessionibus , quibus anno superiore eandem Stationem , cum Florentiæ in nostra patria essemus , in eadem Ecclesia vestra indulsumus , pro porrigendis manus adiutrices tam pro se , quam pro defunctis suis , de novo concedimus & indulgemus , præsentibus d. Dominica tertia dumtaxat valituris , Romæ 1517.

Leo X.

Sadoletus .

L. VICEREGI NEAPOLITANO .

Dilecte Fili . Sicut etiam heri ad te scripsimus , cum gravis animum nostrum vexet cura , ne milites tam Hispani , quam aliarum nationum , ad eorum numerum se aggregantes , qui sine certo imperio , & sine lege vagantur , maxima non solum damna , sed etiam pericula , non solum nostro & S.R.E. statui , sed cunctæ Italiæ , ac tibi quoque commissis regionibus afferant , idcirco ad Nobilitatem tuam scripsimus , ut eos secundum tractata

etata inter nos, & charissimum in Christo filium nostrum Carolum Regem Catholicum distinare tamdiu velles, quoad ab ipso Rege debitæ provisiones, quæ cito venturæ essent, ad te venirent. Nunc hoc magis idem ad tuam Nobilitatem repetendum duximus, ut tanto studiosius, ac celerius id faceres, quod nos per alias hodie litteras præfato Regi concessimus, ut de pecuniis ex sancta Cruciata provenienti- bus stipendia illis tradere posset, & pro com- muni Italiæ salute deberet. Quare cum videas propinqua celeriter tibi parata esse subsidia, ac stipendia etiam, si quid interea oppigno- rari oporteret, quando id cito redimi poterit; ut id faceres pecuniæque aliquantum quoquo modo reperire non cessares, hortabamur; quemadmodum ad Nobilitatem tuam latius dilect. fil. F. P. E. Syracusanus ejusdem Ca- tholicæ Majestatis apud nos Orator perscribet; cui fidem, etiam quod ad nos pertinet, adhi- bebis. Datum Viterb. 1517.

Leo X.

Sadoletus.

LI.

P. T O L O S Æ.

Dilecte Fili. Accersivimus dilectum filium Nicolaum; iidem requirentes ut cum ea navi, cuius præfectus est, nobis deservire vellet in rebus maximi momenti: quemad- modum Devotionem tuam intelligere confidi- mus. Sed is, sua voluntate optime nobis de- clarata, asseruit, se ob eam causam, quomi- nus id faciat impediri, quod habeat suam fidem tibi obstrictam super eadem navi. Nos ergo non dubitantes, te iis rebus, quæ ma- gni nostra interfunt, favere, Devotionem
tuam

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ. 67

tuam hortamur in Domino, & te enixe requirimus, ut nostra causa liberare illius fidem velis, quo is ad negotia nostra accedere quam primum possit: in quo facies nobis rem gratissimam. Datum Romæ 1517.

Leo X.

Sadoletus.

LII. VICEREGI NEAPOLITANO.

Dilecte fili. Remisimus dilectum filium Nicolaum Cantorineum, ut sese apparet; qui liber & expeditus ad nostra maximi momenti negotia revertitur. Hortamur Nobilitatem tuam in Domino, ut quibus in rebus favore, & patrocinio eguerit Nobilitatis tuæ, ei adesse nostra etiam causa velis, & dare operam, ut is ad nos quamprimum licitum fuerit, redeat. Erit hoc nobis gratissimum. Datum *ut supra*.

Sadoletus.

LIII. CARDINALI CAMPEGIO.

Dilecte Fili. Nos deputavimus dilectum filium Marcum Carracciolum hujus Sedis Notarium Nuncium nostrum ad Cæsaream Majestatem, nostra apud eum negotia tractaturum, quem dante Domino confidimus celeriter apud ipsum Cæsarem fore. Quod cum ita sit, donec idonea ad iter faciendum tempestas est, nos Circ. tuam grato vultu atque animo inspecturi, te hortamur in Domino, ut quamprimum cum bona Cæsareæ Majestatis venia, viam ingrediens, ad nos, & aliam Urbem nostram te conferas, subiturus nobiscum eam sollicitudinis partem, quam ista amplif-

amplissima dignitas Cardinalatus in te merito collocata requirit & exigit. Datum Viterb. 1517. ann. v.

Leo X.

Sadoletus.

LIV.

LEO PAPA X.

Dilecte Filii, salutem & apostolicam benedictionem. Cum multi, & quidem præstantissimi rerum scriptores, qui non sine gravissima latinæ linguæ jactura delitescebant, nostro tempore e profundissimis quasi tenebris in lucem prodierint, non possumus non majorem in modum studiosis gratulari. Nam inter ceteras curas, quas in hac humanarum rerum curatione divinitus nobis concessa, subimus, non in postremis hanc quoque habendam ducimus, ut latina lingua nostro pontificatu dicatur facta auctior, & bonarum artium cupidis ad maximos in disciplinas progressus, non mediocrem apportatam fuisse opem. Idcirco nulli parcendum ducimus impensæ, ut veteres scriptores ubique gentium diligentissime inquirantur, & ad nos deferantur. Sic enim fit, ut neminem sui laboris poeniteat; multi sua sponte id oneris suscipiant, ut in remotissimas penetrent regiones ad antiquorum monumenta vel hominum invidia, vel temporum injuria suppressa, e tenebris eruenda; gnari conatus sui egregie præmia reportaturos. Ut tu nuper fecisti, dilecte fili, qui per tot barbaras, & dissonas gentes in Siriam usque, cum maximo dispendio, nec sine vitæ periculo pervenisti; neque id alia de causa, quam ut a situ, immo interitu, nonnulla præ-

præstantissimorum Philosophorum scripta, vendicares. Inter quæ quoddam opus, quod Aristotelis Theologia, seu Philosophia mystica inscribitur (sic enim libri titulus innuebat) quandoquidem egregia doctrina refer- tum Arabicis litteris scriptum, e Greco tran- slatum deprehendisti; quod latinum factum, nobis grato admodum munere obtulisti; id- que formis ad usum communem excudendum nostro etiam hortatu suscepisti. Qui ne irri- tus sit hic tuus labor, si statim post tuam editionem alii quoque excuderint, manda- mus universis, & singulis per totum orbem terrarum ad quos hæ litteræ pervenerint, sub excommunicationis latæ sententiæ, his vero qui in nostra hac S. R. E. ditione degunt, præterea sub ducentorum ducatorum tibi ap- plicandorum, & librorum quos impresserint amissionis poena, ne post tuam editionem per decennium proxime futurum usque audeant imprimere absque tuo consensu. Absolutionem vero omnium & singularium huic nostræ vo- luntati contravenientium, nobis tantummodo reservamus; atque iisdem poenis & imprimen- tes, & impressa volumina vendentes teneri volumus. Ne autem contra nostram hanc in- hibitionem audeat quispiam contumaciter in- surgere, mandamus, & præcipimus univer- sis, & singulis Apostolicæ Sedis Legatis; Nunciis, Oratoribus, Patriarchis, Archie- piscopis, Episcopis, Abbatibus, Prælatif- que omnibus Ecclesiasticis, nec non eorum locum tenentibus, tum locorum omnium Gu- bernatoribus, ac Præsidentibus, & copiarum Ductoribus in virtute sanctæ obedientiæ, & sub ejusdem excommunicationis incurrendæ

pe-

pœna, ut requisiti abs te, omni auxilio prohibeant, ne quis contra nostrum edictum per prædictum Decennium audeat innovare. Ceterum, si quis tam audax, ac temerarius esset, qui nostras has litteras vel divulgari prohiberet, vel divulgatas, ex locis sacris, aut profanis amoveret; earundem pœnarum fit reus. Constitutionibus, & ordinationibus apostolicis, ceterisque quibuscumque contrariis non obstantibus. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die xxx. Decembris MDXVII. Pontificatus nostri an. v.

Jacobus Sadoletus.

A tergo. Dilecto filio Francisco de Rosis Rhavennati.

LV. NUNCIIS IN HISPANIA.

Venerabilis Frater, & dilecte fili. Institimus sæpe, ac diu, & litteris, & Nunciis cum charissimo in Christo filio nostro Carolo Hispaniarum Rege Catholico super causa restitutionis Ven. Fratris Cardinalis Sanctorum Quatuor ad Ecclesias, & Beneficia, ut vel ex justitia, vel ex honorifica dicti Cardinalis, & hujus sanctæ Sedis concordia rem quandoque terminaret, & hujus sanctæ Sedis honori, qui exemplo Majorum, & Prædecessorum nostrorum, ac Domini Salvatoris præcepto dictam restitutionem fecimus, consuleret. Qua re in longum protracta, ad extremum præfatus Rex per suas ad nos, & Oratores suos litteras nobis significavit, se cum primum ad Hispaniæ regna appulisset, rem omnem ad optatum finem deducturum, causamque terminaturum: quod nos quidem desi-

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ. 71

desideramus, & nominis & æquitatis respectu, & dictum Ven. Fratrem Nostrium S. R. E. Cardinalem quotidianis de hac re precibus, flagitamus. Cum igitur speremus, Regem ipsum jam ad sua Hispaniæ regna pervenisse, aut cito esse perventurum, Fraternitati, & Devotioni vestræ mandamus, ut hanc rem, & causam præfati Cardinalis, in qua & honor hujus sanctæ Sedis consistit, in curam, & diligentiam vestram suscipientes, ambo, vel alter vestrum, nostro nomine apud Regem instetis, ut quam primum hac re deliberanda, & cum justitia ac prudentia solita terminanda, nos, seque liberare hujus debiti atque officii molestia, atque onere velit; facturus in eo rem sua fide & virtute dignam, nobisque pergratam. In quo vos admonebit, & instruet dilectus filius Gabriel de Thresomiles Hierosolymitanus familiæ nostræ; cui auxilium, & opem, quam poteritis, impendetis. Datum Viterbii 1517.

LVI. ÆGIDIO MATTHÆO CARDINALI.

In Hispania Sedis Apostolicæ Legato.

Dilecte Fili. Scribimus ad charissimum in Christo filium nostrum Carolum, Hispaniarum, & utriusque Siciliæ Regem Catholicum litteras in favorem dilecti filii Marii de Urfinis & fratrum, hæredum, ac filiorum quondam Julii de Urfinis, Domicellorum Romanorum, pro eorum justitiæ executione commendatitias, quarum exemplum, tuæ Circ. præsentibus mittimus introclusum. Cum autem his magnæ spei adolescentibus, nobisque

que arcto cognationis vinculo conjunctis ;
 præsertim in justitiæ executione deesse non
 possimus , Circ. tuæ per hæc scripta manda-
 mus , quatenus apud Catholicam Majestatem
 dicti Regis , pro expeditione , atque execu-
 tione justitiæ dictorum Marii , & Fratrum ,
 nostro nomine instes , eorumque causam omni
 ope juves , faciasque suæ Majestati quam eni-
 xissime commendatam , ut quæ per dictæ Ma-
 jestatis Judices , juste judicata est , suæ tan-
 dem executionis debitum sortiatur effectum ;
 in quo Circ. tua , & justitiæ operam dabit , ut
 debet , & nobis rem quam gratissimam faciet .
 Reliqua , si quæ pro tua instructione opus
 erunt , ipsi tuæ Circ. dil. fil. Baccius de Ber-
 tis Florentinus , ipsorum Marii , & fratrum
 negotiorum gestor latius explicabit . Datum
 Romæ apud Sanctum Petrum sub an. Pisca-
 toris die 31. Aprilis 1518. Pontificatus nostri
 Anno sexto .

Leo X.

Sadoletus .

LVII.

EIDEM LEGATO.

Dilecte Fili . Ante tuum hinc discessum
 commendavimus Circ. tuæ dilectos filios
 Franciscum de Rubeis Notarium , & Camera-
 rium , nostrum familiarem , continuum com-
 mensalem , & Rodericum Del-rio Licentia-
 tum , ejus germanum ; commisimusque tibi ,
 ut eosdem , illorumque res omnes , & nego-
 tia apud charissimum in Christo filium no-
 strum Carolum Hispaniarum Regem Catholi-
 cum , & dilectum filium nostrum Hadrianum
 sanctorum Joannis , & Pauli Presbyterum ,
 Cardinalem , & quoscunque alios , Majesta-
 tem

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ. 73

tem regiam auctoritate & gratia propius appropinquantes, præcipue foveres: quod etsi non dubitamus te diligenter facturum, tamen quia hæc res nobis præcipue cordi est, ob paternam, qua dictum Franciscum, ob ipsius virtutes & merita, complectimur, dilectionem, duximus ad te desuper scribendum, ut res ipsa tibi fiat in memoria recentior. Gratissimum itaque nobis feceris, si Francisco, & Roderico prælatis tantum favoris, & patrocinii impenderis, quantum pro tua virtute, & dexteritate opus esse duxeris: id enim nobis valde gratum, & acceptum & in eo ipso diligentiam plurimum commendabimus. Datum Romæ 15 18.

Leo X.

Sadoletus.

LVIII. ÆGIDIO MATHEO

Legato de Latere.

Dilecte Fili. Cum certis nuntiis, neque uno ex loco intellexerimus, tyrannum Turcarum ab Orientis expeditione reversum Constantinopolim se contulisse, magnaue celeritate, & studio ad apparandam classem se dedisse, ita ut maximum numerum navium ex navalibus deducat, homines cogat, quæ ad victum necessaria sunt undique conquirat; volumus hoc significare Circ. tuæ, ut cum charissimo in Christo filio nostro Carolo Hispaniarum Rege Catholico id communicares. Quanquam nos quid is moliatur aut cogitet, nihil certo habemus, nisi illud, non dubitare nos quin immani, & effera crudelitate hostis ad cædem, & cladem se instruat generis

Tow.I.

D

Chri-

Christiani ; etsi præcipiti jam æstate non est
fortasse universa vis ejus hoc anno pertime-
scenda : veruntamen ad Dei nostri honorem ,
ad salutem Christianæ Reipublicæ , ad no-
stram vigilantiam , & istius Catholici Regis
decus , ac dignitatem vehementer pertinet ,
nos & esse ad omnia , & videri paratos , ne
quid nobis ab improvviso mali ab illo accidat ,
cum veri , & magni Principis sit , qualis Rex
Catholicus est , suo consilio , non casus be-
neficio , salvam retinere status , & nominis
sui dignitatem . Ac quod ad induciarum ,
quas induximus approbationem pertinet , nec
nos quidem volumus ipsius Majestatem a Cæ-
sareæ Serenitatis consilio dissentire , quem &
amore , & sanguine habet conjunctissimum .
Sed quoniam Cæsaris voluntatis certam prope
spem obtinemus , fore illum quem esse volu-
mus , & induciis approbandis , & expeditione
procuranda , veræ sanctæ Fidei protectorem ;
idcirco Circ. tua ipsius Majestatem nostro no-
mine hortabitur , ut promptum , ac paratum
gerat animum omnia faciendi , quæ avi con-
siliis consona , sanctissimæ Fidei fuerint op-
portuna ; cum præsertim aliorum quorundam
Regum earumdem induciarum approbatio ad
nutum nostrum parata sit . Dum autem abit
dies , neque jam consiliorum , sed factorum
tempus apparet , cum , vel si velimus esse
salvi , necesse sit sequenti æstate habere præ-
sidia , quibus si non obruere , at saltem su-
stinere hostem possimus , Circ. tuæ manda-
mus , ut ejus Majestatem non tam cohorte-
ris , quam obsecres , & per viscera misericor-
diæ Dei nostri obtesteris , ut incumbat peni-
tus in hanc curam sua virtute & magnitudine
di-

dignam, seque universalis salutis Fidelium, & sanctissimæ Fidei, pro sua regia parte, patronum profiteatur, ducem se præbeat, opes potentiamque suam Deo omnipotenti, sui nominis immortalitati, suorum posterorum securitati dediceret; nec omittat occasionem hanc, qua, hoste contra nos armato, aut clarissima victoria parienda, aut magna aliqua calamitas accipienda. Quamquam, si & animo & viribus eum promptum habebimus, exploratum sit nobis de victoria: ut aliquid damni subeamus, hostilis erit virtus; sed nostra, si cessabimus, negligentia extimescenda. A consiliis igitur ad facta veniendum, & tota urgenda res est, in quo tanto enixius volumus elaborare Circ. tuam, quanto cum constanti sermone ad nos perfertur, Regem ipsum, & pio, & generoso inflammatum esse studio hujus sanctissimi belli suscipiendi; de quo agimus nos quidem Deo omnipotenti gratias, qui spiritum veri consilii tanto Regi inspiret, sed & ipsius Serenitati habemus maximas: hæc enim sunt perpetua salutis, & gloriæ fundamenta, quibus si adhuc viridis ejus ætas innitetur, nihil erit in omni magnitudine tam amplum, quod ipse sibi promittere non possit. Sed & quoniam ex magna Turcarum classe verendum est, ne pars aliqua otii impatiens, prædatum, & populatum per maria, & littora nostra discurrat; gratum esset nobis, & reipublicæ, regnoque suo commodum, ut aliquid haberet ipse in his oris maritimis Italiæ ac Siciliæ, idoneæ classis, ad arcendum hostem, suisque rebus præsidia, nostris etiam, si opus esset, ferret auxilia. Sed nos ingenio & prudentiæ tuæ committi-

mus rem totam , ex nostra voluntate , & totius Fidei Christianæ commodo tractandam . Cetera , quæ distinctius scribenda erant , dilecto filio nostro Julio tituli Sancti Laurentii in Damaso Presbytero Cardinali S.R.E. Vicecancellario , ut scriberet ad te mandavimus ; cujus litteris Circ. tua his , aliisque deinceps omnibus fidem summam adhibebit . Datum Romæ die 8. Augusti 1518. anno VI.

Leo X.

Sadoletus ,

LIX.

E I D E M.

Dilecte Fili . Scribimus ad charissimum in Christo filium nostrum Carolum Hispaniarum Regem Catholicum in favorem dilecti filii Alexandri de Lecanis , & Benedicti de Cripellis Cubiculariorum nostrorum secretorum , circa percipiendam certam annuam pensionem trecentorum ducatorum supra fructibus mensæ Episcopi Melitensis , eis per nos auctoritate Apostolica rite & canonice assignatam , prout in adjuncto Brevis nostri exemplo perspicias : quocirca te hortamur in Domino , tibi nihilominus committentes , ut apud dictum Regem nostro nomine agas , & demum pro tua prudentia & dexteritate efficias , ut prædictus Rex Thesaurario suo regni Siciliae committat & mandet , ut Alexandro , & Benedicto prædictis , vel eorum legitimis Procuratoribus pensionem hujusmodi persolvi faciat , in quo studium , & diligentiam tuam in Domino plurimum commendabimus . Datum Romæ die 18. Augusti 1518. Anno sexto .

Leo X.

Sadoletus .

LX. Er-

LX.

E I D E M.

Dilecte Fili. Delectaverunt nos mirum in modum litteræ tuæ scriptæ amanter erga nos quidem, sed in Christianæ Reipublicæ causa, & pie, & prudenter, quæ nobis peroptatum nuncium attulerunt, esse inducias quas indiximus quinquennales ab illo clarissimo Rege Catholico acceptas & approbatas; idque inter solemnes divinæ rei ceremonias, quasi Deo ipso teste: in qua re tuæ Circ. fidem, virtutem, prudentiam vehementer enituisse, teque optimi, & gravissimi Cardinalis officio functum fuisse, non gaudemus solum, sed pro singulari erga te amore nostro, etiam gratulamur. Huic quoniam Regi per litteras gratias agimus, quorum exemplum ad te jussimus mitti, & ea quæ supersunt non videntur facilia; reliquus labor tuæ Circ. fuerit, urgere & instare omni studio, ut quæ ad belli apparationem necessaria sunt, jam nunc in cura, & meditatione versentur. Sicut enim ab illo præstantissimo Rege prima laus occupata est pietatis suæ declarandæ, quam ceteri procul dubio nunc sequentur; sic arripienda prima gloria est, potentiæ suæ ad Turcarum terrores opponendæ. Eo enim initium faciente, reliqui principes non deerunt. Sed cum de hac tota re satis superque edoctus instructusque sis, prudentia vero, & industria tua singularis monitorem non requirat; tuum erit dare operam, & omnes moliri vias, quo ad speratos optatosque exitus nostra optima & sanctissima consilia deducantur: sicut latius ad te dilectus fil. noster Julius de Medicis per-

D 3

scri-

3 JACOBI SADOLETI
scribit, cujus litteris fidem adhibebis. Datum Romæ die 24. Augusti 1518. Pontificatus anno 6.

Leo X.

Sadoletus.

LXI.

E I D E M.

Dilecte Fili. Arbitramur Circ. tuæ cognitum, nos paterna charitate prosequi dilectum Filium Martium Fernandes de Corduba, alias de Molina familiarem nostrum; cujus lepiditate ingenii, & morum, quæ maxime extat in iis, quibus honestissime ocium traducitur, nos, quantum ab arduis negotiis interdum discedere licet, satis delectamur: Is, cum summopere desideret insigniri habitu Sancti Jacobi de Spata Ordinis Regii; scribimus ad charissimum in Christo filium nostrum Carolum Hispaniarum Regem Catholicum, ut nostro ac meritorum dicti Martini intuitu, velit alicui in Romana Curia committere, ut Martino, attento quod ipse in servitiis nostris jugiter versatur, & propterea ab ipsa Curia discedere non potest, habitum hujusmodi, nomine Majestatis suæ conferat. Cum autem res hæc nobis curæ sit, duximus etiam ad Circumsp. tuam scribendum, ut apud Regem præfatum nostro nomine instes, ac pro tua dexteritate efficias, ut idem Martinus voti compos fiat; cui nos postea, occurrente opportunitate, de aliquibus redditibus providebimus, ut se juxta militiæ hujusmodi exigentiam decenter valeat sustentare. Datum Romæ die 28. Augusti 1518. anno sexto.

Leo X.

Sadoletus.

LXII. Ei-

LXII.

E I D E M.

Dilecte Fili. Expectabamus in dies tuas litteris certiores fieri, Martinum de Molina familiarem nostrum voti compotem esse effectum circa habitum S. Jacobi de Spata, quem sibi a Catholico Rege conferri desiderat. Cum autem per litteras tuas nuper nobis significaveris, præfatum Regem ad hoc satis dispositum esse, id nobis pergratum fuit: quippe non parvo tenemur desiderio, ut præfatus Martinus, quem ob ejus lepiditatem, & ingenuos mores, præcipuamque probitatem paterne diligimus, id honoris, & gratiæ a dicto Rege nostra causa consequatur: & propterea ad illius Majestatem denuo scribimus, hortantes, & requirentes, ut talem dispositionem suam ad votivum exitum perducatur, prout ex adjuncto Brevis nostri exemplo perspicias. Tuum itaque erit, omni studio, & dexteritate perficere, quod ex nostra commissione ea in re mature, & prudenter cœpisti: in quo voluntati nostræ plurimum satisfacies. Datum Romæ die 26. Februarii anno 6.

Leo X.

Sadoletus.

LXIII.

E I D E M.

Dilecte Fili. Cum venerabilis Frater Raphael Episcopus Ostiensis Cardinalis, regressu ad Ecclesiam Conchensem sibi auctoritate Apostolica concessa, in favorem dilecti Fili Francisci de Mendoza Cubicularii nostri secreti, fratris germani Marchionis de Mondesar, cedere paratus sit, nosque ob ejus

D 4

Fran-

Francisci virtutes & merita, cessionem hujusmodi admittere velimus, scripsimus diebus præteritis ad charissimum in Christo filium nostrum Carolum Hispaniarum Regem Catholicum; vellet consentire, ut expeditio cessionis dicti regressus omnino fieret. Cum autem postmodum acceperimus, præfatum Regem velle quemdam Cappellanum suum dicto Francisco ea in re præferre, non parva admiratione sumus affecti; animadvertentes eundem Franciscum, ejusque progenitores, & consanguineos nobilitate generis, ac præclaris facinoribus præstantes, summam semper observantiam, & integerrimam fidem erga Catholicam Majestatem, atque etiam erga Sedem sanctam Apostolicam præstulisse, ac præferre. Quare Circumsp. tuam hortamur in Domino, tibi nihilominus injungentes, ut pro solita tua virtute, & dexteritate, apud Regem præfatum nostro nomine instes, & quantum in te fuerit pro virili efficias, ut Rex ipse consensum suum pro hujusmodi Coadjutoria in personam præfati Francisci expedienda, quamprimum mittat, prout a consanguineis ejusdem Francisci requisitus fueris; & ut occasionem alloquendi ea de re præfatum Regem nanciscaris, eidem Breve nostrum his alligatum reddes. Datum Romæ die 29. Augusti 1518.

Sadoletus.

LXIV. GALEATIO BUTRIGARIO

Apud Cæsarem Nuntio.

Dilecte Fili. Mittimus tibi exemplum earum litterarum quas ad Illustriss. Regem Catholicum pro habendo delectu præstantium virorum, qui Matthæo Legato nostro in rebus sanctam Fidem concernentibus adesse debeant; inter quos nos maxime Joannem Episcopum Burgensem, alias in hujusmodi negotiis egregia virtute cognitum inesse cuperemus. Cum autem, ut res apte tractetur, in tua dexteritate valde positum sit, mandamus tibi, ut cum præfato Burgenfi Episcopo re communicata, ita agas, & te geras, ut quoad commode fieri potest, cum voluntate nostra præfati Episcopi honor a te conservetur. Datum Romæ die 20. Julii 1518. Pontificatus Anno VI.

Sadoletus.

LXV. LUDOVICO COMITI PALATINO

LEO PAPA X.

Dilecte Fili salutem & apostolicam benedictionem. Cum post eum animi dolorem, quem ex obitu claræ memoriæ Maximiliani electi Imperatoris non mediocrem acceperamus, propter, & nostram singularem in illum benevolentiam, & commune incommodum quod tanti Principis optimique Ducis morte Christiana passa erat respublica, illa cogitatio nos ad animi æquitatem revocavisset, quod

D s

illius

illius eximias Christianissimasque virtutes, mitem in primis clementemque naturam, animum Deo ac Dei religioni deditum per Dei misericordiam donatum immortalitate, multoque majora, & beatiora præmia cælestis vitæ illi comparata esse confidebamus, etiam judicavimus hanc rationem eandem apud Nobilitatem tuam esse valituram, de cujus prudentia eam semper, quam decuit, habuimus opinionem. Cum autem & boni nos pastoris cura sollicitum haberet, & hoc non minus ad Nobilitatis tuæ officium pertineret, has ad te summo animi studio scribendas duximus, te impentius hortantes, ut post pietatis officia in mortuum, te nobiscum una ad eam curam ac diligentiam velis convertere, in qua omnis maxime salus Christianæ Reipublicæ consistit, ut illi defuncto par aut etiam superior, si fieri potest, eligatur Imperator. Communis hæc nobis tecum cogitatio, sed opera, & sententia tua huic factō conjunctior est. Non arbitramur Nobilitatem tuam præstantem prudentia, egere consilio: sed tamen nostra dignitas ac persona requirit, ut quod optimum factū videatur esse, in medium consulamus. Etenim si ullum unquam tempus post Romani Imperii nomen extitit, quod tuam postularet, & Collegarum tuorum fidem, vigilantiam, religionem, sapientiam, hoc illud est, in quo omnis industria adhibenda, ut in Imperatore deligendo, Dei Redemptoris honori, Imperatoriæ auctoritati, Christianæ Reipublicæ quieti, vestræ quoque ipsorum, qui electuri estis saluti consulatur. Nunquam (quod tibi in oculis esse certo scimus) habuit fides Christi potentiores hostes, nunquam

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ. 83

quam adversus eam animo infestiores, crudelitate efferatiores. Horum igitur faucibus atque immanitati tota exposita sit necesse est Dei respublica, nisi is deligatur Imperator, qui pari potentia illorum retundere insolentiam, & auctoritatis nominisque sui magnitudine salutem tegere Christianitatis queat. Hoc igitur in primis Nobilitas tua, positis ante oculos & pensatis hostium viribus, ut provideat, rogamus, per quem maxime illorum nefariæ crudelitati resisti possit. Atque hæc necessaria est cogitatio, illa vero ad dignitatem Imperii, atque decus spectans, quod sine eximia potentia, nec auctoritatem habere potest, nec majestatem Imperator. Capite autem labefactato & debili, quid ex ceteris sperandum in bono publico sit, tuam profecto non latet prudentiam. Ergo quod petimus a te, Nobilitati tuæ ut curæ & cordi sit, in Domino nostro Jesu Christo obtestamur id est, ut cum Nobilitas tua ad suam dicendam sententiam suumque dandum suffragium accesserit, ponat sibi ante oculos & salutem & dignitatem Christianæ fidei: salutem, ut quoniam grave ab impiis hostibus discrimen, & prope suprema imminet perniciēs, in eam partem studium suum convertat, ut par tantis rebus ac negotiis & nomine, & genere, & animo, & potentia eligatur Imperator: dignitatem, ut cum post hanc sanctam Sedem, quæ ex Deo est, summum sit in seculo Imperii culmen, qui tuo, & Collegarum tuorum judicio in id ascensurus est, ea habeat ornamenta quæ in tanto principe, requiruntur potissima. Sit gravis auctoritate, prudens consilio, maximarum rerum peritus,

animo excellens sit, qui divinam erga se liberalitatem agnoscat, fidei sanctæ faveat, sanctam Sedem Apostolicam, ut filius Matrem vereatur: qui pacem inter Christianos populos teneat, bella & minas & terrores transferat contra impios: sub quo sperare & confidere possit Christiana Respublica, se in majorum suorum decus & possessionem veteris Imperii esse perventuram. Hæc nos, dilecte fili, a Nobilitate tua postulamus, tuo quidem honori & officio debita, præclaroque generi & tuæ majorumque tuorum virtuti convenientia: sed ut præterea Nobilitas tua aliquid nobis bene consulentibus, atque hoc in magni beneficii loco pro communi salute abs te expectantibus * tribuere debeat. Quod si effeceris, quod te non dubitamus facturum, cum Deo ac nobis rem gratissimam, tum vero publicæ saluti, in qua & tua continetur, admodum utilem feceris: sicut de omnibus latius tecum dilectus Filius noster, Thomas tituli S. Sixti Presbyter Cardinalis, noster & Apostolicæ Sedis de latere legatus, & Marinus Caracciolus Notarius & Nuntius referent, quibus Nobilitas tua fidem amplam adhibebit. Datum Pali Portuensis diœceseos, sub annulo Piscatoris die x. Februarii MDXIX. Pontificatus nostri anno sexto.

Atergo. Dilecto filio nobili viro, Ludovico Comiti Palatino, Sacri Romani Imperii Principi Electori.

Jacobus Sadoletus.

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ . 85

*Hæ litteræ proximo mense postea totidem
verbis repetitæ fuerunt , & iteratæ , hæc tan-
tum sub finem clausula addita .*

** tribuere debeat . Quod si forte aliqua ra-
tione vel causa , qualem nos cupimus , &
respublica postulat Imperatorem omnino ha-
bere non licitum fuerit ; at illud saltem pro
tua in communem pacem utilitatemque Chri-
stianæ fidei, egregia voluntate cogitandum at-
que agendum tibi est , ut is eligatur , in quo
nulla sit , vel causa vel voluntas, aut univer-
salis Christianæ Reipublicæ quietis , aut fan-
ctæ hujus Sedis Apostolicæ perturbandæ . In
quo Nobilitatem tuam non dubitamus suum
singulare ingenium adhibituram . Quod Deo
nobisque gratissimum , tuæ Nobilitati in pri-
mis honorificum , ac publicæ utilitati , in
qua & tua & omnium salus continetur , per
quam erit opportunum . Datum Romæ apud
S. Petrum sub annulo Piscatoris die 2. Martii
MDXIX. Pontificatus nostri Anno sexto .*

Jacobus Sadoletus .

LXVI. LUDOVICO COMITI
PALATINO

LEO PAPA X.

Dilecte fili , salutem & Apostolicam bene-
dictionem . Perfertur ad nos , Nobilita-
tem tuam optimo animo & præstanti in Rem-
publicam Christianam studio bene promptam
esse in hac proxima creatione futuri Impera-
toris id consilii capere , quod eam nos toties
jam hortati sumus , cum judicaremus fan-
ctæ

etæ Christianæ fidei, & huic Sedi Apostolicæ maxime expedire hoc tempore, ut is in tantum gradum vocaretur, qui pacem firmare inter Christianos, bellum transferre in impios hostes Dei nostri, & virtute & prudentia, & opum suarum potentia in primis posset: quique esset in maximis rebus cum laude versatus, ætate integer, animo excellens, in gratificando largus, in bonos liberalis. Sic enim salus communis postulat, quo immanium Turcarum furori, & crudelitati obstitatur, ut similis princeps, & par illis potentia, superior virtute eligatur Imperator. Nos vero hoc de Nobilitate tua audientes, quamquam essemus certi te pro religione & sapientia tua non solum præclara omnia cogitasse, sed etiam quæ præclare a te essent cogitata, ea ad effectum perducendum esse: tamen has ad te scribere voluimus, quæ & gratiam tibi afferrent de præterito, & hortarentur in futurum, ut pristinas admonitiones, suasionesque nostras, quibus te ad respectum universæ rei Christianæ, & hujus sanctæ Sedis, pro honore, & gradu & præstanti, virtute tua vocavimus, & quibus te multum tribuisse cognovimus, haberes semper ante oculos, ageresque id, quod agis, ut ex tua sententia, tuoque suffragio, in creatione novi Cæsaris, & nos & fides Christiana & sancta Sedes Apostolica maxime lætaremur. Diceremus quantum hoc conveniat generi nominique tuo, & ei, quæ de tua prudentia ac bonitate est opinioni: nisi & alias dixissemus, & te ipsum intelligere consideraremus. Illud quod ad nos pertinet, debemus sæpe & sæpius commemorare, si tua Nobilitas in hoc munere fungatur.

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ. 87

gendo eam se nobis præbuerit, quam speramus, rationemque nostri voti ac desiderii, quod cum utilitate publica conjunctum est, se habuisse ostenderit; præter conscientiam, & gloriam clarissimi facti, nos etiam curaturos, ut te nobis morem gessisse nullo tempore pœniteat, sicut latius tecum dilectus filius noster Thomas tituli S. Sixti Presbyter Cardinalis legatus noster, & R. Archiepiscopus Rhegiensis, & Martinus Caracciolus nuncii nostri agent, quibus & eorum cuique fidem habebis. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris, die XIII. Maii, MDXIX. Pontificatus nostri anno septimo.

A tergo. Dilecto filio, Nobili viro, Ludovico Comiti Palatino Sacri Romani Imperii Principi Electori.

Jacobus Sadoletus.

LXVII. CAROLO DUCI SABAUDIÆ,
ET PHILIPPO FRATRI.

Dilecte Fili. Etsi non credimus, Nobil. vestras agere, aut cogitare quicquam, quod vestro genere indignum, ac virtute alienum sit; tamen, cum ad aures nostras pervenerit, eos qui refectionem monasterii Ordinis Cælestinorum ad honorem Salvatoris nostri Domini Jesu Christi in oppido Annesiaci Gennebensis Diœcesis, a nobis motu proprio, & ex certa scientia factam impedire, ac turbare non desistunt, jactare favorem vestrum; & hujus S. Sedis pro cultu, & augmento Catholicæ Fidei decretum, inane atque irritum reddituros sperare; non possumus non mirari tantam esse quorundam audaciam,
ut

ut & quæ a nobis in honorem Dei constituta sunt, violare, & Nobilitatum vestrarum constantiam labefactare contendant. Nam si omnis qui Deo honos impenditur, in nostram redundat salutem; qui ea, quæ ad honorandum, & colendum Dominum instituta sunt, disturbare conantur, ii & suæ profecto, & omnium salutis sunt inimici. Quid autem sanctius, quam erigere templa Domino Deo, in quibus ipse castius, & religiosius adoretur? Quid autem salutaris populo fideli, quam habere oratores pro se apud eundem Deum, interpretes desideriorum suorum, votorum internuncios, curatores salutis? Qui vero hisce rebus sese opponunt, non illi profecto commune bonum, sed aut iniquam suam opinionem, aut propriam sequuntur utilitatem. Ac nobis quidem hæc res permolesta accidit; affert enim diminutionem nonnullam dignitatis nostræ, & auctoritatis Apostolicæ; sed certe pati talium pravas invalescere suggestiones, minime omnium ad Nobil. vestras pertinet; qui & propter egregiam vestram pietatem favere Deo, & servis ejus semper consuevistis, & propter animi constantiam manere in pristina sententia debetis. Præbistis enim consensum vestrum erectioni hujusmodi, voluntatisque vestræ, non solum verbo, sed etiam patentibus litteris fidem fecistis. Ac si quidpiam minus utile ita essetis polliciti, tamen virtus a vobis vestra exigeret, ut constaretis vobis ipsis, præstaretisque promissum; quod hoc magnorum Principum proprium esse soleat, non revocare in dubium pollicitationes suas. Cum vero rem plenam laudis, plenam pietatis, prædicto
oppi-

oppido vestro perhonorificam, vobis, & populis vestris salutarem vestro semel assensu comprobaveritis; est jam magnanimitatis vestræ comprimere iniquitates eorum, qui & Deo, & huic Sedi, & honori nominique vestro una & eadem opera injurium quid efficere conantur: præsertim etiam nostra intercessionem accedente, qui nunc secundo ad vos scribimus eadem de re, digni, ut quidem arbitramur, qui primo quod volumus a vobis impetraremus; nostra autem conjunctio, & paternus noster in Nobilitates vestras amor requirit, ut quæ juste sanctæque poscimus, facilia & plana apud vos inveniamus. Quapropter his rationibus omnibus permoti, nostro, vestro, hujusque sanctæ Sedis, & Dei omnipotentis honore, itemque dil. fil. Magistri Petri Lamberti de majori Præsidentia Abbreviatorum, & familiaris nostri cura, & sollicitudine, qui vester fidelis subditus, dignusque virtute sua, cui favor vester impendatur, gravi afficitur dolore, quam rem ipse sub vestra fide curavit, & gessit, cum facultatibus suis detraheret, ut Deo gratum quid, & patriæ suæ decorum ageret, eam ab æmulis suis, & iniquis oppugnari; Nobilitates vestras hortamur in Domino, & omni studio requirimus, per eum, cui hoc templum, & hæc dicata, & consecrata erectio est, Salvatorem nostrum, ut curetis atque efficiatis, quo hæc nostra ordinatio, & erectio suum debitum consequatur effectum, neque ullius malitia, aut cupiditate, aut suggestionem apud vos impediatur: quod erit certe maxime religioni, & virtuti vestræ conveniens, conscientięque salutare, nobis vero pergratum; atque

atque eo etiam gratius, quod re ipsa cognoscemus; plus apud Nobilitates vestras auctoritatem, & intercessionem nostram, quam aliquorum alienis bonis prave obtrectantium falsas causas, & fictos sermones valuisse. Datum Romæ 1519.

Leo X.

Sadoletus.

LXVIII. REIPUBLICÆ VENETÆ.

Dilecte nobis, &c. Etsi non sumus dubii, quæ nobis de rebus Orientis nunciata sunt, tuam quoque Nobilitatem certis nunciis comperta habere, tamen nostri officii esse existimavimus, cum eadem ipsa scribere ad te, tum quid animi habeamus, quidque a te postulemus adscribere. Nam quod Princeps Turcarum, & magnam paratam classem & terrestrem exercitum in Caria ad ea loca, quæ maxime Rhodo apposita sunt, teneat, apparetque quotidie, quæ ad bellum gerendum, urbesque obsidendas opportuna sunt, multorum litteris, nunciisque cognovimus. Quid autem meditetur & cogitet, & communis in illis regionibus fama loquitur, & nobis admodum suspiciosum est, omnem eam videlicet belli comparisonem ad Rhodum obsidendam susceptam esse. Scimus enim quantum illi in ea urbe ad suum Imperium adjungenda momenti propositum sit, ad ceteros conatus suos perficiendos; quo nobis contra diligentius illa retinenda & defendenda est. Frenum enim furoris illius, obex cupiditatis, arx & propugnaculum totius Christianitatis in ea conservanda urbe est positum. Sed nos fidenti animo, & alacri spe, Domino & Deo nostro

stro Jesu Christo Salvatori gratias agimus,
 quod rebus nostris optime paratis, hanc hosti
 suo injiciat mentem, Christiana hoc tempore
 arma laceffendi, ut quae in illum diu medi-
 tata, & prope ad finem perducta sunt, citius
 & gravius ad illius perniciem erumpant. Ha-
 bemus enim, quod tuam Nobilitatem nolu-
 mus latere, duorum potentissimorum Regum
 & præstantissimorum Principum, Caroli electi
 Romanorum & Hispanorum Catholici, & Fran-
 cisci Francorum Christianissimi consignatam
 apud nos eorum manu & proprio chirographo
 fidem, sese in hanc sanctam expeditionem &
 animo & copiis esse paratos. Itaque & con-
 juncti inter se summa amicitia sunt, & no-
 biscum. Splendor enim tantæ gloriæ, quan-
 tam hoc præclaro bello consecuturi sunt, ad
 illorum mentes atque oculos divino numine
 oblatus est, quem mirabiliter concupiverunt.
 Nec vero desinunt armare se uterque, cum
 alter instructissimam classem, alter equitatum
 jam habeat ornatissimum. Nam peditum for-
 tissimorum virorum ingens copia præsto futura
 est. Sed si aliqua etiam restant agenda & amo-
 lienda, quæ hoc a nobis semper desideratum
 sanctissimum bellum adhuc videantur tardare,
 iis simul atque hostis bellicum cecinerit, præ-
 cipitatis & abjectis, continuo Christiani ma-
 ximi exercitus, eodem signo ad bellum accin-
 gentur. Agat ille modo, & impiam suam
 cupiditatem prosequatur; maximum profe-
 cto nobis dabit beneficium, dum cogitabit
 afficere injuria. Nec vero nos defuturi sumus,
 non auctoritate, non opibus, non propria
 persona nostra, non sanguine. Non enim nec
 qua in re libentius laboremus, nec ubi vi-
 tam,

tam, si opus sit melius & beatius ponamus; hujus nobis vitæ mortalis conditio quicquam potest afferre. Quare quod supra etiam dictum est, hujus impii hostis arma non modo non timemus, sed eo loco res sita est, ut desiderare etiam & optare debeamus. Quod vero petimus a Nobilitate tua, id ejusmodi est. Primum ut tu quoque intentus in harum rerum occasionem sis; deinde ut classem & triremium copiam in procinctu habeas, ut nostris militibus, siue transeundum fuerit in Græciam, siue navalibus præliis decertandum, facultas sit navium, præsertim iis qui ab hac ora nostra, & Italiæ litore transmittere voluerint. Cernimus enim, id quod tu quoque videre potes, postquam bellum semel inchoatum fuerit, maximam multitudinem militum etiam sine stipendio ad bellum properaturam contentam honoris stipendio & iis præmiis, quæ sunt a Deo Omnipotente pro ejus fide laborantibus in cælo proposita. Sed hæc tu pro tua prudentia optime prospicere potes. Nos etsi non dubitamus tecum isto tuo prudenti & gravi senatu omnia facturos, quæ virtuti vestræ congrua erunt; tamen hortamur in Domino, & vos paterne admonemus, ut laudis & dignitatis vestræ memores contra communem hostem & animos armare, & vires vestras maritimas præsertim parare non postponatis, Deo & Sanctæ Dei fidei præclaram, ut soliti estis, operam navaturi. Prima Januarii 1520.

Jacobus Sadoletus.

LXIX. PRIORI MAGNÆ CARTHUSIÆ.

Dilecte Fili . Necessario opus habentes opera dil. fil. Jo. Bapt. Prioris Trifulh, qui in vestro religioso, & sacro Ordine professus, a nobis ad magna nostra, & Sedis Apostolicæ negotia tractanda idoneus iudicatus est, cum etiam nostra de eo opinio magis ex eo confirmetur, quod Ordo iste & probitatem ingeneret hominibus, & fidem; decrevimus eum ad loca nonnulla mittere mandata nostra curaturum, cumque id pro sua religione & obedientia, tuam ad hoc accedere cupiat voluntatem & licentiam, duximus ad Devotionem tuam scribendum, te in Domino hortantes, ac in virtute sanctæ obedientiæ requirentes, tibi mandantes, ut dicto Johanni Baptistæ ad peragendas commissiones nostras quo opus fuerit profecturo, benigne, ac libenter facultatem & licentiam præbeas; quoad commissiones nostras executus fuerit, tum peregrinandi, & ad varias regiones ac loca se conferendi, tum quibus in locis monasteria vestri Ordinis extiterint ad ea si placuerit divertendi, & juxta observantiam regulæ vestræ, aut in communione cum ceteris fratribus, aut in aliis hospitalibus, quot dies opportunum fuerit, permanendi, indeque egrediendi, & cum negotium nostrum postulaverit, eodem revertendi, aliaque agendi, per quæ ea quæ ad nos & sanctam Sedem Apostolicam magnopere pertinent, curare, & tractare commode, ac sine ullo scrupulo negotiari possit. In qua re, si ut volumus, facilitatem & voluntatem huic missioni nostræ omni-

omnino accomodaris, facies rem nobis gratissimam. Datum Romæ.

Leo X.

Sadoletus.

LXX. DESIDERIO ERASMO
ROTTERODAMO.

Dilecte fili salutem &c. Gratæ nobis admodum fuerunt litteræ tuæ: declararunt enim id, de quo addubitare aliquantum cœperamus, neque tantum ex quorundam, quamvis prudentium & proborum testimonio, quantum ex scriptis nonnullis tuis, quæ circumferuntur; te nihilominus egregia & constante esse cum in nos sanctamque hanc Apostolicam Sedem, tum erga communem pacem concordiamque, & inprimis publicam Christianam & rem & legem voluntate; quod profecto præclare convenit, & huic ingenio, quod Dei beneficio summum ad optimas disciplinas attulisti, & eis studiis pietatis, quæ semper es professus. Itaque nos, quorum sæpe ob animum versabatur tui quamquam absentis memoria, cum de tuis eximiis virtutibus aliquo præmio honestandis cogitaremus, paulisper ex ea opinione deturbati, valde jucunde accipimus, restitutam in nobis esse, officio & diligentia litterarum tuarum, mentem pristinam diligendi tui. Atque utinam, quod jam nobis constat certumque est de officio & voluntate tua in hanc Sedem sanctam, communemque Dei fidem, id apud ceteros omnes cerneremus constare. Nam nec tempus ullum opportunius, nec causa justior unquam fuit, ingenium atque doctrinam impiis hominibus opponendi: nec vero quisquam ipso

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ. 95

ipso te, ut nostrum est de tua eruditione iudicium, ad tam laudabile opus aptior; in quo elaborant quidem & elaborarunt permulti summa cum pietatis & scientiæ fama. Sed & illorum corda direxit Deus, & de te tuæ prudentiæ permittendum est. Nos ad probra & contumelias seditiosorum hominum, divina ope & patientia armati, illud magis moleste ferimus, quod cum zizaniis non parum bonæ segetis corrumpitur, omnisque de grege nobis credito iactura, animum nostrum solitudine afficit. Qui enim possimus non dolere detrimento bonarum mentium, quæ trahuntur in errorem, cum istos ipsos errorum & impietatis auctores salvos esse cupiamus? Sed neque deerit nobis Deus, neque nos muneris atque officio nostro sumus defuturi. Quod autem ad litteras tuas attinet, nos & de tua optima voluntate certum jam habemus, & tuum adventum in hanc urbem, quandocumque is fuerit, læte & gratanter sumus accepturi. Datum Romæ 11. Januar. 1521. Anno octavo.

Jacobus Sadoletus.

CHARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO
CAROLO REGI CATHOLICO IN
ROMANORUM IMPERATOREM
ELECTO.

LXXI.

LEO X.

Charissime in Christo fili noster salutem & Apostolicam benedictionem. Alias Celsitudini tuæ per litteras & nuncios nostros significavimus, quod cum plures falsi & hæretici

retici errores in inclita Germaniæ tuæ natione, auctore quodam Martino Luthero, seminati, & in libris impressi publice divulgati fuissent, ac nonnulli alii ab eodem Martino seditionis materiam quærente, seducti, hujusmodi erroribus adhæsiscent, sicque alios insuper ipsi excogitassent; nos, quorum proprium officium est vineam Domini, hujusmodi vepribus in ea nascentibus purgare, ac Dei Ecclesiæ unitatem, quantum in nobis est, præeunte semper Domino conservare, ac periculis & offensionibus præsertim latius, & in complurium detrimentum manantibus obviare, re diligentissime prius cum consilio discussa, de Fratrum nostrorum sententia errores ipsos partim falsos ac hæreticos, partim vero a Christiana pietate aberrantes, & rectas lædentes conscientias judicando damnavimus, ac ejusdem Martini libros dictos errores, seu aliquem eorum in se continentes, igni comburi; ipsique Martino, ut ab omni prædicatione & disputatione abstineret, ac intra certum tunc expressum terminum libros ab sese editos combureret, erroresque in dictis libris contentos revocaret, & de revocatione ipsa nos certiores faceret, vel ipse ad nos sub fide nostra de salvo conductu ei a nobis concessio veniret, præcepimus, atque mandavimus. Quibus mandatis nostris cum parere is contempsisset, ac in falsa sua sententia pertinax esse, quam saniori consilio obtemperare maluisset; nos ipsum patientia nostra abutentem, omnesque illi adhærentes, ejusque fautores & receptatores, tamquam notorios & pertinaces hæreticos fuisse & esse, per quasdam litteras declaravimus; & ut præmissa ad
ipfius

ipsius Martini & aliorum notitiam pervenire possent, litteras ipsas in alma Urbe nostra certis in locis publicari fecimus, & per Germaniam quoque, ope & auxilio ejusdem Celsitudinis tuæ publicari mandavimus, sperantes, quod ipse Martinus hujus sanctæ Sedis mandatis obedire, ac ejus determinationi de sacræ Theologiæ magistrorum & juris utriusque professorum consultatione, & eorumdem Fratrum consilio & assensu factæ acquiesceret in his, quæ non solum a nobis, sed etiam antea, nobis necdum opinantibus, de majoris partis decreto a magistris universitatum Lovanien. & Colonien. pro orthodoxæ fidei veritate conservanda damnata fuerunt; non sibi soli arroganter, sed plurimorum sententiæ credere, & ipsos errores revocare, & ad nostrum ac ipsius Ecclesiæ gremium redire tandem animum induceret. Nuper autem ex Nuncio nostro intelleximus, Celsitudinem tuam officium advocati Ecclesiæ, cujus nominis ex sua in Imperatorem electione sibi comparavit, in mandatorum nostrorum debita executione præstitisse, & quantum in ea fuit, in nulla re defuisse; quo ipse Martinus resipisceret, & ad viam veritatis rediret: prout etiam nos nullum officium prætermisimus, ut ejus animam Deo lucrifaceremus, ac pii instar pastoris ovem perditam ad caulam reduceremus, & filium prodigum benigne reciperemus. Qui cum medicinam salutarem & paternam nostram monitionem spreverit, & non solum se non emendaverit, sed pejora prioribus fecerit & faciat in dies; & præmio & pœna sibi per nos oblatis, pœnam potius quam præmium habere, impius-

que hæreticus esse, & membrum putridum fieri, & a fidelium consortio excludi voluerit, & plures alios ad nefariam sectam suam perduxerit, suumque potius nomen per impietatem & pertinaciam celebrari, quam Dei gloriam, pie & humiliter se gerendo, collaudari præoptaverit; nos ipsum aliosque cum eo quosdam, ex quorum scriptis notorie nobis constitit, ipsum Lutherum ac falsa ejus scripta eos fuisse imitatos, & alios in publicatione aliarum litterarum nominandos, ac alios illis adhærentes, illorumque fautores & receptatores, notorios hæreticos esse declaravimus. Nunc vero, quod reliquum est, attendentes, quantum periculi Catholicis omnibus imminere atque accidere posset, si, quod absit, debita litterarum, & sententiæ declaratoriæ nostræ hujusmodi executio differretur; cujusvmodi detrimentum succederet, si mora quamvis parva interponeretur, quominus crescenti pesti, ac morbo invalescenti occurreretur; cum, quod nostri officii erat, id considerate ac diligenter per nos fuerit effectum, (siquidem sacræ Theologiæ ac utriusque juris professoribus in consilium vocatis, ac rebus omnibus, una cum Fratribus nostris diligenter excussis & examinatis, præfati Martini, ejusque sequacium falsos ac damnabiles errores damnavimus, eorumque auctores ipsos tamquam morbidas pecudes, ne totum gregem corrumpèrent, exclusimus, ac censuras & pœnas Ecclesiasticas denuntiavimus prius, deinde etiam infliximus, adeo ut nihil superesse videatur, nisi ut quorum est hæc potestas, mandata hi nostra executioni debitæ mandari procurent) mente nostra
revol-

revolventes, neminem ex omnibus Regibus & Principibus Christianis esse, ad quem magis quam ad Celsitudinem tuam pertineat, nobiscum pro Catholicæ Fidei veritate laborare, opportuneque providere, & quod veteres Catholici Imperatores tam e Græcia, quam Germania, non solum exilio & pœnis, sed suis etiam sacratissimis legibus omnes a Catholicæ Religionis tramite deviantes hæreticos cenferi, ac ei hominum generi nihil ex rationibus, nihil ex legibus commune cum ceteris, publicumque hoc crimen esse, decrevere; quia quod in religionem divinam committitur, in omnes committi, ac omnibus injuriam inferri videtur, & eos qui talia præsumerent, in Romano solo commorandi non debere habere facultatem, quin imo nihil reliquendum loci esse, qui ipsis etiam elementis injuriam facerent, nec solum Hæreticorum personas, sed eorum libros ac monumenta persecuti, illa ignibus tradi mandaverunt, ne videlicet adeo facinorosæ perversitatis vestigia extarent aliqua, sed flammis combusta penitus ex hominum oculis & memoria tollerentur, ac immanem sceleris & sacrilegii magnitudinem par poena sequeretur: hæc nos claræ memoriæ Prædecessorum tuorum facinora egregia, plena sapientiæ & veræ pietatis, de quorum gloria nulla unquam ætas conticescet, nobis ante oculos proponentes, ac cum tua Celsitudine conferentes, spe certa sumus: quos tu cœlestis erga te benevolentia donis vicisti, eos etiam pietate in Deum, & omni virtute superaturum. Quem enim unquam Deus sua mirabili providentia tam virenti ætate ad sum-

num imperium vocavit ? cui largius & in honore & in judicio indulget unquam ? quem majoribus & firmiteribus surgere fundamentis, & niti ad amplissimam laudem sperandam voluit ? Accinxit te terrenæ potestatis supremo gladio ; quem frustra profecto ferres , juxta Pauli Apostoli sententiam , nisi eo uterere , cum adversus infideles , tum adversus infidelibus multo deteriores Hæreticos . Hac ergo tuæ magnitudinis , qua , ut imperio , ita pietate maxima debes , spe freti ; tibi in memoriam reducentes , hanc primam esse , oblatam occasionem declarandi , quam tibi unitas & quies Catholicæ Ecclesiæ cordi sit , Celsitudinem tuam hortamur in Domino , & per viscera misericordiæ Dei omnipotentis requirimus , ut eorundem more Prædecessorum tuorum , qui Romanis Pontificibus Prædecessoribus nostris in rebus dubiis ac periculosis semper astiterunt , velis tanquam Princeps Catholicus , & de quo omnia , quæ per te pro Fidei Catholicæ exaltatione præstari possunt , nobis promissimus , cum debita executione litterarum declaratoriarum sententiarum nostrarum , nobiscum , ut decet , convenire , & ut omnibus Christifidelibus id innotescat , per tuum generale edictum in omnibus civitatibus & locis Germaniæ publicari curare , eundem Martinum , & alios Hæreticos ei adhærentes , ac ejus fautores & receptatores , ipsiusque perversitatem sequentes , illis poenis , quæ in litteris nostris contra eos decretæ fuerunt , nisi resipiscant , plecti jubendo , ac civitatum rectoribus & provincialium tuarum moderatoribus , earundem apparitoribus , & aliis officialibus , sub poenis ,

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ. 101

nis, de quibus tibi videbitur, mandare, ut per publicum edictum omnibus declarent atque significant, se contra eundem Martinum. ac Hæreticos ipsos damnatos, ei adhærentes; eorumque fautores, juxta litterarum nostrarum tenorem esse processuros. Præstabis enim in hoc Salvatori nostro Jesu Christo obsequium in primis acceptissimum, propter quod diffusius extollet gloriæ tuæ Majestatis & famam, quæ etiam in posteros tuos cum laude maxima descendet, & ultra æternæ vitæ præmium, quod exinde tibi proveniet, reperies nos & hanc sanctam Sedem Apostolicam ad omnia quæ honorem & statum tuæ Celsitudinis concernere poterunt, omni cum benedictione promptos. Datum Romæ apud S. Petrum sub anulo Piscatoris die XVIII. Januarii MDXXI. Pontificatus nostri anno 8.

Jacobus Sadoletus.

LXXII. CARDINALI EPISCOPO
NOBILI.

INtelleximus ex litteris dilectorum filiorum Marini Caraccioli & Hieronymi Aleandri Nuntiorum nostrorum, qua virtute Nobilitas tua in causa non solum nostra, Sedisque sanctæ Apostolicæ, sed universæ jam Fidei Christianæ, adversus eam violare conantes se gesserit, & quemadmodum suam pietatem & prudentiam contra impios & seditiosos homines pro unitate Christiani corporis conservanda se opposuerit; quod profecto nobis auditu fuit gratissimum: & licet huic tuo operi atque officio præmii locus in cælo & apud Deum omnipotentem dignior & major comparatus sit;

fit ; tamen nos quoque agimus tuæ Nobilitati magnas in Domino gratias , hancque actionem tuam dignissimam tua virtute, & in Deum summum vere Christiana pietate , omni laude commendamus ; quodque est reliquum , hortamur eandem tuam Nobilitatem in Domino , ut susceptam semel Fidei sanctæ Catholicæ , & ejus cui Deo dante præsidemus Sedis Apostolicæ propugnationem , pari virtute & constantia in posterum tueare ; ut si fieri potest , etiam isti qui & Deum , & communem pacem unitatemque Christianam discindere quærunt , ad salutarem poenitentiam conversi , veniam admissi erroris promereantur , aut si maligno spiritu obcæcati in pravitate persistent ; ne contagione noceant , a bonis mentibus fidelium arceantur . Quod apud summum Deum tibi fructuosum , apud omnes homines tibi futurum est gloriosum , nobis vero supra omnia gratissimum ; sicut latius cum Nobilitate tua dilecti filii Martinus Caracciolus & Hieronymus Aleander notarii & nuntii nostri , vel alter eorum nostro nomine aget , quibus plenam fidem habebis . Datum Romæ 25. Febr. 1521. anno octavo .

Cardinalibus .

Nobilibus .

Quatuor Prælati .

Quatuor aliis .

LXXIII. NOBILI VEL PRÆLATO .

Dilecte Fili &c. Litteris Nunciorum nostrorum , testimoniisque multorum ad nos perlatum est , Nobilitatem tuam in hac adver-

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ. 103

adversus Lutherum causa, in qua Catholicæ Fidei salus & veritas consistebat, tantam præstitisse virtutem, ac damnandis Martini erroribus, ipsoque pro hæretico, ut quidem est, reputando, ita religiose & graviter se gessisse, ut nos & Deo & tibi maximarum gratiarum debitores simus: Deo, quod is animum tuum sui sancti Spiritus igne ad defensionem veritatis accenderit; tibi, quod constantia & pietate tua dignum eidem Spiritui Sancto in tuo pectore domicilium præbuisi; hocque maxime necessario tempore contra impium furorem novæ debacchantis hæreseos, & auctoritatem tuam omnem, & prudentiam opposuisti. Quod cum virtute tua & nobilitate dignum, tum isto ipso charissimo in Christo filio nostro Cæsare fuit dignissimum, cujus ut honor maximus, sic pietatis laus in hoc opere sanctissimo præcipua fuit. Ac nos quidem memoriam tanti tui officii perpetuam in animo retinebimus; ipse autem Deus spectator idem & remunerator bonorum operum, cui hæc a te opera navata est, & cui multorum fidelium animæ per te sunt vel servatæ vel redditæ, ea tibi præmia large conferet, quæ sunt omnibus humanis cogitationibus majora. Nunc quod reliquum est &c. *ut in Brevis Electorum.*

LXXIV. MARCHIONI BRANDEBURGENSI.

Dilecte Fili &c. Agimus Nobilitati tuæ de-
nuo gratias; quod officium sæpe jam præstitimus, & ut videtur sumus præstituri: cum, si tua eximia in hanc sanctam Sedem & universam Fidem Catholicam quotidianaque

merita expendantur , nulla videatur oratio præstantissimæ tuæ virtuti ac pietati reperiri posse par . Et quidem in officio , quod ad communem Christianæ Reip. pertinet salutem , ita se gerit tua Nobilitas , ut facile appareat , multum te in eo amoris quoque nostro tribuere , & ei quam erga nos geris benevolentia . Sed etsi probris & contumeliis hominum , omnia uno incendio , & fidem & pacem & communem concordiam dissipare volentium , quotidie persona nostra impetitur ; minus multo id ægre ferimus , quam quod venenatis eorum & sermonibus & scriptis bonæ & piæ mentes in unitate sanctæ Fidei perturbantur : ut si omnis eorum furor in odium nostri erumperet , nec divinam causam violare pergeret ; quam eis libenter ignoscemus , quam lætaremur , occasionem oblatam exercendæ nostræ & benignitatis , & clementiæ ? Sed in Dei honore , in Fidei sanctæ Catholicæ causa , si severe & acriter aut egimus aut sumus acturi , non id hominum etiam inimicissimorum odio , quos & nos ipsi salvos esse cupimus , sed nostro urgente officio est faciendum ; quamquam illis brevis ad salutem via parata est poenitentia . Verum , quod nobis scribentibus fuerat propositum , & gratias tuæ Nobilitati maximas agimus , & ut obnitaris tua ista singulari auctoritate & prudentia , ad extinguendum , quoad licitum fuerit , incendium , tuam Nobilitatem plurimum in Domino hortumur ; sicut cum eadem dilecti filii Nuncii nostri agent , quibus fidem omnem habebit . Datum Romæ 16. Martii 1521. Anno octavo .

Simile Moguntino Cardinali .

LXXV. OF-

quamvis aspera & gravia, & mori etiam possumus; quo accipiemus gaudio talem per te publicæ salutis navatam operam, ex qua adiutus factus sit ad hanc immanem pestem ex cordibus & mentibus Christiani populi excindendam? Quod cum ita sit, resque Deo auspice bene cœpta, per tuam virtutem & charissimi in Christo filii nostri Cæsaris animi excellentiam, ceterorumque Procerum rectam voluntatem, ad suum speratum finem directa sit; te non solum vehementer commendamus in Domino, sed insuper gratias agimus: quamquam te volumus in toto hoc negotio non nos ipsos gratiamve nostram, sed Deum & Dei Fidem & Reip. salutem intueri. Verum hæc quoque accessura sunt; quæ ita nobis in animo sunt infixæ, ut donec tuam egregiam virtutem aliquo nostræ liberalitatis insigni testimonio non ornaverimus, non satis videamur esse quieturi; sicut latius tecum Nuncii nostri nostro nomine loquentur, quibus fidem habebis. Datum in villa nostra Malliana die prima Maji 1521.

LXXVI.

CÆSARI.

Charissime &c. Cum in hac Catholicæ Fidei causa te advocato hujus sanctæ Sedis adversus impias opiniones novorum hæreticorum, ac filium præcipue iniquitatis Martinum defendenda, ea expectaremus de tuæ Majestatis animo atque judicio, quæ de maximo Principe & præstantissimo Cæsare poterant expectari, fatebimur tamen verum; longe vicit virtus tua nostram expectationem. Ita enim ad nos omnium constanti voce perlatum

latum est, tantam in te gravitatem, tam admirabilem insignemque sapientiam, tantum in te extitisse servandæ & custodiendæ ejus, quam a Deo & patribus nostris accepimus, Religionis studium, ut omnibus manifeste apparuerit, Deum tibi comitem, & Dei spiritum tuis optimis consiliis adfuisse. Res igitur acta per te omnibus sæculis memorabilis, exemplum salutare. Ceteros enim cernimus, auctoritatem tuam in damnanda perfidi hominis contumacia facile secutos. Qui modus? aut quonam hæc a te studio gesta sunt? quæ magnitudo animi? quæ constantia? cujusmodi erga Deum pietas, digna quidem Cæsare, sed summo & optimo Cæsare? Domine saluum fac Regem hunc, & exaudi nos in die qua invocamus te. Quid quod tute decretum tuum conscripsisti, altis illis & magnificis verbis exorsus; decere te, ex Ducibus, Archiducibus, Regibus, Imperatoribusque oriundum similia illis, in Dei omnipotentis honorem & fidei suæ sanctæ salutem, agere, nec Majoribus tuis deesse. Scilicet hoc non est esse similem, sed longe virtute antecedere. Non enim jam te ex Majorum tuorum exemplo cohortabimur, sed hæc erit animi tui & virtutis excelsitas, in universam posteritatem omnibus Principibus exemplo. Nos quidem, qui novo quodam amoris affectu erga Majestatem tuam incitati sumus, deprecantes tibi apud omnipotentem Deum omnia prospera & gloriosa, gratias tibi agimus pro tuo officio tanto, non quas debemus; id enim est infinitum, sed quantas animo capere aut verbis referre possumus maximas: quod & perpetuo acturi sumus, id supra omnia de-

fiderantes, ut aliqua sese nobis offerat occasio, ut quid de tua singulari natura sentiamus, quantumve tua causa cupiamus, possimus tibi memorabili aliquo facto declarare; quod tamen Deo auspice futurum confidimus. Sed & de his omnibus, & quam optemus, Majestatem tuam quæ bene coepta sunt ad salutarem finem deducere, scribimus Nuntiis nostris, ut cum Majestate tua nostro nomine communicent; quibus illa fidem habere dignabitur. Datum Mallianæ die 4. Maji 1521. anno nono.

Gratias tibi quas possumus habemus, Redemptorem nostrum humiliter deprecantes, tibi concedat prospera cuncta, impleat sancta desideria, tribuatque Majestati tuæ similem semper animum, & parem virtutem.

Verba manu propria SS. D. N.

LXXVII. ELECTORI.

EX litteris quoque Nunciorum, testimoniisque multorum, tum ipsa in primis fama divulgante, quæ nullum clarius factum latere finit, ad nos perlatum est, Nobilitatem tuam in hac causa, in qua Catholicæ fidei salus & veritas consistebat, tantam præstitisse virtutem, ac damnandis erroribus Martini Lutheri, ipsoque pro hæretico, ut quidem est, reputando, tantam adhibuisse & religionem simul & prudentiam, ut certe Deo gratias agere maximas debeamus, quod talis viri Prælatique animum sui sancti Spiritus igne afflaverit, ejusque constantiam & pietatem maxime necessario tempore pro suæ sanctæ Fidei candore conservando contra impium

pium furorem novæ debacchantis hæreseos
 stare voluerit ; quod quidem dignum tua præ-
 stanti virtute , dignum hoc quem geris ho-
 nore , *dignum genere & Majoribus tuis* ; sed
 in primis isto ipso charissimo in Christo filio
 nostro optimo , religiosissimoque Cæsare di-
 gnissimum , cuius ut honor maximus , sic pie-
 tatis laus eximia fuit . Vincit profecto facul-
 tatem & vim nostram , ut vix te pari laude
 celebrare , vix idoneas gratias agere posse vi-
 deamur . Sed nos memoriam tanti tui bene-
 ficii perpetuam in animo retinebimus ; ipse
 autem Deus spectator idem & remunerator
 bonorum operum , cui hæc a te opera navata
 est , & cui multorum fidelium animæ per te
 sunt vel servatæ vel redditæ , is te profecto
 jam largis præmiis illustrabit ; ut quotidie
 magis perspecturus sis , nulla re uberiores
 percipi fructus , quam vera pietate , & Dei
 legum mandatorumque observantia ; quam-
 quam nec nos , ubicumque locus nobis da-
 tus fuerit , Nobilitati tuæ deerimus . Nunc ,
 quod reliquum est ; quoniam falsis & pesti-
 feris opinionibus damnatis , hominis impii
 perversitas & pertinacia frangenda est , ipse-
 que acrius insequendus , ut nefario fomite
 errorum sublato , qui abducti in pravum sen-
 sum , Satanæ perfidia sunt , ad veritatis re-
 gulam & viam reducantur , hortamur Nobi-
 litatem tuam in Domino , & per viscera mi-
 sericordiæ Dei nostri obsecramus , ut semel
 susceptam hujus perniciosæ labis a grege fide-
 lium propulsandæ curam , provinciam , actio-
 nemque ad exitum perducas ; instesque omni
 tua opera , auctoritate , diligentia , ut pesti-
 lentis hominis , eorumque , qui cum eo sen-
 ferint

serint pervicaciter, impietas nullum amplius locum inter fideles Dei inveniat, sed vel exterminata ex omni Germania, vel poena affecta suo exemplo doceat omnes, non esse a more Majorum divinitus instituto, nec a PP. & sanctorum Doctorum sanctionibus discendum: (a) *quod etiam tibi aliquanto studiosius elaborandum est, quod in corde & visceribus status, dominiorumque tuorum, te quidem ut cernimus invito, hoc ulcus enatum latius in perniciem Catholicae fidei manavit, cui tu pro tua singulari sapientia in primis debes providere. Qua in re Nobilitas tua, & in honorem summi Dei publicae salutis Christiani populi prospexerit, & se dignissimum nobisque gratissimum effecerit, sicut cum ea latius Nuncii iidem nostri nostro nomine agent, quibus fidem adhibebit. Datum Mallianæ 4. Maii 1521. Anno nono.*

LXXVIII. CONFESSORI.

Dilecte Fili. Gratum est nobis, debere tibi quotidie novas gratias, ut etiam referre possimus: sic enim tua virtus, fides, religioque mereretur. Nam quod optimo animo, quod præstantissima pietate, quod singulari in Catholicam fidem & sanctam Sedem Apostolicam voluntate est Cæsar; provenit id quidem a Deo potissimum, & ab illius optima religiosissimaque natura; sed &
tuæ

(a) Notat P. Lazari quod in cod. Biblioth. Colleg. Rom. hæc legitur adnotatio: *verba quæ sequuntur, & adnotantur, addita tantum sunt in litteris ad Ducem Saxonie.*

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ. III

tuæ partes in cohortando non exiguæ fuerunt . Itaque tantum ille Christianæ Reip. damnanda Lutheri impietate præstitit , tam magnifice atque præclare auctoritatem suam ceteris exemplo esse voluit , ut nihil majus sit , quod a maximo Principe expectare possimus . Agimus igitur sublatis manibus in Cœlum & Deo , & illi , & Devotioni tuæ ingentes gratia , quas referet tibi quidem Deus , sed & nos tuorum officiorum erga nos memoriam sumus perpetuam in animo nostro conservaturi . Cernimus enim & cognoscimus , quantum tu elaboraveris , qua cura , quo studio , quanta diligentia fueris adnixus , ut ingens malum perniciosæ hæresis , quæ sensim Germaniam omnem , tamquam pestilentia quædam inficiebat , ipso auctore damnato , comprimeretur , Satanæque per hunc modum in fidelium greges grassanti , pessimorum hominum ministerium surriperetur . Quæ quoniam a te , Deo auspice , cœpta , & magna ex parte confecta sunt , de reliquo etsi non es hortandus ; satis enim te eadem virtus tua religioque adhortatur ; tamen Devotionem tuam hortamur in Domino , ut pergere eadem constantia , palmamque fractæ & penitus exterminatæ impietatis quærere tibi apud Deum & universum populum Dei non postponas ; in quo quid tua virtus efficere possit , scimus ; de optima voluntate non dubitamus . Certe id quod intelligere potes ipse , erit hoc tuum tibi officium & apud Deum fructuosum , & apud homines gloriosum ; nobis vero ita gratum , ut quantum Devotioni tuæ pro eo debeamus , loco & tempore simus declaraturi : sicut latius tecum Nuntii nostri nostro nomi-

nomine agent, quibus fidem habebis. Datum Mallianæ die 4. Maii 1521. Anno nono.

LXXIX.

T U D E N S I.

Venerabilis frater &c. Præter nomen virtutis & litterarum, quo fraternitati tuæ jampridem eramus affecti, cum intelligeremus te egregia quadam ingenii & doctrinarum laude florere, accedit duplex jam officium, ut de tua in summum Deum pietate, in nos, hancque sanctam Sedem observantia judicare liquido possimus. Nam in hac labe pestifera, quæ per impietatem & scelus Lutherianum, in gregis nobis crediti perniciem latius manabat, cum talium virorum, qualis es tu, præsidio in primis Christiana egeret Resp. suscepisti tu munus non solum agendi & pro Catholica Fide laborandi, quod tibi commune fuit cum multis, sed etiam contra impios pro defendenda vetere religionis observantia, scribendi; in quo præcipuam certe laudem, & a nobis ipsis, & omnium eruditorum judicio es consecutus. At nos cum illam quidem præclaram orationem tuam libenter legimus, tum hæc novissima lætissime accepimus, te, ut Martini hæretica pravitas & perfidia totius concilio Germaniæ damnaretur, isque pro hæretico reputaretur, omni tua opera & consilio, gratia, auctoritate contendisse; pro quo sanctissimo opere & labore tuo agimus fraternitati tuæ magnas gratias. Fecisti enim quod te dignum, quod virtuti tuæ, & isti quam obtines dignitati, consentaneum; sed idem Deo acceptissimum, nobis gratissimum, qui hoc nunquam ex animo

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ . 113

mo & ex memoria nostra amissuri sumus . Itaque & nostra tibi prompta voluntas & benignitas in omni occasione futura est parata . Nunc quod superest , quoniam ut exarescant rivi omnes errorum , fons ipse impietatis penitus excindendus est , hortamur fraternitatem tuam in Domino , ut quam adhibuit virtutem a principio , eandem deducat ad extremum ; ut jam omnium confessione nefarii & contumacis hæretici Martini nec nomen nec vestigium inter fideles populos in Germania consistat : in quo optimum & constantissimum habemus Cæsarem ; sed & tua auctoritas non mediocri adjumento Christianæ Reip. esse potest , ut quidem jam fuit . Quod supremum jam in causa hac officium tuis pristinis multis & actionibus & officiis summi meriti cumulum adjecturum est ; sicut cum fraternitate tua copiosius Nuntii nostri nostro nomine agent , quibus fidem habebit . Datum Malilianæ 4. Maji 1521. Anno nono .

LXXX. GEORGIO DUCI SAXONIÆ .

Dilecte filii &c. Etsi non dubitamus Nobilitatem tuam qua cœpit virtute in causa , & Fidei Catholicæ , & S. R. E. adversus impietatem eorum , qui & novas excitare hæreses , & veteres ac damnatas revocare conantur , defendenda , eadem usque ad extremum perseveraturam ; visum tamen fuit nobis nunc cum tempus maxime opportunum adest , operam & auctoritatem tuam ut adhiberes ad refellendos impetus istorum , qui præ sua & ambitione & iniqua iracundia pacem perturbare , zizania seminare , omnia acer-

acerbo incendio permiscere contendunt, has denuo ad Nobilitatem tuam scribere litteras, teque in Domino vehementer exhortari, ut cum pristinam tuam virtutem atque prudentiam, tum veterem laudem Majorum tuorum, quorum in hanc sanctam Sedem semper præclara extitit voluntas, in hoc maxime facto, hoc præcipue tempore, Concilio totius Germaniæ procerum coacto, expromere, & perspicuam omnibus facere, ac causam S. R. E. constanter tueri adversus malignitatem & iniqua consilia novorum hæreticorum velles; ut præter causam Fidei, in cujus sinceritate atque unitate salus omnium nostrum consistit, communis etiam pax atque concordia, te quoque auctore & defensore incolumis conservetur: quod certe dignissimum ea qua fulges & animi & generis nobilitate, Deoque acceptissimum futurum est; nobis vero, qui tuæ Nobilitati ex animo semper favimus, gratissimum; sicut tecum latius dilecti filii Marinus Caracciolus & Hieronymus Aleander notarii & nuncii nostri, nostro nomine agent, quibus summam fidem Nobilitas tua habebit. Datum Romæ die xvi. Maji 1521. Anno viii.

LXXXI. DILECTIS FILIIS CHIEREGATO
ET HIERONYMO DE MEDICIS CANONICIS
CONCORDIENSIBUS,
VEL EORUM ALTERI.

LEO PAPA X.

Dilecte fili Salutem & Apostolicam benedictionem. Contulimus nuper dilecto filio Francisco Chieregato decretorum Doctori cubi-

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ. 115

cubiculario nostro Parochialem Ecclesiam S. Vitalis Villæ Concordiensis Diœcesis , per obitum bonæ memoriæ Joannis Episcopi Catanensis , illius dum viveret ultimi commendatarii , extra Romanam Curiam defuncti , vacantem , nostræque & Apostolicæ Sedis dispositioni reservatam , prout in aliis nostris sub plumbo conficiendis litteris plenius explicabitur . Cupientes autem ut hujusmodi nostræ provisiones suum ut par est consequantur effectum , ac providere volentes , ne dum litteræ sub plumbo hujusmodi expediuntur , possessio dictæ Ecclesiæ per quempiam occupetur indebite , illiusque fructus distrahantur & dissipentur , vobis per præsentem committimus & mandamus , ut ipsius Ecclesiæ possessionem fructusque , redditus , ac proventus , auctoritate nostra , nomine dicti Francisci quam citius capiat & conservetis , neminique , præterquam eidem Francisco , vel ejus legitimo Procuratori , cum primum litteras sub plumbo , ut effertur , istuc miserit expeditas , relaxetis & consignetis , contradictores per censuras Ecclesiasticas , & alia juris remedia compescendo . Datum Romæ apud S. Petrum sub anulo Piscatoris die 26. Septembris 1513. Pontificatus nostri anno primo .

Petrus Bembus .

LXXXII. L E O P A P A X.

Universis & singulis ad quos hæ nostræ pervenerint salutem & Apostolicam benedictionem . Cum in præsentia contingat , dilectum filium Franciscum Chieregatum , civem

vem Vicentinum, notarium & cubicularium nostrum in patriam & ad nonnulla alia loca, ob quædam nostra & sua negotia proficisci; cupientes illum privilegiis, gratiis & immunitatibus, quibus ceteri familiares nostri potiuntur & gaudent; pariformiter potiri & gaudere; universitatem vestram & vestrum singulos hortamur, civitatum vero & locorum nostrorum gubernatoribus, locatenentibus, castellanis, officialibus, armigeris, subditisque nostris tenore præsentium mandamus, ut ipsum Franciscum cum duobus aut tribus famulis, equis, valisiis, bulgiis, aut quibuscumque aliis farcinulis, ac rebus suis, absque alicujus datii, gabellæ, bulletiarum, aut cujusvis oneris solutione, per quascunque civitates, terras, castra, loca, passus, pontes, & portus, tam suos quam nostros, libere & sine impedimento ire, morari, transire, & redire permittant, ac eundem benigne tractent, eique si opus fuerit, & ipse duxerit requirendum, de scorta & salvo conductu provideant: quod erit nobis gratum. Datum Romæ apud S. Petrum sub anulo Piscatoris die primo Maji 1514. Pontificatus nostri anno secundo.

Jac. Sadoletus.

LXXXIII. CARISSIMO IN CRISTO FILIO
NOSTRO HENRICO ANGLIÆ
REGI ILLUSTR.

LEO PAPA X.

Carissime in Christo fili noster salutem & Apostolicam benedictionem. Dilectum filium Franciscum de Clericatis cubicularium
no-

nostrum & Apostolicæ Sedis notarium, ac juris utriusque doctorem ad Majestatem tuam mittendum duximus, eamdem ex animo & enixe rogantes, ut pro tua in nos, & hanc sanctam Sedem devotione ac reverentia dilectum filium Polidorum in collectoria istius incliti regni nuper officialem nostrum, quem deliquisse non credimus, & si quid deliquit, quod certe nondum intelleximus, per alias nostras id nobis petivimus condonari, libertati & gratiæ pristinæ reddere, & Collectoriæ domum & reliqua exportata restitui mandare velit; ac in primis dilectum filium nostrum Hadrianum tituli S. Chrysogoni Presbyterum Cardinalem Bathoniensem, qui nobis ob singulares ejus virtutes, doctrinam, & insignia in nos & istam Sedem merita charissimus & acceptissimus est, & qua potest opera, studio, laudibus, ac sedulitate, ut aliis nostris scripsimus, de Majestate tua, ac toto ejus regno benemereri nunquam desinit, omni benevolentia prosequi & confovere velit, quod certe erit Majestate tua dignum, ac nobis ita gratum, ut gratius profecto esse nihil possit. Existimabimus enim, quicquid favoris, gratiæ, & beneficii eidem Cardinali conferetur, id omnino in nostram propriam personam esse collatum; quemadmodum Majestas tua ab ipso Francisco coram latius intelliget. Datum Florentiæ sub anulo Piscatoris die 1. Decembr. 1515. Pontificatus nostri anno tertio.

Jac. Sadoletus ;

LXXXIV. LEO PAPA X.

UNiversis & singulis ad quos præsentes pervenerint salutem & Apostolicam benedictionem. Cum dilectus filius Franciscus de Chieregatis cubicularius noster & Apostolicæ Sedis Protonotarius, & juris utriusque doctor de commissione nostra in Galliam & Angliam iturus sit; nos, prout æquum & rationi consonum est, dignum reputamus, ut præfatum Franciscum singulari prærogativa prosequamur. Idcirco Devotionem vestram & vestrum singulos hortamur & requirimus; subditis vero nostris, & gentium armorum capitaneis ac ductoribus, necnon officialibus quibuscumque expresse præcipiendo mandamus, ut pro nostra & Apostolicæ Sedis reverentia eundem Franciscum cum comitiva sua usque ad numerum quinque, per omnes civitates, terras, oppida, & loca, tam vestra, quam nostra, necnon passus, portus & pontes quoslibet absque ulla gabella datii, pedagii, portorii, fundinavis, aut cujuscvis alterius indicti vel indicendi oneris solutione, ire, transire, morari, redireque permittatis, non inferendo eis ullam in personis vel bonis directe vel indirecte, quovis quæsito colore vel causa, molestiam sive impedimentum, & tales vos omnes & singuli cum præmissis vos geratis, ut apud nos & eandem Sedem Apostolicam valeatis non immerito commendari. Datum Florentiæ sub anulo Piscatoris die 11. Decembris 1515. Pontificatus nostri anno tertio.

Jac. Sadoletus.

LXXXV. LEO

LXXXV. LEO PAPA X. (a)

Dilecto filio Francisco Chieregato nuncio; notario, & cubiculario nostro. Dilecte fili salutem & Apostolicam benedictionem. Intelleximus te certis de causis distulisse trajicere in Angliam, sicuti tibi pro certis nostris, & dilecti filii nostri Hadriani tituli S. Chrysogoni Presbyteri Cardinalis Bathoniensis negotiis peragendis, nuper mandavimus. Quare volumus, ut in illud regnum quam primum transeas, & quæ tibi commissa sunt diligenter exequaris, nec inde recedas, donec aliud a nobis aut ab ipso Cardinali habueris in mandatis. Datum Romæ apud S. Petrum sub anulo Piscatoris die 12. Martii 1516. Pontificatus nostri anno tertio.

Jac. Sadoletus.

LXXXVI. DILECTO FILIO FRANCISCO
CLERICATO NOTARIO ET
NUNCIO NOSTRO.

LEO PAPA X.

Dilecte fili salutem & Apostolicam benedictionem. Vidimus quæ ad dilectum filium nostrum Hadrianum tituli S. Chrysogoni Cardinalem Bathoniensem nuper scripsisti, placuitque admodum intellexisse, te tam benigne & humaniter a dilecto filio nostro Thoma (b) tituli S. Cæcilie Presbytero Cardinali visum & exceptum esse, ipsumque Cardinalem tam bene dispositum esse erga res & negotia ipsius Cardinalis Hadriani: nec enim aliter de

(a) Vid. ep. 83.

(b) Vulceo Eboracen.

de ejus Circ. quæ manuumstrarum factura est, & præclaris virtutibus pollet, existimari poterat. Laudamus in omnibus diligentiam tuam, hortamurque, ut in eo perseveres, & ad ipsum Cardinalem crebro de iis quæ ad ipsum pertinere visa fuerint perscribas, & negotia ipsius Cardinalis quæ tibi committentur, solita fide procurare studeas; in quibus nobis quoque apprime satisfacies. Datum Romæ apud S. Petrum sub anulo Piscatoris die x. Maii 1519. Pontificatus nostri anno quarto.

Bembus.

LXXXVII. PRO FRANCISCO
CHEREGATO.

LEO PAPA X.

UNiversis & singulis, ad quos hæc nostra pervenerint, salutem & Apostolicam benedictionem. Mittimus in Hispaniam dilectum filium Franciscum Cheregatum, juris utriusque Doctorem, Notarium, & familiarem nostrum, hominem nobis ob probitatem aliasque ejus virtutes admodum probatum & gratum, nonnulla negotia apud charissimum in Christo filium nostrum Carolum Hispaniarum Regem Catholicum nostro nomine curaturum. Nos cupientes eidem Francisco tutum & liberum iter ubique patere, Devotionem vestram hortamur in Domino, subditis vero nostris & gentiumstrarum armigerarum Capitaneis, & ductoribus, militibusque ad nostra & S. R. E. stipendia militantibus districte præcipiendo per præsentem mandamus, qua-

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ. 121

quatenus præfatum Franciscum cum sociis sive familiaribus suis usque ad numerum quinque, tam equestribus, quam pedestribus, necnon cum bulgiis, valisiis, farcinis, & eorum bonis quibuscumque per civitates, terras, oppida, & loca, fossas, portas, & pontes, tam nostra quam vestra, terra marique, absque ulla datii, gabellæ, portorii, fundinavis, aut cujuscvis, quacumque de causa indicti vel indicendi oneris solutione, ire, transire, manere, redire libere permittatis; eundem demum, ejusque socios, & familiares intuitu nostro, ita benigne, liberaliterque tractetis, ut apud nos, & sanctam hanc Sedem merito in Domino commendari possitis. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub anulo Piscatoris die ultimo Novembris 1519. Pontificatus nostri anno sexto.

Jac. Sadoletus.

LXXXVIII. DILECTO FILIO FRANCISCO
CHIEREGATO NOTARIO ET COM-
MISSARIO NOSTRO.

L E O P A P A X.

Dilecte fili salutem & Apostolicam benedictionem. Ex tuis ad nos litteris agnovimus, quo honore ista Catholica Majestas, pro Sedis Apostolicæ reverentia, te receperit, quove affectu atque humanitate promiserit, se eam causam ob quam te destinavimus super Aoripaldi Marchionatu, pro dilectis filiis Roberto & Camillo de Urfinis, nostris secundum carnem affinibus cito & favorabiliter expedituram, nostroque tam pio, quam

Tom. I. F justo

justo desiderio satisfacturam ; quod quamquam pro explorato habuissimus , ob ejusdem Majestatis perpetuum erga justitiam cultum & erga nos observantiam ; quia tamen ea res nobis , ut scis , valde cordi est , teque nos propterea quod tua opera aliis in rebus uti volumus , quanto citius regredi cupimus ; tibi tenore præsentium enixe injungimus , ut apud eandem Majestatem nostro nomine denovo , atque sæpius instare non cesses pro ejus negotii celeri & favorabili expeditione , eidemque Majestati planum facias , nos hanc rem ita enixe cupere , ut præterquam Majestas suæ justitiæ & fidei avitæ satisfaciet , nobis etiam rem quam gratissimam sit factura . Datum Pali Portuensis Diœcesis sub anulo Piscatoris die 12. Februarii 1519. Pontificatus nostri anno sexto .

Jac. Sadoletus .

LXXXIX. DILECTIS FILIIS FRANCISCO
CLERICATO NOTARIO ET OCTAVIO
URSINO COMMISSARIIS
NOSTRIS .

LEO PAPA X.

Dilecti filii salutem & Apostolicam benedictionem . Cupientes eos tumultus , qui his ipsis diebus in terra nostra Fabriani nequaquam publico , ut audimus , consilio , sed aliquorum temeritate exorti sunt mature coercere , & adhibita paterna cura sedare ; ac vestræ virtuti , prudentiæ , integritati cum Domino plurimum fidentes , nec dubitantes , quin ea quæ vobis commiserimus recte & cum
laude

laude exequamini ; vos Commissarios nostros tenore præsentium facimus , constituimus , & deputamus , & in provinciam nostram Marchiam ad dictos tumultus sedandos proficisci mandamus , dantes vobis harum tenore amplam & omnimodam facultatem , simul & potestatem , omnibus tam Officialibus nostris , quocumque illi munere & titulo censeantur , quam etiam Communitatis Domicellis , Baronibus , singulis denique hominibus dictæ provinciæ Marchiæ , necnon gentium armigerarum nostris & S. R. E. capitaneis , ductoribus , militibus tam equestri quam pedestri militia , stipendia a nobis accipientibus mandandi , imperandi , & sub poenis tam privationis & exilii , quam etiam pecuniariis , prout vobis videbitur , præcipiendi , ut vobis in omnibus quæ facienda duxeritis præsto sint omni subsidio , favore , opera ; vosque eos convocare , cogere , armare , quocumque vobis visum fuerit vobiscum ducere , aut quo fuerit opportunius mittere ac destinare , quæ per illos exequi volueritis eis injungere , necnon necessitate ingruente , pro pace provinciæ & Status Ecclesiastici , si improborum temeritatem retundi oportuerit , ab ipsis Communitatibus auxilia armorum atque hominum petere , quos alicubi suspectos duxeritis in alias partes mittere , relegare ; quos vobis & huic sanctæ Sedi fideles cognoveritis , eos debitis honoribus honestare , eis qui peccaverint , quatenus publico bono fieri possit , veniam promittere , si ad sanitatem redierint , eaque sub fide nostra firmare ; si quæ fuerint onera populis imposita graviora æquo , de eis nos absentes certiores facere , ut nos cum

clementia & benignitate subditorum nostrorum commodis consulamus; denique omnia agere, exequi, ordinare, gerere quæ ad pacem & quietem dictæ provinciæ hujusque sanctæ Sedis honorem duxeritis opportuna, positis & valeatis, earumdem præsentium tenore omnem vobis potestatem permittimus, omnia quæcumque aut nostro nomine, aut vestro consilio in tali re feceritis, grata & rata habituri. Mandantes omnibus & singulis antedictis Prolegato, Gubernatoribus, Officialibus, Communitatibus, Domicellis, hominibus dictæ provinciæ, itemque gentium nostrarum capitaneis, ductoribus, militibus tam equestribus quam pedestribus, sub pœnis per vos præfigendis ac sub gravis nostræ indignationis, ac privationis omnium honorum, bonorum, & privilegiorum pœna; ut vobis & mandatis vestris, non secus quam nostris facerent, si nos præsentem imperaremus, obediant & pareant, vobis omni diligentia, fide, studio, auxilioque assistant, recepturi a nobis & sancta Sede Apostolica, si de ea bene meriti fuerint, dignum præmium. Vos ergo dilecti filii, ita vos in hac cura & administratione pro nostro & hujus Sedis honore gerere studeatis, ut vestra virtus & diligentia apud Deum, nosque & ceteros omnes jure possit commendari. Datum Romæ apud S. Petrum sub anulo Piscatoris die 24. Decembris 1519. Pontificatus nostri anno septimo.

Jacobus Sadoletus.

XC. DILECTO FILIO ERASMO
ROTERODAMO. (a)

LEO X. PONT. MAX.

Dilecte fili salutem & Apostolicam benedictionem. Lætati admodum sumus ex tuis ad nos literis Londini datis (b): pertulerunt enim cum amorem tuum, tum præclarum de nobis iudicium, quod facis, quorum utrumque nobis gratissimum, hoc etiam erant ambo illustriora, quod non a quovis homine, sed a viro doctissimo & nobis probatissimo, quem & in minoribus cognovimus, illa nobis accidebat gratulatio, quam summa scribentis fides, & summa eloquentia commendaret. Quapropter volumus tibi certo persuasum esse, nos alterum effecturos, ut virtutem & benevolentiam tuam erga nos singularibus nostræ paternæ charitatis, occasione oblata, excipiamus officiis: in altero conaturos, ut tuis egregiis de nobis iudiciis studia nostra consentiant: utinam autor ille

F 3

fun.

(a) Hæ literæ uti & quæ sequuntur ad Henricum VIII. habentur inter Erasmi ipsius Epistolas editionis Londinen. anni M. DC. XLII. iisdemque locus esse debebat superius post Epistolam xxxvi. pag. 51. Porro inter easdem Erasmi Epistolas duæ aliæ extant Leonis X. & quidem perbreves ad eum datæ, quas idcirco omittendas duximus, quod in eis Sadoleti nomen subscriptum minime reperiatur.

(b) Pridie scilicet calendas Aprilis ejusdem anni M. D. xv. Habentur autem inter ejusdem Erasmi Epistolas edit. Londinen. lib. II. n. 3. col. 99.

summus bonarum non actionum solum, verum etiam mentium, qui nos nullis insignibus meritis ornatos, sola sua liberalitate & providentia ad hunc altissimum gradum produxit dignitatis amplissimæ, quemadmodum ea optare nos voluit, quæ ad optimum Christianæ Reipublicæ statum faciunt, & sunt idonea: ita etiam muniat, qua sit nobis expeditus cursus ad veram pietatem, atque virtutem inter homines instaurandam: & sunt adhuc quidem aliqua inchoata per nos, quæ tu amanter in tuis literis attingis, sed restant majora multa & difficiliora, ad quæ divino maxime opus est auxilio: quod si affuerit, dabimus operam, ut quo bene de nobis & natura nostra sentiunt, id vero iudicio facere videantur. Verum hæc Deus misericordiæ viderit. Nos & volumina divi Hieronymi & novi Testamenti, tua cura elaborata, jucunda quadam cupiditate expectabimus, & promissum tuum, quo omnium studiorum tuorum fructus te nobis delaturum affirmas, in maximi muneris loco ducemus, in eoque gratiam tibi sumus habituri. Amamus autem multum hoc nomine venerabilem fratrem Archiepiscopum Cantauriensem; quod in tua virtute studiis suis confovenda, satis ipse egregium testimonium perhibet, & virtutis & dignitatis suæ. Nos tum communi studio nostro, & amore erga bonas litteras, tum præcipua quadam opinione virtutis & doctrinæ tuæ, desideramus admodum tuis ornamentis & commodis patere aliqua occasione liberalitatem nostram, sicut & nostra in te voluntas postulat, & virtus tua meretur. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscæ-

scatoris , die decima Julii Anno M. D. XV.
Pontificatus nostri anno tertio.

Jac. Sadoletus .

XCI. REGI ANGLIÆ HENRICO EJUS
NOMINIS VIII.

L E O P A P A X.

Charissime in Christo fili noster , salutem
& Apostolicam benedictionem . Extat
quoddam nostrum studium erga homines do-
ctos & ejusmodi literas , quæ & re sunt ipsa,
& appellantur bonæ , ac animi affectio prope
singularis innata quidem nobis a pueris & do-
mestica disciplina confirmata , sed ætate pro-
grediente etiam judicio aucta : tum quod ho-
mines hosce qui optimas artes & literas se-
ctantur , minime malos esse , integerrimaque
fide præditos sæpe jam experti sumus : tum
quod ab hac scientia , & sanctæ Ecclesiæ do-
ctorum eloquentia , scimus maxima non ad-
jumenta modo , verum etiam ornamenta in
Christianam Rempublicam profecta fuisse .
His causis adducti , diligimus admodum in
Domino dilectum filium Erasmus Roteroda-
mum , quem inter primos hujus scientiæ at-
que artis esse judicamus : notum quidem no-
bis ex domestico congressu antea cum in mi-
noribus essemus , sed deinde longe magis ex
eis ingenii monumentis, quæ literis mandavit
non notum solum , verum etiam probatum .
Is ad nos ex Anglia , ubi nunc commoratur ,
literas misit plenissimas officii , nobis hoc
etiam gratiores , quod afferunt secum ab illo
testimonium Regiæ istius virtutis, & magna-

nimitatis tuæ , qua commemoratione nihil nobis est pro nostra summa in Majestatem tuam benevolentia jucundius . Eum nobis visum est Majestati tuæ commendare . Neque illi nos nunc certam rem ullam a te petimus : neque vero ipse hoc a nobis postulavit , sed facimus sponte nostra , ut quibus nos ex animo bene volumus , eisdem ab aliis quo possunt , similem voluntatem , & benevolentiam requiramus . Erit igitur nobis vehementer gratum , si quid ipse Majestatis tuæ gratiam , favorem , humanitatemve desideraverit , ut si præter eam liberalitatem , quam sponte tua deferres , etiam ostendas magnum hac nostra commendatione pondus accessisse . Hoc tum pergratum nobis fuerit , tum Majestati tuæ , ut quidem arbitramur perhonorificum . Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die decima Julii anno M. D. xv. Pontificatus nostri anno tertio .

Jacobus Sadoletus .

EPISTOLÆ NOMINE CLEMENTIS VII.

XCII. REGI CHRISTIANISSIMO.

Dilecte Fili . Non habemus hominem neque magis participem omnium curarum , & consiliorum nostrorum , neque cui magis fidamus Ven. Frat. Joanne Matthæo Giberto Veronensi , Datario , & Prælato nostro domestico , nec vero qui Serenitatis tuæ honori , nomini , amplitudini magis addictus sit , ut ei non minus quam nos possit , & debeat Serenitas tua confidere . Is ergo apprime conscius & laborum , & difficultatum nostrarum , quarum

rum ipse omnium fuit particeps, delectus est a nobis, qui ad Serenitatem tuam accedens, animi nostri arcana intima omnia tibi aperiat, deque rebus cunctis quæ gestæ sunt reddat rationem; quas nos omnes profecto, proposita semper nobis non minus tua, quam nostra dignitate, & suscepimus, & gessimus. Postquam enim nostrum amorem penitus ad te convertimus, duximus omnia esse communia, eodemque, & cursu, & eventu tecum decrevimus esse conjuncti, nuncque in eadem sententia sumus. Sed necessitati vis humana cum impar sit, illud vehementer desideramus, ut Serenitas tua, adhibita animi æquitate, & illo singulari ingenio, quo præcipue polles, audiat, & cognoscat ex eodem Matthæo Giberto principia, progressus, finesque rerum omnium: non enim dubitamus quin tu erga nos pari sis voluntate. Quæ restant a nobis cogitata, & pro communi dignitate etiam decreta, si ea tibi & commoda, & honorifica fore existimaveris; cum primum nobis propositum sit semper satisfacere & voluntati, & amplitudini tuæ; in iis nec labori, nec periculo ulli parsumus, dum & tibi nostram summam benevolentiam, & ceteris omnibus propensam erga bonum publicum voluntatem ostendamus. Quæ quoniam ab ipso Johanne Matthæo uberius & copiosius tibi explicanda sunt, remittimus te ad ejus orationem, cui non secus, quam si nos ipsi te alloqueremur, cupimus fidem abs te haberi. Nos omni eventu rerum, & temporum, declaraturi sumus, nostrum amoris studium erga Serenitatem tuam susceptum, neque casu ullo neque tempore imminui, aut commutari. Datum Romæ.

XCIII.

DUCI GENUÆ.

Dilecte Fili. Nullum tempus antehac tam necessarium fuisse judicantes, in quo de generali salute nominis Christiani agendum, & consulendum esset; & si præsens occasio omittatur, omnia intuentes damna, & pericula nobis, & gregi Christiano imminere; ad ponenda arma primi aditum fecimus, jactisque pacis, & concordiae fundamentis, tam pro nobis, quam pro eis, qui amici, & confœderati nobiscum sunt, pro communi commodo, & dignitate, omnia nobis tentanda, & experienda decernentes, elegimus Ven. Frat. Matthæum Gibertum Episcopum Veronensem, Datarium, & Prælatum nostrum domesticum, cujus fides, labor, prudentia, singulari cum studio nostris cogitationibus omnibus semper adjuncta fuit, quem arcana nostri cordis omnia tenentem ad Reges omnes, & Principes, & in omnem partem Christiani Orbis, quacumque opus esset, mitteremus, nostra consilia explicaturum, ceteros ad consensionem cum boni publici tum privati cujuscumque eorum, nostris verbis, & precibus hortaturum. Cui cum mandaverimus, ut cum Nobilitate tua omnia communicet, tibi, & benevolentiam in te nostram, & fidem, quam in tua virtute eximiam habemus, diligenter exponat; hortamur te, ut illi non secus, ac nobis certissimam fidem habendo, quæ ille abs te nomine nostro poposcerit, & quæ abs te cupimus fieri, tu in eis illum tuo consilio, opera, auctoritate adjuves; quod erit Deo, ac nobis maxime

me acceptum , laudi , & nomini tuo in primis honorificum . Datum Romæ .

XCIV.

EBORACENSIS.

Dilecte Fili . Commendamus denuo Circuæ Ordinem , & Fratres Sancti Francisci de Observantia , qui cum Ecclesiæ Dei eum fructum afferant , qui sit coetui Fidelium , & secundus , & utilis , digni sunt , quorum tu quoque & quietis & pacis rationem ducas . Atque in hac tua Ordinis in Anglia visitatione , cujus tibi faciendæ a nobis facultas concessa est , ipsi quoque libenter parati sunt , si quos eorum , regni istius turbatores aut speculatores ratione improba compereris , ut punias eadem qua nosmetipsi faceremus animadversione ; in Lutherana quoque perfidia lapsos corrigas , & persequare ; reliqua vero quæ Officiorum , Magistratuum , locorumque distributionem continent , cupiunt sibi esse salva , neque se in suis institutis , & privilegiis impediri . Nos quidem arbitramur , magis timere eos in hac re , quam expertos esse potestatem tuam ; sed tamen proprium est virtutis tuæ , & ejus , quæ nobis bene nota est , prudentiæ , nullam præbere causam cuiquam conquerendi ; quod nos ad Circ. tuam scribere volumus , illam adhortantes , ut istorum animos vel dubitantes , vel timidos sua benignitate , & temperantia confirmet ; quod nobis non mediocriter futurum est gratum . Datum Romæ .

XCV.

EBORACENSI.

Dilecte Fili noster. Ex aliquot suis litteris Circ. tua, nostra erga se officia commemorat; id jam a nostra conjunctione esse alienum debet: fumus enim, erga te sicuti semper fuimus, & voluntate quadam eximia propensi, & benevolentia. Et vero ejusdem tuæ Circ. opera, dil. filius Laurentius ad Sarisburiensem Ecclesiam ab isto Sereniss. Rege nobis fuit commendatus. Id & nobis magnopere gratum, & tibi profecto fuit honorificum. Dignum enim, & præstantem, & omni virtute præditum Cardinalem, tuo singulari beneficio tibi in perpetuum devinctum reddidisti: qui semper de te meritus est & amore, & observantia, ut talem animum erga eum susciperes; qui cum nunc in Germania adest, maximis Sedis Apostolicis vel Christianæ potius, negotiis occupatus, nos tibi, & nostro nomine, illius debitas gratias agimus. Cetera, quæ nunc agantur & gerantur, utque acerrimum in Italia bellum recruderit ad dil. fil. Melchiorum Langum Nuntium istuc nostrum, plenius scribi mandavimus cum Circ. tua communicanda, illam hortantes in Domino, & omni studio requirentes, ut quantum auctoritate, quantum prudentia potest; potes autem maxime; tantum conferret ad studia conficienda pacis, sine qua res Christianæ prope ad interitum redactæ sunt. Datum Romæ XXIX. Nov. 1524.

Sadoletus.

XCVI. CAR-

XCVI. CARDINALI EBORACENSI.

D II. fili noster &c. In omni eventu rerum credimus, nos & Deo, & debito nostro satisfacere, si ab optima Patris communis voluntate, & a conservandæ Reip. Christianæ cupiditate non discedimus. Ac possumus fortassis falli. Sed tamen pro certo habemus, & pene manifeste cernimus, tantos Christianitati afflictæ metus, tanta pericula impendere, ut nisi Dominus Deus sua ineffabili misericordia opem ferat, insignem aliquam ruinam rebus Christianis proxima æstate paratam esse intelligamus. Quod nos quidem non destitimus prædicare, & monere, hæc penitus arma horrentes, quæ in perniciem Christianitatis assumpta, nec pertinaciæ finem, nec damni & calamitatis faciunt modum. Sed tamen, cum in officio boni Pastoris constantissime perstitissemus, & ex Dei, ac veri Pontificis debito, & inopia etiam hujus sanctæ Sedis nos in eadem sententia confirmante; egimus huc usque precibus consiliisque, ut pacis aliquando ineundæ, & concordie conciliandæ ratio haberetur; sine qua pace Christianitas ad extremum interitum esset jam perducta: nec ullæ tamen aures, aut ullorum animi eorum, qui in armis sunt, vocibus adhuc primis veris & salutaribus patuerunt. Igitur omnibus tentatis viis, cum nihil per nos fuerit profectum, plusque aliquorum obstinatio, quam nostra consilia valuerint, superioribus vero diebus Francorum Rex, viribus copiisque præpollens, manum militum ad regnum Neapolitanum tentandum mittere instituit; egi-

egimus tunc quidem multis allatis . . . rationibus ut ab eo consilio defisteret. Sed nunc cetera sibi cernens difficilia, ad eandem deliberationem reversus, five impotentiam nostram agnoscens, five consilium nostrum ab armis omnino abstinendi intelligens, mittit Ducem Albaniam ad idem regnum oppugnandum, qui cum iter faciens, per urbes, & ditionem nostram, sanctæque Romanæ Ecclesiæ, ac fidei nostræ commissam transeat, non necessarium solum, verum etiam justum esse censebamus, cum ab exercitu atque armis essemus nudi, pactis & conventionibus cum ipso Rege initis nosmetipsos, Statumque nostrum & nostrorum, tutum ab periculo, & suspitione periculi conservare. In qua consultatione & cogitatione cum essemus, ecce litteræ Ven. Fratris nostri Archiepiscopi Capuani Nuncii nostri ad nos allatæ sunt, quibus significat; Serenitatem Cæsaris, habito tamen ad nos & nostram voluntatem respectu, sine quibus nihil esset acturus, ad consilia & studia pacis propensam esse: qua etiam spe & fiducia, quod necessario facere cogebamur, liberius fecimus, eaque conventionum capitula firmavimus, quæ facile aperteque demonstrant, quo nos animo & qua in omnem partem modestia nil quæsierimus aliud, nisi fidem, & securitatem; tamen seorsum quoque Circumspectioni tuæ & isti clarissimo Regi affirmamus, omnes curas, cogitatus, actionesque nostras nullum alium ad finem, quam ad commune bonum intentas esse. Cupimus quidem salvi ipsi quoque & incolumes esse; sed si quid præterea incremento honoris & fortunarum nostrarum a Deo opt. max. dandum esset;

esset, totum id libenter ad Reip. bonum rejicimus; carereque eo nos, dum res Christiana publica potiatur, animum inducimus: cujus etiam pro salute & fidei Christianæ comodo, casus omnes & pericula æquo animo effemus subituri. Hanc igitur conventionem & foedus concordiae nostræ, ut & necessarium & honestum, ut approbare & grate accipere Serenitas ista, velit; Circumspectionem tuam magnopere in Domino hortamur, cum de nostro erga eam animo, ac singulari & eximia erga te voluntate, non solum in eis ipsis conventionum capitulis aperte testemur, sed simus summæ amicitiae & conjunctionis nostræ fidem perpetuam præstituri. Vere enim & novimus & confitemur, Serenitatis ejus studium ac benevolentiam, erga nos, in hanc sanctam Sedem observantiam, maxime nobis, & gaudio semper, & comodo esse, nec ullam tam asperam accidere tempestatem posse, quin tua atque illius summa prudentia, auctoritas, virtus, firmissimæ anchoræ nobis vicem, ad omnes fluctus sustinendos præbitura sit. Quem animum vestrum erga nos, omni in re & tempore jam nobis cognitum, ut omnibus nostris studiis, & officiis, & singularis benevolentiae indiciis, & demereamur, & retineamus, ut semper antehac fecimus, nihil sumus omissuri. Tua Circumspectio, ut ad procurandam & conficiendam pacem universalem nobis assistere, esseque auxilio sua præstanti auctoritate, & sapientia velit, illam in Domino plurimum obtestamur: super quibus omnibus misimus dilectum filium Joannem Casalium Notarium, & Nuncium nostrum, fidum nobis, & probatum, qui te, quando quibusdam de

cau-

causis cogebarur Ven. fratrem nostrum Archiepiscopum Capuanum ad nos revocare, largius alloqueretur, & de omnibus nostris consiliis actisque edoceret; cui Serenitas tua fidem summam habebit. Datum Romæ sub anulo Piscatoris die 5. Januarii 1525. Pontificatus nostri anno secundo.

XCVII. CARDINALI MOGUNTINO.

Dilect. fili noster &c. Superioribus diebus, cum de tumulto civit. Magdeburgen. ac de impiorum Lutheranam pestem in eo populo spargentium factione, ad nos esset allatum, non mediocrem in animo nostro concepimus dolorem. Nam & procuratione, atque custodia nostri dilecti gregis, quem a truculenta luporum rabie incolumem fervare non poteramus, admodum mœsti sollicitique fuimus, & tuæ quoque dignitati ac tuo honori, illo modo detrahi, pro nostra in te paterna benivolentia ægre tulimus. Videbamus etiam exemplum in ea re toti Germaniæ ac Principibus, nobilibusque præsertim perniciosum proferri, si imperitiæ plebes illa ratione subducere se a superiorum obedientia; & ordinem omnem disciplinamque vitæ turbare & confundere conarentur; quæ cum omnia gravia nobis & dura videbantur, tum nihil durius, quam quod cum tanto animarum fidelium detrimento ista nobis charissima & dilectissima natio invictæ Germaniæ tantis incommodis & calamitatibus erat vexata. Itaque tunc paterno affectu studioque moti mandavimus dil. filio nostro Laurentio Tituli S. Anastasiæ S.R.E. Presbytero Cardinali, nostro &
Se-

Sedis Apostolicæ de latere Legato, ut nihil curæ laborisque omitteret, pro reducendis ad verum Dei cultum sanctamque & sinceram fidem Christi iis qui aberassent, ac Circumspectioni quoque tuæ omnem & meæ auctoritatis, & auxilii consiliique sui opem offerret atque præstaret: quod & illum fecisse omnium diligentia, scimus. Cum autem nunc ab eodem Cardinali Legato nostro intellexerimus, Circumspectionem tuam, ut bonum & religiosum Sacerdotem ac magnanimum & severum Principem decet, quorundam amicorum & necessariorum Principum auxilio speque suffultam, instituisse experiri, ut illa, pravo paucorum consilio a fide, & Deo, & Episcopo suo debita, aversa, ad sanio rem mentem reducatur civitas; ac si paternæ hortationes non valuerint, honestam illi vim etiam & justam adhibere; lætati non parum hoc nuncio sumus, tuamque in eo plurimum & virtutem collaudamus & prudentiam, Circumspectionem tuam in Domino enixe hortantes, ut capere & exequi hujusmodi consilia digna tuo genere, & illa qua es præditus dignitate non postponas, operamque omnem dare, ut quæ tibi commissæ animæ, in interitum abeunt errore suo sempiternum; tua vigilantia & severitate ad lucem vitamque revocentur. Nollemus vim, si aliter fieri posset. Sed si non potest, omnis vis quæ salutem affert iis quibus adhibita est, est indulgentia & remissione sanctior. Quamobrem nos quidem, ut magno animo ad id opus ingrediare, tibi auctores sumus, ac ut omnes vias experiare quæ prodesse possint, humanitatis quidem primum & mansuetudinis; ac si illæ
non

non profecerint, etiam severitatis ; quando
 utrumque omnino est charitas . Ac nos qui-
 dem ad diversos Principes Germaniæ amicos
 tuos , & necessarios scribimus , hortantes eos
 & commonentes , ut tibi adesse firmo auxi-
 lio , communemque causam tueri tecum ve-
 lint ; suamque virtutem & opem omnipoten-
 ti Deo , & saluti patriæ suæ , in illa excin-
 denda Lutherana peste , ferre ac præstare :
 quod facturos certo credimus . Agitur enim
 nobilitatis , & potestatis , & salutis omnium
 Principum causa communis , quæ etiam cum
 honore , & causa summi Dei conjuncta est ;
 quos etiam cuperemus ad simile foedus omnes ,
 ac in Ratisbonen. conventu inter illos clarissi-
 mos procures factum fuit , cum Circumspe-
 ctione tua convenire ; ut esset omnium inco-
 lumitas communi tutela , & defensione tutior .
 Nos , si Circumspectio tua rem bene cogita-
 tam , & cœptam insistere atque exequi perse-
 veraverit , non sumus illi , neque auctorita-
 tis nostræ brachio , neque omnibus auxiliis ,
 quæ præstari a nobis potuerint , defuturi : id-
 que tibi pollicemur , ac etiam ut perseveres
 & pergas , injungimus ; qua etiam de re , ad
 nostros in Hispania Nuncios scripsimus , ut
 apud Serenissimum Cæsarem omnem operam ;
 quo ipsius tibi quoque auxilio adsit Serenitas ,
 adhibeant , & interponant : sicut de his tecum
 supradictus Cardinalis Legatus noster latius
 aget , cujus litteris fidem habebis . Datum
 Romæ die 7. Febr. 1525. anno secundo .

XCVIII. MATRI REGIS
CHRISTIANISSIMI.

Dilecta in Christo Filia salutem, & Apost. Benedict. Quantum dolorem acceperimus, & quantum animo fuerimus perturbati ex hoc casu acerbo, & inopinato, qui filio tuo Regi præstantissimo, & nobis omni amore charissimo accidit, tuæ prudentiæ est existimare. Sive enim illius studium erga nos, & sanctam Sedem Apostolicam, sive virtutem atque animum dignum illo honore quem gerebat, sive rerum humanarum imbecillitatem variosque & incertos casus cum animo nostro cogitamus, omnia sunt ejusmodi, ut magnum in eo detrimentum videatur fecisse hæc Apostolica Sedes, & universa Christiana Respublica. Nos quidem adhuc propemodum stupeamus, nec satis mentis sumus compotes, cum defigimus cogitationem nostram in consiliis summi Dei, qui hæc rara, & mirabilia quandoque evenire vult, ut ab omnibus intelligatur, unam esse in rebus stabilem, & firmam, quæ ipsi tribuitur, fidem, ac pietatem; cetera omnia incerta, caduca, fragilia, quibus confidere nemo sapiens possit. Cujus rei documentum, si unquam alias, nunc profecto maximum, & apertissimum a Domino Deo datum est. Sed tamen, etsi res luctuosa, & acerbus est dolor, quem te matrem indulgentissimam pro tali filio accipere necesse est, cujus nos etiam calamitatem patrio mœrore prosequimur; attamen tibi prudentissimæ & religiosissimæ feminæ omnis tanti doloris levatio ab eodem ipso Deo petenda est. Ille enim
dispo-

disponit res nostras secundum altitudinem divitiarum consilii sui, per quam quæ nobis sæpe aspera & intolerabilia videntur, eadem proficua & salutaria sunt. Siquidem multa sensibus nostris gravia incidunt, & molesta, quæ eadem animabus afferunt salutem. Omni enim honore & dignitate hujus mundi, salus animæ multo est præstantior, quam maxime affert, & comparat patientia, cujus omnis actio, atque exercitatio in rebus adversis cernitur. Atque hæc nos non ideo scribimus, quin maximam spem habeamus, & filium aliquando tibi, & regno Galliæ Regem suum; & nobis, ac Sedi Apostolicæ nobilissimum Principem restitutum iri; quam spem in nobis, & Dei bonitas, ac providentia, & Cæsaris benignitas valde confirmat; sed ut Nobilitas tua patienter suum casum ferendo, atque ipsi Deo ultro gratias agendo, omnemque suam fidem in eo collocando, celerius divinam opem, ac clementiam impetrare mereatur. In quo nos quoque, nec tibi, nec filio tuo deerimus. Quantum, & nostræ apud Deum preces, & apud optimum Cæsarem valebit auctoritas, instabimus, & enitemur, ut sit filii tui salus, ac libertas in pristinum locum restituta: quod majore cura, & studio efficiemus, quam audeamus nunc polliceri. Tu si quid esse in nobis arbitrare, quod opportunum esse possit ad tuum dolorem consolandum, atque levandum, ita volumus confidas, id totum tibi paratum esse, ut nihil simus gratius habituri, quam ea omnia tibi præstare officia, quæ certissima esse testimonia possunt nostræ singularis, & propensæ in tuum, & filii tui amorem voluntatis.

Da-

Datum Romæ die 4. Martii 1525. anno secundo.

XCIX. MATRI REGIS CHRISTIANISSIMI.

Dilecta in Christo filia . Quod intelleximus te aliquantum ægre tulisse , quod nos , qui prius dilectum filium nostrum Joannem Cardinalem de Salviatis Legatum ad Carolum , Regesque alios , & Principes , communis pacis & concordie causa destinatum iter per Galliam habere institueramus , deinde commutato consilio , ut maritimo cursu uteretur injunximus ; id nobis non parum molestum fuit . Nostras enim actiones optimo animo susceptas in suspicionem adduci , non possumus satis æquo animo ferre , præsertim apud te , quæ de nostra in te , ac charissimum in Christo filium nostrum Regem Christianissimum , natum tuum amantissima voluntate , si adhuc parum certa es , & etiam nunc dubitas , profecto rem alienam a tua prudentia , & de nostra fide , ac natura injuste detrahis ; si vero non dubitas , planeque esse conscia potes , nos animo amicissimo nihil aliud , nisi de pace universali , & de filii tui salute , ac liberatione cogitare , indignum est , te vel suspicari aliquid sinistrum de nobis , vel si nihil suspicaris , dare tamen indicia , & sermonis argumenta , per quæ ceteri , te suspicionibus adversus nos offensam existimare possint . At nos , quod ad rem ipsam pertinet , qua cura fuerimus , qua sollicitudine , ut ne bellum immite & asperum , quod imminere in Galliam , atque erupturum esse videbatur , recrudesceret , totaque Christianitas diutur-

diuturnis armis afflicta & debilitata, hoc etiam vulnere concideret ad ejus perniciem prope supremo, testis Dominus Deus, & testes toties a nobis, & tanta cum cura scriptæ missæque litteræ, testes nuncii, quos jam multos ob unam hanc causam quoquoversum destinavimus. Sed hæc testimonia ita volumus apud te fidem obtinere, si tu ipsa quoque optima testis es: sunt enim hæc omnia a nobis, tua Nobilitate conscia, acta, & transacta; & nunc, cum Legatum nostrum jussimus ad Cæsarem ire, atque in Hispaniam de pace, & filii tui liberatione, & hujus sanctæ Sedis dignitate acturum; prima nostra cogitatio fuit, ut ad te ille primum contenderet, conferretque, & communicaret tecum nostra consilia, quæ maxima ex parte ad tuum commodum pertinebant. Sed cum repente, & præter expectationem non solum nostram, verum etiam insciis illis, qui Cæsaris victoriæ in primis adjutores, & in agendis rebus fideles ministri electi erant, qui ejus consilii participes fierent, dil. fil. nobilis vir Vicerex Neapolitanus Serenissimum filium tuum in Hispaniam transportasset, nos hac inexpectata re commoti, ac dubitantes, si Legatus noster deliberanti Cæsari non adesset in tempore, ne quid fieret consiliis nostris & pacis, & dignitatis conservandæ contrarium; Legatum appropere jussimus, & omisso itinere terrestri, quod longum, & tardum fore videbatur, classe navigare. Dabat autem nobis causam non Cæsaris ipsius mens, aut parum propensa ad omnem clementiam, & humanitatem voluntas, sed quia sciebamur, quam multi essent, qui quò aut actiones suas clariores

riores facerent, aut fidem, & industriam suam magis jactarent, ceteros, & facile, & libenter calumniarentur: quorum iniquitati, in ipso articulo capiendæ deliberationis fuit occurrendum, ut ipsius Cæsaris, quanquam firma, & recta per sese mens, nostris tamen etiam consiliis, & monitionibus adjuvaretur. Consilia autem nostra quæ sint, quanquam tuæ Nobilitati notissima esse debent, tamen hic aperte, & ingenue profitebimur, cupere nos & suadere, ut belli causæ omnes amoveantur, ut salus, & dignitas filio tuo reddatur, ut noster, & Sedis Apostolicæ honor conservetur: huc curæ omnes nostræ, huc cogitationes tendunt, in quibus non minus Cæsari ipsi consulimus, quam aut tibi & filio tuo, aut nobis. Cum enim dignitatem utriusque nostrum illius voluntate confirmari quærimus; maximam illi profecto attribuimus dignitatem, qui quod victor tanti belli extitit, potuit etiam casu evenire; sin autem bellum, & victoriam pace, & prudentia composuerit, erit ista laus jam propria, & perennis ipsius Cæsaris. Hæc sunt, quæ a Legato nostro ad Cæsarem deferuntur, quæ quia celerius deferenda erant, idcirco eum jussimus maritimis cursibus appropere: & tamen mandavimus, ut cum primum appulisset Massiliam, homines certos ad te mitteret, qui te rerum harum omnium redderent certiorum, tuaque mandata exposcerent, & illa ipsi Legato referrent; quod ab illo fuisse factum non dubitamus. Illud pro nostræ conjunctionis amore Nobilitatem tuam paterno affectu monitam volumus, ut minas, & verba atrocia, quæ isthic in nos & Legatum nostrum

strum jactata feruntur, compressa esse velis; quæ etsi incredibilia sunt, tamen cum sermonibus hominum circumferuntur, omnes in eam opinionem adducunt, tanquam parva apud vos habeatur Sedis Apostolicæ ratio: quod cum nostræ & ejusdem Sedis dignitati contrarium est, tum vero rebus vestris etiam inutile. Nihil enim in existimatione, ut nobis videtur, neque in opinione acquiritis, cum honori Sedis Apostolicæ, & nostro detrachere judicamini. Sed hæc, ut falsa sunt, sic etiam ut falsa esse appareant, a vobis est, tuæ potissimum Nobilitatis prudentia operante, contendendum. Nos quidem, quantum nobis datum desuper fuerit, neque de amore nostro erga te, & filium tuum, neque de cura conservandæ communis omnium dignitatis quidquam remitemus, omniaque experiemur, ut intelligant omnes, officio boni Pontificis, diligentiam nostram non defuisse; sicut Deo freti, & in bonitate Cæsaris fiduciam habentes, piis nostris consiliis divinam clementiam opem confidimus allaturam. Datum Romæ.

Sadoletus.

C.

CÆSARI.

Charissime &c. Etsi diebus superioribus, cum bellum in Italia maxime arderet, nos miserantes duram hujus nobilissimæ regionis conditionem ac gregi nostro dilecto, pastoralis cura affecti, alia quadam via ad communem pacem tendebamus, sublatisque inter Serenitatem tuam, & Regem Francorum dissidiorum causis, concordiam suadebamus:

ta-

tamen postquam Deo Omnipotenti aliud visum est, atque ejus nutu ac numine, arma non per compositionem dimissa sunt, sed per victoriam detracta; id quod evenit, evenisse nos quidem lætamur, ut ad arbitrium & providentiam tuam, cum magna tua gloria bello feliciter confecto, ipso Francisco Gallorum Rege capto, & in tuorum ducum potestatem redacto, salutis & quietis omnium spes ac ratio delata fuerit; in qua constituenda hoc tibi magis elaborandum est, quo sunt in te divina beneficia majora. Nam cum tua Serenitas affecuta fuerit victoriam, cui similem, nec prisca unquam sæcula viderunt, non in eo tua magnitudo ampla est, quod viceris; potest enim hoc sæpe etiam indignis fortuito & casu evenire; sed in eo tua virtus præclara & gloriosa futura est, si hac victoria, juste, temperate, prudenter usus fueris. Quamquam nos hoc magis ex abundantia cordis, & amoris erga te nostri scribimus, quam quod judicemus, te hujusmodi monitionibus indigere, quem semper novimus tum Deo deferentem tantum, quantum ab optimo Principe æquum est deferri, tum in amplissimis donis ac beneficiis, quæ tibi ab eodem tributa sunt, gratiam illi & pietatem semper referentem. Sed est hujus temporis occasio ejusmodi, ut nunc maxime per te providendum sit, ut omnes intelligant, victoriam & felicitatem tuam omnibus saluti & commodo esse, quo maxime modo illa stabilis & diuturna futura est; in qua tamen voluntate ac deliberatione & manere te, & esse mansurum, tum tua proba mens & justissima natura, tum etiam duces & actores tui hac sua virtute & temperan-

tia ostendunt: in eorum enim modestis actionibus jam apparere omnibus incipit lumen integritatis & sapientiæ tuæ. Nos quidem pro nostro perpetuo de tuis præstantissimis virtutibus animi iudicio, proque ea benivolentia, qua Serenitatem tuam semper mirifice profecuti fuimus, tibi de omni honore, & gloria, & amplitudine gratulamur, maximamque ad nos ex iis rebus lætitiā pervenisse confirmamus. Ac, quod cum voluntate summi Dei, & Italiæ tranquillitate, omniumque salute fiat, tibi ad tuam victoriam & felicitatem stabiliendam, augendam, confirmandam, omnem nostram opem, amorem, studium, auctoritatem, diligentiam, deferimus & pollicemur. De quibus omnibus, & aliis etiam, quæ arctius & melius meam optimam voluntatem in res tuas ostendant, dedimus mandata per litteras dilecto filio Baldassari Castiglioneo Notario & Nuncio nostro, aut eo absente Jo. Corsio Oratori Florentino, ut cum tua Serenitate uberius & plenius agant, quibus illa fidem omnem habebit. Datum Romæ ix. Kal. Mart. MDXXV. Anno secundo.

CI. DOMINÆ MARGARITÆ.

Dilecta in Christo filia. Ex regione Hollandiæ, & circumadiacentibus locis, in quibus tuæ Nobilitatis potestas & auctoritas summa est, quotidie ad nos deferuntur querelæ adversus complures, qui ejus, quæ nunc debacchatur hæreseos perfidia inquinati, vetusta Ecclesiæ Sacramenta, & fidem sinceri cultus Christi, non modo transgredi, sed palam etiam reprehendere & oppugnare audent; quo-

quorum impietas etiam aliis potest esse no-
cumento; cumque nos de Nobilitatis tuæ re-
ligione & prudentia ita sentiamus, ut de Ca-
tholica & in primis eccellente muliere sen-
tiendum est, quam ipsi scimus, quo ingenio
& quanta polleat virtute, tecum communi-
care eam curam voluimus, quæ nos pro no-
stro pastoralis officio vehementer premit. Ha-
bemus enim ante oculos nostros propositum,
quid a nobis postulet & requirat ipse Deus,
cui soli regnum animarum subiectum est, qui-
bus nulla est preciosior, nec maioris æsti-
manda possessio. Hujus regni tutandi & de-
fendendi laborem nobis hujus, quem geri-
mus, honoris pondus infert, quo vices Chri-
sti gerentes, de salute animarum solliciti esse
debemus. Nec desumus officio, quæ nostræ
pertinent facultates; nam & consilio & hor-
tatione, & cura & monitis, errantibus sub-
venimus. Si qui vero sunt pertinaciores, aut
si quorum furor salutarem medicinam pasto-
ris sui non recipit, nobis est ad Principatus
& Potestates confugiendum, & eorum pro-
videntia ad auxilium invocanda; ut eorum
auctoritate & metu, qui alias negligunt, ad
sanitatem reducantur. Hoc nos consilio re-
quirimus Nobilitatem tuam paterne atque
amanter, ut adesse nobis ad juvandam rem
Dei, & ad fidem Christi immaculatam con-
servandam ferre opem velit, in eis locis præ-
sertim, in quibus tu & jubendi & vetandi ob-
tines potestatem. Ac novimus quidem hæc
mala ipsa, tibi displicere: sed in tanta vir-
tute & tanta potestate tua, non solum ægre
ferenda sunt, quæ adversus veterem morem
sanctæ Ecclesiæ tentantur & proferuntur, ve-

rum etiam iusta feueritate vindicanda. Idcirco enim Nobilitas tua præfecta a Deo est illis populis, ut in obedientia eos retineat & Dei, & Majorum. Neque vero tu post illum diem, qui extremus paratus est omnibus, quicquam ferre poteris ex tantis opibus, quibus prædita nunc es ante tribunal summi Dei, quod magis tibi patrocínio & adjumento esse possit ad immortalem beatam vitam consequendam, quam curam & diligentiam adhibitam inter tuos, ut animarum salus; quarum maxime Deo cura est, inviolata custodiretur. Hoc est proprium virtutis tuæ, hoc pietatis & religionis, quam semper erga Deum integram præstitisti, ut & vetus tuæ laudis opinio apud omnes homines confirmetur, & spes beatæ immortalitatis tibi apud Deum sit exploratior. Nos hac eadem de re ad dilectum filium nostrum Erhardum tituli sancti Chrisogoni Presbyterum Cardinalem Leodien. scribimus injungentes, ut diligentiam & sollicitudinem circa ista adhibeat; cui tua Nobilitas omni ope & auxilio ut velit suffragari, illam in Domino valde adhortamur. Datum Romæ apud Sanctum Petrum die XXI. Aprilis M. D. XXV. Anno secundo.

CII. CAROLO ROMANORUM IMP.

Charissime in Christo fili noster &c. Cum a primis temporibus Pontificatus nostri, intelligentes in quam curam & laborem, & in quæ tempora Christianæ Reip. nos ad tantæ onus sollicitudinis Deus omnipotens vocavisset, institissemus procurare & suadere

pa-

pacem, sine qua Christianitatem tot & externis & domesticis malis, damnis, incommodisque attritam, proximam esse exitio videbamus: recordamur, nos ex officii potius nostri debito, quam quod spe ulla teneremur, ad eam actionem tunc adductos fuisse. Etsi enim Deum sciebamus omnipotentem mutare sæpe repente consilia hominum in melius, & quæ difficillima videantur, ea cum omni facilitate conficere, tamen in tantis armorum contentionibus, & diversis Principum Christianorum sententiis, non cernebatur paci locus; quam cum suadebamus, & ad eam hortabamur, proponebamusque ea quæ nobis videbantur ad pacem propiora esse, studio magis & desiderio conscientiae nostræ satisfaciebamus, quam spe proficiendi aliqua sustentabamur. At vero nunc, postquam ejusdem Dei omnia gubernantis judicio, quod tunc commune tibi cum aliis Principibus fuit, id totum videtur esse ad tuæ Serenitatis arbitrium potestatemque delatum, ut penes te unum jus belli pacisque sit; eadem quidem sumus cupiditate & sententia, ut conficiatur pax, sed spe & fide ducimur multo majore. Satis enim aspirare cœptis optatisque nostris Deum cernimus, cum quod ab eo supplices precabamur, ejus nobis concedendi . . . ad optimum & Maximum Pontificem dignissimumque Cæsarem videmus delatam esse potestatem. Nos vero, qui tanto studio curabamus pacem, tunc cum pacis pene omnis ratio desperata erat; nunc in tanta spe nostra, tanta expectatione justissimæ & clementissimæ tuæ mentis ac voluntatis, si ab illa pacis actione desisteremus, faceremus inju-

riam profecto & ipsi Deo & honori nostro, neque tunc pacem voluisse, sed aliud quiddam spectasse videremur. Sed si quippiam habemus vel habuimus unquam desideriiis nostris magis propositum, quam pacem, digni sumus quos non exaudiat Deus. Si vero nostra consilia ipsius Dei honorem, communem Christianitatis salutem, & bonum optatæ pacis spectaverunt, eundem Deum oramus, ut Serenitatem tuam, in cujus manu pacem esse voluit, pacis jubeat esse effectricem; hoc est, ut quod sanctissimam mentem tuam desiderare cernimus (nihil enim clarius est, quam te velle pacem & appetere) ejus conficiendi & transigendi, remotis impedimentis omnibus, tibi a summo Deo tribuatur facilitas. Sed cur pax maxime necessaria sit, aliqua dicenda sunt, non tam illa quidem nova genere, quam gravia diuturnitate. Quibus nisi citum remedium adhibeatur, ut in effœto mortali corpore, longior morbus exitium & mortem affert, sic in Christianitate jam defatigata & attrita proximus est interitus expectandus. Urgent enim & opprimunt duo gravissima mala atque incommoda Christianitatem, quorum alterum est a Turcis, qui continuis successibus elati, & nostra ignavia ac negligentia in spem maximam erecti, Christianæ Reip. penitus opprimendæ ineunt rationem. An tu trecentarum navium paratam jam classem & terrestres exercitus in armis adesse jussos, alio consilio, aliaque mente coactos esse putas, nisi ut Septentrionales Christianorum provinciæ ab ipso littore Illyrici usque ad Poloniam impiis illis armis & signis obruantur? An nos hæc soli intelligimus, tuaque Sere-

Serenitas harum rerum ignara est? Deferuntur quidem ad nos primum ex omni parte querelæ, nec quicquam jam crebrius aures nostræ percipiunt quam oppidorum Christianorum direptiones, hominum prædas, excidia agrorum, cum quotidie fere miserorum sanguinem effundi, viros & virgines in teter-
rimam servitutem abstrahi, urbes, & oppida capi audiamus. Sed in his malis illud longe gravissimum malum est, quod qui periculo proximi sunt, quorum est periculum cum nostro conjunctum, ii tamquam læthali somno oppressi, nullam videntur ducere sui propinqui exitii rationem. Atque hoc malum externum est. Quid illud intestinum ac domesticum, quo nullum majus neque perniciosius ulla unquam aspexit ætas? quod tua Germania tantis jam cladibus & seditionibus involuta est, ut nemo in ea jam sit, qui habeat exploratam rationem non solum dignitatis, sed etiam salutis suæ. Increbuit enim in animis imperitarum plebium furor immis-
sus illis a Dei hoste, & ejus hostis ministris, impiarum hæresum auctoribus, per quem, conjurationibus nefariis popularium, omnis nobilitas & omnis Ordo Ecclesiasticus in exitium vocatur, qui furor quorsum irrupturus sit, graviter pertimescendum est. Non enim cernimus finem neque modum. Sed per Deum immortalem! Si tantis calamitatibus afflictæ & perditæ Christianæ Reip. celeri pacis remedio non subveniatur, quid tandem spei aut salutis reliquum omnibus esse potest? Quis vero alius pacis & auxilii præter te idoneus futurus est auctor, qui ejusdem Dei omnipotentis beneficio, tantis e cælo muneribus

es illustratus, ut facile appareat, quæsiuisse sibi Deum secundum cor suum Regem unum, tanquam alterum Davidem, qui Dei hostes conterat, populis fidelibus parcat; cujus tu Dei & propter virtutem ac religionem, amplissima beneficia meruisti, & ejus beneficentiæ propter pietatem gratus esse vis, ad pacisque consilia aspiras. Ac pro tua singulari sapientia optime cernis, remedia, & auxilia tot perniciosis Christianitatis cladibus quam primum esse necessaria. Sed ut voluntati tuæ locus sit; ut quod religiosissime, & christianissime designasti, opere & facto compleas; idcirco hæc est a nobis tecum suscepta adhortatio. Confidimus maxime bonitati tuæ, deferimus virtuti, prudentiam quoque & magnitudinem animi cognoscimus. Sed si honori & gloriæ tuæ satisfactum a Deo est, si quæ pristini belli & controversiæ causa fuit, ea est & tua insigni victoria, & ipforum confessione hostium terminata: si nihil est majus aut amplius, quod moderatis & prudentibus animis posci ab immortali Deo possit, quam quantum tibi cælesti illius beneficio est tributum; oramus præcamurque Serenitatem tuam, ut in conditionibus pacis tractandis de te ad eam partem... ut magis propter desiderium pacis, faciles & benignas conditiones tulisse, quam propter difficultatem conditionum, paci locum non reliquisse videre. Hoc petimus, hoc hortamur, neque dubii sumus, te ad omnia liberalia & humana promptum esse. Sed ut tua præclara mens, in sua bonitate & sententia permaneat, deprecamur. Nemo unquam princeps fuit, qui majora senserit erga se Dei omnipotentis promerita

merita, quam experta est Serenitas tua. Sed nemo etiam extitit unquam, qui illustriorem occasionem habuerit referendæ illi gratiæ. Scimus nos & testamur, & vades & sponsores inter te & Deum esse volumus; si tua auctoritate & clementia his luctuosis temporibus constituetur pax, nullum unquam Principem & Regem nullum, aut majus obsequium Deo præstitisse, aut ullo tempore esse præstiturum. Carpinur paulatim, concludimur, in angustias redigimur, atque ex orbe terrarum universo, qui fere totus aliquando Regi Regum Christo Jesu Salvatori nostro paruit, in tres vel quatuor Christianitatis provincias repulsi & coarctati sumus, quæ solæ restant integræ: aliæ, aut penitus Deo rebellant, aut impiis sectis & hæresibus ad rebellandum sunt propinquæ, aut in tanto periculo constitutæ sunt, ut quasi pro desperatis & perditis habeantur. Quænam quæsumus tanta nos agit præcípites Dei ira, ut pestem & interitum nostrum ipsimet appropereamus? Convertamur ad ipsum Dominum, & cum illi iras & injurias nostras condonaverimus, speremus ab eo consequi misericordiam; quæ certe non deerit, si pie & humiliter fuerit petita. Et hæc tamen omnia in manu tua potissimum, fili carissime, sunt, quæ si te, ut confidimus, ad constans pacis consilium converteris, erunt tuo ducto & imperio non salvæ solum Christianitatis res, verum etiam florentes. Non minor est gloria parcere hostibus devictis, quam eos vincere; pietas autem, & virtus, & sapientia, multo major, pro cœlesti imperio ferre signa in Dei hostes, quam pro terrenis rebus depu-

gnare. Nos certe ardentibus benivolentia erga te, & studio laudis tuæ, ea consulimus tibi, quæ arbitramur utilitati, dignitati, amplitudini tuæ accommodata: quid Dominus Deus appetat, perspicuum est, nullum quidem illi est pace gratius & placabilius sacrificium: tua mens jam plurima & clarissima signa dedit virtutis & religionis in summum Deum maximæ; nemo est qui non ita existimet, & personæ & dignitatis tuæ ipsum esse patronum & protectorem Deum: quantum illi debeas, cogitare tuum est; nostrum admonere, quid nobis videatur, tantæ conservandæ Dei gratiæ esse expediens. Illud quidem extremum, quod nostri erga te amoris est adjungimus, cupere nos quicquid egeris & consulueris, id Deum ipsum immortalem & omnipotentem, bene & feliciter tuæ Serenitati evenire jubere: quemadmodum de his, & si qua reliqua sunt, mandavimus dilecto filio Baldassari Castilioneo Notario & Nuncio nostro, ut cum Serenitate tua ageret; cui illa fidem summam præbebit. Datum Romæ sub anulo Piscatoris die 7. Maji 1525. Pontificatus nostri anno secundo.

CIII. DUCI BORBONIO.

Dilecte fili. Litteræ tuæ die 11. & 12. hujus datæ, gratæ nobis majorem in modum, & jucundæ fuerunt: declaraverunt enim candorem, & virtutem animi tui, de nobis ac rebus nostris amantissime cogitantis; quod & te semper fecisse scimus, & in posterum facturum non dubitamus. Dum enim curas, ut nota nobis sint, & ea quæ acci-

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ. 155

accidunt, & consilia cum illis tua, satis plane ostendis quam erga nos geris benivolentiam, ab optima eam & sincera procedere voluntate, pro qua, ut debemus, pari certe tibi amore, & studio respondemus; quod utinam accadat, ut re possimus declarare. Nos & de iis quæ scribis ad nos sentimus idem, quod tu, & ut nos de singulis rebus quæ in dies eveniunt facias certiores te valde hortamur. quem profectum, curæ, & administrationi rerum Cæsaris in illis locis admodum gratulamur. Sapiente enim & probò rectore, omnia sperandum est recte, & moderate esse agenda, quod tuæ mentis bonitas, consiliique prudentia & pollicetur, & præstitura est. Datum Romæ die 20. Junii 1527. (*id est* 1525.) anno secundo (a).

CIV. HERCULI GONZAGÆ.

D Il. Fili. Gravem nostrum dolorem quem ex bon. mem. Sigismundi Cardinalis Gonzagæ patrui tui morte accepimus, cum alia quidem multa sunt quæ possunt consolari: nam & ipsius, quoad vixit, virtus, ac pietas erga Deum, propter quam certa prope spe & credulitate nostra, ejus ipsius Dei est misericordiam consecutus; & honoris splendor ac dignitas, qua nobilissimam domum & familiam vestram exornabat, magnum afferunt nobis ægritudinis levamentum: sed nulla res in nobis consolandis est præstantior, quam quod in te, fili perdilecte, & in præclaris tuis virtutibus conquiescimus. Ut enim translata plantæ, sæpe lætiores uberioresque

confurgunt ; sic in te & accepta a Majoribus nobilitas , & dotes patris , patruī , avorumque tuorum efflorescunt etiam magis , accedente doctrina , cui tu ita deditus es , ut optimæ artes in te cum optima mente & natura , quasi ad te certatim ornandum , contendere videantur . Quamobrem nos te , ut si filius esses ex nobis natus , humana etiam benivolentia prosequentes , ut vero talem & tantæ spei in Christo filium paterna charitate complexi , Devotionem vestram primum in Domino hortamur , ut ferre æquo animo casum hunc doloris tui , & divinæ voluntati acquiescere non postponas . Quod vero & nostri in te amoris proprium est , & tua eximia virtute probitateque dignissimum , tibi in verbo veri summi Pontificis pollicemur ; nos quicquid honoris & ornamentorum in patruo tuo vestræ familiæ amissum est , id totum in te ipso restituturos ; teque in proxima Cardinalium creatione , cujus tempus non longe abest , ad honorem summi Ordinis , & ad amplitudinem eximiæ illius & præstantis in Ecclesiam Dei dignitatis libenter & studiose esse sublaturus : in quo quidem honore ac iudicio , & nostræ erga te voluntati satisfacimus , & hujus S. Sedis commoditati ; cujus etiam interest , tales & tali spe præditos , tantisque virtutibus ornatos habere penes se suorum honorum & maximorum præmiorum participes : quorum & dignitate , ipsa quoque resplendeat , & consiliis adjuvetur . Datum Romæ sub anulo Piscatoris 8. Octobris 1525. Pontificatus nostri anno secundo .

CV. MARCHIONI MANTUÆ.

Dilecti filii. Gravi nuncio turbati sumus ex obitu boni memorie Sigismundi Cardinalis Gonzagæ patrui tui; neque ideo, quod aliquid illi mali accidisse existimemus, qui cum virtute & bonitate eximia parem erga Deum pietatem habuit conjunctam, & fratre tuo, fratris sui filiis clarissimis, ornatissimisque viris, aliis quoque muneribus & auctoritatis & opum a Domino Deo ita insignitus, ut omniratione beate vixisse in hoc sæculo existimandus sit; sed quia nos hominem charissimum, sancta Sedes Apostolica Cardinalem dignissimum hoc maxime alieno tempore amisimus. Quod si nullus proprius hujus damni nobis inesset dolor, possemus ei vel de præterita vita gratulari, vel de præsentis, & æterna quam affectus est gaudere. Siquidem confidimus summi Dei misericordia, illius optimæ voluntati assistente, ad immortalitatem illum beatæ & cœlestis vitæ fuisse sublatum. Sed, ut hac ille felicitate jam fruatur, nos tamen ejus morte, ob singularem nostram quæ illi affecti fuimus benivolentiam, non possumus non dolere; cum præsertim tuo quoque dolore non mediocriter moveamur: paterno enim affectu tuam Nobilitatem prosequentes, omnia tua & læta & tristia, aliqua ex parte ad nos putamus pertinere. Quoniam vero hujus acerbi casus unicum levamentum patientia est, & divinæ voluntatis in bonam partem acceptio; nos quidem molestiam nostram, ipsius defuncti memoria, & recordatione illius præstantium virtutum consolabimur; tuam vero

vero Nobilitatem ita ad æquitatem animi revocare contendemus , ut si quid in patruo tuo tibi & familiæ tuæ amissum honoris atque ornamentorum est , id simus tibi , Deo concedente , propediem relaturi , tuumque mœrorem , quoad nobis licitum fuerit , in non minorem lætitiâ cōversuri . Datum Romæ sub anulo Piscatoris die 8. Octobris 1525. Pont. nost. anno secundo .

CVI.

BARONI.

Dilecte Fili. Cum in hoc gravi , & turbulento motu, quo Turcarum tyrannus ad bellum inferendum Hungariæ se apparat , eas partes curarum , & sollicitudinis capiamus , quas onus prægrave Pontificatus nobis imponit , videamusque & auxilio nostro opus esse & consilio ; auxilium quidem illud mittimus quod possumus : summam enim aliquantæ pecuniæ ex maximis rerum nostrarum , & Sedis Apostolicæ angustiis comparatam ad te transmittimus ; quam , & omnes illas pecunias , quæ reliquæ apud te , aut dilectos filios Fascaros depositæ sunt , volumus per te in hoc omne opus defensionis istius regni dispensari , sive te ipso expendente , sive per alios , quos judicaveris idoneos , diligenti tamen ratione omni per te retinenda , quando , & quomodo impendatur . Consilio autem in eam rem potissimum instamus , ut carissimus Ludovicus Rex in castra se conferat , & in suo exercitu animandis , atque adhortandis ducibus , militibusque suis versetur : nisi enim id faciat , & offensionem belli ac periculi certiore , & ipsius Regis , ac nominis Hungarici

rici ignominiam cernimus. Quare volumus, ut tu nostro nomine, toto animo, toto studio contendas ab eo, ut in hoc nobis omnino obtemperet; neque monitiones nostras posthabeat ullo pacto, aut negligat; quod ut ardentius, & magis assidue exequare, etiam tibi injungimus, ut ipsius Regis personam comitere, non tamen armis, & tumultui bellico te immisceas; non enim est nostræ, nec Apostolicæ Sedis dignitatis, ut Nuncii ejus, armis, & vi, sed, ut consilio, & prudentia rem gerant, quorum in te utrumque abunde est; quatenus quidem tuto, & sine periculo licitum erit, ut cum Rege conjunctus sis, nostrasque illi monitiones, ut ingeras. Hoc est, quod tibi mandamus; illud etiam statuentes, ut quæ tibi ad iter, & moram cum persona regia extra Budam civitatem trahendam necessaria sunt, tam in equis, quam in cetera supellectile, & nostris & Sedis Apostolicæ pecuniis honeste compares, in quibus omnibus tuam solitam fidem prudentiamque adhibebis. Datum Romæ.

Sadoletus.

CVII. ELECTORI.

Venerabilis Frater. Quot & quantis, pro debito officii & sollicitudinis nostræ, urgeamur angustiis hoc tempore, Christianæ Reipublicæ ancipiti, & periculoso, Fraternitas tua potest ipsa per sese, etiam sine literis nostris existimare. Nam, & Christianitatis nondum sedatæ, & compositæ graves motus veremur, & ab immani hoste, Turcarum tyranno non jam metus neque terror; id quod

quod antea fuit; sed præsens, & ultimum, & terra, & mari Christianis rebus imminet exitium, & istius inclytæ Germanicæ nationis domesticæ incommoditates nos promovent. Ac nos quidem, quantum homini fas est, quantum a Domino conceditur, & cura, & studio, & iis auxiliis, quibus possumus laborantibus subvenimus, discordesque animos placando, bonos hortando, in periculo positos opem ferendo, sicut modo regno Hungariæ, & illi afflictæ nationi pecuniarum subsidium extractum ex maximis Sedis Apostolicæ difficultatibus misimus, nihil prætermittentes, quoad nobis datum est, quod ad Patris, & Pastoris officium pertineat, & quæ vires defunt, amore, & dolore gregi nostro compatientes. Sed inter ceteras curas, illa nobis quoque infidet non mediocris, quod in hoc propinquo Germanorum Principum conventu, qui Spiræ indictus est, cogimur extimescere, ne pravarum hæresum semina aliquid veneni mali pariant, per quod Fidei Catholicæ, & Ecclesiastico nomini detrahatur. Quamquam magna est nobis spes in ipsis Germaniæ Principibus posita, qui & propter prudentiam cavebunt, & propter religionem obviam ibunt, ne impiis Ministris pessimarum potestatum tantum audaciæ, & facultatis tribuatur. Ac inter ceteros, cum nota sit nobis Fraternitatis tuæ virtus, & in suscepta fide constantia, etsi non dubitamus quin illa, etiam sine hortatu nostro, pro gradu, & honore sibi a Deo collato, acrem (a) defensorem veritatis, & rectæ Religionis se præbitura sit; eam tamen ex amore potius, quam ob

nece-

(a) In edit. *argem*.

necessitatem hortandam duximus , ut ad id quod sua sponte factura est addat etiam aliquid , voluntatis , & operæ , nostra causa , qui plurimum virtuti ipsius fidimus , atque in frænandis , & coercendis temerariis perniciosisque hæresibus , siquæ ipsi ferere zizania volent , consulat , & Fidei Catholicæ , & dignitati authoritatisque Ecclesiasticæ ; qua sublata , omnis jam reverentia , omnis erga Superiores obedientia perierit : quod ita esse , utinam incommodo exemplo non essemus edocti ; studiumque suum præterea & omnem conatum adhibeat , ut regno periclitanti Hungariæ aliquod firmum auxilium ab ista fortissima natione præbeatur , ad quod non solum cura , sed celeritate est opus ; ita regni illius res , ut te nosse credimus , ingruentis hostis Turcæ rapinæ & direptioni expositæ sunt , quibus tu certe consiliis , & actionibus , & maximam tibi apud Deum mercedem , & apud homines gloriam es comparaturus ; nos vero ita obligaturus , ut omnis tibi officii , & benivolentiæ futuri simus debitores : sicut latius tecum dil. fil. noster Nuncius , nostro nomine aget , cui Fraternitas tua fidem adhibebit 1526.

Clemens VII.

Sadoletus .

CVIII. CAROLO V. ROMANORUM IMP.

Semper Augusto .

Charissime in Christo fili noster salutem & Apostolicam benedictionem . Non opus esse credimus (a) , apud Serenitatem tuam multis verbis uti , ad demonstrandum , quo
jam

(a) In edit. arbitramur .

jam per tres annos studio, quibus nos curis & actionibus, a nostri videlicet Pontificatus initio, tum pacem communem totius Christiani nominis, tum privatim tuam amicitiam & conjunctionem nobiscum procuraverimus atque appetierimus; sunt enim omnia acta cogitataque tibi propemodum æque nota ac nobis: sumus nos quidem conscii, nihil prætermisisse, quod vel ad boni Pastoris officium erga universum gregem, vel ad fidelis amici animum in tuam Serenitatem speciatim pertineret. Quorum tamen bonorum operum, atque amoris erga te nostri cum sumus exitum consecuti, ut repulsi jam toties a benevolentia & conjunctione tua, cum nullam æquitatem conditionum, nullum indicium veri amoris apud te invenerimus; siue eorum artibus & dolis, qui nos cum Serenitate tua nunquam conjunctos esse voluerunt; siue tua mente, oppressionem Italiæ & imminutionem nostræ dignitatis meditante, ad ea consilia a quibus & natura & voluntate semper abhorruimus necessario sumus compulsi, serius quidem multo quam aut plurimarum rerum indignitas, aut honoris nostri, & publici Italiæ boni ratio postulabat. Sed cum ad extremum ventum esset, cumque patientiæ nostræ diuturnæ atque magnæ jam nomen & opinio ad negligentiam rerum publicarum, converteretur; coacti sumus tandem ea capere arma, quæ & justitiæ, & Italiæ libertati & nobis ipsis possent esse præsidio, non offendendi cujusquam causæ, sed tuendi & conservandi honoris atque officii nostri. Etenim ut commemoremus breviter causas, quibus adacti sumus ita facere; meminisse potuit Serenitas

nitas tua, nos cum in Cardinalatu essemus, tibi summe addictos atque conjunctos, & vivo f. r. Leone X. fratre nostro patruale, & deinde etiam mortuo, quo rerum tuarum is exitus esset, & ea gloria, quam tumet optabas, non laboribus, non periculis nostræ personæ propriæ, non impensis pepercisse. Cumque deinde Divina providentia ad Pontificatus honorem vocati fuisset, tuique tunc hostes in Italia magnas copias haberent, etsi pro Pastoralis officii debito ab illis armis nobis abstinendum erat, tamen ne rationes tuas impeditas relinqueremus, non solum Florentinorum, sed sanctæ etiam Romanæ Ecclesiæ copias in tuis subsidiis & castris versari permisimus; nec vero pecunias suppeditare cessavimus, nec ante quam depulsum illud periculum fuit, destitimus tuis ducibus favere & juvare. Postea vero, cum hic Pontificatus honor etiam in nobis patris personam exposceret, decrevissemusque abesse ab armis & bellis, exercitusque & milites nostros, tuis jam bene constitutis rebus, & non modo non inferioribus, sed superioribus etiam quam hostium tuorum, revocavissimus; tamen armis a nobis depositis, neque fideli consilio Ducibus tuis in Galliam transeuntibus, neque inde pedem referentibus pecuniarum auxilio, pro rerum nostrarum tenuitate, defuimus (a). Successit ex illo intempestivo in Galliam transalpinam tuorum transitu, celerior & gravior in Italiam Gallorum irruptio, Rege maximi nominis exercitum ducente, ac urbis opulentissimæ Mediolani ab illis receptio. Quo tempore, cum du-

(a) In ed. *adfuimus* male.

duces tui de defensione illarum regionum spem totam posuissent, ac de earum insuper, quæ tuæ erant propriæ, periculo commoverentur, nos etiam in magno nostrarum rerum metu essemus; eis conventionibus occurrere coacti fuimus imminenti periculo, quas tu optime nosti (a) Ex quibus vidisti tu profecto & cognovisti, quæ nobis esset cura, quæ cautio rerum harum (b), ut nihilo minus tibi rebusque tuis, quam & nobis cave-remus. Hæc tu si nosti, quæ ad te certe pervenerunt, nihil opus est illius temporis actiones nostras comprobare apud te, singulareque quoddam studium nostrum status honorisque tui ostendere; facile enim hoc tibi res ipsa declaravit: sin autem vel non cognovisti, vel oblitus es, erit tempus commodius, quo ista exponemus, qui & Gallorum transitum in tui regni fines multis rebus remorati fuimus; & cum si societatem illorum volissemus sequi, maxima nobis præmia, non solum proponerentur, sed etiam essent parata, ab instituto nostro non discessimus: plusque apud nos amicitia tuæ memoria quam præmium ullum valuit. Secuta est victoria tuorum adversus Gallos, qua adepta, cum omnis nobis subblata contentio videretur, cumque jam sine cupiditate & partium suspicione tibi videremur foederis vinculo hædere posse, magnumque in eo beneficium Italiae & Christianitatis totius positum arbitraremur, non foedus solum fecimus, sed quo tui duces egentes pecuniæ alere, & sustinere exercitum possent, eumque a nostris finibus abducerent, centum illis dedimus du-

(a) In ed. inter Misc. nostri perperam. (b) In ed. cum.

ducatorum millia, conditione apposita, ut si de fœdere aliqua dubitatio tibi oriretur, illæ nobis pecuniæ restituerentur. Eo fœdere plane a te non accepto, nec probato; cum propter æmulationes quorundam ex ducibus tuis, & ingrata ceteris consilia, bon. mem. (a) Piscariæ Marchio nonnulla jactare tractareque cœpisset, quæ in detrimentum tui status intendi videbantur, nosque etiam illa consilia audivissemus, neque, fœdere abs te rejecto, essemus penitus aspernati; quærentes scilicet, si tu nobis deesses, sicut jam deeras, ubi possemus niti atque confidere; tamen neque a verbis ad facta aditum ullum tentavimus, & vincente tuam in nos duritiam amore erga te nostro, recordamur te admoneri mandasse, ut duces tuos in Italia, quorum in manu res tuæ essent, curares de te esse contentos: quo certe officio probare debuimus, esse nobis vehementer curæ quietem & stabilitatem rerum tuarum. Deinde vero, maximo cum gemitu & dolore nostro atque Italiæ totius, cum iidem duces tui statum Mediolani occupavissent, atque arcem, in qua Franciscus Maria residebat circumvallare instituissent, tamen, postulante a nobis curam & securitatem adversus indignitatem tantam Italiæ periculo, omnibus notis atque ignotis flagitantibus, paratis qui arma & auxilia conferrent, cunctis prope Christianitatis Regibus nos animantibus; cum non videremur posse resistere monitis, querelis, precibusque illorum; cum nos officii nostri debitum, Italiæ calamitas & periculum commune commoneret; tamen adveniente per eos dies dil. fil. Commendatore Herrera, a

(a) In ed. *Varmæ*.

te ad nos tractandi causa (ut ipse ferebat)
misso , relapsi in pristinam spem & cupidita-
tem benivolentiæ tuæ nobis quoquomodo
conciliandæ , dimissis consiliis , conspiratio-
nibus , oblationibusque cunctorum , gravi om-
nium indignatione & querela , qui se a nobis
desertos conquerebantur , ad te denuo confu-
giendum putavimus , quærentesque tibi com-
parare gloriam pacandæ Christianitatis , &
moderationis tuæ omnibus declarandæ , me-
minimus , ea conventionum capitula , quæ
prædictus Herrera attulerat , paucis in locis
leviter immutata remisisse ad te comproban-
da , scripsisseque manu nostra litteras , qui-
bus te per Dei misericordiam obsecrantes ,
ut depellere velles hanc suspicionem , quæ
de tua nimia cupiditate omnibus adhærebat ;
& perpetuitatem ac fructum amicitiae nostræ
tibi pollicebamur , & consilium fidele daba-
mus , & quæ petenda erant omni cum huma-
nitate & benivolentia abs te petebamus ; se-
curitatem videlicet Italiæ ; Duci Mediolani ,
si quo pacto errasset , clementiam ; nobis ip-
sis amorem ; quæ tot nostra opera atque of-
ficia erga Serenitatem tuam , necnon alia
quamplurima , quæ tibi quotidie a nobis po-
stulanti prompte semper concedebamus , ex
quibus tibi commodum atque honor quoti-
die accrescebat , quemadmodum a te acce-
pta & recompensata sint , in promptu est co-
gnoscere . Primum , omnium tuorum in Ita-
lia agentium iniquitati & contuberniis (a)
ita fuimus expositi , ut cum non omnia sta-
tim ex illorum præscripto & cupiditate egis-
semus , de nostra fide & voluntate obloque-
ren-

(a) In ed. *contumeliis* .

rentur , nosque apud te suspicionibus finistris onerare non desinerent ; nec reputantes quid officium nostrum honosque deposceret , vellent nos secum in omne consilium , quod illis placeret , ruere præcipites ; atque ubi primum moderatius & circumspectius nos contineremus , omnium præteritorum officiorum periret gratia : quibus tu profecto fidei multo plusquam conveniebat habebas . Deinde in Senensi civitate omnes nobis amicos & benivolos tanta tuorum acerbitas & iniquitas infecta est , ut exterminata omni pene nobilitate , cædibusque multis factis , nihil fieret apertius , quam eas contumelias & opprobria nobis ipsis impingi ; cum nos patientia & dissimulatione , atque ut omnes modestiæ partes erga te servaremus , nullum aliud remedium tot innocentium calamitatibus nisi a te ipso quæsissemus ; quod tantum abfuit ut præstaretur , ut quotidie pejus atque acerbius illi in clades benivolorum nostrorum , & nostrum dedecus grassarentur . Fœderis autem ipsius tua rejectio , quod nos cum tuis Oratoribus & agendi facultatem habentibus ictum , & a dilecto filio nobili viro Carolo De la Noy Vicerege Neapolitano comprobatum & ratificatum pro firmissimo habebamus , cum ejus non tam ratificatio abs te , quam executio sola expectaretur , quid tandem tibi erga nos animi esse ostendit ? cum si quid in illo pro te esset , id libenter adscisceres ; in quo vero aut dignitati nostræ aut commodo inserviretur , id infectum irritumque dimitteres : sicut in iis quæ separatim stipulata fuerant , spolia videlicet terrarum & locorum Sedis Apostolicæ , &

alio-

aliorum quorundam repudiatio tua declaravit. Quo etiam eventu non solum pecunias nostras ex pacto convento non recuperavimus, verum etiam contra promissum, & fidem datam, exercitus tui bona pars in S. R. E. locis & terris prope assidue versata est, tantis & tam gravibus injuriis & detrimentis subditorum nostrorum, & crudelilatis, avaritiæ & innumerabilium scelerum atque inaudita immanitatis fama, ut horribilis sit & auribus humanis intoleranda commemoratio. Accessit in eis conditionibus, quæ inter Serenitatem tuam & charissimum in Christo filium nostrum Franciscum Regem Christianissimum apud te existentem tractabantur; ut de illis nostri Legati & Nuncii aut penitus celarentur, aut vix atque ægre, cum ipsi studiose inquirerent, de levissimis docerentur, & neque ea quæ auditu ex conjectura assequebantur, illis ad nos scribere permitteretur. Quo quidem tempore maximum dabatur signum tuæ & a nobis alienæ, & fidei nostræ derogantis voluntatis. Mittimus innumerabilia alia, in quibus nulla unquam habita est ratio nec honoris, nec voluntatis nostræ. Ad illas ipsas litteras, quas ad te tam humane & liberaliter scripsimus, ita responsum a te est, ut ubi clementiam Duci Mediolani petebamus, tu rigorem justitiæ offerres; ita tamen, ut nequaquam ex ordine justitiæ, judicium atque sententiam poena antecederet: ubi eorum quæ tunc adversus rationes tuas a tuis ducibus jactata & ad nos delata etiam fuerant, culpam in quibusdam esse dicebamus; tu (a) nos quodammodo criminare,

(a) Quo in ed.

rere, illos immunes criminis faterere: quæ tibi benigne & large pollicebamur; ea tu tamquam tibi debita & obligata flagitares. In quo vero perspicuum indicium constitit, nos abs te illudi & pro nihilo haberi, fuerunt ipsa illa capitula *Herreræ* remissa ad te, ut comprobarentur. Cum illi facultas primo concessa uberior esset, quod jam confectam concordiam cum Rege Christianissimo habebas, tu restrictiora multo quam prius & jejuniora transmissisti, apertissime indicans nos postremos esse, & contemni abs te, ubi tibi cum aliis amicitia convenisset. Quibus tot animi tui erga nos non bene dispositi significationibus animadversis; cum sive ea tua esset propria voluntas; tuæ in nos voluntati vehementer diffidere cœpissemus: sive quorundam ex tuis, quod magis credimus, perversitas & maligna suasio; tantum tamen illos apud te posse, vehementer periculosum intelligeremus nobis, totique Italiæ: perstitimus tamen in studio & amore pacis; perstitissemusque perpetuo, solitaque arma nostra patientiæ induentes, permissemus Deo omnes actiones cogitationesque nostras; si non tuorum pertinacia in obsidenda arce *Mediolani*, illiusque ultimum prope discrimen, nos ad sustentandam libertatem Italiæ, discernendumque facta a verbis prope supremo tempore excitavisset: præsertim cum quo minus de tua voluntate dubitare possimus, tua in Hispania ad deprimendam auctoritatem sanctæ Sedis Apostolicæ, & Summi Pontificis dignitatem infringendam proposita pragmatica fuere edicta, Ecclesiasticæ facultati & libertati derogantia; quibus in regno Neapolitano, Ecclesiæ Ro-

manæ feudo , similia alia consecuta sunt : supradicti quoque Viceregis Neapolitani , qui ad nos ut veniret electus fuerat , apud Christianissimum Regem remansio , & cum eo novarum tecum conventionum occulta & a nostris ibidem agentibus abscondita tractatio , fixum in te illud consilium nostræ auctoritatis deprimendæ , & amicitiae omnino repudiandæ , perseverantemque in ea opinione sententiam indicaret . Quod confirmavit etiam nobis magis , dilecti filii Hugonis de Moncada , ad nos firmandæ amicitiae causa cum amplis mandatis , ut ferebatur , missi , in regno Franciæ mora , tamquam eventum speculantis ; ut si illæ res tibi ex sententia confectæ essent , nos tunc penitus posthaberemur ; ac deinde eodem animo cum Duce Mediolani potius pacisci contendentes : cum quidem interea tui in Italia agentes ; ut omnino (a) & extra & intra appareret , contra nos quoque & S. R. E. statum iniri consilia ; Parmam urbem nostram proditione occulta eripere nobis tentavissent . Quibus tot & tantis injuriis & causis , inviti quidem & gementes de te desperare & diffidere coacti sumus , nostramque amicitiam & benivolentiam , quam tu toties repudiasti , multis & magnis Regibus adjungere ; quorum optimum in Christianam rem & Sedem Apostolicam animum si aspernati essemus , non jam Pastoris & communis Patris laudem , sed superbi & insolentis nomen acquisivissemus . Quod cum esset a nobis jam factum , & fide invicem data , foedereque constricti cum eis Regibus essemus , accessit tum demum itineribus lente & tarde confectis dictus Hugo , nobis

(a) *Omnia in ed.*

bis tecum conjunctionem & conditiones eas
 afferens , quas nos cupidi tuæ amicitiae , &
 ut nobis quidem videbatur , cum communi
 Italiae & Christianitatis commodo , tui etiam
 & commodi & honoris privatim appetentes ;
 tam sæpe abs te tamque vehementer cum re-
 quisivimus , fuimus toties repudiati ac re-
 pulsi : quarum nunc accipiendarum occasio &
 tempus præteriere . Atque ut impendens Ita-
 liae grave servitutis periculum , ac turbatio-
 nem universæ Christianitatis , quantum in no-
 bis est , propulsaremus armis & exercitu Se-
 dem Apostolicam munire sumus compulsi ;
 abhorrentes quidem ab ipsa armorum tracta-
 tione , sed tamen nullam aliam viam defen-
 dendæ justitiæ & pacis inter omnes æquis con-
 ditionibus sperandæ , minime cernentes . Ha-
 bes rationem nostrorum actorum & consilio-
 rum , quæ idcirco summam a nobis tibi ex-
 plicata est , ut justificemus non solum coram
 Deo (is enim inspector cordium est) sed etiam
 coram omnibus hominibus actiones nostras .
 Et nunc eo animo sumus , atque ita coram
 eodem Deo ac te testamur ; si Serenitas tua ad
 æquitatem & humanitatem referre se voluerit ,
 nostra arma non solum non adversa tibi , ve-
 rum etiam ad res vere gloriosas propicia fu-
 tura : sin autem in occupanda quotidie magis
 Italia , & aliis partibus Christianitatis per-
 turbandis , tu non tam naturæ tuæ (quam nos
 probam semper existimavimus) quam cupidi-
 tati & consiliis tuorum obsequi perseverave-
 ris , nos neque justitiæ , neque libertati Ita-
 liae , in qua hujus quoque sanctæ Sedis tutela
 continetur , defuturos , sed justæ & sanctæ ar-
 ma moturos , non tam ad offensionem tuam

(tibi enim omnia semper honesta & prospera optamus), quam ad defensionem nostrorum, & patriæ salutem, communisque dignitatis. Quod, ut ne nobis, nimium ægre & invite hæc ipsa tractantibus facere necesse sit, obsecramus te; fili carissime, per viscera misericordiæ Dei nostri, & per eam spem quæ de tua virtute, tamquam futura Christiano nomini salutare, omnium mentes occuparat, ut providere velis, quo immoderatis cupiditatibus repulsis, & aliquid potius publico Christianitatis bono condonando, quam omnia (a) ad te trahere conando, hæc Italiæ & Christianitatis incommoda & pericula tua moderatione sedentur. Est enim tibi profecto hujus curæ onus commune nobiscum, & ambo a Deo in hanc sollicitudinem pro commissis nobis honoribus sumus vocati: in quo nos officio & debito nostro, neque defuimus, neque quantum justitiæ patrocinium permiserit defuturi sumus. Tu vero, si quæ de tua in pacem generalem voluntate passim ferebantur, veras prudentiæ & pietatis radices habebant, habes occasionem declarandi, quæ sentiebas; omnia vere & ex animo sensisse, atque operibus verba comprobando, singularem optimi Principis laudem tibi acquirendi: qui si tam nobis vere amorem tuum cupientibus, in liberanda Italia, quam foederatis nostris, in suis justis & plenis humanitatis æquitatisque petitionibus, satisfacere institueris, erit id Serenitatis tuæ famæ & sapientiæ melius multo accomodatum, & paci universali, securitatisque, tam rerum tuarum, quam totius Christianitatis magis consentaneum. Datum

Ro-

(a) *Nimium edit;*

EPISTOLÆ PONTIFICIÆ. 173

Romæ apud S. Petrum sub anulo Piscatoris
die 23. Junii 1526. Pontificatus nostri anno
tertio.

Clemens VII.

Sadoletus.

CIX.

CÆSARI.

Charissime in Christo fili noster salutem &
Apostolicam benedictionem. Aliqua sunt,
quæ nobis præter naturam nostram, præter-
que voluntatem, cum summa quadam neces-
sitate incumbunt; quæ si prætermittantur, nec
boni Pontificis officio, nec justitiæ faventis,
& patrocinantis Principis debito satisfacere
posse videamur; quibus coacti sumus inire ea
consilia, per quæ libertati Italiæ, & pericli-
tanti sanctæ Sedi Apostolicæ præsidio fimus;
in quibus tua diu tam a nobis expectata, &
ab omnibus sperata animi virtus & moderatio,
si eam medicinam adhibere voluerit, quæ &
felicitatem a parte tua habet, & ut nos qui-
dem recte judicamus, etiam gloriam, & uti-
litatem; magnis erit terroribus, & periculis
Christianitas liberata: de quibus omnibus
scribimus largiter ad dilectum filium Balda-
sarem Cardinalem, ut cum Serenitate tua con-
ferat, ac communicet. Obtestamur per Do-
minum Jesum, patrem omnis misericordiæ,
Serenitatem tuam, ut animum, & curam ad-
hibere ad dictum Nuncium auscultandum, &
providere publicæ saluti, pace æquis condi-
tionibus amplectenda, & continendis suorum
cupiditatibus ac injuriis intra legum, & æqui-
tatis fines velit, ut reliquis de vita, & de
fortunis suis vivere securis liceat: quod erit
non famæ solum, & sapientiæ tuæ melius

multo accomodatum, sed tranquillitati etiam
tam rerum tuarum, quam Christianitatis to-
tius magis consentaneum. Datum Romæ die
25. Junii 1526. anno tertio.

Clemens VII.

Sadoletus.

CX. REGI PORTUGALLIÆ.

Charissime in Christo fili noster salutem &
Apostolicam benedictionem. Credimus
non ignorare Serenitatem tuam, quo in statu
nunc sint Christianitatis res, ancipiti videli-
cet & periculoso. Nam & bellis inter nos im-
pliciti, & a Turcarum Rege occupata prorsus
Hungaria, Italiæ tam imminente, quid no-
bis bonæ spei ad præsidia nostræ reliquæ fa-
lutis ostendatur, plane nil videmus. Quan-
quam nos illi regno misero atque infelici qui-
bus potuimus auxiliis opitulati sumus; at-
que, ut constat, & tibi constabit testimoniis
eorum qui illas res bene noverunt, nostræ
præsidia, nostræ copię, nostri milites, aut
impedimentum Turcis non mediocre fuerunt,
aut illorum certe impetus sua clade & san-
guine sunt remorati. Sed sive ob hostium
inenarrabilem potentiam, sive quod Deus (id
quod potius timemus) nostris peccatis ad-
versus est, victis & contractis repagulis omni-
bus, illud est regnum in hostium infidelium
potestatem redactum. Accidit illud nobis,
illa regna fervare & defendere cupientibus in-
commodum; quod bello eramus in Italia,
implicati, non tam quidem contra Cæsaris
Serenitatem; nihil enim ab ipso certi mali
aut pernicipiei Italiæ parari putabamus; quam
adversus & illius exercitum & Duces, qui
sta-

statu Mediolani occupato, omnibus ceteris similem terrorem suæ nimiae cupiditatis injiciebant. Cujus belli per nos suscepti si tibi reddenda esset a nobis ratio, aut si tu clades, rapinas, direptiones, detrimenta miseræ Italiæ perspicere potuisses; non dubitamus quin justissimam vel potius necessariam causam nostram judicaturus fueris. Exercitum quidem Cæsaris sine stipendio tandiu retentum, omnium bonis & fortunis illi in prædam oblati, qua licentia, quotque injuriis in imbecilles populos usum fuisse putandum sit, potest per se tua Serenitas cogitare. Nos igitur ad liberationem afflictæ Italiæ arma sumpimus, ut sumus arbitrati, pia & justa: nec quicquam nos aliud spectasse, quam salutem nostræ & communis omnium gentium patriæ Italiæ, testimonio est, quod nihil in victoria ad nos emolumentum pervenire pacti sumus, sed tantum pastoris & defensoris justitiæ officio fungi voluimus. Contra autem ipsum Cæsarem, ejusque res legitimas atque proprias ita nihil unquam sumus damni machinati, ut cum superioribus diebus Columnensibus subditis nostris quidem, sed nobis parum fidis, arma in manibus ad portas Urbis nostræ tenantibus, nos quoque firmam manum militum comparavissemus, qua illis facile superiores in Neapolitanum Regnum intrare, & omnia turbare, ac labefactare potuissemus, simulatque fides est nobis per Columnenses data, eos arma esse deposituros, nihilque contra nos & statum nostrum tentaturos, statim omnia armata præsidia dimisimus, quæque in parte, si inimico animo fuisset in Cæsarem, bellum flagrare & vigere oportebat,

ea ex parte summam pacem fecimus. Ergo in hoc statu res nostræ erant, cum est ad nos de Regis Hungariæ morte, & ejus exercitu cæso, ac de Turcarum victoria allatum. Quo nuncio perculsi, cum cerneremus nisi apta remedia quærerentur, omnia in unam ruinam procubitura, statim coepimus consilium, inspirante Domino, quacunque ratione arma nostra deponendi, ac jussu accersiri Ugonem de Moncada Cæsaris Capitaneo, induciarum tempus constituendi, quo interea nosmetipsi ad charissimos in Christo filios nostros Cæsarem & Christianissimum Regem accedere & efflagitare inter illos pacem, auxilium labanti Christianæ Reipublicæ petere atque obsecrare, iram Dei denunciare, omnia denique tentare & agere quæ ad profectum pacis necessaria essent, valeremus, non nostro incommodo, non populorum nostrorum, non periculis ullis, aut maris, aut terræ, nostram piam voluntatem deterrentibus. Hac re sic deliberata, postero die mane, advocato Venerabilium Fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium Consistorio, significavimus illis hujus suscipiendi itineris mentem nostram, quæ cum ab omnibus fuisset approbata, silentium tunc illis indiximus. Vespere autem ejusdem diei, vocatis Oratoribus omnium Principum qui apud nos erant, eandem voluntatem nostram illis aperuimus, inter quos dilectus filius Martinus de Portugallia Serenitatis tuæ nepos, cujus virtus, industria, prudentia, nobiscum sæpe alias, tum maxime in hoc omni periculosissimo tempore satisfecit, optimus potest tibi esse testis; qui in consiliis periculisque nostris omnibus, labore, diligen-
tia,

tia , consilio assiduus intervenit , & hætenus quæ . . . Cum ecce postridie summo mane tumultuosissimus nuncius ad nos venit . Columnenses oblitos fidei quam nobis dederant , iniquissima mente & voluntate , Duce jam dicto Ugo de Moncada Cæsaris Capitaneo cum magna manu esse ad Urbis portas , jamque ingressos , moenia ad personam nostram vel necandam , vel captivandam præproperos advolare . Quo metu subacti , continuo ad arcem sancti Angeli nos recepimus , atque illi noctu , longissimo confecto cum in palatium venissent , atque ibi personam nostram non invenissent , ad cædes direptionesque conversi sunt . Quo in spectaculo acerbo & lugubri , quid est quod pro calamitate tanti mali scribere apte possumus ? cum oculis nostris videremus rapi , trahi , ferri omnia tam sacra , quam profana (quamquam in ejusmodi loco quid potuit esse profanum ?) cum templum illud sanctum & venerabile Beati Petri , quod caput , quod domicilium , quod fundamentum Christianæ Religionis semper habitum est , Hispanorum & aliorum , qui cum illis erant , manibus cruentis videremus diripi , aras sanguine foedari , omnia sacrorum misteria distrahi & dilaniari , necnon antiquum Sacrarium in palatio , in quo rem divinam perpetuo Romani Pontifices celebrare soliti erant , ita cultu & apparatibus ornatum , ut tamen in eo plus reverentiæ & sanctitatis quam divitiarum esset , omnibus ornamentis , nullo sacramento Religionis cupiditatem retardante , vidimus spoliatum ; quibusque templis & sacris rebus , neque Gothorum quondam nimis fere mentes , neque Vandalorum

Christo non parentium infidelitas, cum in hæc eadem loca barbaræ illæ gentes per vim invasissent, ullam injuriam, ullum detrimentum propter reverentiam sanctitatis attulerunt; nostri, Christi nomen & characterem præferentes, nullam in partem pepercere, eis ducentibus, atque hortantibus, quos maxime ægre ferre tam atrox delictum & facinus oportebat. Nec hic illorum immanitas constitit, sed discursionibus factis, cum plurimæ domus prædæ fuissent datæ, cumque alias plures idem incommodi sensuras cerneremus, ita dolore victi & afflictæ Urbis misericordia affecti fuimus, ut potius ad conditiones devenire, quam tam acerbum spectaculum diutius intueri sustineremus: magna quidem nostra & Sanctæ Sedis Apostolicæ indignitate; sed de duobus maximis malis quod minus malum fuit, duximus eligendum. Itaque ad pactiones descendimus, ut utrinque arma in Italia suspenderentur, quod nos quidem jam velle facere fueramus professi; sed magnus tamen in eo dolor, quod voluntate faciebamus, id per vim facere videri, ut eis omnibus qui in eo insultu contra nos & sedem Apostolicam ignosceremus; quod etiam concessimus, conditione apposita, quam tamen conditionem nec illi servaverunt, neque, ut apparet, sunt servaturi. His pactis conditionibus illa procella summi periculi tam a nobis depulsa est; sed tam subito & insperato incommodo consilium nostræ processionis sublatum videbatur; dissuadentibus fere omnibus, ut ab itinere desisteremus, quod jam nullam habiturum esset dignitatem, nec optati exitus pacis conciliandæ gratiam. Stetimus
igi-

igitur ancipites & vehementer dubii , quid nobis esset agendum . Hæc relinquere uti erant sic turbata , parum cautum ; ad conficiendam pacem non accedere , parum pium videbatur . Cum , re denuo cum Venerabilibus Fratribus nostris communicata , hoc consilium captum est , ut mitteremus ad omnes Reges novos Nuncios ; qui & calamitatem regni Hungariæ , & necessitatem pacis , & nostrum quoque recentem casum significarent : ac si , coeuntibus eorum ad pacem & studium concordia voluntatibus , aliquis eligeretur locus , in quo fieri commune Regum colloquium inter ipsos posset , nosmet denuntiarent ad illud colloquium esse venturos . Ac alii ad alios destinati sunt ; ad te vero , fili charissime , non habuimus dexteriores prudentioresque Nuncium quem mitteremus , quam tuum ipsius Oratorem , cujus omni hoc tempore summa erga nos & hanc sanctam Sedem officia extiterunt . Ille enim , nullo labore recusato , sæpe inter nos & Ugonem , jamdiu cum nec gladiatorum , nec licentiæ militaris periculum , quod illi ab cupidis prædæ & sanguinis militibus imminebat , illius pietatem & operam retardaret , omni sollicitudine , omni studio & opera conatus est , ut & illorum crudelem vim mitigaret , & nos ad compositionem cum illis adduceret ; cui quantum debeamus vix possumus explicare : certe nisi ejus industria & auctoritas intercessisset , aliquod majus malum illo die fuisset patratum . Cum igitur & testis fidelis , & prudens explicator , & optima mente atque animo in Christi rem prædictus a nobis esset judicatus , eum in secreto Consistorio jussimus introduci , ac illum obtestati sumus , ut iter

hoc necessarium ad te pro Christiana Republica & Dei optimi maximi fide, ac pro nostra dignitate susciperet: quam petitionem nostram, omnium Venerabilium Fratrum nostrorum preces sunt subsecutæ. Atque ipse, ut est in omni pio labore promptissimus, etsi durius aliquantum ducebat, sine tuo jussu a sua legatione discedere; tamen tanto consensu nostro & Senatus Apostolici victus, ac optime existimans, Serenitati tuæ, pro tuo eximio animo in rem Christi & publicam, id non solum probatum, sed gratum etiam futurum, concessit nostræ voluntati; atque hunc quoque, post alios multos, laborem ad te proficiscendi, & ad Serenissimum quoque Cæsarem suscepit, ad quem, quamquam & per alios curavimus perferri nostra desideria; tamen in ipso tuo Oratore maximum momentum illius movendi, & suadendi posuimus. Quæ autem a tua Serenitate requirimus, ea hæc sunt; primum, ut quod ad pacem communem, & remedium adversus crudelissimum hostem parandum pertinet, in eo velis omnem vim adhibere & virutis & potentiae tuæ: deinde, si alia ratio negotii conficiendi expeditior non occurrat, diem & locum & modum velis constituendum curare, suadendo hoc Cæsari, & si etiam tibi videatur, Christianissimo Regi, ut colloquium sanctum & salutare fieri possit; sicut nos quoque ambos eosdem Reges non solum hortamur per Nuncios nostros, verum etiam obsecramus. Nos enim Serenitati tuæ pollicemur, si hujus optati colloquii data erit facultas, nos promptissimo & libentissimo animo illuc accessuros, personamque nostram omnibus periculis pro Dei,

& Fi.

& Fidei Christi utilitate & causa objecturos. Quod ita maxime fieri cupimus, ut etiam interveniat, si possit fieri, Serenitas tua, vel hortatrix concordiae, vel conditionum confirmatrix; quod tua maxime auctoritate poterit effici. Nec tamen arbitramur, factum ullum præclarius aut gloriosus posse a te hoc tempore suscipi, dignum tua & parentis tui gloria: qui quidem tuus pater, cum omnem ætatem suam in re Christi, & Religionis Christianæ propagatione consumpserit, tantæque laudis hæreditatem tibi reliquerit; advenit nunc tempus, non optabile illud quidem, sed tamen tibi quidem accommodum, quo brevi spatio, uno maxime & opportunissimo pacis opere, & consilio, illius perpetuam & eximiam laudem, ex multis pietatis operibus acquisitam possis adæquare. Debes autem hoc Deo, & eis divinis muneribus ac beneficiis, quæ tibi ab illo collata multa & magna sunt: in quem si parum gratus reperirere, timenda illius ira indignatioque esset. Porro res Christianæ in eum locum adductæ sunt, ut aut celeri remedio maximis urgentissimisque, non jam periculis sed cladibus occurrendum sit, aut nullum posthac futurum sit remedium: cujus remediū inveniendi nos summam quandam spem & opinionem in tua Serenitate ponimus, quæ ne nos fallat, etiam atque etiam te per viscera misericordiæ Dei nostri obtestamur. Sed de his copiosiora mandata ipsi tuo Oratori ad te perferenda dedimus, cui Serenitas tua circa hæc referenti fidem summam habebit. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub anulo Piscatoris die 18. Octobris MDXXVI. Pontificatus nostri anno tertio. Jac. Sadolet.

CXI. HEL-

CXI.

H E L V E T I I S.

Dilecti Filii . Non ignari eximiæ illius virtutis studiique perpetui , quo natio ista invictissima Apostolicam Sedem , sanctamque Romanam Ecclesiam est profecuta , ut primum ad summum hunc Pontificatus gradum fuimus assumpti , aliquem isthuc mittere cogitavimus , qui nimirum , & sanctæ hujus Sedis Nuncium apud vos ageret , nostramque erga vos paternam benevolentiam omnibus declararet officiis , quæ optari a vobis , & a nobis præstari posse cognosceret . Sed enim , ut vos non latuit , ea paulo post consecuta sunt tempora , quæ omnes cogitationes nostras consiliaque interruperint , nosterque , & rerum omnium status nostrarum , eo aliquando fuerit redactus , ut ejusmodi amoris , ac pietatis signa potius accipere ab aliis necesse haberemus , quam Devotionibus vestris , aut cuiquam ex aliis vere nobis dilectis dare possemus : nunquam plane in eo neque nobis , nec vobis satisfecimus . Quamquam , quod ad nos pertinet , uti vestræ semper gloriæ & amplitudinis fuimus studiosi , ita vestrarum Devotionum perturbationibus , & incommodis , quæ sane non mediocria visa nobis sunt , ut decuit parentem vestrum amantissimum , vehementer affecti sumus ; nihilque prætermisimus , quo , quantum cum Deo fieri a nobis posset , vobis , & vestris rebus consulere-
mus . Nunc autem , etsi novæ nos in dies premunt angustiae , aliæque ex aliis difficultates assidue impediunt , perpetuo tamen commodi , & honoris vestri impulsu desiderio , diutius dif-

differre nequivimus , quin aliquem ad vos Nuncium mitteremus , qui cum omnes inter vos pacem atque concordiam , tum quidquid ad vestram amplitudinem , nominis gloriam , rerumque accessionem spectare videret , nostro , & hujus sanctæ Sedis nomine procuraret . Cum vero eum esse hominem optaremus , qui non nobis modo ipsis , sed vobis quoque , & gratus , & probatus foret , ven. Fr. Episcopum Verulanum potissimum delegimus , cui etsi mandavimus , ut ad hoc nostrum , pacis vestræ , commodi , & dignitatis explendum desiderium , amoremque erga vos quacumque in re opus fuerit declarandum omni opera , studio , assiduitate incumbat ; idem tamen sua ipsius sponte , quadamque erga vos animi propensione eum esse facturum non dubitamus . Hortamur igitur vos , ut eo illum nomine excipere , atque animo velitis , quo a nobis est missus , & per se ipse est profectus ; in eisque rebus omnibus , quas vobiscumaget fidem omnem præstare . Nam , quod ad cetera attinet , sive vestra ipsorum , seu nostra , & sanctæ Sedis agenda sit res , nihil unquam a vobis expectavimus , nisi quod ab observantissimis , & optimis S. R. E. filiis expectari debet , quodque iis dignum sit titulis , & honoribus , quos vestra singulari fide præstantique virtute a summis Romanis Pontificibus Prædecessoribus nostris , a nobisque meruistis ; sicuti de his , & aliis idem Episcopus pluribus est vobiscum acturus . Datum Romæ Die 22. Augusti 1532.

Clemens VII.

EPISTOLÆ NOMINE PAULI III.

CX.

CÆSARI.

Carissime in Christo Fili noster &c. Etsi certi sumus, famam ipsam, quæ malarum præcipue rerum velox & festina est, gravem tibi nuncium de periculis Hungariæ, ad paucos dies allaturam; tamen existimavimus nostrarum partium esse, quæ ex Nuncio ibidem nostro Joanne Antonio Pulleone Barone Burgii, homine prudentissimo, & vigilantissimo accepimus, ea quam primum Serenitati tuæ significare; futura illa tibi quidem molesta, verumtamen cognitu necessaria: in his enim vulneribus, quæ afflicta jam dudum, & labanti Christianitati quotidie affruntur, ad eum potissimum Auctorem confugiendum, unde salutaris medicina potest expectari. Ac de rebus quidem illius regni, in quo statu sint, quamve misere & infirme se habeant, deque consiliis hostium, quibus jam, & spe ipsorum, capta atque confecta, & nostra prope desperatione complorata Hungaria est, iussimus capita ipsa litterarum describi, & ad Serenitatem tuam mitti; ex quibus seriem totius negotii cognosceres. Quid vero ad hæc tanta, & tam acerba mala ferri opis, aut consilii inveniri possit, ut tantisper saltem imminens excidium differatur, quoad constitutis desiderata pace Christianitatis rebus, aliquis aliquando Reipublicæ & veræ pietatis amor in Principum mentibus, & cordibus recalescat; testamur Deum, & Dominum nostrum, nos nihil adhuc quod placeat, statuere
po-

potuisse. Sive enim viribus, & opibus sit opus, omnia hic infirma, & extenuata sunt; sive etiam illa adessent, vix videtur brevitatem temporis illius jam remedii capere vim posse. In qua nos cura, & cogitatione ancipites, ut primum litteræ illæ nobis redditæ fuerunt, advocavimus e vestigio Venerabiles Fratres nostros, atque eorum Consilio & Cœtui, Regum & Principum Christianorum Oratores, qui in Urbe aderant, etiam adjunximus, ut & nobiscum, & cum illis una, cum testes essent miseriarum, tum adiutores, si fieri posset inveniendæ salutis, quorum cunctorum deliberatione, & consilio, quæ sunt explicata, in alia scheda seorsum conscripta sunt. Illud quidem præ ceteris præsentius, & promptius remedium, & nobis, & illis visum est; quoniam armis, & apparatu bellico occurrere in tempore ad illam nobilem, ac maxime opportunam Provinciam retinendam non possumus, ut unusquisque Principum per suum fidelem aliquem, subsidium pecuniæ in Hungariam mittat; per quod ex finitimis nationibus Bohemisque præsertim, pedites conducti sustinere impetum ingruentium hostium tantisper possint, & regni illius spiritum, atque vitam ad aliquod commodius medicinæ tempus reservare. Hoc unum consilium reliquum videtur factum, in quo spes etiam nunc aliqua exiguæ salutis resideat. Quod si neglectum, ac repudiatum fuerit, non veremur jam nos quidem, sed pro certo ducimus, nos ad alterum annum Hungariam non habituros; frustra deinde, & nobile membrum Christianitatis, & propugnaculum nationis fortissimæ adversus Turcarum intolerabilem potentiam

tentiam desideraturos. Quæ res cum sic se habeat, scribimus ad cunctos quidem Principes, & eorum auxilium rebus Hungaricis imploramus; sed in te unum præcipue, fili charissime, oculi, & spes nostra conversa est. Scimus etenim Dei causa quid possis; novimus quid velis; quantum autem velle debeas, omnes ignoti, notique intelligunt: ad tantam autem naturæ bonitatem, tanto necessitudinis, & erga Deum gratiæ officio adjuncto, quid est vel tam arduum, quod pro Republica, vel tam laboriosum, quod pro honore Dei aut non suscipere, aut nos de te non sperare debeamus? Cernimus ipsi in quæ tempora vocati ad hoc pergrave jam, nequaquam autem jucundum Pontificatus administrandi onus fuerimus, infausta videlicet, & turbulenta; quibus quidquid sanandum, confirmandumque apprehendas, ut in ruinosis parietibus putres structuræ solent, ita tibi apprehensum in manibus conteritur, ad nihilumque redigitur. Tenuimus tamen, Deo adjuvante, Hungariæ salutem usque in hodiernum diem. Nos enim summam pecuniæ, quæ illuc a felicis recordationis Adriano Prædecessore nostro missa fuerat, auximus. Nos jam aliquoties hordei, tritici, pulveris non mediocrem numerum ad sustinendas arces Croatiæ misimus. Nos Urbem Elizem (a) bis a Turcis obsessam, & pene captam, nostro item bis sumptu, nostra cura liberavimus; ut quisque in his regionibus opis indigus est, ita ad nos opem petitum advenit, quos
nos

(a) Aliquod heic videtur esse librarii peccatum: ut qui primum has litteras edidit, animadvertit.

nos non finimus vacuos spei, opisque discedere: & hæc facimus omni ipsi ope, omnibus prope vectigalibus destituti. Vincit tamen voluntas impotentiam, & fidei ac charitatis studio difficultates omnes superantur; quæ cum a nobis fiant summa egestate oppressis, quid a te expectandum est, fili charissime, in quem omnis Dei beneficentia tam large, & abundanter effusa est? Neque nos te monemus officii & debiti, in iis regionibus celeri, & opportuno pecuniæ subsidio adjuvandis, quo jam suscepto oneri, & impendio nosmetipsos subducamus, partesque etiam nostras in te transferamus; sed ut tu nobiscum una ad ferendam opem illi regno te accingas, in honorem, & salutem Christianitatis, cujus tibi incolumitas prope æqua ex parte ac nobis commendata est. Quæ si, illa inclyta natione amissa, manca, & mutila facta fuerit, deformatoque corpore, hanc etiam notam tuæ ætatis sæculo inusserit, ut, te usque adeo florente & præpollente, immanissimis tamen hostibus prodita, & objecta fuisse videatur; quid te quæsumus opes tuæ, quid imperium, quid victoriæ insignes adjuvabunt ad diluendam maculam nominis tui? Quam ad Deum omnipotentem causam dicturus es; apud quem certe dicenda est; quando cætera omnia caduca, & interitura sunt; opus Religionis & pietatis solum est æternum. Sed hæc agat idem ille Omnipotens Deus, ut longe sint a te, atque ab ætate nostra, tuque potius, quæ invictissimo Rege, & Christianissimo Cæsare digna sunt; agenda, paranda, navandaque, suscipias. Atque utinam, pace inter te Regemque Francorum conciliata;

de

de qua rumores venerunt satis constantes ; ita opportuno tempore , ut junctis simul tanti boni malique nunciis (si modo pax ipsa vera est) & severitatem simul , & misericordiam Dei immortalis omnes admiraremur . Verum quæ huic periculo , propinquæ calamitati propulsandæ necessaria sunt , ut Serenitas tua accurate , mature , pieque cogitet atque efficiat , illam in Domino adhortantes , omni animi studio obtestamur ; de qua etiam cum ea dilecti filii nostri Legatus , & Nuncius nostris verbis agent ; quibus illa fidem habebit . Datum Romæ die 19. Februarii 1536. Anno III. Paulus III. Sadoletus.

CXIII. ARCHIEPISCOPO TREVIRENSI.

Venerabilis Frater . Omnibus tentatis jam consumptisque remediis , quibus impiorum hominum mentes Germanicæ nationis sanari posse sperabamus , & pro nostro erga illam nobilem nationem paterno affectu vehementer optabamus ; cum nec lenia remedia , quæ primo adhibuimus quidquam profecerint , nec Generalis Concilii ratio , tot jam menses in ipsis Germaniæ finibus aperti , atque habiti ullam prorsus apud eos auctoritatem , ac vim habeat ; quippe quod apertissime contemnunt ; nos cum satis jam spectatam omnibus patientiam , & lenitatem nostram esse intelligeremus , id consilii , non nostra quidem sponte , sed necessitate compulsi , & coacti cœpimus , quo illorum pertinacia summa impietate conjuncta , Deo juvante , frangatur , nec ad reliqui Dominici Gregis , nostræ tutelæ divinitus commissi per-

ni-

niciem, ipsa impunitate corroboretur. Itaque nostris paternis cohortationibus, & suasionibus excitatus charissimus in Christo filius noster Carolus Romanorum Imperator semper Augustus, frustra ipse quoque mites vias omnes persecutus, quo illorum animos sanaret, quod optimo ipsius in Rempublicam Christianam animo, summaque prudentia, & fortitudine, ac perpetua erga nos, atque hanc sanctam Sedem observantia, dignum erat, fecit, ut arma contra Religionis, & publicæ pacis, ac tranquillitatis hostes, tam pia, quam necessaria caperet; cui nos ad tam sanctum, & toti Christiano nomini salutare bellum ea missuri auxilia sumus, quæ nostrum ardens restituendæ Religionis, & pacis publicæ recuperandæ studium, ac desiderium postulat. Magnam quidem spem habemus, reliquos Catholicos Principes nobiscum esse ad hoc tam pium bellum sanctissimo quodam fœdere consensuros; sed eos id agere, & præstare maxime decet, qui Ecclesiasticis dignitatibus præditi, opes, quas ob eas ipsas dignitates possident, ad defendendam Dei Religionem, & ipsius Ecclesiæ causam ut conferant, arctiore quodam obligationis, & officii vinculo sunt adstricti. Sed cum alios speramus, hac in re muneri, & officio suo minime defuturos, tum id nobis de te præcipue pollicemur, vel quod virtus, & constans erga Deum pietas tua nobis optime nota est, vel quod sacri es Romani Imperii Elector; quorum alterum, ut Religionem pro tuis opibus, & facultatibus tueare contra impietatis auctores, alterum, ut Imperatorem invictissimum, in tam præclaro conficiendo opere prompto

sequaris atque adjuves, te debet impellerè. Isthuc accedit, id quod præclare pro tua prudentia intelligis, ut nisi illorum hominum furor armis reprimatur, quando alia ulla jam ratione fieri id nequit, omnium Ecclesiasticorum Principum in illis regionibus, non fortunæ solum, & dominia, sed ipsa etiam salus, & incolumitas in summo discrimine periculoque versetur. Quamobrem, ut hoc bellum quantis poteris facultatibus juves, te etiam, atque etiam in Domino cohortamur; quemadmodum te facturum esse minime dubitamus. Nihil est profecto, quod aut tu Christiano nomini salutaris, aut tuis fortunis, tuæque saluti defendendæ magis necessarium facere possis: neque dubium esse debet, quin Deus omnipotens, cujus hoc bello religioso, & Fides Catholica, eo ipso auctore, defenditur, causæ tuæ fautor propitiusque futurus sit, & Religionis suæ propugnatoribus ea & in cælo, & in terris præmia tributurus, quæ sunt omnium maxima atque amplissima. 1; 46.

CXIV. AD CONCILIUM.

Venerabiles Fratres. Significaverunt nobis nostri de latere Legati, qui sanctæ isti Synodo nomine nostro præsident, vel in quorum personis potius nos, cura & affectu conservandæ puræ immaculatæque Christi fidei, & Religionis præsidemus; vos velut pios probosque vineæ Domini cultores, non solum ea cogitare quæ præsentem fructum nostro sæculo afferant, sed etiam longe in posteritatem providere, ut ea semper agantur, curenturque, quæ & ad stabilimentum Catholicæ fidei, & ad
im-

impiarum hæresum tanquam malarum plantarum prohibitionem, extirpationemque apta sint, atque opportuna: quam nos vestram prudentiam, diligentiam, plenamque summæ pietatis voluntatem vehementer in Domino commendamus. Cum autem videatur Fraternitatibus vestris in primis id ad hanc rem pertinere, ut cæleste illud sacrarum litterarum donum, quo Dei omnipotentis liberalitas tota in nos effusa est, rite atque sancte celebretur, exerceatur, in manibus omnium, quoad fieri potest, & in summo apud omnes honore habeatur; in eorundem Legatorum litteris cognovimus, statuere vos cogitare nonnulla, quæ ad augendum ipsarum sacrarum litterarum studium; animosque hominum, & ad docendum illas, & ad discendum magis commovendos pertinere possint; ut, de Præbendis primo vacaturis ad Magistros sacrarum lectionum deferendis, de Regularibus, aliisque Prædicatoribus, nec non Ecclesiarum Parochialium Sacerdotibus, item de exemptis, & si quæ sunt alia hoc genere conjuncta, de quibus in vestris consultationibus sit disputatum: hæc enim omnia scripserunt ad nos, in vestris nunc consiliis congregationibusque tractari. Sed quoniam aliqua ex his fortasse, quæ ad medendum perturbationi temporum Spiritus Sanctus a vobis statui oportere demonstrat, aut juri communi, & aliorum Conciliorum ordinationibus, aut etiam privilegiis ab Apostolica Sede concessis aliqua in parte videntur repugnatura, vestras Fraternitates desiderare significaverunt, ut nos iis quæ a vobis sunt in hoc genere decernenda, nostrum consensum, & auctoritatem Apostolicæ approbationis adjiceremus; ut jure semper,
atque

atque honore Beatissimi Petri conservato, quæ per sacrum istud Concilium gerenda sunt, firmitatem semper inviolabilis Decreti obtineant. Nos itaque illi fundamento innixi, super quod Deus universam ædificavit Ecclesiam, vestra justissima vota atque consilia non solum commendatione, & laude, sed etiam paterna in vos, & unumquemque vestrum benevolentia prosequentes, volumus, atque decernimus, ut quidquid super his a prædictis Legatis nostris, vobiscum una, hoc est, cum sacri istius Concilii communicatione, & assensu fuerit statutum, id plenam, & perpetuam habeat roboris firmitatem; præmissis, ac aliis in contrarium facientibus, non obstantibus quibuscumque. Nunc quoniam ab his principiis, quæ a vobis posita jam sunt, expectanda sunt, in Christianæ charitatis fundamentum, reliqua plena ejusdem, & pietatis, & prudentiæ, hortamur vos in Domino, ut divinum de vobis iudicium agnoscentes, qui culturam charissimæ suæ vineæ, ejusque a pravis veperibus, & spinis purgationem, vestris potissimum consiliis, vestræ diligentiae, & fidei commissa credidit, velitis tempus hoc opportunissimum a Domino vobis datum, in eas curas actionesque impendere, per quas pristinus Catholicæ Ecclesiæ nitor, & dignitas Sacerdotalis in omni parte terrarum, in qua colitur Christus, restaurata refulgeant: in quo opere sancto, plurimumque laudabili nos semper auctores, & approbatores habituri estis. 1546.

Finis Epistolarum Pontificiarum.

nov. Luni 7,

NO-

193

NOVARUM EPISTOLARUM

APPENDIX.

*CXV. DILECTO FILIO LUDOVICO
DE ARIOSTIS FERRARIENSI.

LEO PAPA X.

Dilecte fili salutem & Apostolicam benedictionem. Singularis tua & pervetus erga nos familiamque nostram observantia egregiaque bonarum artium & litterarum doctrina, atque in studiis mitioribus, præfertimque poetices elegans ac præclarum ingenium, jure prope suo a nobis exposcere videntur, ut quæ tibi usui futura sunt, justa præfertim & honesta petenti, ea tibi liberaliter & gratiose concedamus. Quamobrem cum libros vernaculo sermone & carmine, quos Orlandi Furiosi titulo inscripsisti, ludicro more, longo tamen studio & cogitatione, multisque vigiliis confeceris, eosque conductis abs te impressoribus ac librariis edere cupias; cum ut cura diligentiaque tua emendatiores exeant, tum ut si quis fructus

I

ea

* Extat hæc Epistola sive potius diploma pag. 2. primæ editionis Orlandi Furiosi Ludovici Areosti, in *Ferrara per Maestro Giovanni Mazocco dal Bondeno a dì xxii. de Aprile M. D. xvi.* in quarto. Quam rarissimam editionem mihi communicavit, ut eandem Epistolam exscriberem, qua est humanitate præditus, vir clarissimus, deque optimarum artium studiis, ac poesi præfertim cum Latina tum Italica optime meritus Petrus Antonius Seraffius, cujus diligenti opera & consilio sæpe in hoc studiorum genere usi sumus.

ea de causa percepi potest, is ad te potius, qui conficiendi poematis laborem pertulisti, quam ad alienos deferatur: volumus & mandamus ne quis te vivente eos tuos libros imprimere, aut imprimi facere, aut impressos venundare, vendendosve tradere ullis in locis audeat sine tuo jussu & concessione. Qui contra mandatum hoc nostrum fecerit, & admiserit, is universæ Dei Ecclesiæ toto orbe terrarum expers excommunicatusque esto, nec non librorum omnium amissione, ac ducatorum centum (quorum quinquaginta fabricæ divorum Apostolorum Petri & Pauli de urbe, reliqui quinquaginta tibi & accusatoribus executoribusque pro rata adscribantur) pœnis plectatur. Mandantes propterea universis & singulis Venerabilibus fratribus Archiepiscopis & Episcopis, eorumque in spiritualibus Vicariis Generalibus, & aliis ad quos spectat in virtute Sanctæ obedientiæ, ut præmissa fervari omnino faciant, contrariis non obstantibus quibuscumque. Dat. Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die xxvii. Martii M. D. xvi. Pontificatus nostri Anno quarto.

Jacobus Sadoletus.

* CXVI. LEO PAPA X.

Dilecto filio Beroaldo Juniori * * Palatii nostri Apostolici Bibliotecario * * *, Notario & familiari nostro antiquo salutem &c. Cum multis retro seculis Græcæ & Latinæ litteræ ob barbararum nationum colluviem periculum magnum adiissent, & calamitatem sensissent non parvam, ac sequentibus temporibus cum Italia præsertim eo malo quodammodo liberata quiescere cœpisset; multi Christiani Principes scientiarum virtutumque ornamentis decorati, præsertimque Romani Pontifices Prædecessores nostri litterarum & librorum reliquias inquirentes collegerunt; ac ut in posterum talibus injuriis, quantum cum Deo possent obviam irent, diversas Bibliothecas instituere, ubi tamquam in asylo tutus ab omni injuria locus ipsis libris esset;

I 2

iisdem-

* Hæ uti & quæ proxime sequuntur ad Hieronymum Aleandrum litteræ, sive potius diplomata, extant pag. LXI. & LXII. Præfationis Generalis in Catalogum Codicum manuscriptorum Bibliothecæ Vaticanæ a clarissimis Præsulibus Assemanis Stephano Evodio Archiepiscopo Apamensi, & Josepho Simonio ejusdem Vat. Bibliothecæ Præfecto contextum: quibus, ut tam ingens opus summo litterariæ Reipublicæ bono incœptum, & ad tria jam volumina productum, quantocius ad umbilicum perducere valeant, felicia ac fausta omnia adprecamur.

* * Obiit Beroaldus die 30. Augusti an. 1518. ei-que in Bibliothecarii Apostolici munere successit Mag. Fr. Zenobius Acciajolus Ord. FF. Prædicatorum de Observantia professor anno 1518.

* * * Vide quæ de hoc *Apostolici Bibliothecarii* titulo habentur paullo inferius in notis ad Ep. seq. p. 198.

iisdemque Bibliothecis viros litteratura moribusque conspicuos etiam magnis cum præmiis præfecere : quibus procurantibus res litteraria non modo detrimentum non pateretur, sed incrementum quotidie fusciperet . Horum igitur Prædecessorum nostrorum vestigiis insistentes , cum officium Bibliothecarii Palatii nostri Apostolici , quod quondam Thomas Phædrus de Inghiramiis * Canonicus Basilicæ Principis Apostolorum de Urbe , dum viveret , exercebat , per obitum ejusdem Thomæ , qui apud Sedem Apostolicam diem clausit extremum , vacaverit , & vacet ad præfens : nos fumentes de litteratura , fidelitate , & prudentia tua fiduciam specialem , ac sperantes , quod ipsa Bibliotheca , tua doctrina ac diligentia conservabitur , ac in dies fuscipiet incrementum , motu proprio , non ad tuam , vel alicujus alterius pro te super hoc nobis oblata petitionis instantiam , sed de nostra mera liberalitate , te , qui etiam continuus Commensalis & Secretarius noster antiquus existis ; ac quem nuper ob eximiam litteraturam , aliaque merita Accademiæ Romanæ in Præpositum præfecimus ; in nostrum & dicti Palatii Apostolici Bibliothecarium , quoad vixeris , auctoritate Apostolica tenore præsentium recipimus , facimus , constituimus , & deputamus , cum omnibus & singulis honoribus , oneribus , salario , & emolumentis consuetis ;
teque

* Patria fuit Volaterranus , dictusque est Bibliothecarius a Julio II. anno 1510. die 17. Julii . Vide pag. LXI. laudatæ Præfationis generalis , ubi diploma habes ejusdem Pontificis ex Regestis Archivi Vaticani editum .

teque in locum dicti quondam Thomæ Phæ-
dri ad dictum officium, pariter quoad vixe-
ris, ponimus, substituimus, & subrogamus,
decernentes te ad officium prædictum, ejus-
que liberum exercitium, & honores, onera,
salarium, & emolumenta hujusmodi recipien-
dum fore pariter & admittendum; ac man-
dantes dilecto filio moderno, & pro tempo-
re nostro, & Romanorum Pontificum succes-
sorum nostrorum Datario, seu alii, aut aliis;
ad quos id spectat, ut salarium debitum Bi-
bliothecario dicti Palatii pro tempore singu-
lis mensibus integraliter tibi persolvat, ac
de illo plene & cum effectu satisfaciat, non
obstantibus &c. Nulli ergo &c. Si quis autem
&c. Datum Romæ apud S. Petrum, Anno In-
carnationis Dominicæ 1516. Nonis Septem-
bris, Pontificatus nostri anno IV.

Jacobus Sadoletus.

CXVII. LEO PAPA X.

Dilecto filio Hieronymo Aleandro * de
Motta Canonico Leodiensi, Magistro in
Theologia, ac Palatii nostri Bibliothecario,
I 3 Fa-

* Fuit hic postea Archiepiscopus Brundusinus, ac
demum S. R. E. Presbyter Cardinalis, atque an. 1542.
Kal. Februarii extremum diem obiit. Notandum ta-
men Aleandrum ad Cardinalatus honorem adsumptum,
hoc Bibliothecarii munus deponere jussum fuisse a Pau-
lo III. an. 1538. ut ex ejusdem Pontificis Chirogra-
pho, quo Augustinus Steuchus Eugubinus, Congrega-
tionis SS. Salvatoris Bononiensis Alumnus substituitur,
pag. LXIII. dictæ Præfationis edito, perspicuum est. Hinc
vir clarissimus Stephanus Evodius Assemanus Archiep.
Apamensis, Præfationis illius generalis author, ubi Bi-
bliothec-

Familiari nostro salutem &c. Cum vita hominum brevis & fragilis sit, rerumque gestarum memoria plurimum humano usui necessaria, in librorum thesauris conservetur; nihilque magis bonis moribus & optimis legibus, quam litterarum scientia conferre videatur: idcirco magno studio, magnoque sum-

bliothecariorum Apostolicorum seriem ab antiquissimis repetitam temporibus, nimirum ab an. 580. omnium primus adcurate eruditeque in medium profert, merito corrigendum censet Angelum Mariam Cardinalem Quirinum, *qui in conspectu* (sunt ejusdem Præsulis verba) *Bibliothecæ Vaticanæ post insignem Aula adcessionem a Clemente XII. ei factam, quem adfabre delineatum ærique incisum, una cum Summorum Pontificum, qui eandem Bibliothecam insignioribus beneficiis exornarunt, nec non S. R. E. Cardinalium Bibliothecariorum serie, ac numismatibus, Romæ an. 1735. unico folio vulgavit, Hieronymum Aleandrum, quem Cardinalem creatum Bibliothecarii officium ac titulum abdicasse, ex laudato Pauli III. Chirographo ostendimus, primum Cardinalium S. R. E. Bibliothecariorum, incautus constituit. Porro autem Augustino Steucho e vivis erepto, Bibliothecarii Palatii Apostolici, seu Vaticanæ Bibliothecæ nomen ex diplomatibus Pontificiis abrogatum fuit, eique substitutus amplissimus primum titulus Bibliothecæ Vaticanæ Protectoris; deinde vero S. R. E. Bibliothecarii, addita clausula, seu Vaticanæ Bibliothecæ Protectoris, quo quidem titulo atque munere nonnisi S. R. E. Cardinales fuerunt deinceps insigniti, quorum primus Marcellus Cervinus, &c. Hæc aliaque permulta scitu digna clarissimus Archiepiscopus Assemanus in cit. Præfatione Generali, Catologi Codicum manuscriptorum Bibliothecæ Apostolicæ Vaticanæ. In ea enim postquam de operis universi occasione, methodo, atque instituto, plura docte eleganterque differuit: de ejusdem Bibliothecæ origine atque incremento, de Ic-*

no

sumptu & industria consuevere prisci reges ,
 & rerum publicarum præsides , imprimisque
 Romani Pontifices Prædecessores nostri , con-
 quisitis undique eximiis in variis linguis , &
 omni scientiarum genere libris , amplissimas
 Bibliothecas constituere , & illis viros in hu-
 jusmodi linguis & scientiis excellentes , magno
 etiam exhibito illis præmio præficere ; quo-
 rum ingenio , eruditione , & prudentia Bi-
 bliothecæ ipsæ non modo conservationem ,
 verum etiam majus in dies & incrementum
 reciperent , & ornamentum . Horum igitur
 Prædecessorum nostrorum vestigiis insisten-
 tes , cum officium Bibliothecarii Palatii no-
 stri Apostolici , quod quondam Zenobius Ac-
 ciajulus Ordinis Fratrum Predicatorum de
 Observantia Professor * dum viveret , obti-
 nebat , per obitum ejusdem Zenobii , qui
 apud Sedem Apostolicam diem clausit extre-
 mum

nographica descriptione , ac illustrioribus ornamentis ,
 deque regimine & insignioribus ejus administris ser-
 monem instituit . Atque hæc omnia vir præstantissi-
 mus ea prosequitur elegantia , ut in tanta rerum va-
 rietate pene solus latine loqui videatur ; ea vero di-
 ligentia , ut nihil supra . Quæ quidem diligentia cum
 in quacumque illius Præfationis parte , tum in Bi-
 bliothecariorum & Custodum serie potissimum elucet ,
 in qua infinitas pene allucinationes , menda , anacronis-
 mosque , quibus scatent Catalogi , vel antiquiorum
 Bibliothecariorum ab Onuphrio Panvinio , Cæsare Ra-
 sponio , & Joanne Ciampinio , vel recentiorum Biblio-
 thecariorum ab Ang. Rocca ejusque continuatore editi ,
 sua industria , labore , ac solertia corrigit .

* Hunc idem Pontifex Leo X. Bibliothecarium
 renunciavit mense Septembri , anno Domini 1518. obiit-
 que die 27. Julii an. 1519.

num, vacaverit, & vacet ad præsens, nos volentes te, qui es magister in artibus, ac Hebraicam, Græcamque, & Latinam linguam in nostra Parisiensi universitate & aliis locis diu professus; nec non dilecti filii nostri Julii Tit. Ss. Laurentii & Damasi Presbyteri Cardinalis S. R. E. Vicecancellarii servitiis insistendo, & familiaris continuus commensalis noster existis, ob singularem doctrinam & fidem & probitatem tuam favore prosequi generoso, teque a quibuscvis &c. te in nostrum & dicti Palatii Apostolici Bibliothecarium quoad vixeris, auctoritate Apostolica tenore præsentium recipimus, facimus, &c. Non obstantibus &c. Nulli ergo &c. Si quis &c. Datum Romæ apud S. Petrum Anno Incarnat. Dom. 1519. VI. Kal. Augusti Pont. nostri Anno VII.

Jac. Sadoletus.

CXVIII. UNIVERSIS ET SINGULIS &c.

Cum, sicut accepimus, dilectus filius Joannes Mazochus Bergomensis Xenophontis librum cui titulus est *de factis & dictis Socratis* in quatuor discretum volumina, b. m. Bessarione S. R. E. Cardinale Niceno interprete, antehac nunquam in lucem editum ut rempublicam litterariam sua industria juvet, & bonis authoribus ad communem studiorum utilitatem augeat, suis sumptibus imprimendum curet; nos qui hujusmodi homines paterno amplectimur benevolentia & charitatis affectu; ne fructus quos idem Joannes de tot impensis factis percipere sperat, alii id ipsum opus de ejus exemplaribus excu-

den-

dentes percipiant, providere volentes; auctoritate apostolica tenore præsentium omnibus & singulis chalcographis, bibliopolis, ac aliis cujuscunque dignitatis, gradus, & conditionis existant, sub excommunicationis lætæ sententiæ & quingentorum aureorum dicto Joanni, Camera Apostolicæ, & executori æque applicandorum per contravenientes eo ipso incurrendis pœnis expresse præcipiendo, inhibemus, ne ad septennium ab emissionem librorum hujusmodi computandum, eorum quispiam per se vel alium seu alios absque dicti Joannis expressa licentia, dictum librum simul vel separatim imprimere; impressumve, nisi ab eodem Joanne vendere aut vendendum tradere ullis in locis audeat vel præsumat. Committentes nihilominus interim nostris ac Sedis Apostolicæ Legatis, Vicelegatis, Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis eorumque Vicariis, ac omnibus, & quibuscunque ad quos recursus habebitur in virtute Sanctæ obedientiæ, ut eidem Joan. in prædictis pœnis tam publicandis, quam exigendis faveant & adstant: omnia & singula ei observando, & ab aliis quantum in se fuerit inviolabiliter observari faciendo, contrariis non obstantibus quibuscunque. Datum in villa nostra Manliana Portuen. diœces. sub annulo piscatoris die XXI. Novem. MDXXI. Pontificatus nostri anno nono.

Jac. Sadoletus.

C L E M E N S VII.

CXIX. DIL. FIL. ACTIO SYNCERO
SANNAZARIO,

Dilecte fili salutem & Apostolicam benedictionem. Accepimus librum gratissimo munere, quem tu ad nos de Dei & DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI rebus scriptum misisti, cujus argumentum præclarum atque nobile, quum in te parem ostendat animi pietatem, atque ingenii gloriam, sitque in eo nomen quoque nostrum ad memoriam eorum qui lecturi sunt, qui quidem innumerabiles futuri sunt in longa posteritate, immortalitati quasi commendatum; muneris tui magnitudinem hoc magis sentimus, quod quomodo parem referamus gratiam, habere nos non arbitramur. Si enim immortalitas optata & grata est omnibus, qui præsertim animo vegetiore atque erectiore sint, permagnæ sunt illius partes nobis a te tributæ. Quamquam enim ea est appetenda maxime, illique elaborandum præcipue, quæ post discessum ex hac vita, in illa altera vita felici & sempiterna nos cum Deo ipso collocat, tamen ne hæc quidem non libenter adsciscenda, quæ producit ad posteros nostri nominis perpetuitatem. Pro qua qui illam cœlestem & divinam immortalitatem non plane cognoverunt, maximis sæpe tamen contentionibus & acerbissimis discriminibus vitam & caput suum obicere. Quod profecto non fecissent, nisi a natura ipsa admoniti, summum quoddam bonum

num existere conjectati fuissent, cujus in imagine & simulacro tsm multas partes exciperentur esse delectationis & gloriæ. Est enim profecto hæc famæ & laudis ad commemorationem hominum celebritas, imago illius veræ immortalitatis, quæ eximio dono omnipotentis DEI, uni Christiano generi, PER DOMINUM NOSTRUM JESUM CHRISTUM proposita est, ad quam potissimum aspirare debemus, hanc vero ita caram jucundamque ducere, si proborum & prudentium testimonium nobis deferatur, quod quidem in te nobis egregie contigit. Non enim ingenio solum tuo honorati illustratique sumus, sed (quod nobis etiam gratius est) judicio comprobati. Etsi enim ingenii gloria concedis nemini, vel omnibus potius præstas, qui in hoc scribendi genere cum laude versati sunt, tamen quum ipso scriptionis argumento ostendas, qua sis pietate, sapientia, religione præditus, jucundius etiam accepimus testimonium optimi & religiosissimi viri, quam studium doctissimi. Quapropter maxime virtute tu quidem: id enim es consequutus, quo nullum majus homini bonum in hac vita existere posse videatur. Maximorum enim donorum, quibus te affecerat DEUS, gratia illi (quoad mortali homini licuit) relata, illud jam summum & incomparabile veræ immortalitatis donum es promeritus, cui deinde jam gratia nulla esse par potest. Qui talentum acceptum multiplicatis mercedibus eidem domino reddidisti, a quo acceperas. Ex quo quum fructum quoque non mediocrem tui libri dedicatione, ad nominis nostri laudem ac memoriam redundare

volueris, tantam tibi habemus gratiam, quantum capere grati & memoris Pontificis tanto devincta officio mens potest, sicut & re ipsa tibi ostendere parati sumus, & ut experiri etiam adhortamur. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die v. Augusti M. D. xxvi. Pontificatus nostri anno tertio.

Jac. Sadoletus.

N O T Æ

IN EPISTOLAS PONTIFICIAS.

IN EPISTOLAM I.

Pag. 1. JOANNI GALEATIO COMITI.] Hic ille esse videtur Jo. Galeatius Corrigii & Castellatii Comes, quem Leo litteris datis hoc ipso anno Maximiliano Mediolanensi Duci commendat *lib. 111. ep. Bembi 25.* Joannes alter, sive Jo. Paulus Galeatius Sfortia a Julio II. de Pifaurenfi urbe exturbatus est; in eum, etsi hoc tempore viveret, ista convenire non possunt.

IN EPISTOLAM II.

Pag. 2. MARCHIONI MONTISFERRATI.] Hunc quoque Guillelmum Marchionem Montisferrati magnopere Leo diligenterque commendat eidem Maximiliano *lib. 3. Bemb. ep. 3. & lib. 6. ep. 3.* significans, eum esse sibi familiæque suæ omni necessitudine conjunctissimum; quod item scribit Raimundo Cardonæ *lib. 3. ep. 4.* Eundem laudat *lib. 6. 4. & 15. &c.*

IN EPISTOLAM III.

Pag. 2. JOHANNI LASCARI.] Hunc fuisse hominem genere apud Græcos admodum illustri, idem scribit *lib. 11. ep. 5. Bemb. & doctrinæ optimarumque artium & litterarum præstantia & agendis rebus experientia, & morum probitate, omnisque vitæ comitate plane insignem.* Eo homine mire delectatum esse Leonem, & hujus etiam patrem Laurentium, constat, imo viros alios principes, quorum Legatum sæpius egit. Multa de eo Jovius *in elog. part. 2.* Aldus Manutius *in epist. nuncupat. Rhetorum Græcorum edit. a. 1508. &c.* Multum ei Roma & Græcæ litteræ debent, cum nobilibus pueris e Græcia adductis ludum aperuerit in Exquiliis, ex Jovio; forte ubi Cardinalis Sedunensis habitabat, cujus domum Leo Joanni petit, scribens Cardinalis Procuratori *lib. 1111. ep. 19.*

IN EPISTOLAM IV.

Pag. 3. GEORGIO DUCI SAXONIÆ .] Georgium hunc mire laudat in litteris ad eum datis Sadoletus *lib. xi. 1. 2. 3. 4.* Clemens etiam VII. in litteris apud Raynaldum *ad an. 1530. n. 169.* Inimicissimum fuisse Lutheranis hominibus notum est, & testatur Georgius Spalatinus in *collect. Script. Germ. Menckenii tomo 2. col. 2128.* Hujus obitum pariter Sadoletus deplorat in litteris Jo. Cochlæo scriptis *vii. Id. Jul. 1539. lib. xi. ep. 8. & 9.* atque historici omnes nostri Surius, Spondanus, Raynaldus &c.

IN EPISTOLAM V.

Pag. 5. SIGISMUNDO REGI POLONIÆ .] Eidem aliam epistolam scripsit Leo *lib. ix. Bemb. 3.* Uladislauum fratrem Regem Pannoniæ commendans. Sacrum ensen misit postea Leo viris aliis principibus, præsertim quinquennio post Maximiliano Imp. narrationemque ejus rei omnem executus est Jacobus Manlius, atque ex Manlio recitat Ciacconius in vitæ Alberti Cardinalis Brandeburgensis *tom. 3. col. 415.*

IN EPISTOLAM VIII.

Pag. 10. MARCHIONI MANTUÆ .] Hic ille est Franciscus, olim a Venetis copiarum dux etsi juvenis constitutus, ut Bembus *Hist. lib. 2. Guicciard. l. 2.* estque in horum temporum historia notissimus, cui etiam *officium Confalonariatus S. R. E.* collatum fuerat litteris Apostolicis Julii II. dat. v. Non. Octobr. 1510. *ap. du Mont Corp. diplom. tom. 4. part. 1. pag. 131.* Eundem *signiferum suum* vocat Leo *ep. 15. lib. 2. Bemb.* Ad Leonem etiam officii causa venisse Francisci filium Federicum Gonzagam constat ex *ep. 13. lib. 3. Bemb.* Mortuus Franciscus an. 1519.

IN EPISTOLAM IX.

Pag. 10. TROJANO PRINCIPI MELPHIS .] Dux Melphitanus copiis præerat Senensium qui Pontifici hoc tempore adhærebant ; de eo Varchi *l. 9. Hist. Fl.* Alius ab hoc *Princeps Melphitanus*, cujus filiis doctorem volebat Sadoletus Lazarum Bonamicum *ep. nov. edit. Veron. lib. xvii. 6.*

IN EPISTOLAM X.

Pag. 11. *Propemodum restitutum esse in libertatem .*] Liberatum omnino fuisse & Venetorum exercitui deinde præfectum , tradit Nani *lib. 1. ad a. 1513.* alique Venetarum rerum scriptores , Guicciardinus *lib. xi. &c.* ejusque res in bello gestæ ab iisdem fuscè narrantur . Obiit an. 1515. dum , Bergamo recepto , ad Brixiam recuperandam se apparabat .

IN EPISTOLAM XI.

Pag. 13. *Inducias inter te , &c.*] De his induciis Daniel *Hist. Gall. ad a. 1513.* Guicciardinus *lib. xi. &c.*

IN EPISTOLAM XII.

Pag. 18. HIERONYMUS DE VICHT .] Hic epistola 17. *lib. 1. Bembi Hieronymus Viccus Regis legatus* appellatur , atque alibi sæpe in iisdem Bembi epistolis , in his atque aliis deinceps *Hieronymus de Vicht* nominatur , cujus frater Guillelmus Cardinalis creatus a Leone an. 1517. V. Ciacconium de utroque scribentem multa *col. 399. tom. 3. Guicciardinum lib. xi. &c.*

IN EPISTOLAM XIII.

Pag. 18. CARDINALIS ARBORENSIS.] Nimirum Jacobi Serræ , de quo Ciacconius *tom. 3. col. 191.* Quod vero ibi dicitur ; Episcopum Albanensem primo , mox Tusculanum sub Julio II. denique Prænestinum sub Leone fuisse , emendandum ex hac epistola esse censeo .

IN

IN EPISTOLAM XIV.

Pag. 19. VICEREGE NEAPOLITANO .] Raimundus Cardona Proregis Neapolitani munere fungebatur hoc tempore , ut vel ex Leonis ejusdem litteris constat a Bembo exaratis *lib.* 1.7. 15. 20. 25. 111. 2. 4. 16. &c.

Ibid. TROILUM DE RUBEIS .] Troilo Rubeo Parmensi epistola scripta invenitur ejusdem Leonis nomine a Bembo hoc ipso anno *lib.* vii. 27.

IN EPISTOLAM XV.

Pag. 20. FRANCISCUM MINERBETTUM .] Franciscus Minerbettus Archiepiscopus Turritanus ex. X. five XI. Legatis qui a Republica Florentina ad Clementem VII. ut de Pontificatu gratularentur missi sunt ; atque eorum ipse primus , ut Varchi *init. lib.* 2. narrat ; item ex Legatis IV. five V. Alexandro Duci ex *eod. l.* xii. & Ammirato *l.* xxx. Antea cum esset Archidiaconus Florentinus idem munus obivit , cum Leo Bononiam se conferens Florentiam venisset , ex Ammirato *lib.* xx. *ad annum* 1515.

IN EPISTOLAM XVII.

Pag. 21. MARCI DE FLORENTIA .] Tempus quo scripta est epistola incertum ; nec quis sit constat Marcus iste de Florentia . Nam quem Waddingus nominat *ad an.* 1438. antiquior est, quam ut hæc in illum convenire possint . Notum est quod de Maronitis legitur in Concilio Lateranensi . Epistolam aliam Patriarchæ Maronitarum ad Leonem recitat Raynaldus *ad an.* 1514. n. 88. Videtur omnia illa hæc epistola præcessisse ; ideo hic eam collocavimus .

IN EPISTOLAM XVIII.

Pag. 25. LUDOVICO DE ROSSIS .] Ludovicus hic Rossius , five de Rubeis , Leonecto Rossio & sorore Leonis natus , ac Leoni eidem carissimus Cardinalibus
adscri-

adscriptus est 1. Jul. 1517. Sammartani *rom.* 4. *Gall. Christ. pag.* 801. inter Abbates Rottoni (*Redon*) ordin. S. Benedicti post Petrum de Brignac recensent hunc Ludovicum de Rossis. In Diœcesi tamen Venetenſi eam Abbatiam collocant.

IN EPISTOLAM XIX.

Pag. 26. DUCI ENGOLISMENSI.] Francisco Valesio qui Galliæ Rex fuit anno inſequenti ; dictus autem Dux Valesius & Comes Engoliſmenſis ab obitu patris ſui Caroli an. 1496.

IN EPISTOLAM XX.

Pag. 27. SUIS LEGATIS.] Legati fuere Triſtanus Cugna, Jacobus Paciecus, Joannes Faria. Historiam hujſce rei habes ab Hieronymo Oſorio *de reb. Emman. lib. 9. pag. 298. edit. Colon. Allobr. 1574.*

IN EPISTOLAM XXI.

Pag. 31. BANDINELLI CARDINALIS DE SAULIS.] Leonis olim cariffimi ; quam tamen benevolentiam obortæ poſtea graviffimæ ſuſpiciones extinxerunt, de quibus Guicciardinus *lib. 13. Jovius, Cabrera, Folietæ &c. V. & litteras Bembi lib. 1 v. e. 3.*

IN EPISTOLAM XXII.

Pag. 31. CARDINALI SEDUNENSI.] Cardinalis Sedunenſis, cui a Sadoletto atque a Bembo multæ litteræ Leonis nomine ſcriptæ ſunt, eſt Matthæus, ſeu Marcus Schiner, in horum temporum historia celeberrimus. Nomen in dubio videtur ex Bembi epistolis. Nam *lib. x. ep. 17.* legitur *Matthæo Cardinali Seduno Helvetio*. Eodem libro *epist. 56.* eodem anno ſcripta initium habet hujusmodi *Ex litteris Marci Cardinalis Seduni & libri xi. epistola 29.* inſcribitur *Marco Cardinali Seduno* uti 35. ix. & 21. * In aliis prima littera

* In vet. editione Baſileenſi an. 1539. quam præ manibus habeo, ubique legitur Matthæus.

vera dumtaxat legitur *M.* unde ambiguitas fortasse orta . Ceterum Matthæum eum vocat Jovius in vita Leonis , *Hist. l. xv. &c.* atque alii vulgo .

Ibid. GALEATIUM ET ANTONIUM MARIAM .] Antonio scribit *lib. II. epist. 4. Bemb.* suam in eum fratresque benevolentiam significans , promittensque honestissimum in militia locum , quem jam dedisse , indicat in litteris ad Thomam Campegius , quas Ciacconius etiam recitavit in *Vit. Jo. Baptiste Pallavini* ; extat & *lib. IX. ep. 5.* ad Galeatium vero VII. 15. ad utrumque IX. II. &c.

Pag. 32. lin. 17. *Circumspectioni tue .*] *Circum & Circumsp.* nimirum *Circumspectio circumspectus* , sæpe occurrit in his litteris . Est honoris titulus hoc tempore . *T. 4. part. 1. diplomat. I. du Mont pag. 182. A. S. 1513. d. 23. Mart. ante Pascha in Blesis . . . Renovatio amicitie confœderationis & ligæ perpetuo duraturæ , facta , inita , & conclusa extitit & est inter præfatum Christianissimum Regem Franciæ &c. & magnificum , & clarissimum D. Andream Gritti Procuratorem Sancti Marci , & circumspectum Aloysium Petri secretarium &c.* Thomas de Herrera in Alphabeto Augustiniano litteras Leonis profert Cardinali Ægidio , quarum hoc est exordium : *Cum nuper apud nos , doctis quibusdam adstantibus , sermo de tua Circumspectione incidisset &c.* Leo Viterbium se collaturus an. 1515. epistolam scripsit singulis Cardinalibus absentibus . Exemplum ejus epistolæ , quæ data est Cardinali Bononiensi Achilli de Grassis recitat Raynaldus ad ann. 25. in qua hæc habentur . *Nunc autem cum existimavimus ad eorundem Sedis & Reip. dignitatem magnopere pertinere , ut de tota re ejusque partibus Circumspectionem tuam ceterosque fratres nostros S. R. E. Cardinales quamprimum consulamus , ut quæ agenda deinceps sint , communi omnium sententia discutiamus , Circumspectionem tuam hortamur in Domino &c.* Quamquam Bembus a vocibus omnibus abhorrens , quæ latini sermonis candorem contaminare videntur , hunc honoris titulum omittat in exemplo suo *lib. XI. ep. 7.* Aliud exemplum in Sadoleti vita posuimus Clementis VII. tem-

tempore : Leges idem nomen in epistola Bernardo Bienenæ Cardinali ap. Raynaldum *ad an. 1518. n. 39. Cum hodie Circumspectionem tuam pro sanctissimæ , & pernecessariæ contra Christi nominis hostes expeditionis negotio &c.* . Nescio , an tituli loco vox hæc sit posita in epist. Gregorii IX. ad Archiep. Brem. & Verd. (*tom. xi. p. 1. collect. Labb. col. 350.*) De vestra igitur circumspectione plenam in Domino fiduciam obtinentes &c.

IN EPISTOLAM XXIII.

Pag. 33. MUTINENSIBUS .] Mutinam hoc tempore libentibus civibus in potestate Pontificis fuisse , ex hac epistola apparet . Die 19. Aug. 1510. Julio se Mutinenses tradidisse , scribit Bembo *Hist. Venet. lib. 10.* etsi alii aliter rem narrant . Postea tamen hoc eodem anno Mutinam Maximiliuno Imperatori subiectam fuisse , constat ex *epist. lib. 11. 29.* Leonis prid. Cal. Junii scripta , necnon anno qui proxime secutus est , ex *ep. ult. lib. viii.* data non. Jul. anno secundo . Sed eodem anno prid. Id. Novembr. Vito Frusto Præfeto Mutinæ Leo scribit *ep. 11. lib. x.* Et mihi & Massimiliano Imp. designato fœdus initum est , pactique sumus , ut is Mutinæ oppidi , ejusque agri jus omne mihi cederet atque remitteret ; quemadmodum ex diplomate quod ea de re confectum est , poteris cognoscere . . . Quare velim ut Fabiano Lippo familiari meo jus , & possessionem oppidi Mutinæ cui præes , ejusque arcis , agri , virorum omnium des , tradasque liberaliter . V. Ammirat. *Histor. Flov. lib. 29. ad an. 1514.* Fabianus Lippus idem qui hic Fabianus de Lippis .

IN EPISTOLAM XXV.

Pag. 36. JACOBO SABELLO .] Inter hujus temporis nobiles Duces recensetur . V. Ammiratum *lib. 28. ad an. 1504.* De eo Varchi *in orat. funebr. Jo. Baptiste Sabelli* , quem Jacobus ex Camilla Farnesia suscepit .

IN EPISTOLAM XXVI.

Pag. 37. TROILO SABELLO.] Troilus Sabellus an. 1503. equitibus Senensium præfuit, ut Malavolti *part.* 3. *lib.* 6. Lucensibus deinde militasse an. 1506. Ammiratus narrat, postea sub Renzio, ex Guicciardin. *lib.* 13. Conspirasse hos cum exulibus quibusdam tradit *ep. sequent.* De turbis his ab exulibus excitatis, Malavolti *ad h. a. Leo ep.* 26. 27. 28. *l.* VIII. in quibus ad eos tumultus compescendos Pindarum Santesium familiarem suum misisse significat, vicariumque suum eum facere, suamque auctoritatem illi attribuere. Notum est, mortuo Pandulpho Petruccio, patris auctoritatem in Burgesium filium translata.

IN EPISTOLAM XXVIII.

Pag. 38. CARDINALI S. SABINÆ.] Renato seu Reginaldo de Prie Bajocensi Episcopo.

IN EPISTOLAM XXIX.

Pag. 39. EPISCOPO VERULANO.] Ennio Philonardo.

Ibid. *Apud Helvetios res gerere.*] Hoc munus ipsi demandatum scribit idem Leo *ep.* 37. & 38. *lib.* VI. *Bemb. Legatum suum* eundem appellat *lib.* VIII. *ep.* 33. Ad eundem extant & Matthæi Giberti epistolæ, An. 1536. Cardinalis creatus a Paulo III. postquam hoc eodem munere functus fuerat sub Clemente VII. *V. epistolam hic nostram civ. **

IN EPISTOLAM XXX.

Pag. 40. LUDOVICO DE FRANCO.] Sciscitatus virum doctum de Ludovico Franco, hanc ab eo conjecturam, postquam excussit omnia patriæ suæ monumenta, abstuli; esse nimirum eum quem *Ludovicum Firmanum* Jovius vocat *lib.* H. xv. (*pag.* 305. *edit. Bas.*

* *Nunc cxi. pag.* 182.

Bas. 1578.) & brevius postea *Firmanum* ; alii *Ludovicum de Firmo* , uti hic quoque legendum suspicor : apographum enim nostrum in nominibus describendis præsertim , mendosum esse experimento didici . Fuit hic e familia *Guerreria* , sed cui proprium *Gonzagæ* cognomentum *Marchio Mantuæ* tradidit ; quæ causa esse potuit , cur solo hic proprio & patriæ nomine nuncuparetur . In Epitaphio appposito eidem , *Mantuæ* in Ecclesia O. P. legitur ; *Vixit an. 47. fuit cum Francisco IV. & cum Federico Gonzaga an. 34. ab altero civitate donatus , & quæ amplissima in ea sunt , rebus omnibus ornatus , ab utrisque in comitem belli susceptus . Duobus exercitibus præfuit , alteri Reipubl. Venet. alteri S. R. E. & Reip. Florentinæ . Ob. An. S. 1530. Extat S. C. Firmanorum , propter adventum magnifici viri D. Ludovici Guerrierii de Gonzaga , Patritii Firmani . Ex quo constat ad conciliandam urbi tranquillitatem accitum , atque inter cetera studuisse dicitur , Illustrissimis Mantuæ Principibus inserviens Firmanæ civitati gratificari , & in novissimis perturbationibus , ac Tyrannorum oppressionibus , etiam cum magna impensa consulere . . magno Primatum civitatis ac Comitatus consensu , qui metu Tyranni exulabant exoratus , in quo cum minus profecisset , audita Pontificis mente Leonis X. qui Tyrannum fovebat , in hunc usque diem juvandæ Patriæ consilium suum distulit : nam licet opprimendorum hostium justa daretur occasio , quod sine jactura prædicta fieri non poterat , universorum civium suorum precibus placuit acquiescere &c. Has viri eruditi conjecturas visum est hoc loco ponere , ut quantum ejus diligentiae debeam significarem : nomen etiam indicassem nisi , quominus id facerem , omnino vetuisset .*

Ibid. lin. 9. Perturbare coneris .] Magnas hoc anno turbas in Piceno fuisse , constat ex Epistola Leonis ejusdem Municipio Firmano , *Bembi lib. ix. 32.*

IN EPISTOLAM XXXI.

Pag. 40. LUDOVICO CARD. SS. QUATUOR .] Quis Ludovicus iste sit tit. SS. IV. Coronatorum , non equidem scio ; sed vereor ut pro *Ludovico* legendus sit *Laurentius* . Laurentius Puccius Card. creatus a Leone an. 1513. tituli SS. IV. Coronatorum appellatur sæpius hoc tempore , & Venetensem Ecclesiam rexisse dicitur a Ciacconio *tom. 3. col. 337.* Simile librarii erratum suspicati sumus inesse ep. superiori .

IN EPISTOLAM XXXII.

Pag. 41. EPICOPO PARISIENSI .] Episcopus hic Parisiensis est Stephanus de Poncher ; atque hoc tempore regionum etiam Sigillorum , ut vocant , custos erat.

IN EPISTOLAM XXXIII.

Pag. 42. IMPERATORI .] Nimirum Massimiliano .

Ibid. *Nobis secundum carnem affines , fratres Malaspinae .*] Affines suos dicit , quod Ricciarda filia Albertici Malespinæ & Lucretiæ Estensis Laurentio Cybo nupserit , filio Magdalena Mediceæ sororis Leonis .

IN EPISTOLAM XXXIV.

Pag. 43. REGI SCOTIÆ .] Nimirum Jacobo V.

Ibid. *Ad regni regimen evectum .*] Accidit id , patre Jacobo IV. in prælio cæso sub Autumnum an. 1513. Hujus necis mentio fit in ep. Leonis 19. lib. v. data v. Id. Octobr. 1513. In Act. Rymer. *vol. XIII.* litteræ sunt Leonis X. 29. Nov. scriptæ quibus Henrico Angliæ Regi annuit ut sacro in loco Jacobi corpus sepeliat .

IN EPISTOLAM XXXV.

Pag. 46. lin. 8. ARCHIEP. TUNC BITURICENSEM .] Is est Andreas Forman domo Scotus , Episcopus Moraviensis , qui cum esset Regis Scotiæ Legatus Ludovico Gal-

Gallorum Regi, electus est Archiepiscopus Bituricensis an. 1513. anno vero elapso Archiepiscopatum hunc S. Andreæ obtinuit. *V. Gall. Christ. tom. 2. col. 91.* Innocentius vero ille, est Innocentius Cybo, Francisci Cybo Anguillariæ & Magdalenæ Leonis sororis filius, quem Leo Cardinalem fecerat die 21. Sept. an. 1513. idque Ferdinando nuncios Hispaniæ Regi ep. *Bemb. V. 7.* Scies, inquit, me ad xi. Cal. Octobr. fratribus meis E. R. Cardinalibus consentientibus, Laurentium Puccium familiarem meum a dandis litteris, & Julium Medicem Archiepiscopum Florentiæ designatum, patruelem meum, & Bernardum Divitium Bibienam Quæstorem, atque Innocentium Cybum sororis meæ filium, Innocentii Papæ VIII. nepotem, plurimis maximisque de causis in Cardinnlium Collegium cooptavisse... De Innocentio autem spero fore ut volumus: habet enim egregiam indolem conjunctam cum optimis moribus, quos ornat litterarum & bonarum artium studiis, ut nihil jam sit adolescente illo probius, elegantius, charius. Rexisse eum inter ceteras Ecclesias, Ecclesiam S. Andreæ in Scotia, narrat Ciacconius tom. 3. col. 341. cui adversari epistola hæc videtur, effectu circa possessionem non secuto. Regina hæc Scotiæ, est Margarita Jacobi IV. uxor, mater Jacobi V. cui (marito in prælio necato) in regni generali conventu, in quo filius biennis Rex salutatus, regnum regendum traditum est, una cum duobus regni Proceribus. *Vt ep. sup.*

IN EPISTOLAM XXXVI.

REGI FRANCORUM.] Francisco Valesio, qui Ludovico mortuo Kal. Jan. an. 1515. successerat.

Pag. 50. lin. 18. *Julio Cardinali de Medicis provideamus.*] Assensum esse Franciscum, constat ex ep. 15. & 16. lib. x. *Bembi.* Hinc diem correximus adscriptum tunc epistolæ: legebatur enim xi. Jun. sed legendum xxi. Jan. facili descriptoris errore constat: cum illa Bembi data sit 111. Non. Febr. an. 1515. *V. tom. VI. Gallie Christ. col. 112.*

IN EPISTOLAM XXXVII.

Pag. 51. EPIS. VESPRIMIEN. BARONI CROATIÆ.]
 Vesprimium Hungariæ inferioris oppidum , ejusque
 Episcopus subest Archiepiscopo Strigonienfi . Baro au-
 tem Croatiæ Episcopus dicitur , qui *Præfectus Croatiæ* ,
ep. 24. lib. x. Bembi , ubi & Vincentium Oëtocien-
 sium Episcopum Leo memorat una cum Ghilio Corto-
 nensi , vocatque *Interpretes & Procuratores suos* , quos ,
 inquit , *ad certa Illyrici Croaciæque municipia , ut*
scis , firmanda & munienda , ad Turcarum impetus
sustinendos mitto , petente maxime & monente te .
 In sequenti epistola nostra Oëtociensem Episcopum mis-
 sum significat ad pecunias pro *S. Petri fabrica* collectas ,
 comportandas . Extant multæ ad Episcopum Vespri-
 miensem epistolæ Bembi *lib. xi. 27. , lib. xii. 4. 23.*
&c. Hæ scriptæ videntur antequam Roma Leo disce-
 deret . Dies tamen in apographo nostro adscripta est
prima Novembris ; cum ex narratione Paris ap. Ray-
 naldum *ad an. 1515. n. 24. & ex litteris datis ad*
singulos Cardinales , quarum exemplum unum ibidem
Raynaldus profert , extatque lib. xi. ep. 9. Bembi ,
 colligatur , Viterbii eo die fuisse ; ac deinde Floren-
 tiam , Bononiamque venisse , litteræ quæ sequuntur
 Bembi indicant , & Scriptores testantur . Forte ergo
Novemb. mensis pro Septembri positus .

IN EPISTOLAM XL.

Pag. 53. CARDINALI EBORACENSI .] Notissimus
 hic Cardinalis (*Thomas Vulceus*) in Henrici VIII. hi-
 storia . De eo & Giacconius *tom. 3. col. 342.* Episcopi
 Unigornienfis , Regis Britannia Legati mentio fit in
 epistola *lib. v. 19. Bembi* . Collocutus est Leo cum Fran-
 cisco I. Bononiæ an. 1515. mense Dec. *V. ep. 12. &*
17. lib. xi. Bembi .

IN EPISTOLAM XLI.

Pag. 55. DOMINÆ ENGOLISMENSI .] Est hæc Aloy-
fia a Sabaudia mater Francisci I. Gallorum Regis .

Ibid. *De periculis Hungariæ.*] Pericula, opinor, ea dicit
quæ filio Francisco Regi *lib. xii. ep. 2 . Bembo.* data
Id. Maii 1516. Leo narrat & Episcopo Vesprimiensi
ep. 23. scripta *viii. Kalend. Jun.* & de quibus Isthua-
nus . Tempus tamen huic epistolæ adscriptum non con-
venit ; cum anno *iii. nonis Februar.* dederit Leo Flo-
rentia litteras *lib. xi. 26.* & indidem est *xvii. Kal.*
Mart. (lib. xi. 27.) annus autem tertius Leonis ad
Martium usque mensem 1516. procedebat . In mense
ergo adscribendo erratum puto .

IN EPISTOLAM XLII.

Pag. 56. CAROLO CASTELLÆ , LEGIONIS , &c.
REGI .] Successerat Carolus (qui adeptus Imperium
postea est an. 1519.) hoc eodem anno Ferdinando Re-
gi mortuo *xviii. Kal. Febr.* Jam superius monuimus,
Bembi esse hanc epistolam non Sadoleti .

IN EPISTOLAM XLIII.

Pag. 57. DUCI BORBONI .] Carolo III. Gilberti
Proregis olim Neapolitani & Claræ Gonzagæ filio, qui
etiam Mediolanensi Ducatui nomine Francisci I. Gallo-
rum Regis præfuit, & Comestabilis ab eodem Rege
creatus an. 1515. Cetera de bellis ab eo gestis, & miser-
rima morte cum Romam oppugnaret an. 1527. notissima.

Ibid. *Pro Francisco Maria de Ruvere.*] Varia usus
est fortuna . Urbini Ducatu spoliatus an. 1516.

IN EPISTOLAM XLIV.

Pag. 58. REGI HISPANIÆ .] Carolo V. postquam
is accepta avi morte, Hispaniarum se Regem dixit ;
quod Leonis etiam hortatu fecisse, tradit Raynaldus *ad*
an. 1516. n. 43.

IN EPISTOLAM XLV.

Pag. 60. EPISCOPUM CAMERACENSEM CREA-
REM CARDINALEM .] Inter litteras a Bembo scriptas
lib. xv. 7. extat in qua Episcopum Cameracensem Car-
dinalibus adscripsisse nunciat Leo Cal. Apr. 1517.

IN EPISTOLAM XLVI.

Pag. 60. LUDOVICUM DE ROSSIS .] Eundem com-
mendaverat Regi Francorum . *V. ep. xviii. pag. 24.*

IN EPISTOLAM XLVIII.

Pag. 63. PETRO ELECTO LAVELLIN .] Editam ha-
bes ap. Ughell. t. 7. col. 742. Est hic Petrus Priscus e
nobili familia Guglielmuccia de Amandula Firmanæ
diœcesis, Panormitanus Archipresbyter & Card. Fran-
cisci Remolini a secretis. Hic ergo factus est Episco-
pus Lavellensis, cum ejus Ecclesiæ administrator per-
petuus Franciscus Remolinus Episcopus Surrentinus, ad-
ministratione illa sponte cessisset.

IN EPISTOLAM XLIX.

Pag. 65. PRIORI ET CONVENTUI S. MARCI FLO-
RENTIÆ .] Præcipuo quodam amore Leo S. Marci Con-
gregationem complexus est, ut diplomatis datis *Bul-
lar. Dom. tom. 4. n. 29. 43. 106.* constat, in quorum
postremo, familiam suam vocat illius *Conventus & libra-
rie auctricem & protectricem*. Cum Bononiam se con-
ferens, Florentiam venisset die sacro Epiphaniæ, qui
est dedicationis ejus Ecclesiæ, eam ingressus, plena-
riam Indulgentiam concesserat, aliamque domum lu-
strans, & in Bibliotheca religiosos viros ad pedum oscu-
lum admittens, facello juvenum qui studiis operam na-
vant largitus fuerat. Hæc ex Chronicis manuscriptis
vir eruditus P. Angelus Moncada scire me voluit, qui
tamen de hoc diplomate nostro nihil se comperisse nun-
tia-

tiavit . De religiosa illa domo, fufe Vincentius Fontana
de Rom. Prov. O. P. tit. 25.

IN EPISTOLAM LIII.

Pag. 68. *Requirit & exigit.*] Hæc quidem a Leone
scribi videntur, cum recens eum Cardinalem creasset ;
creatus autem d. 26. Jun. an. 1517.

IN EPISTOLAM LV.

Pag. 71. *Aus cito esse perventurum.*] Pervenit in
Hispaniam an. 1517.

IN EPISTOLAM LVI.

Pag. 71. *ÆGIDIO MATTHÆO CARDINALI.*] Ægi-
dius Viterbiensis vir doctrina & prudentia spectatissi-
mus is esse videtur, tit. S. Matthæi . Functum esse
Hispanica legatione hoc anno, Paris de Crassis testatur,
ubi Legatos numerat ad Reges missos ; *ii legati fuero*
Cardinalis de Campeggio ad Regem Angliæ, Cardin.
Ægidius ad Regem Hispaniæ &c. Idem Guicciardinus
lib. xiiii. &c. Legenda inter ceteras ad Ægidium ep.
38. *Bembi lib. xv.* qua Cardinalem se eum creatorum,
Leo significavit Cal. Quintil. Scripta ep. vi 1. Kal.
Quint. 1517. Antea etiam Legati munere functum
apud Maximilianum Imperatorem, liquet ex *epist. 13.*
lib. xi.

Pag. 72. *Nobisque arcto cognationis vinculo conjun-*
ctis.] Erat Leo matre natus Clarice Ursina . Franciscus
Ursinus Cardinalis a Leone creatus Leonis amitinus .

IN EPISTOLAM LVII.

Pag. 72. *HADRIANUM SS. JOAN. ET PAULI PRESB.*
CARD.] Is Hadrianus VI. postea dictus, cum Leoni
successit .

IN EPISTOLAM LVIII.

Pag. 73. ÆGIDIO MATHÆO LEGATO DE LATERE.] Hoc anno magnum Christiano populo Turcarum terrorem offusum fuisse, & a Principibus de bello ei inferendo deliberatum, leges apud Guicciardinum *lib. viii.* ceterosque historicos, ex quibus Raynaldus &c. Leonem Christianæ Reip. non defuisse, imo omnibus omnino nervis contendisse, ut Principes ad id gerendum sive exciraret sive confirmaret, testantur litteræ Bembi *lib. xv. 17.* ubi & Lateranensis Concilii de hoc bello suscipiendo decretum commemorat, atque aliæ. Extat etiam *ap. Goldast. Const. t. 2.* consultatio de totius belli ratione, impensis, apparatu, ductu &c. Romæ facta anno superiori mense Novembri. De Supplicatione, qua Leo a Vaticano ad S. M. *super Minervam pedibus nudatis incessit*, ut ait Panvinus, idest *sine sottulariis, & crepidis*, ut Paris de Crassis, prohibitus ne nudis omnino pedibus faceret, Jovius alique narrant.

IN EPISTOLAM LX.

Pag. 77. EIDEM.] De constitutis hujusmodi induciis Paris de Crassis apud Raynaldum *ad an. 1518. num. 41.* Extat etiam Oratio Sadoleti ipsius in earum promulgatione habita *xix. Kal. Apr. an. 1518.* in æde B. Virginis ad Minervam, ut in titulo Orationis hujus, quam pariter apographum nostrum habet, legitur; ea vero edita est inter alia Sadoleti Veronæ *an. 1737.* Post Orationem Sadoleti lectum est diploma expeditionis in Turcas ex Paride de Cras. idque post supplicationem illam a Vaticano, de qua diximus.

IN EPISTOLAM LXI.

Pag. 78. S. JACOBI DE SPATA.] De equestri hoc ordine V. Heliot *part. 2. cap. 39. & 40.*

IN EPISTOLAM LXIII.

Pag. 79. RAPHAEL EPIS. OSTIEN. CARDINALIS .]
Est Raphael Galeottus Riarius, de quo V. Ciaccon. to-
mo 3. col. 70.

IN EPISTOLAM LXIV.

Pag. 81. GALEATIO BUTRIGARIO .] Galeatii Bu-
trigarii Internuntii antea apud Ferdinandum Catholi-
cum, meminit Leo *ep. 16. lib. vii.* scripta ipsi Fer-
dinando xv. Calend. Mart. 1514.

IN EPISTOLAM LXVII.

Pag. 87. GAROLO DUCI SABAUDIÆ ET PHILIPPO
FRATRI .] Est hic Carolus III. qui Philiberto fratri
successit an. 1504. Philippus Nemosi Dux fuit; cum
Nemosium Franciscus I. Aloysiæ a Sabaudia dedisset;
hæc vero in Philippum fratrem transtulisset an. 1528.

IN EPISTOLAM LXIX.

Pag. 93. PRIORIS TRISULH .] Trisultum, opinor,
celebre Carthusianorum Monasterium intelligit, qui lo-
cus Trisaltus olim dictus. De eo Lubin. *in Abbat. Ita-*
liæ; Abbatia tit. S. Bartholomæi de Trisulto Ord. S. B.
sive nigrorum Monachorum in Diœcesi Alatrina quinqu-
agesimo ab urbe Roma milliario. In hanc an. 1208. per
Innocentium III. Papam Pontificatus anno 5. introdu-
cti sunt Carthusiani. Quis Jo. ille Baptista fuerit, me
latet. In hunc locum ideo rejecimus hanc epistolam,
quod annus sit incertus. Codex librarii cum annum
præferebat 1525. qui Pontificatui Leonis non conve-
nit: annus forte 1521.

IN EPISTOLAM LXX.

Pag. 94. DES. ERASMO ROTERODAMO .] Mul-
tum Catholicæ rei incommodasse Erasmus, præsertim

cum a Friderico Electore Saxonie requisitus, quid de Luthero sentiret, excipere visus est dumtaxat nimiam scribendi acerbicatem, cetera non improbare; omnes norunt. Atque illud etiam constat, sæpius eum contra Lutheranos declamasse & Catholicorum partes suscepisse. Itaque nunquam illum inter suos Heterodoxi homines numerare potuerunt; qui noster profecto non fuit (inquit Georgius Calixtus in *Apparat. Theol.*) neque esse vel audire unquam voluit. Mirum ergo non est, indulgentiorem erga illum fuisse Sadoletum proprio nomine eum scriberet, atque ad eum scribentem nomine Leonis. Ceterum inter eos qui excusare eum quoquomodo conantur, & qui vehementissime accusant, placet Canisii nostri de Erasmo atque ejus operibus iudicium. *De corruptel. Verb. D. lib. 5. cap. 10.* Nondum anni sunt L. quod Erasmus Roterodamus in humanis fuit, vir sane sua ætate ubique percelebris & preclare inter doctos existimationis. Fuit in eo, quod negari non potest, ingenium lepidum, & perjucundum, Latine Greceque lingue peritia singularis, eruditio multiplex, mira scribendi facilitas & copia, eloquentia vero, ut illis temporibus, rara & admirabilis. Ceterum, quemadmodum diligentia ejus & doctrina ad bonarum artium studia excitanda & a barbarie vindicanda, multis haud parum contulit, ita rursus, si libere dicendum est, in rebus Christiane Religionis & quæ ad Theologiam spectant, tum sibi tum aliis haud parum incommodavit. Etenim qua ipse usus est, hanc alios etiam docuit immodicam libertatem in Veterum scriptis, in Ecclesie constitutionibus, in Theologorum sententiis, in publicis ritibus judicandis, imo & convellendis atque exagitandis. Igitur, quod Veteres de Philone viro disertissimo dicere consueverunt; aut Philo Platonizat, aut Plato Philonizat; hoc permulti de ipso etiam tandem pronuntiarunt in hunc modum; aut Erasmus Lutherizat, aut Lutherus Erasmizat. Et tamen fatendum est, si sincere judicare velimus, inter Erasmus & Lutherum permultum interesse. Ille Catholicum semper nomen retinuit, hic Ecclesie Catholice manifestus non solum desertor, sed impius etiam oppugnator, multarumque Sectarum caput

put extitit : ille arte potius quam potestate , sicut de Juliano dixit Orosius , religionem est insectatus , magnam sepe suis vel opinionibus vel erroribus cautionem ac moderationem adhibens ; hic autem natura vehemens , turbulentus , ardens , factiosus modum omnem excessit ; ad extremamque ruit præceps , tam arrogans ut nulli cederet , tam durus & pertinax in sententiis , ut suis etiam sepe visus sit intolerabilis , tanto demum Ecclesiæ odio inflammatus , ut ad illius exitium aperto Marte & furiosissime nihil non moliretur . Judicavit Erasmus quæ in Theologorum doctrina & Ecclesia improbanda corrigendaque putabat , atque ita sive sciens , sive imprudens Momum egit , ut magnam simul fenestram Luthero & aliis aperuerit ad Religionem universam innovandam , & ad tumultus eos concitandos , quos in Christiano orbe nunc maximo malo consecutos esse videmus , satisque deplorare non possumus . Unde illud etiam a multis usurpari cœpit ; ubi Erasmus innuit , sive joco scilicet , sive serio agens , illic Lutherus irruit , & quæ ille ova posuit , hic tandem excubavit . Illud certo constat , Theologica Erasmi scripta , quæ permulta ille quidem edidit , nec posse hodie , nec debere undequaue defendi : quandoquidem censura Ecclesiastica quæ apud Orthodoxos quidem valet ac valere debet plurimum , Erasmica scripta , paucis exceptis , legi vetuit , & gravissimas ob causas , licet Auctorem suum non damnaverit , tamen ejus opera , velut lectoribus obfutura patius quam profutura improbavit . Alias Leonis litteras editas habes tom. 3. oper. Erasmi. ep. 179. 193. & præterea lib. 2. ep. 4. lib. 29. ep. 80. edit. epist. Londin. an. 1642. *

K 4

IN

* Harum unam , in qua subscriptum legitur Sadoleti nomen , habes num. xc. pag. 125.

IN EPISTOLAM LXXI.

Pag. 95. LEO X.] Anno superiori 1520. XVII. Kalend. Jul. Leo Bullam *Exurge Domine* (quam recitat Raynaldus num. 51. extatque in *Bullario Romano*) contra Lutherum emiserat, in qua erroribus ejus *ALI.* recensitis illum monuerat ut ab eis recederet. An. 1521. III. Non. Jan. aliam pariter emisit *Deces Romanum Pontificem*, quæ in *Bullario* pariter extat, & sine proemio apud Raynaldum num. 1. in qua Lutherum, & qui eum sequuntur non resipiscentes, sed magis obfirmatos damnat, decernitque, in Hæreticorum pœnas eos incurrisse. Præter has litteras, alias scripsit eodem exemplo ad Cardinales, Principes &c. quæ huic subjiciuntur. Imminebat enim Conventus Wormatiensis; & multi qui Luthero primo adhæserant postea resipuerant, ut Leo hac altera *Bulla* narrat.

IN EPISTOLAM LXXII.

Pag. 101. MARINI CARACCIOLI ET HIERONYMI ALEANDRI.] Hos missos in Germaniam, qui Pontificiæ *Bullæ executionem urgerent*, narrat Ulembergius c. 5. *Vit. Luth.* Quid ab iis gestum sit tradit Johan. Cochläus de *act. & script. Luth. ad an. 1520.* Venerat jam Carolus V. Imp. ex Hispaniis per Oceanum in Flandriam & Brabantiam terras suas hereditarias, Imperialia comitia celebraturus Wormaciæ. Qui, ubi a nunciis Apostolicis Marino Caracciolo & Hieronymo Aleandro acceperat, Bullam Papæ Leonis X. contra Lutheri libros editam, memor titulorum suorum, cum diceretur & esset Rex Catholicus Hispaniarum ac Imp. RR. religiosæ suæ & pietatis & obedientiæ, mox certissima exhibuit indicia, severe præcipiendo ut Lutheri libri a Sede Apostolica damnati publice comburentur. Combusti sunt igitur per lictores & carnifices, tum in Brabantia urbibus, tum in civitatibus Imperii, Colonia, Moguntia. Acta ab Aleandro præsertim in Conventu Wormatiensi describit idem Cochläus ad an. 1521.

IN EPISTOLAM LXXIV.

[Pag. 103. MARCHIONI BRANDEBURGENSI.] Est hic Joachimus Marchio Brandenburgensis, cujus in Remp. Christianam obsequium atque cultum, in se ipsum vero *veterem & observantiam & studium* Leo prædicat ep. 24. lib. III. Bemb. Clemens VII. in litteris apud Raynaldum ad an. 1530. n. 90. affirmat sibi narrasse Cardinalem Campegium, non potuisse illum *aus sentire præclarius, aut loqui ardentius, aut se gerere dignius in ea persona pientissimi Electoris & Principis, quam ei Deus omnipotens ad sue Religionis tutelam hoc tempore contulit.*

Ibid. Pag. 104. lin. ult. MOGUNTINO CARDINALI.] Alberto nimirum Joachimi fratri, qui sedit Moguntinus Archiepiscopus ab an. 1514. ad 1545. Creatus autem est Cardinalis a Leone an. 1518. V. Serarium lib. v. rer. Mogunt. & Historiam duorum actuum an. 1513. Augustæ habitorum; quorum unus ad Albertum hunc pertinet & diem quo rubrum galerum solemnem pompam induit.

IN EPISTOLAM LXXV.

Pag. 105. *Aptis & expeditis interrogationibus ita irretierit.*] Testatus est ipse Lutherus in Actis Wormacien-sibus a se descriptis: *Orator Imperii dicit, me non ad rem respondisse &c.* Cochlæus ad an. 1521. interrogationes ejus narrat: *Orator itaque Cæsaris Joannes ab Eck vir eloquens, & juris peritus, Officialis generalis Archiepiscopi Treverensis Principis Electoris Lutherum primo Latine, deinde Germane hunc in modum allocutus est. Cæsarea Majestas huc te, Martine Luthe-re, accivit his duabus de causis. Principio, ut libros hætenus tuo nomine vulgatos agnoscas hic coram si tui sunt. Deinde jam agnitos, an omnes potius haberi, an quicquam ex eis revocare velis. Ad hæc &c.*

IN EPISTOLAM LXXVI.

Pag. 107. *Decretum tuum conscripsisti , &c.* Extat hæc sententia latine reddita (lingua enim Burgundica scripta a Carolo fuerat) apud Cochläum *de Act. Luth. ad h. a.*

Ibid. Pag. 107. *Altis illis & magnificis verbis exorsus .*] Hoc est ejus sententiæ apud Cochläum initium : *Vobis constat genus me ducere a Christianissimis Impp. a nobili natione Germanica , a Catholicis Hispaniæ Regibus , ab Archiducibus Austriæ , a Burgundie Ducibus , qui omnes Ecclesiæ Romane filii ad mortem usque fideles perstiterere .*

IN EPISTOLAM LXXVII.

Pag. 108. *ELECTORI .*] Non uni , sed pluribus missum est hoc litterarum exemplum , Trevirensi , Saxoniz &c.

IN EPISTOLAM LXXIX.

Pag. 112. *TUDENSI .*] Tudensem opinor Episcopum intelligit Ludovicum Marlianum natione Belgam , qui fedit ab an. 1518. ad diem 2. Octobris 1521. ut Prudentius de Sandoval in Antiquitat. Tudensibus Hispanice scriptis & Bragæ editis an. 1610. pag. 191.

IN EPISTOLAM LXXXI.

Pag. 114. *CHIEREGATO ET HIERON. DE MEDICIS , &c.*] Leonis nomine hanc scripsit Bembus ; sed hic eidem locum dedimus , quod de Francisco Clericato ageret ad quem sequentes epistolæ pertinent , quas unum in locum conjicere voluimus . De Francisco Clericato , sive Cheregato (utroque enim modo latine vocatum invenies) Cochläus ad an. 1523. & vitæ Hadriani VI. Scriptores : fuit enim Hadriano charissimus , ab eo ad conventum Norimbergensem missus . Sed &
Leo

Leo Clericato plurimum usus est, ut ex his litteris patet, V. & Card. Pallavicinum *Hist. C. Tr. lib. 2. cap. 6. n. 9. &c.* Quis ille sit Jo. Episcopus Catanensis recens mortuus, non pronum est affirmare.

IN EPISTOLAM LXXXIII.

Pag. 117. *Hadrianum tit. S. Chrysogoni Presb. Card. Bathoniensem.*] Hadrianus hic Bathoniensis Episcopus & Cardinalis creatus ab Alexandro VI. Pontifice, Leoni primo carissimus, postea in suspicionem initæ adversus eum conspirationis venit, ut narrat Jovius *lib. 4. Vit. Leonis*, qui addit, eundem Leonis clementiæ diffidentem, ab urbe mefforis habitu profectum usque ad vitæ exitum nullo persequente latebras mutasse. Garimbertus e mentito habitu Venetias Hadrianum venisse tradit, vocatumque a Leone, nec parentem, Cardinalatu & Sacerdotiis spoliatum, & nihil unquam de illo amplius auditum. Idem fere Pierius Valerianus *de litterat. infel.* Politioribus litteris apprime imbutum, testatur libellus ab eo editus *de Sermonibus latino & modis Latine loquendi*. Periculum vitæ aliud, quod adiit, hausto veneno, narrat idem Jovius *lib. 2. V. magni Consalvi*.

IN EPISTOLAM XCIII.

Pag. 130. DUCI GENUÆ.] Huic quoque Legatus mittitur Gibertus, atque ut videtur, eodem tempore; etsi hujus legationis in Vita Giberti (*Operibus ejus præmissa*) nullam vidi commemorationem fieri, cum ceteroquin reliquas ejusdem res diligentissime persequatur.

IN EPISTOLAM XCIV.

Pag. 131. EBORACENSI.] Tempus quo data est incertum. Vulceus Cardinalis a Leone creatus mense Sept. an. 1515. ex Aula pulsus an. 1529. Hic eam collocavimus, quod superiorem in eod. nostro sequeretur. Quantum apud Henricum VIII. olim valeret Vulceus & vulgo notum, & Guicciardinus tradit *lib. xv. ad an. 1524.*

IN EPISTOLAM XCV.

Pag. 132. *Ex aliquot suis literis.*] Videtur hoc Vulceus fecisse, cum Legatos Pontifex misisset ad pacem sive inducias saltem obtinendas inter Carolum V. & Gallię atque Anglię Reges; his vero non assentiretur Vulceus ut Guicciardinus *lib. xv. ad h. an. &c.*

Ibid. lin. 7. *Dil. Filius Laurentius.*] Laurentius Campegius is esse videtur, qui Sarisburiensi pręfuit Ecclesię, missus a Clemente VII. ex Jo. Cochläo *de Act. Luth. ad an. 1524.*

IN EPISTOLAM XCVII.

Pag. 136. GARDINALI MOGUNTINO.] Alberto de quo *ad epist. LXXIV.* Fuit autem non Moguntinus solum Archiepiscopus, sed Archiepiscopus etiam Magdeburgensis, Joannis Marchionis Electoris filius & Joachimi frater; de cujus studio in Catholica religione tuenda Trithemius in *Hist. S. Maximini. Dominus Albertus ex Marchionibus Brandeburgi, Princeps nobilissimus, Moguntinę & Magdeburgensis in Saxonia Ecclesiarum insignium Archiepiscopus, atque Primas Germanię reverendissimus, Christi devotissimus Archi-Pręsul, cum cultor, & amator, & venerator Sanctorum Dei maximus esset, Reliquias & sacra busta eorum summa cum veneratione semper, ubi licuit, inquisivit, de pulvere cum honore levans, auro & argento vestivit; honorem quoque debitum singulis exhibuit, & omnem memoriam festive celebravit. Mox enim, ut summi Pontificatus duplicem apud Germanos, domino providente, apicem suscepit, totum se Christianę religioni mancipavit &c.* De eo plura Serarius in *Vita*, & ex Serario Raynaldus *ad h. an. n. 54.* narrantque a Catholica Fide avocare eum conatum Lutherum; cum nihil profecisset, dixisse iratum; *Recte institutus est Romę Albertus, ideoque Lutheranam doctrinam nostram flocci facit.* De hoc tumultu Magdeburgensi hoc anno, aut superiori, nihil Cochläus, aut Surius, Raynaldus &c. qui

qui tamen testantur universim, Germaniæ urbes tumultuatas esse.

IN EPISTOLAM XCVIII.

Pag. 139. Edita est *Histor. Genealog. Sabaudie Guicheron. t. 3. pag. 456.* Nos eam alicubi ex Archivo Vaticano restituimus: erat tamen & in codice illo nostro cum inscriptione *Ludovicæ Engolismensi.*

IN EPISTOLAM CI.

Pag. 146. DOMINÆ MARGARITÆ.] Austriacæ, Maximiliani Imp. filiæ, quæ mortuo Philiberto II. Duce Sabaudie an. 1504. cui nupserat an. 1501. post Johannis Hispani Infantis mortem, in Germaniam apud patrem se receperat. Eidem Provinciarum Belgarum curam pater commisit an. 1508. ut Miræus in *Chron. Belg.* easque rexit magna prudentiæ fama, & Catholicæ Religionis tuendæ studio. De suis ipse infortuniis & vita scripsit, præter alios multos, de quibus Guicheron in *Hist. Gen. Sab. pag. 615.* Elle fut Gouvernante des Pays-Bas & acquit tant de reputation par sa prudence & merveilleuse conduite, que tous les Historiens Flamans l'on tout hautemet loiié, & particulièrement des soins qu'elle prit d'arrester les progres que faisoit en ces Provinces la nouvelle heresie de Luther. Mechliniæ mortua extremo anno 1530.

Ibid. Pag. 148. lin. 11. *Erhardum. . . . Card. Leodien.*] Erhardus Marchianus, Comitibus Leodii celebratis an. 1523. edictisque contra Lutheranos latis, summo studio ac diligentia annisus est, ut in Hæreticos animadverteretur, tollereturque hæresis, ut narrat Chapeauvil, in *Chron. Leodien. V. Ciaccon. t. 3. col. 420.*

IN EPISTOLAM CHI.

Pag. 154. DUCI BORBONIO.] Epistola in die adscribendo certe mendosa: nec enim convenire simul possunt annus 1527. & Clementis annus 2. Falsum esse.

esse primum annum, liquet ex die quo Borbonius obiit 6. Maii 1529. Præterea vel ex privatis Sadoleti litteris constat, eo anno v. Maii jam eum Carpentoracti fuisse. Ad hunc ergo annum 1525. Clementis, a die XIII. Kal. Decembris secundum pertinet epistola.

IN EPISTOLAM CIV.

Pag. 155. *Card. Gonzagæ morte*.] Mortem subiit (ait Oldoinus t. 3. col. 261.) ex monumentis Vaticanis die 4.^a seu 5. ex Ciaconio vero 9. Octobris. Ciaconium errasse vel hæc epistola demonstrat. Herculem mire laudant hujus temporis historici, præterea Bembus, Hofius, Sadoletus. Natus annos xv. creatus est Episcopus Mantuanus, cedente eo munere Sigismundo patruo. Annorum xxii. Cardinalium collegio ann. 1527. a Clemente adscitus: Concilio Tridentino Legatus præfuit, cui muneri immortalis mense Martio 1563. Extant ad eum Sadoleti privatæ epistolæ, atque inter eas lib. xv. i. qua consolatur eum de fratris morte, atque inter cetera; *utinam alter mihi facile veniret in mentem, qui tecum videretur esse comparandus, qui in tanta nobilitate tantam mansuetudinem &c.*

IN EPISTOLAM CV.

Pag. 157. *Card. Gonzagæ patrui tui*.] Erat enim Sigismundus Francisci II. frater, ex quo natus hic Fredericus II. primò Mantuæ Marchio, deinde an. 1530. a Carolo V. apud quem Mantuæ hospitatus fuerat, Ducis titulo ornatus; deinde an. 1533. & Montisferati Marchionatu auctus.

Ibid. lin. 11. *Ornatissimisque viris*.] Hercule & Ferdinando, quorum postremus Marchionum Guastallæ caput.

IN EPISTOLAM CVI.

Pag. 158. *Ad bellum inferendum Hungar.*] Jampridem Leo, vix factus Pontifex, instante Thoma Card. Strigoniensi bellum juverat, ut refert Isthuanus lib. 5.

Idem

Idem multo magis fecit , cum Ludovicus Hungariæ Rex Stephanum Verbeicum ad se legasset, ut periclitanti regno succurreret. Clementem VII. 50. aureorum nummum millia eidem Ludovico Regi misisse, narrat Raynaldus *ad an. 1526. n. 59.* Res tamen infelicitè cessit, ut idem Isthuanus tradit *lib. viii.* Buda expugnata a Solimano, & post miserabilem Mohacianam cladem, pereunte Rege in Carassi paludibus.

IN EPISTOLAM CVII.

Pag. 160. lin. 20. *Conventu qui Spira &c.*] De hoc Cochlæus ad h. a. *Eo anno jussu Cæsaris vocati sunt Spiram Princeps & Status Imperii ad celebranda Comitia, atque ad consultandum in commune, tum de pace & Religionis negotio, tum de subsidio Hungaris contra Turcas ferendo.*

IN EPISTOLAM CIX.

Pag. 173. lin. 24. *BALDASAREM CARDINALEM.*] Sic in apogr. nostro : sed legendum *Balthasarem Castilionem* : erat enim hic Pontificis Nuncius apud Cæsarem, cujus litteræ, dum eo munere fungebatur, leguntur inter *epist. Princip. lib. i.*

IN EPISTOLAM CXI.

Pag. 183. lin. 10. *EPIS. VERULANUM.*] Functus fuerat eadem legatione Episc. Verulanus Ennius Filonardus sub Julio II. & sub Leone X. atque ad eum extat *ep. 38. lib. vii. Bembo.* in qua Leo laudat fidem ejus, operam, diligentiamque in rebus cum Helvetiis administrandis. Vicissim illum Helvetiis commendat *ep. 33. lib. viii.* Vide *epist. hic xxviii.* Ceterum epistolæ huic adscriptus an. 1532. vitiosus est vel ex Sadoleti vitæ rationibus : aberat enim eo anno & consequentibus ad an. 1536. Carpendoratenſi Ecclesiæ suæ restitutus. Substituendus ergo vel an. 1524. quo fidem Catholicam retinendam decreverunt ; quare a Clemente eodem laudantur litteris quæ extant apud Raynaldum *ad h. a. n. 52.* excitanturque, ut in eo qui proxime futurus erat

etat conventu pergant religionem tueri : vel ad aliquem ex proxime consequentibus , quibus hæc Filonardi Legatio commemoratur a Pallavicino *Hist. C. Trid. lib. 2. cap. 12. num. 5.*

IN EPISTOLAM CXII.

Pag. 184. CÆSARI .] Suspitor tamen anni designationem non recte se habere ; in mense saltem nominando erratum est . Nam hoc ipso anno Carpentoraëte scribit Gryphio *ep. 16. l. v. 111. Kal. Jul. Sadoletus* , ut diximus ; nec nisi Autumno Romam venit , unde postea ad hunc ipsum , ut videtur , Antonium Pulleonem scribit *idib. Novembr. ep. 16. lib. ix. Hungaria sæpius a Turcis misere vexata est . De regno Hungariæ ab hostibus Turcis oppresso & capto exstat Homilia 1. 3. oper. Sad. nov. edit. pag. 1. & inter Consilia Bellica edita in Officina Grosiana an. 1603. vol. 2. pag. 240. habita* , ut opinor an. 1514. quo Christianum exercitum Solimanus vicit , ut Isthuanus *lib. 14. & ex Jovio* , & Bellajo Raynaldus *n. 46.* Anno ergo sequenti , postquam Romam redierat Sadoletus , hanc epistolam Pauli 111. nomine scriptam suspitor .

IN EPISTOLAM CXIII.

Pag. 188. ARCHIEP. TREVIRENSI .] Electus v. id. August. 1540. mortuus an. 1547. die 23. Martii ex Browero *lib. 21. Annal. Trevir.* . Atque hoc nimirum anno bellum Smalcaldicum coeptum est , quo Elector Saxonie vivus captus : *finemque accepit* , ait Spondanus *ad an. seq. num. xi. bellum Germanicum magno animo a Carolo Cæsare , hortationibus & auxiliis Pauli Pontificis susceptum .*

Ibid. Pag. 188. *Nec Generalis Concilii ratio .*] Habitæ hoc anno *Sessiones 6. 7. 8. 9. 10.* nec Paulo Pontifice præterea ullas .

INDEX RERUM

IN EPISTOLIS PONTIFICIIS OBVIARUM.

(Notæ Romanæ Epistolæ , Arabicæ
paginam denotant.)

A

Acciajulus (Zenobius)
Ord. Præd. de Obser-
vantia Palatii Apostolici
Bibliothecarius a Leone X.
renunciatur . cxvii. 199.

Aleander (Hieronymus de
Motta) Canonicus Leo-
diensis , Theologiæ , &
Latinarum , Græcarum ,
Hebraicarumque littera-
rum Professor , Biblio-
thecarius Apostolici Pala-
tii a Leone X. eligitur .
cxvii. 197. 198. &c.

Alviano (Bartholomæus de)
a Rege Francorum Ludo-
vico sub arcta custodia
diu retentus , tandem
propemodum restituitur
in libertatem . x. 11.
Leoni X. acceptus . x.
72. Ejus laudes . *Ibid.*

Andreas Archiepiscopus Bi-
turicensis Jacobo IV. Sco-
tiæ Regi magnopere acce-
ptus . xxxv. 46. Ei Leo X.
tradit Ecclesiam S. An-

dreæ & alia Monasteria
in Scotia , suumque de
latere Legatum in eo-
dem Regno creat . *Ibid.*

Arborensis Cardinalis Epi-
scopus Albanensis, Eccle-
siæ Burgenfis perpetuus
Commendatarius . xiii.
18. Eum Regi Catholi-
co commendat Leo X.
Ibid.

Ariostis (Ludovicus de)
Leonis X. ante Pontifi-
catum familiaris . cxv.
193. Libros vernaculo
sermone & carmine Or-
landi Furiosi titulo inscri-
ptos, in lucem edit, *Ibid.*

B

Beroaldus (Philippus
Junior) Bibliotheca-
rius Palatii Apostolici a
Leone X. renunciatur .
cxvi. 195. 196.

Bibliothecarum antiqua in-
stitutio cxvi. 195. cxvii.
198. 199.

Bor-

Borbonius Dux affinis Francis Mariæ de Ruvere Urbini Ducis, cujus causam Leoni X. commendat. XLIII. 57.

Brandenburgensis Marchio de universa fide Catholica deque Apostolica Sede optime meritus. LXXIV. 103. 104. Ejus zelus in hæreticis coercendis. *Ibid.*

C

C Ampegius (Thomas) Nuncius Apostolicus Leonis X. apud Cæsarem, Cardinalis ab eodem Pontifice renunciatus, Romam revocatur. LIII. 67.

Cantelmus (Rostanius) Sanctum & Fabricium Nuncios ad Leonem X. de Pontificatu gratulatu-
ros mittit. VI. 8.

Caracciolus (Marcus) Apostolicæ Sedis Notarius, Leonis X. Nuntius apud Cæsarem. LIII. 67.

Carolus Romanorum Imperator, Hispaniæ ac utriusque Siciliæ Rex, Inducias Quinquennales a Leone X. Pontifice indictas accipit, & approbat. LX. 77. Bellum parat adversus Turcas. *Ibid.* In Comitibus Wormatiæ sententiam fert contra Luthe-

rum. LXXVII. 106. 107. Bellum atrox in Franciscum Galliæ Regem conficit, ipso rege capto, redactoque in suorum ducum potestate. c. 145. Ejus laudes. *Ibid.*

Castilioneus (Balthassar) Leonis X. in minoribus familiaris. XXIV. 3. Nobili genere natus, & in studiis litterarum excellens. *Ibid.* Ex bellica quoque laude haud mediocre nomen adeptus. *Ibid.* Confirmat ei Leo X. Castrum Nubilaria, quod ab Urbini Duce acceperat. XXIV. 35. Notarius & Nuncius Clementis VII. apud Carolum Cæsarem. c. 146. cii. 154. cix. 173.

Chieregatus (Franciscus) civis Vicentinus Notarius & cubicularius Leonis Pont. LXXXII. 115. Gallicum atque Anglicum iter ejusdem Pontificis jussu suscipit. LXXXIII. 117. A quo mittitur in Hispaniam. LXXXVII. 120. Postea Commissarius deligitur una cum Octavio Ursino ad terræ Fabriani tumultus sedandos. LXXXIX. 122.

Christianæ Reip. pericula. LXV. 82. 86.

Clemens VII. Joannem Mat-

Matthæum Gibertum Episcopum Veronæ ad Franciscum I. Galliarum Regem mittit . xcii . 129 . Ord. Fr. S. Francisci de Observantia laudat , & Card. Eboracensi commendat . xciv . 131 . Quid cum Francisco I. & Carolo Cæsare egerit pro firmanda pace . xcvi . 134 . Principes Germaniæ hortatur , ut ad hæresim Lutheranum profligandam omnem operam conferant . xcvi . 138 . Agit cum Cæsare pro Francisco I. Galliarum rege in libertatem restituendo . xcvi . 140 . Cardinalem Joannem Salviatum Legatum ad Cæsarem mittit . xcix . 142 . Ad Margaritam Austriacam scribit , ut in hæreticos Belgii animadvertat . ci . 146 . Carolum Cæsarem etiam atque etiam rogat , ut tandem aliquando pacem statuere velit . ci . 148 . cix . 173 . Quid Clemens cum Cæsare egerit priori sui Pontificatus triennio . cviii . 162 . 163 . 164 . &c. cx . 175 . 176 .

Clericatus , v. Chieregatus .

Corbarius (Joannes) Comes . xxxvi . 12 . 52 .

Corsius (Jonnes) Orator

Florentinus apud Cæsarem . c . 146 .

Crassus (Laurentius) Canonicus Lateranensis . Ejus causa agitur coram Pontificis in urbe Vicario & Governatore Urbis . xxxix . 53 .

Cripellis (Benedictus de) Leonis X. Cubicularius secretus . Lix . 76 .

E

Elephans bellua apud veteres Romæ frequens . xx . 28 . Ejus docilitas ac disciplina . *Ibid.*

Emanuel Rex Portugalliæ lectissimos viros ad Leonem X. Pont. Max. Legatos cum amplissimis muneribus mittit , ut ei obedientiam suo nomine præstent . xx . 27 . 28 . Quæ fuerint munera , & quam Pontifici accepta . *Ibid.* Ejusdem Regis laudes . xx . 30 .

Erasmus (Desiderius) v. Roterodamus .

F

Fabrianum terra Pontificis . lxxxix . 122 . In ea tumultus excitantur . *Ibid.*

Fer.

Ferdinandus Rex Catholici-
cus , nunquam frustra
suum auxilium a Romana
Sede requiri passus est .
xii. 17.

Florentius (Marcus de)
Ord. Min. Observ. S. Sal-
vatoris Syruthi in Syria
Guardianus , litteras scri-
bit ad Leonem X. pro
Patriarcha Maronitarum.
xvii. 21.

Franciscus I. post obitum
Ludovici XII. Galliarum
Regis , statim ad regale
solum evehitur . xxxvi.
48. Ejus pietas , religio ,
atque erga Romanam Ec-
clesiā summa observantia.
xxxvi. 49. Clementis
VII. in eum studium
ac voluntas . xcii. 129.
Manum militum ad re-
guum Neapolitanum ten-
tandum mittere instituit.
xcvi. 133. A Caroli V.
ducibus in bello capitur.
xcviii. 139.

Franco (Ludovicus de) Fir-
manæ civitatis quietem
perturbare conatur . xxx.
40. Mandat ei Leo ut ab
incepto desistat . *Ibid.*

Frescobaldi (Hieronymus
de) civis & mercator
Florentinus , Commissa-
rius a Leone X. depu-
tatus super exigendis pro-
ventibus occasione indul-
gentiarum &c. xlii. 56.

G

G Enesius (Elzearius)
Leonis X. familiaris
& Capellæ Pontificiæ Ma-
gister . xxviii. 38.

Genuenses aliquot cives ius-
su Ludovici XII. Gallo-
rum Regis detinentur .
xxi. 31.

Georgius Dux Saxoniae opti-
mum suum erga Roma-
nam Sedem animum o-
stendit . iv. 3. Lxxx.
113.

Germaniæ calamitates . cii.
151.

Germanorum Principum
Conventus Spiræ indici-
tur . cvii. 160.

Gibertus (Joannes Mat-
thæus) Veronensis Epi-
scopus , Datarius & Præ-
latus Domesticus Cle-
mentis VII. eique ma-
gnopere acceptus . xcii.
128. xciii. 130.

Gonzaga (Aloysius) Mar-
chionis Mantuæ apud
Leonem X. Orator. viii.
10.

—Hercules Sigismundi
Cardinalis nepos . civ.
155. Ei Clemens VII.
pollicetur , se illum avi
dignitate ornaturum *Ibid.*
& cv. 158.

—Sigismundus Cardina-
lis

lis extremum diem claudit . civ. 155.

I

Jacobus IV. Scotiæ Rex de Romana Sede optime meritus . xxxv. 45. Ejus laudes . *Ibid.*

Jacobus V. Scotiæ Rex ab omnibus Proceribus dicitur . xxxiv. 43.

Januarius (Antonius) Neapolitanus Leonis X. in minoribus familiaris . vii. 9.

Inghiramiis (Thomas Phædrus de) Canonicus Basilicæ Principis Apostolorum de Urbe , Volaterranus , Bibliothecarius Palatii Apostolici a Julio II. dictus . cxvi. 196.

Italia bellis calamitatibusque devastata . xi. 15. Ejus laudes . *Ibid.* Bellum atrox in ea recrudescebat . xcv. 132.

L

Langus (Melchior) Clementis VII. Nuntius in Anglia . xcv. 132.

Lascaris (Joannes) Græcarum latinarumque litterarum scientia præstans , a Leone X. accersitus ,

Romam venit . iil. 2.

Lecanis (Alexander de) Cubicularius Secretus Leonis X. LIX. 76.

Leo X. litteras , litteratosque viros magnopere colit . iil. 3. liv. 68. xci. 127. Concilium Lateranense a Julio II. inceptum absolvit . iil. 3. Ensem & pileum benedictum Sigismundo Poloniæ Regi a Julio II. decretum , statim ad eum mittit . v. 5. Omni operatur , ne Ludovicus Francorum Rex ad Italiam arma convertat . xl. 14. 16. Eundem Regem ad bellum Turcicum suscipiendum hortatur . xi. 16. Possessionem Mutinæ per commissarios suscipit . xxiii. 33. De Francisco I. ad Galliæ regnum evecto , gaudet . xxxvi. 49. Comiti Joanni Corbariæ dc. ducatus auri condonat , ut muniat castra prope fines Turcarum posita . xxxviii. 52. Colloquium habet cum Francisco Galliæ Rege pro expeditione adversus Turcas . xl. 53. Magnam librorum omnium ac præsertim veterum scriptorum copiam , ex universis Mundi plagis , nulli parcens expensæ col-

colligit. LIV. 68. Inducias Christianis Principibus indicit, ut expeditio contra Turcas suscipiatur. LVI. 1. 74. Fidem obtinet a duobus Hispaniæ ac Franciæ Regibus eorum manu & chirographo consignatam, qua utrique in expeditionem adversus Turcas sese paratos esse pollicentur. LXVIII. 90. Lutheri errores damnat, eique præcipit, ut omni prædicatione ac disputatione absteineat, & intra certum terminum libros ab se editos comburat, & Romam sub fide de salvo conductu veniat. *Ibid.* Lutherum ejusque fautores tamquam notorios & pertinaces hæreticos iterum iterumque damnat. LXXI. 97.

Ludovicus Comes Palatinus Sacri Romani Imperii Princeps elector. LXV. 81. Ejus laudes. LXVI. 86.

Ludovicus Comes Petiliani una cum Troilo Sabello in Republica Senensi novis rebus studet. XXV. 11. 37.

Ludovicus Francorum Rex inducias cum Ferdinando Aragoniæ & Siciliæ Rege Catholico ad annum facit. XI. 13. Ejus obitus XXXVI. 48.

Lutherus (Martinus) plures hæreses in Germania seminat, ac publice libris impressis, divulgat. LXXI. 96. Pontificiam suorum errorum damnationem contemnit, & in hæresi perseverat. *Ibid.* Hinc ipse ejusque fautores ac receptatores, tamquam notorii & pertinaces hæretici a Leone X. Pont. M. declarantur per publicas litteras. *Ibid.*

M

M Agdeburgensis civitatis tumultus a Lutheranis excitatus. XCV. 136.

Malaspidini fratres Leonis X. affines. XXXIII. 42. A Maximiliano Imperat. in fraternum & familiare feudum restituti. XXXIII. 42.

Marchio Montisferrati Leonis X. in minoribus amicis. II. 2.

Margarita Austriaca Maximiliani Imperatoris filia, Belgii Provinciarum Gubernatrix. CI. 246.

Maronitarum gens Catholica, & a vero Dei cultu, quem Sancta Romana Ecclesia servat, nulla in re aberrans. XVII.

22. Ejus-

22. Ejusdem gentis Patriarcha Leonem X. tamquam Petri Successorem & universalis Ecclesiæ caput veneratus, ab eo petit confirmationem atque ornamenta dignitatis suæ. *Ibid.*

Maximilianus Romanorum Imperator. LXV. 81. Ejus mors a Leone X. deploratur. *Ibid.*

Mazochus (Joannes) Bergomensis, librum de dictis & factis Socratis a Bessarione Card. Niceno latine redditum, in lucem edit. CXVIII. 100.

Medicis (Julianus de) Leonis X. frater germanus. XI. 12.

— Julius Cardinalis integritate multisque virtutum ornamentis præstans. XXXVI. 50. Traditur ei a Leone X. Ecclesia Narbonensis. *Ibid.*

Mendoza (Franciscus de) Cubicularius secretus Leonis X. & frater germanus Marchionis de Mondesar. LXIII. 79.

Minerbettus (Franciscus) Archidiaconus Florentinus & Camerarius Secretus Leonis X. xv. 20. Ad quædam ejus Pontificis negotia peragenda mittitur. *Ibid.*

Mutinenfes egregiam ope-

ram navant, ut eorum civitatis possessio facilius a Pontificiis accipiatur. XXIII. 33. Ingens eorum erga Romanam Sedem studium. *Ibid.* Leonis X. magnopere accepti. *Ibid.*

N

N Ubilariæ castrum agri Pifaurensis S. Romanæ Ecclesiæ directi domini jure subjectum. XXIV. 5.

Nudia (Thomas) Notarius & Cubicularius Leonis X. XXXV. 44.

P

P Allavicina familia inter Italas nobilissima. XXII. 32. Affinitatem contrahit cum Leone X. *Ibid.* Ab eodem Pontifice Cardinali Sedunensi commendatur. *Ibid.*

Paulus III. quid pro bello Turcico suscipiendo egerit. CXII. 185. 186. &c. Archiepiscopum Trevirensensem hortatur, ut Carolum V. Cæsarem in bello hæreticis inferendo adjuvet. CXIII. 188. Ad Tridentini Concilii Patres lit-

litteras feribit . cxiv. 190.

Petrucius (Burgessius) Reipublicæ Senensis Princeps. xxvi. 37. xxvii. 37. & 38.

Philonardus (Ennius) Episcopus Verulanus Clementis Septimi Apostolicus ad Helvetios Nuntius . cx. 182.

Pulleonius (Joannes Antonius) Nuntius Apostolicus in Ungharia Pauli III. & Baro Burgii . cxii. 184.

R

Roma urbs Princeps orbis, omnium doctrinarum studiis florentissima . xvii. 24. Multi in ea Leonis X. ætate Arabicarum notarum periti interpretes . *Ibid.* Cladis ejusdem urbis ac direptionis, Clemente VII. Pontifice accurata narratio . cx. 177. 178. 179. 180. 181.

Rosis (Franciscus de) Ravennas; ad libros conquirendos in Syriam proficiscitur . liv. 69. Librum quemdam Aristotelis Theologia, seu Philosophia mystica inscriptum, in lucem edit. *Ibid.*

Rosis (Ludovicus de) Leonis X. Consanguineus & Camerarius secretus. xviii 25. Traditur ei ab eodem Pontifice administratio Monasterii S. Salvatoris de Rotonno Ord. S. Benedicti Rodonensis Diocesis . *Ibid.* Coadjutor Joannis de Bois Abbatis Monasterii S. Martini Tornacensis . xlvi. 61.

Roterodamus (Des. Erasmus) litteras ad Leonem X. mittit, quibus se optima in Sedem Romanam voluntate esse significabat. lxx. 94. Londinum proficiscitur, ex eaque urbe iterum ad Leonem scribit . xc. 125. Illum Leo Pont. Henrico VIII. Angliæ Regi sponte commendat . xci. 127.

Rubeis (Franciscus de) Notarius & Camerarius Apostolicus, Leonis X. familiaris, & continuus commensalis . lvii. 72.

Rubeis (Troilus de) Familiaris Leonis X. ante Pontificatum . xiv. 19. Cum quibusdam Neapolitanis Principibus in graves controversias incidit . *Ibid.* Quare eum Leo X. Viceregi Neapolitano commendat . *Ibid.*

Rupesforti (Joannes de) Ludovici Regis Christianissimi

nissimi Orator apud Leonem X. xviii. 26.

Ruvere (Franciscus Maria de) Dux Urbini, urbis Romæ Præfectus, & S. R. S. E. Generalis Capitanus. xxiv. 35. Ejus causa coram Leone X. agitur. xliii. 57. Affinis Duci Borbonio. *Ibid.*

S

S Abellus (Jacobus) Præfectus equitum lxx. a Leone X. declaratur. xxv. 36.

— Troilus Senensis Reip. statum perturbare conatur. xxvi. 37. xxvii. 37. **Salviatis** (Joannes de) Cardinalis, a Clemente VII. Legatus mittitur ad Carolum Cæsarem, regesque alios & Principes communis pacis & concordiae causa. xcix. 141.

Sannazarius (Aëtius Synce-
rus) sive Jacobus librum de Dei & Domini Nostri Jesu Christi rebus scriptum Clementi VII. dicat. cxix. 202. Ejus ingenii laus. *Ibid.* p. 203.

Saulorum familia Regi Gal-
liæ addicta. xxi. 31.

Saulis (Jacobus de) Bandi-
nelli Cardinalis de Sauli
Patruelis. xxi. 31. Cum

nonnullis aliis Genuensi-
bus jussu Regis Christia-
nissimi Lugduni detentus.
xxi. 31.

enensis Respublica in fide
& cura Romani Pontifi-
cis. xxvi. 37.

Sigismundus Rex Poloniæ
multa adversus Scythas
memoria digna gessit. v. 7.

T

T Ridentinum Concilium
laudatur. cxiv. 190.

Trojanus Princeps Melphis
Leoni X. in minoribus
familiaris. ix. 11.

Turcarum tyrannus ex O-
rientis expeditione rever-
sus Constantinopolim se
confert, ingentemque
classem celeriter instruit.
lviii. 73. Exercitum
quoque terrestrem in Ca-
ria, ad ea loca, quæ maxi-
me Rhodo apposita sunt,
tenet. lxviii. 90. Ad
bellum Unghariæ infe-
rendum se apparat. cvr.
158. Calamitates ab eo
Christianis allatæ. cx,
174.

V

V Io (Thomas Cajeta-
nus de) Ord. Præd.
L Ge-

- Generalis Magister Leo-**
ni X. vehementer gratus.
IV. 4. Procurator Georgii
Saxoniae Ducis in Conci-
lio Lateranensi. Ibid.
Unghariae regnum in maxi-
imum discrimen addu-
ctum. XLI. 55. CVII.
161. CXII. 184.
Ursini fratres filii quondam
Julii de Ursinis magnae
spei adolescentes, & Leo-
ni X. arcto cognationis
vinculo conjuncti. LVI.
71. Ab eodem Pontifice
Hispaniarum regi com-
mendantur. LXXXVIII. 121.
Wicht (Hieronymus de)
Regis Catholici apud Leo-
nem X. Orator. XII. 18.
Ejus laudes. XLIV. 58.

ANTONII FLOREBELLI
EPISCOPI LAVELLINI
EPISTOLÆ.

ANTHONY J. FLORELLI

1000 1/2 10th St. N. W.

Washington, D. C.

2000 1/2 10th St. N. W.

Washington, D. C.

2000 1/2 10th St. N. W.

Washington, D. C.

2000 1/2 10th St. N. W.

Washington, D. C.

2000 1/2 10th St. N. W.

Washington, D. C.

2000 1/2 10th St. N. W.

Washington, D. C.

2000 1/2 10th St. N. W.

Washington, D. C.

2000 1/2 10th St. N. W.

Washington, D. C.

2000 1/2 10th St. N. W.

ANTONII FLOREBELLI³

V I T A

A VINCENTIO ALEX. CONSTANTIO

DESCRIPTA.

ANTONIUS FLOREBELLUS *Mutinae* honesto loco natus, Jacobi Sadoleti Cardinalis potissimum opera, ad eam eloquentiae laudem pervenit, qua magnum sibi, familiae, patriae attulit ornamentum. Etenim Sadoletus, qui Joanne Nicolao ejus patre familiariter utebatur, qua erat sagacitate ANTONII ingenium subodoratus, captusque adolescentis humanitate & doctrina, adeo illum amplexus est, ut vix unquam a se discedere passus fuerit, sed in filii loco semper dilexerit, ejusque & fide & industria cognita, omnium consiliorum suorum participem esse voluerit. Conferre autem sese cepit FLOREBELLUS ad Sadoleti amicitiam atque convivium anno reparatae salutis quingentesimo trigesimo tertio supra millesimum (a). Morabatur ea tempestate SADOLETUS Carpentoracae, cujus erat urbis Episcopus, neque solum pietate ac doctrina, sed etiam latinae eloquentiae laude unus omnium maxime florebat. Quantum vir hic praestantissimus jam tum FLOREBELLI ingenio tribueret, vel exinde patet, quod quum anno MDXXXIV. de Clementis VII. Pont. Max. obitu Carpentoracae nuncius esset allatus, & Sa-

L 3

do-

(a) Florebel. Ep. 1. ad Reg. Polum pag. 15.

doletus, ut, quibuscumque posset officiis, suam erga Pontificem illum pietatem & eximium amorem declararet, iusta ei de more ample magnificeque facienda curasset, non alio in funebri illo apparatu Clementis laudandi munus dedit, quam FLOREBELLO suo. Qui etsi juvenili adhuc esset ætate, neque satis temporis ad componendam orationem habuerit, tamen III. Calend. Novembris rebus divinis rite peractis in maximo ornatissimorum hominum conventu, tam amplo verborum sententiarumque apparatu optimum illum Pontificem laudavit, ut omnes ac præcipue Sadoletum ipsum in magnam sui admirationem pertraxerit. Quum igitur Sadoletus tantam in FLOREBELLO ad eloquentiam indolem ingeniumque conspiceret, eum ad optimarum artium studia omni ope direxit. Itaque quum ab incunte ætate, non sua, sed patris & amicorum voluntate ad ius civile cognoscendum sese dedisset, postea mutato consilio ei arti nuncium remisit, relictisque imperitis illis legum interpretibus, Ciceronem atque Demostenem, & optimos quosque Græcos & Latinos oratores diurna nocturnaque manu evolvere cepit (a). Quantum autem brevi tempore & in utriusque Philosophiæ studiis, & in rerum scientia pulcherrimarum profecerit, quæ posteris reliquit præclara ingenii monumenta testantur. Etenim præter Commentarium de Vita Jacobi Sadoleti eleganter sane atque accurate conscriptum, a nobisque adnotationibus illustra-

(a) Totam hanc studiorum suorum rationem pluribus explicat ipse Florebellus Epist. IV. ad Franc. Marium Molsam pag. 21. & seqq.

V I T A .

stratum , extant inter ipsius Sadoleti opera ejusdem FLOREBELLI Orationes duæ, altera ad Germanos de concordia , altera ad Philippum & Mariam Reges de restituta in Anglia religione , circumferturque omnium eruditiorum hominum manibus ejus liber de auctoritate Ecclesie , in quo causam religionis ita pie diligenterque propugnat, ut nihil amplius desiderari posse videatur .

Vixit FLOREBELLUS in ea vitæ ac studiorum ratione Carpentoraë aliquot annos , quoadusque Italiæ desiderio abreptus a Sadoletto discessit , ea tamen lege ac conditione , ut simul atque ille opus esse duceret præsentia sua , extemplo se in Galliam revoluturum profiteretur . Profectus est autem Patavium , ubi aliquantulum commoratus , in patriam suorum visendorum causa rediit . Accidit interea, ut dum FLOREBELLUS Mutinæ versaretur , Carpentoraë Paulus Sadoletus JACOBI Card. fratris filius, Provinciæ illius Rector fuerit constitutus . Quo novo magistratu detentus , quum non posset Jacobo Patruo , eam quam solitus erat operam navare , neque hic alium haberet quempiam , cujus opera industriaque fidentius ac melius uti posset , præter FLOREBELLUM , statim ad Joannem Nicolaum ejus patrem, ac postea ad ipsum ANTONIUM litteras dedit , quibus ab eo non modo petebat , sed etiam flagitabat , ut ad se quamprimum contenderet . His litteris acceptis FLOREBELLUS , statim tam egregiæ summi viri voluntati respondendum esse existimavit , urbique Carpentoraënsi confestim & sine ulla mora sese restituit . Ex eo tempore optimo eidem eloquentissimoque Cardinali , (a quo

non solum in familiaritatem ac consuetudinem, sed & in omnium cogitationum fortunarumque suarum societatem tam amanter fuerat vocatus) in omnibus ejus curis, actionibus, vigiliis summa cum fidelitate & diligentia praesto semper fuit, suoque labore & in omni genere excellenti virtute effecit, ut saepe Pauli Nepotis desiderium equiore animo ferret. Inter haec Sadoletus anno M. D. XLII. a Paulo III. Pont. Max. Romam accersitus, haud multo post Legatus ad Franciscum Galliae Regem pro sancienda pace delectus est. In ea Sadoleti legatione, quantum FLOREBELLUS ingenio prudentiaque valeret, ostendit. Nam & Bononiam cum mandatis ad Cardinalem Farnesium missus, & ad Regem Galliarum cum ipso Sadoletto profectus, plura eaque difficillima negotia, arduis interdum susceptis itineribus, incredibili celeritate confecit. A Legatione reversus, & Carpentorae paucorum mensium spatio commoratus, anno MDXLIII. cum eodem Romam venit. Inde Mutinam petivit, & sub initium anni insequentis urbi sese restituit. Erat tum Romae Reginaldus Polus Angelus Cardinalis, vir religione, doctrina, ac regia nobilitate, maxime praestans; atque uti cum Sadoletto magna necessitudine conjunctus, ita quoque FLOREBELLO familiaris. Summis itaque ab illo Principe viro benevolentiae signis officiisque Romae prosequutus est. Atque hoc quidem FLOREBELLI integritatis, necnon erga Sadoletum suum amoris indicium sit, quod quum Polus Card. illius redeundi in Galliam consilii ignarus, honestissimum ipsi in aula principis cujusdam viri locum proposuisset, statim FLOREBELLUS amplissimam
illam

illam conditionem recusavit: quo facto & patrono suo fidem & officium debitum præstitit, probavitque omnibus animum constantem, & nullius rei, præterquam existimationis bonæ appetentem & cupidum. Non enim muneris dignitas, non præmiorum spes ejus animum flectere potuit, sed illico sine ulla hæsitazione Polo respondit, malle se apud optimum atque omni virtute præditum Cardinalem Sadoletum, cujus jampridem in fide esset, cuique se probatum esse consideret, vivere, quam maximis propositis præmiis in illa Italia luce, in amplissimo urbis Romæ theatro versari.

Nec solum FLOREBELLUS Sadoleti, sed etiam aliorum præstantium virorum amicitias summa fide coluit. Nam & Franciscum Molsam egregium poetam ita dilexit, ut nihil supra, & Francisco Victorio Senatore Florentino familiariter usus est, adeo ut nemo aurea illa ætate ingenii ac doctrinæ laude floureret, quem non sibi ipse amicum aliqua ratione reddere conaretur. Hinc quum ab incunte adolescentia Petrum Bembum & Reginaldum Polum viros eruditione ac latina eloquentia excellentes, propter eximias eorum virtutes ingentis studio atque amore complecteretur, nihilque ardentius exoptaret, quam se ad eorum amicitiam familiaritatemque conferre, litteras ad utrosque dedit elegantia ac humanitate summa conscriptas, quibus tantam eorum hominum benevolentiam sibi conciliavit, ut subsequentibus temporibus multum apud eos auctoritate & gratia semper valuerit. Quid de ejus cum Gaspare Contareno, Federico Fregosio, Gregorio Cortesio, Joanne Morono Cardinalibus præstantissimis necessitudine dicam? Satis

fit asserere tot FLOREBELLI amicos extitisse, quot insignes cum pietate tum doctrina viros ea ætas extulit.

Dum Romæ FLOREBELLUS ob excellens ac præclarum ingenium suum, magnorum virorum atque omnium ordinum gratiam sibi conciliabat, accidit ut inopinatus casus omnes vitæ studiorumque suorum rationes deturbaverit, gravissimoque eum mœrore affecerit. Etenim Cardinalis Sadoletus ad urbem iterum a Pontifice evocatus, ut ejus opera in Concilio Tridenti indicto uteretur; dum vir præstantissimus sapientia ac integritate sua, opem aliquam afflictis Ecclesiæ rebus asserere parabat, anno MDXLVII. morbo correptus, XV. Cal. Novembr. extremum diem obiit. Fuit tanti viri interitus luctuosus suis, acerbis Pontifici Maximo, gravis bonis omnibus, ac præcipue FLOREBELLO, cui illius virtutes quotidiano usu ac familiaritate exploratiores erant, quam ceteris. Itaque in patriam rediit; non tamen angoribus sese dedidit, sed cum virum se præstans, quem ejus singularis eruditio & disciplina a sapientissimo viro tradita postulabat, ad ea colligenda animum appulit, quæ Sadoletus ad usum posteritatis elegantissime sapientissimeque conscripsit: qua in re non tam patroni amantissimi gloriæ, quam officio & publicæ consuluit utilitati. Id ut præstaret, in Galliam ad Paulum Sadoletum, qui in Episcopatu Carpentoracensi Patruo successerat, sese contulit; (nam penes eum erant Sadoleti Cardinalis scripta omnia) atque una cum eodem Paulo nonnullas viri disertissimi Epistolas collegit, easque Sebastiani Gryphii typographi illis temporibus celeberrimi opera
Lugdun-

Lugduni edendas evulgandasque curavit. Paulo post in Italiam reversus, ad Urbem religionis ergo venit. Erat is annus M.D.L. quo Julius III. Pontifex Maximus Jubileum indixerat. Paucis tamen mensibus Romæ FLOREBELLO esse licuit. Etenim quum Marcellus Crescentius Cardinalis, qui tunc ob insignem præstantis ingenii laudem apud Principes viros Regesque, imprimis gratia ac benevolentia florebat, ad Concilium Bononia Tridentum revocatum a Julio III. Apostolicæ Sedis Legatus missus esset, opusque haberet in elucubrandis de rebus maximi momenti ad Pontificem litteris, ingenio hominis tum ob scribendi prudentiam atque elegantiam eruditissimi, tum ob rerum pondus ac magnitudinem summa fide summaque probitate præditi, statim ANTONIUM FLOREBELLUM accersivit, eumque gravissimo illo honestissimoque muneri præfecit. Sed non ei licuit diu optimo illo Cardinali in orthodoxæ fidei causam tanto studio incumbenti, operam navare suam. Quum enim Calendis Maii anno M.D.LI. Crescentius Card. illius Concilii Sessioni XI. ac deinde reliquis Sessionibus præfuisset; decimæ sextæ habitæ III. Calend. Maii anno insequenti (a) ob gravissimum morbum interesse non potuit. Itaque eo ingravescente, dum Romam repeteret, Veronæ Calendis Junii eodem anno extinctus est; magnumque bonis omnibus ac præsertim FLOREBELLO, sui desiderium reliquit.

Interim Reginaldus Polus Cardinalis,
(de cujus egregia ac propensa in ANTONIUM voluntate supra dictum est) primo
L 6 post

(a) Fuit hæc ultima Concilii Sessio habitarum sub Julio III.

post initum a Julio III. Pontificatum anno, Roma excefferat, & Maguzanum in cœnobium Monachorum Ordinis Sancti Benedicti, quietum salubremque locum in agro Veronensi haud procul a lacu Benaco positum, sese receperat. Ad eum statim FLOREBELLUS post obitum Cardinalis Crescentii divertit: lubentissimeque a summo viro in fidem & contubernium receptus est, ut ejus potissimum opera in Epistolis conscribendis uteretur. In ea loci amœnitate FLOREBELLUS apud Reginaldum Polum quiete tranquilliterque versabatur, quum ecce latissimi ex Anglia nuncii afferuntur de regis Edoardi VI. Henrici VIII. filii obitu, deque Maria Edoardi sorore, ad quam legitima regni illius successio pertinebat, omnium ordinum suffragiis ad regale illud solium evecta. Qua quidem de re, in magnam spem Catholica in ea Insula fidei restituendæ animis honorum omnium erectis, Julius III. Pont. Max. ut id facilius perficeretur, Reginaldo Polo Legationem in Angliam decrevit. Quare Polus iter ingressus, quum propter varias a Cesare in medium allatas difficultates non ultra sibi progrediendum existimasset, ANTONIUM FLOREBELLUM ad Carolum misit, cui suum in Angliam sese statim recipiendi desiderium exponeret, atque interim Pontificem Maximum de Caesaris voluntate deque tota re certiores fecit. Romæ Pontifex, Senatu coacto, alteram Cardinali Polo Legationem de pace inter Cesarem & Gallorum regem concilianda committit. Itaque Polus itinere suscepto, Tridentum pervenit, ac litteras ad FLOREBELLUM dedit cum mandatis, ut ipsum Cesarem de altera Legatione sibi

sibi delata, deque suo ex Italia discessu certior-
rem faceret. FLOREBELLUS comisso sibi officio
perfunctus, Delingæ Polum convenit. Cum eo
Bruxellas reversus, & in Galliam ad Fran-
ciscum Regem profectus, postea ad Casarem
rediit, superatisque tandem omnibus difficul-
tatibus, quæ Anglicanam illius Cardinalis Le-
gationem tamdiu retardaverant, anno M.D.LIV.
mense Septembri cum eodem in eam Insu-
lam trajecit, ac Londinum pervenit. Haud
facile dictu est, quantum FLOREBELLUS ex suo
in Angliam adventu fructum cæperit, quan-
tamque lætitiæ, ut nullus eo die, quo illa
natio ad Catholicam fidem reversa est, tota
sibi vita lætior, nullus jucundior illuxerit;
quemadmodum ipsemet in litteris ad Joannem
Morenum Cardinalem Londini datis VII. Idus
Januarii anno M. D. LV. testatum reliquit.
FLOREBELLUS enim noster, qui tota illi rei in-
terfuit, vidit profecto quemadmodum acta illa
sit atque confecta: quo nimirum studio, quæ
pietate illorum optimorum Regum Philippi
& Mariæ, qua cura, qua industria viri
sanctissimi sapientissimique Poli Legati,
qua consensione, qua concordia, quibus &
quam latis acclamationibus universi Anglo-
rum Concilii, natio illa post tam diuturnum
dissidium fuerit Ecclesiæ Catholicæ reconcilia-
ta. Quapropter quum ea admiratione & gau-
dio se affici senserit, quod summa ejus in Deum
pietas, & excellens in Christianam Rempubli-
cam studium postulabat, operæ pretium duxit
tantam illorum regum pietatem luculenta ora-
tione laudare: quæ quidem oratio rei ipsius
dignitati ac magnitudini apprime respondit.

Hæcenus ea de ANTONIO FLOREBELLI Vi-
ta

ta breviter persequuti sumus, quæ ex paucis hisce quas modo evulgamus illius epistolis, colligere nobis licuit: reliqua quæ de eo dicenda supersunt, multo brevius strictiusque comprehensuri, propterea quod nullas post hoc tempus ejusdem litteras habeamus. Omnibus igitur iis quæ ad Catholica religionis ritus institutaque pertinent a Reginaldo Polo in Anglia repositis, FLOREBELLUS non amplius sibi in ea Insula morandum existimans, bona cum ejusdem Cardinalis venia in Italiam remigravit (a). Romam quum venisset, Lavellensium in Apulia Episcopatu a Paulo IV. Pont. Max. auctus est IV. Calend. Septembris anno M. D. LVIII. Itaque statim ad commissam sibi Ecclesiam regendam accessit; qua trium annorum spatio administrata, anno M. D. LXI. eandem dimisit (b). Ad urbem reversus, usus eo est Pius IV. in latinis Epistolis conscribendis: post cujus mortem apud S. Pium V. eodem gradu fuit (c). Quum in eo munere utrique
Pon-

(a) Polus enim Cardinalis Londini utique ad obitum permansit, qui contigit mense Novembri anno 1551.

(b) Hinc Andreas Duditus Sbardellatus Episcopus Tininien. in Vita Reginaldi Poli Card. Venetiis edita an. 1563. „ Hic Florebellus . . . nunc est Lavellinus Episcopus, „ & a brevibus, ut vocant, Pontificis Maximi, vir cum omni elegantiore doctrina „ perpolitus, tum vero summa latine scribendi facultate & eloquentia præditus.

(c) Et si auctor dialogi de claris Epistolarum Pontificiarum scriptoribus pag. 256. as-

se-

Pontifici perquam diligentem ac laudabilem operam præstitisset, anno M. D. LXVIII. qui fuit S. Pii V. Pontificatus Maximi tertius, ætate, jam laboribusque confectus, venia impetrata, ab urbe in patriam se contulit, atque in otium secessit; in eaque vitæ ratione usque ad obitum permansit. Obiit autem Mutinæ anno M. D. LXXIV. ibique conditus est in Templo S. Margaritæ, eodem cum Joanne Nicolao Patre ac Ludovico fratre tumulo, quod vivens sibi ac suis fecerat, hoc addito monumento.

JOAN. NICOLAO FLOREBELLO PATRI OPTIM.
FLOREBELLO FRATRI CHARISSIMO
ANTONIUS EPISCOPUS LAVELLINUS FECIT
ET SIBI ET POMPEJO FRATRIS FILIO
ORDINIS CHRISTI EQUITI
POSTERISQUE EJUS
A. AB ORTU SALUTIS M. D. LXXIV.

Majus ejusdem Templi Sacellum cum Ludovico fratre exornaverat, ubi ex penicillo hæc leguntur verba.

CHRISTO DEO ET SALVAT. NOSTRO
ANTONIUS EPISCOPUS LAVELLINUS
ET LUDOVICUS FLOREBELLI FRATRES
FECERUNT.

SCRI-

ferat pleraque S. Pii V. Epistolas ab Antonio Goubau Antuerpiæ emissas in manus hominum, an. M. D. XL. a Flor. bello fuisse conscriptas, vir tamen cl. Hieronymus Lagomarsinus e Soc. Jesu in notis ad Epistolas Julii Pogiani tom. iv. pag. 147. vel nullas, vel certe paucas illius voluminis Epistolas ab eo concinnatas evincit.

SCRIPTORUM EPISTOLARUM

I N D E X.

SCRIBIT FLOREBELLUS

FRANCISCO MOLSE, Epist. III. *pag.* 19.
IV. 21.

HIERONYMO NIGRO VIII. 37.

JOANNI MORONO CARD. XI. 44.

PETRO BEMBO IX. 39.

REGINALDO POLO I. 15. VI. 30.

SCRIBUNT AD FLOREBELLUM

HIERONYMUS NIGER. VII. 35. X. 41.

PETRUS BEMBUS. II. 18.

PETRUS VICTORIUS. V. 27.

ANTONII FLOREBELLI

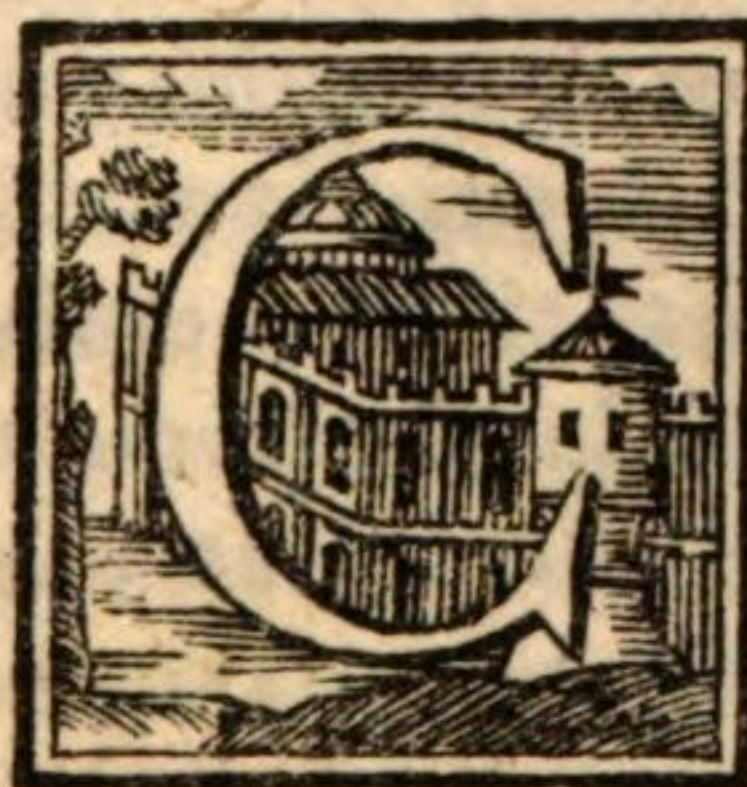
EPISTOLÆ

NUNC PRIMUM COLLECTÆ.

EPISTOLA I.

ANTONIUS FLOREBELLUS REG. POLO.

*Rogat ut ad suam amicitiam sibi aditum
aperiat.*

UM scriberem isthuc ad Bem-
bum , quem ego hominem
admiratione quadam addu-
ctus præstantissimarum ejus
virtutum , jampridem amo
vehementer atque observo,
tametsi nullus antea mihi
cum eo usus , nulla familiaritas intercessit ,
faciendum mihi visum est , ut aliquid ad te
quoque testificandi amoris , & observantiæ
erga te meæ causa scriberem . Jamdudum est
enim cum te , Pole , propter eximias tuas vir-

virtutes ita omni studio atque amore sum complexus, ut nihil magis exoptaverim, quam me quamprimum ad amicitiam tuam præstantis, atque omni dignitate principis viri applicare. Sed antea quidem pudore quodam sum deterritus, quominus ad te scriberem. Cum enim mecum cogitarem, quot quantisque tu vel animi bonis, vel fortunæ ornamentis redundares, intelligebam, summam in te dignitatem, ac nobilitatem, ita cum pari prudentia, virtute, atque doctrina esse conjunctam, ut pauci admodum comparari tecum posse videantur. Ita fiebat, ut quo magis studio, atque amore tui incenderer, hoc minus auderem in amicitiam me tuam insinuare, quippe cum viderem nullam esse in me ingenii, aut doctrinæ præstantiam, quæ in nonnullis antea fuit, qui se ad amicitiam tuam contulerunt. Cum vero hoc tempore ad Bembum scribens, pudorem hunc subrusticum meum dimittendum mihi statuerim, atque id incredibili ejus viri humanitate fretus, veritus sum, ne si tenere me diutius potuissem, quominus ad te quoque scriberem, parum perspectam habere viderer humanitatem tuam: quam in te virtutem tam eximiam esse constat, ut cum reliquis virtutibus nemini sis inferior, hac etiam sis laude clarissimus. Ac me quidem cum summa tua humanitas, ut has ad te literas darem hortata est, tum vero amicitia ea, quæ tibi cum Jacobo Sadoletto viro lectissimo ac præstantissimo maxima intercedit, prope coegit. Etenim cum me ad amicitiam ejus atque convictum anno superiore contulerim, cumque probe noverim, quantopere te ille amet, quantique faciat, nimi-

nimirum ego quoque parem tibi præstare benevolentiam atque observantiam debeo. Atque hæc, quamquam non eo a me dicuntur, quo dubitem, quin mihi pro tua singulari humanitate aditum libenter ad amicitiam tuam sis patefacturus, sed potius ut intelligas, quo plures, & justiores causas habeam diligendi, atque observandi tui, hoc veriorum esse meum in te amorem, atque observantiam: tamen facere non possum, quin te quoque obsecrem, atque obtester, ut quamquam alia nulla re conciliare tuam mihi benevolentiam possim, præterquam admirabili quadam amoris magnitudine, tamen te mihi, mi præstantissime atque optime Pole, facilem præbeas, libensque mihi fores, ut ita dicam, amicitiae ac benevolentiae tuae referas. Enimvero si eos dumtaxat dignos amicitia tua esse statueris, qui sint tibi, vel ingenio, vel virtute, vel nobilitate pares, eris, mihi crede, inops ab amicis. Etenim quam multi tandem reperiuntur, qui vel genere, vel ingenio, atque doctrina, vel denique ulla virtute se tibi audeant comparare! Illud quidem tibi sanctissime polliceor atque promitto, ut reliquis rebus ab iis vincar, qui te colunt, amant, atque observant, quorum magnam tibi esse copiam pro tua dignitate, ac nobilitate persuasum habeo, tamen fide, amore, atque observantia erga te parem me iis, ne dicam superiorem, futurum. Vale mi præstantissime ac nobilissime Pole. Carpentoracti VII. Id. Jan. MDXXXIV.

EPISTOLA II. (a)

PETRUS BEMBUS ANT. FLOREBELLO S. P. D.

Ejus litteris officiose ac amanter respondet.

EGo vero te in eorum, quos valde amo charosque habeo numerum libentissime recipio : vel quod id admodum cupere te ostendis : vel ejus doctrinae, quae mihi se tuis in literis patefacit, nomine : vel etiam propter eam, quam es ingressus cum Sadoletto meo familiaritatem & consuetudinem ; a quo qui amantur & probantur, eos a me non diligi, nefas puto. Quae de me praedicas, de iis eo magis tibi debeo, quo minus a me ipso agnoscuntur. Sed facis tu quidem amabiliter, si, quem diligere instituisti, eum dignum esse ostendis, qui diligatur. Reliquum est, ut quae proficisci ab amicissimo tui debent, ea de me tibi ipse polliceare. Dabo operam, ne te frustra judicium suscepisse intelligas. Sadoletis multam salutem. Vale. Quarto idus Sextilis. MDXXXIV. De Noniano.

EPI.

(a) *Ex libro Sexto Epistolarum Bembi Familiarium.*

EPISTOLA III. (a)

ANT. FLOREBELLUS F. MOLSÆ S. D.

*Orationem in obitu Clementis VII. Pont. Max.
Carpentoracæ Jacobi Sadoleti Episcopi jussu
a se habitam, ad eum mittit, ut
eamdem Hippolyto Medici legat.*

CRedo jam isthuc allatum esse, quanto omnes hi populi, qui Pontificiæ parent ditioni, Clementis VII. morte affecti sint, cum Christianæ Reipublicæ causa summopere doluerint, quæ optimi, ac sapientissimi Principis interitu magnum vulnus accepisse videbatur. De Sadoletto vero nihil attinet me ad te scribere, cum scias quantopere semper illum coluerit, atque amaverit, tum propter perpetuam ejus erga se indulgentiam, atque clementiam, tum propter suam incredibilem in illum pietatem, ac benevolentiam. Equidem tanto affectum dolore vidi, ut eum nihil in omni vita tulisse acerbius persuasum habeam, facile ut quisque perspicere, ac judicare possit, nunquam ab eo Clementis fortunam, sed eximias virtutes, de quibus nunquam prædicare desistit, spectatas fuisse. Ita-

(a) Hanc, uti & sequentem ad eundem Molsam Epistolam, publica primum luce donavit paucis abhinc annis inter ipsius Molsæ opera vir præstantissimus, omnique artium scientia pulcherrimarum excultus Petrus Antonius Serassius.

Itaque quibuscumque officiis potuit suam in eum pietatem, & eximium amorem declaravit. Justa ei de more ample magnificeque pro ea copia, quæ hic fuit, facienda curavit, incredibili totius civitatis luctu ac dolore. Mihi ut eum laudarem, causam dedit, cui ego muneri atque officio, pietate magis, ac studio, quam ingenio, & dicendi facultate satisfeci. Nam præterquamquod perexiguum est in me ingenium, tum ne temporis quidem satis ad componendam orationem habui. Sed tamen, quod nefas esse arbitrabar, hoc dicendi onus subterfugere, atque hoc munus officii tam pium, tamque necessarium prætermittere, naturam mihi studio pene vincendam statui. Itaque ad III. Calen. Novembris, rebus divinis rite peractis, in maximo conventu ornatissimorum virorum eum laudavi. Fecit autem mihi incredibilem audientiam illius mortui mirum, quod civitatem hanc tenet, desiderium. Eam orationem, vel verius oratiunculam idcirco ad te mitto, ut eam amplissimo Viro Hippolyto Medici legas, non quo ea digna sit, quæ ab eo legatur, qui & ingenio, & iudicio plurimum valet; sed ut hoc habeat testimonium meæ in illum, & domum ejus totam observantiæ. Vale, doctissime & humanissime Molsa, meque, ut facis, ama.

Carpentoracii III. Novembris MDXXXIV.

EPISTOLA IV.

ANT. FLOREBELLUS F. MOLSE S. D.

Suam erga illum benevolentiam declarat . Initiam a se studiorum rationem explicat , profertque causas ob quas Jus Civile reliquerit , seseque totum ad Philosophiæ ac bonarum artium studia contulerit .

S Ex aut eo plus menses jam sunt, Molse humanissime, quo tu de Hippolyto Medice veneras, vidi: quo quidem tempore eam ex aspectu tuo cœpi voluptatem, quam & mea in te observantia, & meum de præstanti ingenio, doctrina, atque humanitate tua iudicium postulabat, ita ut quanquam me eo venisse ob eam rem maxime scilicet lætarer, quod Jacobum Sadoletum, quicum magna mihi jam inde a pueritia necessitudo intercessit, convenissem, tamen cumulum mihi gaudii suavissimus afferret aspectus tuus. Sed ut inde me recepi Carpentoraſte, nihil adhuc ad te scripsi, neque de meorum ratione studiorum, neque, uti mos amicorum est, quo literas tuas elicerem, quibus de statu fierem tuo certior. Quod officii genus, non eo a me prætermisſum est, quin optatissimum mihi in primis sit, & scire quid ipse agas, & simul de studiis meis aliquid ad te perscribere: sed cum mihi conscius sim, minime id oblivione amicitiae nostræ accidisse, non est cur longior ad id orationem comparem, ut demonstrem me & initio admiratione quadam excellentis ingenii ac doctrinæ tuæ adductum, ad
te

te amandum, & colendum accessisse, & postea non modo nihil de pristina mea in te benevolentia detractum esse, sed eam potius ex hoc meo absentis tui desiderio, atque hoc locorum intervallo accrevisse. Ego enim cum diligere quempiam institui, usque eo constans in amore sum, ut disunctio locorum meam in illum benevolentiam non modo non minuat, sed potius augeat. Itaque tibi, mi Molse, confirmo, vigere mihi assidue in animo memoriam tui, meque & sapissime de te cogitare, & cum Jacobo ipso loqui solere cum insigni quodam judicio meæ in te observantiæ. Quod si tu quoque amicitiae nostræ memoriam fervas, gaudeo medius fidius mirum in modum, nec mihi quicquam potest tua mei memoria accidere optatius. Quamquam si ego bene tuos suavissimos mores, atque eximiam humanitatem novi, prorsus mihi persuaderi non potest, quin eam mihi, quam meus erga te amor requirit, benevolentiam præstes. Quare neque ipse de mea in te voluntate debes dubitare, & ego de tua in me prorsus sum persuasus. Sed jam aliquid tibi de studiorum meorum ratione exponam, ne tu forte mirere, qui sit, quod cum ab ineunte ætate me ad Jus Civile cognoscendum dedissem, relicto eo, me ad bonarum artium studia contulerim. Quod meum consilium hoc facilius me tibi probaturum esse confido, quod memini dici a te quoque, cum a primo tempore ætatis eidem arti studere cœpisses, paullo post ei nuncium remisisse, ac relictis illis imperitis legum interpretibus Ciceronem atque Demostenem, & optimos quoque græcæ, ac latinæ linguæ Auctores evol-

evolvere cœpisse. Ac nisi ego aliquando nefas esse duxissem, patris, & amicorum voluntati non obtemperare, nunquam profecto eam studiorum rationem essem secutus. Non mehercle, quo juris ipsius cognitionem, aut homine libero indignam, aut parum adjumenti ad eloquentiam afferre ipsam existimem. Nam certe neque ea parum olim dignitatis, obtinuit & est futuro oratori, si doctissimis hominibus credimus, in primis necessaria. Itaque & Romæ eruditissimis illis temporibus nulla vehementius, quam juris & eloquentiæ studia viguerunt, & quodam tempore sola prope juris scientia summo in honore fuit. Possem proferre, & commemorare quamplurimos, qui firmissimas amicitias, summos honores, maximas opes, laudem & gloriam ob eam unam sibi compararint. Sed ut ea quondam ars præcipue floruit, ac dominata est, ita nostris hisce temporibus nulla tenuior, aut exilior putatur, ut ea re nemo fere præstanti ingenio præditus est, quin & ab ea maxime abhorreat, & philosophiæ, ac bonarum artium studia multo libentius amplectatur. Quanquam enim ipso Jure Civili nihil utilius, nihil sanctius, nihil ad conservandam Rempublicam accomodatius fieri potest, si quis modo, & reliquas bonas artes assumpserit, quorum instructu, & comitatu mirum in modum ars ea locupletetur, tamen vitio recentiorum juris interpretum accidit, ut ab omnibus, qui ingenio, ac judicio præstare videantur, juris scientia contemnatur: quod si novi Jurisconsulti veteres illos imitari voluissent, neque tantopere bonarum artium studia contempsissent, non

fuisset meo quidem judicio difficile, Jus Civile in antiquum honoris, & dignitatis locum restituere. Sed quid est obsecro tam dissimile inter se, tamque disjunctum, quam antiqui illi, recentioresque Jurisconsulti? Illi præstantissimis ingeniis præditi, atque omnium prope bonarum artium cognitione instructi, se ad Jus Civile cognoscendum dabant, quo civibus suis & patriæ prodesse, fierentque ad capeffendum Rempublicam, & ad maximas res gerendas paratiores. At vero quotus quisque est ex his, qui se Juris Civilis interpretes esse profitentur, qui non & latinæ linguæ, & philosophiæ penitus rudis, atque ignarus sit? Cum tamen & sermonis latini cognitio, & philosophia ipsa, præsertim quæ ad mores pertinet, ad Jus Civile cognoscendum sit maxime necessaria. Atque hi tamen legulei, & præclari, ut sibi quidem videntur, Juris interpretes usque adeo sibi placent, tantumque sibi arrogant, ut audeant se superbissimo nomine Doctores appellare, cum nihil eis fieri possit indoctius, nihil imperitius, qui non modo reliquas bonas artes, quas se dicunt contemnere, penitus ignorant, sed & leges ipsas, cum earum sensum assequi nullo modo possint, pervertunt atque corrumpunt, neque ullius scientiæ magis expertes sunt, quam ejus ipsius, quam tantopere exosculantur, quam aliis & studiis, & artibus longe omnibus anteponunt. Quorum etsi prope innumerabilia extant volumina non ad interpretandas, sed ad depravandas leges scripta & coacervata; quis est, qui bonas artes vel primoribus, ut ajunt, labris degustarit, qui ea possit attingere?

Non

Non latine, non ornate, non distincte se scribere profitentur. Nihil commode definiunt, nihil reale partiuntur, nihil apte concludunt, nullam denique artem nec dicendi, nec differendi esse putant. Nec vero capeffendæ Reipublicæ & gerendarum rerum studio flagrant homines inertissimi atque turpissimi: quæstus cupiditate incensi, illi se studio totos addicunt. Itaque tum inscitia, tum avaritia atque inertia eorum factum est, ut præclara illa quondam Juris scientia in summam inviam contemtionemque adduceretur, atque ut ab ea præstantissimo quisquis ingenio abhorreret, quod fane mirum non est. Nam cum Jus Civile non ex solis libris percipi possit, sed lumen aliquod lucemque desideret, isti, quibus necessario interpretibus utuntur, si qui Juris Civilis studio tenentur, non modo leges non explicant, atque illustrent, sed & maximas illis inscitia sua tenebras offundunt. Itaque tantum adest, ut pigeat me Juris Civilis studium reliquisse, ut & magno pere doleam, me in illo percipiendo tantum temporis atque operæ posuisse, quippe qui potuerim jam aliquos in bonarum artium studiis progressus habere. Sed obsequendum fuit parentibus, gerendus mos amicis, qui nihil esse præclarius, quam Juri Civili studere mihi puero persuaferant. Sed ut primum judicium facere potui, quæ studia, quæ artes, quæ disciplinæ viam ac rationem bene beateque vivendi docerent, philosophiæ scilicet, atque earum artium, quas optimas vocant, studio flagrare mirum in modum cœpi; juris ac legum interpretes, qui nihil aliud, quam litigandi quamdam viam

docent, sprevi atque contemsi. Cum vero Jacobo Sadoletto mirifice jampridem essem deditus, plurimumque ei tribui a doctissimis hominibus scirem, nihil statui esse commodius, quam me ad ejus amicitiam atque convivium conferre, qui me, quæ ejus humanitas est, & perbenigne excepit, & ad bonarum artium studia excitavit. Itaque statui jam toto, ut ajunt, pectore posthac ad Philosophiam incumbere, quæ ut minus vendibilis sit, quam Jus Civile, multo quidem per se est homine libero dignior, multo uberior, multo ad commendandum nomen immortalitati nostrum accommodatior. Habes consilii mei rationem. Superioribus diebus ad Camillum tuum scripsi, neque ab eo quicquam adhuc litterarum habebam. Scripsi etiam ad Fundulium, sed vereor, ne ei epistola mea reddita sit ad te misi, ut si tibi videretur, quanquam ea ares. A te etiam, atque etiam peto mi Molsa ne gravere omni tuo certiore facere. Vale.

Carpentoracti 1534.

EPISTOLA V. (a)

PETRUS VICTORIUS ANT. FLOREBELLO S.

Ejus Epistolæ respondet, qua suos in M. Tullii Ciceronis scriptis perpurgandis labores commendabat, seque cupidum ostendit, doctos homines atque elegantes in eadem sparta adornanda adjuutores habendi.

ACcepi ad viii. Kal. Jul. epistolam tuam amoris & humanitatis plenam, eaque mirabiliter multis de causis delectatus sum: non possum tamen negare, cumulari me maximo gaudio, quod labores & vigilias meas tantopere a te probari & laudari video. Quid enim mihi gratius jucundiusque accidere potest, quam nugas illas (sic enim verius appellandæ sunt) a te non solum non contemni, & negligi; verum etiam celebrari, & summis laudibus extolli? Scio equidem folere multos studia, scriptaque amicorum, promptius atque uberius, quam veritas postulet, laudare, neque id tamen pravo animo, aut callido aliquo consilio facere, sed aut naturæ bonitate inductos, aut quod ita se putant illis animum addere, alacrioresque ad alia conanda efficere. Quid igitur suspicer, te in hoc genere hominum esse non malo sane, neque invido? an potius re diligenter acuteque perspecta, ita sentire, & loqui.

M 3

qui.

(a) Extat lib. primo Epistolarum Petri Victorii Florentia apud Junctas an. 1586. in fol. editarum pag. 9.

qui. Hoc melius est, ac meæ quidem certe laudi accommodatius. Cur enim facile credam, te falli posse summi ingenii, atque optimi judicii juvenem, in ea præcipue re, quam egregiè calles, & in qua tantum profecisti, ut istius ætatis parem habeas neminem, majores autem, aut nullos, aut certe paucos: nam ut mentiri mea causa volueris, quo me ad aliquid majus tentandum excitares, nullo modo adduci possum, ut credam. Quid enim a me expectari gravius potest, quem pro ingenii mei infirmitate, & propter negotiorum familiarium occupationes, hæc quamvis parva, & tenuia præstare potuisse, mirum est. Aut quid minus ab his, qui te noverunt, a se oriri posse existimandum: qui, quo es pudore, & morum probitate, ne summa quidem utilitate proposita, a vero tantulum deflectere possis. Sic igitur faciam, teque optima fide mecum egisse existimabo, ac non solum mihi ipsi persuadebo, ita esse, ut scribis, quod aliquid opis, utilitatisque libris M. Tullii attulerim, sed etiam ceteris, hujus epistolæ tuæ testimonio, qua de meo illo studio præclarum judicium fecisti, me non omnem operam lusisse, probare conabor: quo magis etiam tibi obligatus sum, qui mihi laborum meorum usque istinc tamquam laudationem miseris: cujus auctoritate, & splendore possem levia mea hæc studia confirmare, atque in honorem adducere. Nihil autem me aliud ad id negotium impulisse, nisi incredibilem quandam cupiditatem studiosos Ciceronis adjuvandi, compertum unicuique esse debet: ea autem tanta fortasse fuit, ut me mearum virium oblivisci faceret; majusque

que onus suscipere, quam mei humeri ferre valerent. Sed quoniam tu ita vis, bona speramus. Unum tantum velim (idque ex animo peto, atque oro) reliquos, qui elegantissimis M. Tullii scriptis delectantur, aliquid operæ laborisque in illis perpurgandis ponere. Dedecus enim est, profecto dedecus omnium studioforum, in libris illis ullam maculam reperiri, quos semper in manibus habent, & ex quibus omnem sermonis nitorem, verborumque elegantiam mutuuntur: multa autem sunt menda, quæ facilius a plerisque judicari possunt, quam tolli; sed quod uni non conceditur, alii datum est, ac nulla prorsus errata subterfugere possent tantam doctorum, & ingeniosorum hominum in hanc rem conspirationem: quod si hoc factum fuerit, quamvis sine laudis meæ detrimento esse non possit, siquam in hoc negotio meruimus (illi enim & plura, & meliora facile adferrent) tamen incredibili lætitia afficiar: antiquum namque illud meum consilium sic adjuvabitur, atque exitum reperiet, quod ego solus ad finem perducere non potui: atque id quod tantopere expetivi, & in quo tantum laboravi, perficetur. Cur autem me pudeat auxilia aliorum in difficili, atque honesta re implorare? cum ipse nihil cessaverim, neque ullum laborem recusaverim, atque etiam profitear, quicquid potero in reliquum tempus, me libenter ac studiose esse facturum. Sed de hac re nimis jam a nobis disputatum est. Amicitia autem nostra, cujus retinendæ te cupidum esse osteudis (ut spero) perpetua erit, multum fane ad eam confirmandam valuit hæc tua elegantissima atque huma-

nissima epistola, non quod, ego ingenii, candoris, modestiæ, & humanitatis tuæ memoriam deposuissem, quam semper, ut debeo, conservabo, ac sanctissime colam: sed quia, postquam te mihi in amorem respondere perspexi; tantopereque laudi, atque honori meo studere sensi, mirifice aucta est egregia illa mea erga te voluntas ac benevolentia, & simul spero fore, ut quandoque præsentem illam tueri, ac celebrare possimus, quam vix dum institutam, iniquitas temporum magno cum meo dolore interrupit. Rainerio Deio non potui tuo nomine salutem dicere: abest enim ille Lugduni, qua in urbe ampla & honesta negotia gerit: si qua alia in re tibi opera mea utilis esse potest, gratissimum mihi facies, si ea, ad omnia tua commoda utere. Vale mi optime ac suavissime Antonii. Dat. III. Non. Jul. CIOIOXXXVII.

EPISTOLA VI.

ANT. FLOREBELLUS REG. CARD. POLO.

Primum excusationes adfert, quod tamdiu prætermiserit officium litterarum; postea ejus ac Bembi in se collata beneficia multis verbis commemorat.

EA mihi sæpe abs te, Pater amplissime, pro tua singulari humanitate benivolentiæ signa impertita sunt, ut magnopere mihi elaborandum esse intelligam, ne unquam ullo in genere meum erga te officium requiras. Itaque hoc tempore non mediocri sollicitudine angor, quod mihi deliquisse, & vehementer

menter ab officio discessisse videor , qui tam diu nihil ad te literarum dederim , ex quibus eum me esse in te colendo observandoque perspiceres , qui multis justissimisque de causis esse debeo . Id quod , etsi mihi conscius sum , non negligentia a me prætermisum fuisse , sed quod veritus sim , ne inepte facerem , si cum nullam scriptione dignam rem haberem , inanes ad te epistolas mitterem , tamen non tam animum meum hæc excusatio reficit , quam tua consolatur humanitas . Ad eam igitur confugio , teque , amplissime Patrone , deprecor , ut non ex intermissione mea hujus officii ; sed tum ex præclarissimis virtutibus tuis , tum ex summa arctissimaque necessitudine , quæ tibi cum Sadoletto Collega tuo Patrono meo intercedit , tum ex illis non obscuris , sed perspicuis , & illustribus , quæ dixi benevolentiae signis , meam erga te observantiam metiare . An , ut reliqua omittam , quæ a te in me profecta sunt , oblivisci unquam potero , quid proxima hyeme , cum Romam venissem , tecum egeris ? Quantæ curæ tibi commoda mea esse ostenderis ? Quam me honorifico testimonio apud clarissimum Virum ornaveris ? In quo tu , quo ego consilio in Italia mansissem , ac Romam venissem , videlicet ignorabas , sed tamen studium erga me tuum , cura commodorum meorum , consilium ornandi mei , testimonii honos , tui de me judicii significatio , ita mihi in intimis sensibus inhæserunt , ita grata , & jucunda acciderunt , ut neque ulla unquam ea ex animo meo delere oblivio , neque gratiam , quam tibi eo nomine debeo , ulla satis declarare possit oratio . Ego enim is sum ,

qui nihil in vita tantopere concupisco atque expeto, nihil tanti faciendum puto, quam tuum tuique similium, hoc est optimorum, gravissimorum, sapientissimorumque Virorum studium atque iudicium. Id ego cum ad animi bene a natura constituti voluptatem jucundissimum duco, tum ad laudem, & gloriam amplissimum iudico. Idque me non verbis modo profiteri, sed animo etiam ita sentire tu profecto eo tempore intelligere potuisti. Non enim illa conditio, de qua mecum amantissime agebas, non præmiorum, quæ proponebantur spes, animum meum movere & flectere potuit, sed cum maxime latarer, me abs te tali viro dignum illo loco, atque aptum illi muneri iudicatum, sine ulla dubitatione respondi, quemadmodum meminisse te arbitror, malle me apud hunc optimum virum, & omni virtute præditum, cuius jampridem in fide essem, cuique me probatum esse considerem, vel in tenui fortuna atque in remotissimis regionibus, quam maximis propositis præmiis in illa Italiæ luce, in illo amplissimo Urbis Romæ theatro vivere. Cujus me mei consilii non modo postea unquam pœnituit, sed eo quotidie sum etiam vehementius delectatus. Videor enim & patrono meo fidem, & officium debitum præstitisse, & tibi cui me æque atque illi probatum esse cupio animum constantem, & nullius rei præterquam existimationis bonæ appetentem & cupidum probavisse. Hæc eo commemoravi, & fui longior, quam putarem, & quam fortasse necesse fuit, non uti gloriarer, quod minime facere debeo, me functum esse munere probi hominis & officiosi

ciosi clientis, sed ut cum videas me in memoria habere illustrem illam amoris tui significationem erga me, cumque intelligas nihil mihi esse officio & existimatione bona gravius atque antiquius, simul etiam me tui non minus, quam debeo studiosum, & colentem existimes, præsertim cum in benivolentia tua non minus præsidii mihi, quam ornamenti positum & constitutum esse re ipsa experiar. Scio enim ab iis omnibus, qui istic nostra curant, tui, & omni laude ornatissimi Bembi non studium & auctoritatem modo, sed operam etiam & diligentiam in illa controversia, quæ nobis cum Lippomano Episcopo Veronensi est, ita promptam & paratam esse, ut nullum ipsis fere officii munus reliquum faciatis; ita vos laborare, ita ea de re cum Pontifice Maximo accurate, cum Lippomano vehementer locutos esse, ut ne a propinquis quidem hominibus, plus studii, amoris, diligentiae, sedulitatis expectari potuerit. Quæ quidem officia vestra non dici potest, quam tum Sadoletis ambobus, tum mihi ac reliquis, quorum ea res est, grata jucundaque acciderint. Itaque maximas utrique vestrum eo nomine gratias & habemus & agimus. Nec possum plane adhuc constituere, utrum ex ea controversia voluptatis plus an molestiae capiamus: Nam cum molestum nobis est tantum de ea re negotii & habere nos, & vobis etiam faceßere, de qua re nulla subesse deberet dubitatio, si modo ab iis, a quibus maxime oporteret, major juris, æquitatis, officii, existimationis, quam utilitatis & divitiarum ratio duceretur, tum tanta ac tam insignia vestra talium vi-

rorum studia perspicere erga nos, nobis tam jucundum est, quam honorificum atque amplum. Ac vos quidem aliter facere, non potestis. Etenim ad benemerendum vos de vestris amicis, de clientibus, de amicorum item & clientum vestrorum familiaribus & omnino non de notis modo, sed de ignotis etiam & alienis hominibus, natura genuit, voluntas assuefecit, usus exercitatioque firmavit, nec vos ullum amplitudinis vestrae fructum majorem atque uberiores esse ducitis, quam ut iis, qui in rebus suis opera, consilio, gratia, auctoritate, patrocinio vestro egeant, quantum fides vestra patiatur, opem atque auxilium feratis. Isto cum vos animo ad bene promerendum sitis, quid ego ac reliqui, qui in vobis tantum praesidii experimur, quo tandem erga vos animo quam grato, quam memori, quo studio, qua fide esse debemus? Equidem ipse, ut de me loquar, quanquam non dubito eundem ceterorum quoque sensum esse, nec ad referendam vobis gratiam, si modo id ulla ratione unquam possem consequi, quicquid voluntate mea existimo fieri posse acrius, neque ad habendam ac praedicandam ardentius: vosque pro eximiis utriusque vestrum erga me meritis, ita colere perpetuo, & observare institui, ut etiam si praesentibus officiis ab aliis absens vincar, studio tamen, & amore erga vos, & grati animi memoria sim nemini concessurus. Hoc me in te animo esse, Pole, ut persuasum habeas, meoque superioris temporis silentio ignoscas, atque ut tuam erga me voluntatem conserves, qua nihil mihi me hercule optatius est, aut carius, te etiam atque etiam rogo. Vale

Car.

Carpentoracti Octobris MDXLIV.

Sadoletus Collega tuus, & Paulus, uterque tui summe studiosus & observans, tibi salutem plurimam adscribunt.

EPISTOLA VII.

HIER. NIGER ANT. FLOREBELLO S.

Editum ab eo de auctoritate Ecclesiæ librum, magnopere sibi probari declarat.

Librum tuum de auctoritate Ecclesiæ (a) nuper mihi a Paulo Sacrato traditum, perlibenter legi; quo quidem libro causam religionis, ita pie diligenterque defendis, ut nihil amplius desiderari posse videatur. Atque ut cetera prætermittam, quæ me in electione magnopere delectarunt, miris modis placuit mihi tua in increpandis hæreticorum moribus modestia. Quorum ego impurissimam vitam, dum in Germania essem, conspiciens, demirabar eorum insaniam, qui doctrinam hominum tam flagitiosorum sequuti fuissent. Tu vero parce admodum ac leviter hunc locum attigisti, ne incideres in eam procacitatem & maledicentiam, quam
ad-

(a) *Iste de auctoritate Ecclesiæ liber a Florebello conscriptus & Jacobo Sadoletto Cardinali dicatus, legitur inter ipsius Sadoleti opera cum Moguntia, tum Veronæ edita; quamquam seorsum quoque vulgatus fuerit ab ipso auctore Lugduni per Sebastianum Gryphium an. 1546. in quarto.*

adversariis non injuria obiicis . In quo visus es mihi egregius imitator Jacobi Sadoleti viri sapientissimi ac modestissimi, qui scribendo dicendoque, aut neminem carpit unquam , aut si quis ei reprehendendus occurrit, ita redarguit, ut officii, & charitatis, ejus plena videatur esse reprehensio . Neque vero dubium mihi est, quin hoc libello partem hoc tempore maxime necessariam tractaveris, cum adversus impietatem & petulantiam eorum, qui ecclesiam tamdiu vexant, nihil habeamus, quod autoritate ipsius ecclesiæ firmitus, & validius possimus opponere, Atque utinam multi ex nostris contenti hoc veluti primo principio, singula religionis mysteria in disceptationem & controversiã non revocassent. Dum enim ea quæ jampridem sancita & constituta sunt plurimis verbis comprobare student, authoritati ecclesiæ, plurimum detraxerunt: sed hæc tu melius . Pergratum mihi fuit ex Sacrato cognosse vos istic valere . Verebar enim ne quirinalis iste aer offensionem aliquam vobis intulisset . Sane cœlum istud ab hominum frequentia semotum, æstate præfertim non satis probo . Sed jamjam (ut audio) in Vaticanum commigrabitis . Utinam possem & ego apud vos vivere tribus mensibus . Eam enim veram & in terris perbeatam vitam ducerem, sed nescio quo pacto me nihil studiosius, quam otium appetentem, in dies magis magisque domestica implicant negotia, quibus si aliquando tandem explicabor, constitutum habeo ad vos proficisci, quod quando futurum sit, adhuc mihi est incompertum: faciam tamen antea vos certiores . De Sacrati studiis nihil aliud ad te scribo, quam quod
fa-

sæpe scripsi, hoc est summa ope hunc niti, ut avunculi cognatione & gratia dignus habeatur. Vale, & Cardinali nostro amplissimo multam, te obsecro, meis verbis dic salutem.

E P I S T O L A VIII.

ANT. FLOREBELLUS HIER. NIGRO S.

Præclaro ejus de edito abs se libro iudicio respondet, deque propensa in eo ornando Sadoleti Cardinalis voluntate multis agit.

P Robari tibi editum a me de auctoritate Ecclesiæ librum, libenter cognovi ex tuis literis. Etsi enim laudas eum multo uberius, quam landandus meo quidem iudicio esse videtur, tamen jucunda mihi & suavis approbatio hæc accidit tua, quippe quæ studii & amoris erga me tui iudicium ac testimonium est. Atque ego quidem vehementer cuperem vera esse quæ scribis, eaque qua oportuit gravitate & rerum copia id a me argumentum tractatum atque explicatum fuisse, idque non laudis meæ cupiditate, sed publicæ utilitatis. Certe enim tu verissime judicas ad refutandam eorum, qui his temporibus prolata sunt dogmatum impietatem, nihil auctoritate Ecclesiæ gravius firmitusque afferri posse. Sed ego in eo opere haud præstare plus potui, quam quantulum mihi a Deo facultatis impartitum ac tributum est. Existent fortasse, (id quod vehementer opto) alii, qui tanta de re gravius scribent & ornatiùs. Quod vero de pravis adversariorum

mo-

moribus, & flagitioso vitæ genere non plus attigi, quam quantum causa poscebat, in quo modestiam meam tibi probatam esse scribis, plane ita faciendum fuit, ut & locum attingerem maxime necessarium, & id sine ulla petulantia facerem, præsertim cum is admodum lubricus sit locus, ac si vehementius egissem, majorem illis licentiam vicissim accusandi mores & prava instituta nostrorum fuerim largiturus, qui nunc si respondendo ea qua solent maledicendi libidine efferentur, eorum futura est insignior petulantia & procacitas. Sed de libro hætenus. Quæ de Sadoleti Patroni mei valetudine ex meis ad Sacratum literis cognovisse te scribis, ea tibi jucunda fuisse, minime miror. Neque enim quanti tu illum jampridem facias, ignore, mutuique amoris ejus erga te testis ipse sum optimus, qui quum a me salutatus esset verbis tuis, & tua sui memoria vehementer delectatus est, & multa mecum de te amicissime est locutus. Atque ut illius tui augendi ornandique studium agnoscere possis, paucis ante diebus de te cum amplissimo & clarissimo Viro Alexandro Farnesio accurate locutus est, egitque ut quoniam is de mittendo Avenionem homine idoneo cogitat, qui illa in Ecclesia ipsius sit Vicarius, te ad id honestissimum munus, si videretur, deligeret, quo quidem in sermone tibi ejusmodi dedit testimonium, quod perpetuum ipsius de tua virtute, probitate, doctrina judicium postulabat. Hoc ut ad te scriberem, mandatum mihi ab eo est, quo voluntatis tuæ certior abs te fiat. Nam si ab ea curatione suscipienda te minime abhorreere cognoverit, de

de ea tibi mandanda accuratius etiam acturum esse se ostendit : omnino ut facilius deliberare de hac re possis ; munus id multo honestius est , quam quæstuosus , sed vitæ quæ illis in locis degitur quies , regionis amœnitas , eorum quæ ad victum pertinent copia , imprimisque hominum hospitalitas , quæ laus ejus gentis , ut mihi quidem videtur , propria est , quovis quæstu homini præsertim a lucri cupiditate & ambitione remoto , potiora optabilioraque esse debent . Sed quid consilii tibi capiendum putes , pro tua prudentia ipse statues . De studiis Sacraei nostri ejusque ad virtutem doctrinamque progressu , quæ scribis , ea nobis jucundissima fuerunt . Sadoletus tibi , reliquisque qui istic sunt amicis suis Mattheo Dandulo , Lazaro , Rulloque optimis doctissimisque hominibus salutem plurimam scribit . Vale .

EPISTOLA IX.

AL REVERENDISS. CARD. BEMBO .

*De suo deque Cardinalis Sadoleti statu post
reditum e Gallica Legatione cum
certiorem facit .*

Reverendissimo & Illustrissimo Signore & padron mio colendissimo . Mentre che la legatione di Monsignor mio è durata ; se io non hò prima che adesso scritto a V. Sig. Reverendiss. è stato , perchè tutto il tempo che haveva , ero sforzato spenderlo o in viaggi , o nel servitio di sua Sig. Reverendiss. delle cui occupationi & cure ancor io partecipava . Hora che hò tempo di potere sodisfare in questa parte all'obbligo che tengo con i miei Signori e Padroni , non hò voluto mancare di fare
con

con queste poche righe riverentia a V. Sig. Reverendissima, come si conviene alla fervitù ed osservantia mia verso lei, & anche scriverle qualche cosa de l'essere di Monsignor mio, di che sò ch'ella piglierà piacere, siccome all'incontro io sò che sua Signoria sempre suole sommamente rallegrarsi, intendendo del buono stato di V. Sig. Reverendissima. Egli Dio gratia stà sano: giunse quà alla fine del mese passato, partitosi con buona gratia del Rè, & di quelli Signori. La venuta di sua Signoria Reverendissima in questi luoghi, veramente a questi poveri popoli ne loro travagli è stata di molta consolatione. Et perche in fatto la stanza di Carpentras non è ancora sicura dalla peste, si tiene a San Felice luogo in simili tempi molto opportuno, & atto alli studii; onde trovandosi ora in quel dolce & solitario ricetto, libero dall'altre cure & pensieri, si riposa ne' suoi studj, & goderiasi volentieri questa quiete, se così a N. Signore piacesse. Io al presente insieme con Monsignor Paolo stò quà a Pernes, il quale luogo fin quì Dio gratia è netto dalla peste, & si usa buona diligenza per preservarlo, & godomi oltra la conversazione di esso Monsignor Paolo, ancora la familiarità di Monsignor di Bologna Vicelegato, Signore veramente virtuosissimo, & d'affai l'uno & l'altro di essi è molto fervitore di V. S. Rma, & insieme con me le baciano la mano, & qui facendo fine, prego Dio che la conservi lungamente & prosperi. Di Pernes alli xi. di Gennaro MDXLIII.

Di V. S. Reverendiss. & Illustrissima.

Obligatissimo Servitore

ANTONIO FIORDIBELLO.

EPI.

EPISTOLA X.

HIER. NIGER ANT. FLOREBELLO S. D.

*Solatur eum de Sadoleti Cardinalis obita ,
quem maxime Christianæ Reipublicæ incom-
modum accidisse dicit , hortaturque eum-
dem , ut una cum Paulo Sadoleta , relicta
a tanto Cardinali monumenta ab oblivione
vindict .*

PErgratum mihi fuit ex Sacrati (a) nostri
fermonibus cognosse (b) incolumem te
in patriam revertisse . Sed mentio inter nos
habita de te , deque Sadoleta ipsius avuncu-
lo , qui proxime est mortuus (c) auxit do-
lorem nostrum , communisque calamitatis
memoriam renovavit . Nam si alienis homi-
nibus , atque invidis , talis viri interitus non
potuit non esse luctuosus atque acerbus , præ-
fertim hoc tempore , quo illius sapientia &
probitas afflictis rebus opem aliquam afferre
potuisset ; quanto luctuosior acerbiorque esse
debuit nobis amicissimis , quibus multæ exi-
miæque illius viri virtutes diuturna familia-
ritate , & quotidiano usu exploratiores erant ,
quam ceteris ? Amisimus brevi tempore qua-
tuor insignes (d) viros , ejusdem ordinis ,
ejusdem in republica sensus & voluntatis ,
eosque inter se summa necessitudine conjun-
ctissi.

(a) *In edit. deest nostri .*

(b) *In edit. cognoscere .*

(c) *xv. Calend. Novembris an. 1547.*

(d) *In edit. legitur insignes pietate cum
doctrina viros .*

etissimos , Fregosium , Contarenum , Bem-
 bum , Sadoletum , quatuor clarissima ætatis
 nostræ lumina (a) *veluti columnas quatuor*
Christianæ pietatis & (quod ad privatam
 meam calamitatem pertinet) omnes benevo-
 lo erga me animo atque egregia voluntate,
 quam ego cladem Reipublicæ quoties confi-
 dero (id autem fit fere quotidie) toties iram
 in nos Dei Optimi Maximi perhorresco , cu-
 jus gladium jam districtum atque *evagina-*
tum (b) eductum in perniciem seculi nostri
talibus nudari præfidiis facile animadverto (c)
 Nam (quod ad illos attinet) gratulandum
 potius est illis , quos mortis (ut ita dixe-
 rim) opportunitas , tot jam imminentibus
 malis , ruinisque subtraxerit , nobis vero de-
 ploranda est calamitas nostra , quod tum
 præcipue subsederint fundamenta *militantis*
Ecclesiæ (d) quum ea maxime *tot arietibus* (e)
tot machinis quatitur (f) , ut nihil aliud
 jam quam *totius structuræ* (g) vastitas &
ruina supersit (h) . Quo fit , ut æquiore ani-
 mo ferenda sit non *solum* (i) amicorum
 mors , verum etiam nostra , si *quando* (k)
 can-

(a) *Verba quæ diverso charactere signantur
 desunt in perantiqua hujus epistolæ editione .*

(b) *In edit. e vagina eductum .*

(c) *In edit. videre videor .*

(d) *In edit. Reipublicæ .*

(e) *Desunt in edit. hæc duo verba .*

(f) *In edit. oppugnetur .*

(g) *Hæc duo quoque verba in ed. desiderantur .*

(h) *In edit. superesse videatur .*

(i) *Modo .*

(k) *Forte .*

eandem quam illi viam *sunt ingressi* (a) & nos *percurreremus* (b) antequam præcipitans nos tempestas absorbeat. Memoria teneo Contarenum nostrum supremo vitæ die quum a familiaribus suaderetur, ut eo animo perferret mortem, qui philosophum & Christianum hominem deceret (c); exhilarata fronte respondisse, agi secum felicissime, quod tum vita excederet, quum plurima, & maxima undique circumstarent pericula: nec longe abesse tempus, quo *posteris* (d) præclare actum cum mortuis essent arbitraturi. Quamobrem te hortor & amice moneo, ut si quis adhuc animo refedit tibi dolor ex patroni amantissimi interitu, eum penitus abicias, præstesque te eum virum, quem tua singularis eruditio (e) & *disciplina a sapientissimo viro tradita postulat*: incumbas autem toto (ut ajunt) pectore, ut quæ Sadoletus ad usum posteritatis *elegantissime sapientissimeque* (f) conscripsit, ea *ne pereant*, (g) sed primo quoque tempore proferantur in lucem. Hanc existimo non postremam fore curam Pauli Nepotis, quem si tua diligentia adjuveris, non tam Sadoleti gloriæ (h),
quam

(a) Confecerunt. (b) Ingrediemur.

(c) *In edit. additur*: ut cum vita pie sancteque acta, mors ipsa consentiret.

(d) Superstites homines.

(e) *In edit. & tantæ virtutis imitatio postulant.*

(f) *Desunt hæc duo verba in edit.*

(g) *Desiderantur verba ne pereant, sed.*

(h) *Verba diverso charactere exarata in edit. haud leguntur.*

*quam ille modo , (ut opinor) contemnit
quam officio & publicæ consules utilitati,
In quo meam quoque ipse operam pollicerer.
nisi vos abunde fatis facturos putarem. Ce-
tera autem , quæ pertinebunt ad meam
erga te benevolentiam declarandam , ita pol-
liceor , & præstabo , ut majore studio polli-
ceri & præstare non possem , si Sadoletus vi-
veret , meumque ipse officium exposceret ,
cui omnia debebam . Vale .*

E P I S T O L A XI.

ANT. FLOREBELLUS JOAN. MORONO CARD.

*Orationem a se Londini habitam ad Philippum
& Mariam Reges de restituta in Anglia
Religione , ad eum mittit .*

COgnovisti jam amplissime Pater , ex li-
teris , & nuntiis , qui isthuc missi sunt ,
quanto , & quam admirabili beneficio Deus
optimus hanc Nationem Anglorum affece-
rit , quippe quæ post tam diuturnum dissi-
dium Ecclesiæ Catholicæ reconciliata sit .
Qua ex re non dubito , quin eam læticiam
cœperis , quam summa tua in Deum pietas ,
& excellens in Christianam rempublicam stu-
dium postulat . Cum his Populis gratulan-
dum est , quos Deus pro sua misericordia re-
spexit : dum Julio III. Pontifici Maximo , cu-
jus pia sollicitudo , & studium hujus Gentis
ad Ecclesiam revocandæ , eum quem merebatur
exitum habuit . Quo nihil ei sane persuasum
habeo accidere potuisse optatius atque ju-
cundius . Qui quidem etsi vel pro pietate
sua , vel pro munere , quod sustinet , nihil
spectavit aliud , quam ejus , cujus in Terris lo-

locum obtinet, honorem, & animarum salutem; tamen præter reservatum sibi in cœlo tam sanctæ actionis præmium, tantam quoque gloriam adeptus est, ut hoc clarissimum, & maximum ipsius Pontificatus lumen futurum sit. Non enim hi modo qui sunt, habent, quod maxima cum ipsius laude commemorent, verum omnis semper posteritas, & meminerit, & prædicabit Julii III. Pont. Max. summo studio, ac diligentia hoc tam præstans, & nobile Ecclesiæ membrum, quod ab ipsius corpore jampridem avulsam fuerat ei restitutum fuisse: neque hæc in se minor futura hujus Pontificis est gloria, quam Gregorii illius Magni, cujus opera memoriæ proditum est, ab hac Gente Christi Fidem, ac Religionem susceptam fuisse. Neque enim minus admirabile, imo vero si quis recte consideret, admirabilius fuit tantopere alienatas inveterato jam quodam odio a Sede Apostolica horum hominum voluntates recuperare, & corruptas pestiferis hæreticorum hominum disciplinis mentes sanare, quam hanc Gentem, cum nihil dum illi cum Romanis Pontificibus fuisset, Christianæ Religionis prorsus expertem ac rudem, luce veritatis oblata a simulacrorum cultu ad veram Dei Religionem traducere. Quemadmodum autem hæc natio agnitis erratis suis, ad communem Christianorum Patrem rediit, qui illam cupide & peramanter amplexus est, ejus patris exemplo, de quo in Evangelio est, qui pœnitenti, & ad se reverso Filio misericordia commotus, non modo facile & libenter ignovit, sed maximum etiam honorem habuit; ita faxit Deus Optimus; ut Germani hoc exem-

exemplo admoniti, & perspecta illius Sanctæ Sedis benignitate atque indulgentia, ipsi quoque resipiscant, & Christi Vicarium salutis eorum sitientem potius audiant aliquando, quam eos, a quibus decepti jampridem, & ab Ecclesia Christi separati fuerunt. Equidem qui huic rei interfuerim, & quemadmodum acta illa atque confecta sit, viderim; quo studio, qua pietate horum optimorum Regum, qua cura, qua industria Sanctissimi viri, & sapientissimi hominis Poli Legati: qua consensione, qua concordia, quibus, & quam lætis acclamationibus universi Anglorum Concilii, tantum adventus huc mei fructum cœpi, tantamque lætitiā, ut nullus mihi tota vita dies lætior, nullus jucundior illuxerit. Etsi autem singulari quadam dicendi facultate materies digna erat; non cujuscumque in me est, si qua modo in me est; tamen ausus sum horum Regum pietatem laudare, & tantum onus humeris tam imbecillis sustuli. In quo suscipiendo præ lætitiā nimirum, & admiratione tantæ rei, ut sit, parum perpendi vires meas. Quicquid autem hoc est, quod ego elucubratus sum, visum mihi est pro mea summa, & perpetua in te observantia una cum his literis ad te mittere. Existimavi enim te, qui, pro tua humanitate, non invitus nostra legere soleas, hanc oratiunculam propter ipsius argumentum tua pietate dignissimum, multo libentius esse lecturum. Vale, & me, ut semper fecisti tuere. Londino VII. Id. Jan. MDLV.

F I N I S.

Sadoletto, Jacopo, / Constantius, Vincentius A. / Fiordibello, Antonio,

Jacobi Sadoleti S.R.E. Cardinalis Epistolae Leonis X., Clementis VII.,
Pauli III. nomine scriptae

Romae 1759

Epist. 776

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10403833-6